YAŞANMAMIŞ

SOSYALİZM

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ VE GENİŞLETİLMİŞ İKİNCİ BASKI

Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş ikinci baskı

Mehmet İnanç Turan

Mehmet İnanç Turan

İsveç Yazarlar Birliği üyesidir. Yayımlanmış kitapları şunlardır:

Nâzım'ı Anlamak (Pêrî, 1998)
Hayat Aşk ve Kadın (Etki, 2000)
Yıkıntının Tarihi ve Teorisi (Etki, 2001 – ikinci basım Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011)
İnsan Olması Engellenmiş İnsan (Etki, 2001)
Edebiyatla Örülmüş Aşk Mektupları (Etki, 2003)
Nâzım'ı Nâzımca Anlamak (Etki, 2004)
Shakspeare ile Tanışmak İster misiniz? (Etki, 2006)
Shakspeare ile Tarihe Yolculuk (Etki, 2006)
Küreselleşme (Etki, 2006)
Aykırıhayat (Etki, 2007)
Düşünmenin Felsefi Yolu (Etki, 2007)
Siz de Filozofsunuz (Etki, 2007)
Bin Bir Aforizma (Etki, 2008)
Yaşanmamış Sosyalizm (Yordam, 2009)
Özgür Bir Dünya İçin Direnen Kasabalılar (Etki, 2009)
Felsefenin Ateşi (Kalkedon, 2009)
Marksizmin Doğuşu (Kalkedon, 2010)
Tarihin Silinmez Mürekkepli Aşkları (Kalkedon, 2010)
On İki Eylül Karanlığında Ölüme Ateş Yakanlar (Kalkedon, 2010)
Felsefi Aşk (Etki, 2011)
Felsefeyi Aşmış Marksizm (Kalkedon, 2011)
Aşkın ve Sevginin Felsefesi (Etki, 2012)
Ütopik Sosyalizmi Aşmış Marksizm (Ütopya, 2012)
Mustafa Suphi'nin Partisi (Etki, 2013)
Büyümüş Marksizm (Ütopya, 2013)
Lenin'e Dönüş (Ütopya, 2014)
Türkiye Komünist Partisi ve Marksizm (Etki, 2014)
Marx'ın Grundrisse'si (Ütopya, 2015)

inancmehmet@hotmail.com

İnsani dünya uğruna ölen tüm kahramanlara, onlardan biri olan sevgili arkadaşım İnanç Seçiç'e ve İsmail Çakır'a, Halil Babadağ'a, Avni Ece'ye...

İÇİNDEKİLER

Önsöz

Giriş

Teoriyi Temizlemek Gerekir

Ulusal sınır içinde sosyalizm kurulabilir mi?

Sosyalizm sınıflı bir toplum mudur?

Sosyalizmde devletin durumu ne olacak?

Sosyalizmde demokrasi nasıl bir değişim geçirir?

Sosyalizmde meta üretimi olacak mı?

Sosyalizmde para olacak mı?

Sosyalizmde bölüşüm nasıl olacak?

Sosyalizmde eşitlik sorunu nedir?

Sosyalizmde bürokrasi - sürekli ordu olacak mı?

Teorik Sonuçlar

Sovyetler Birliği'ni Gorbaçov mu yıktı?

Stalin ile Lenin'in Kavgası

Stalin'in "Akıllı" Politikası

Stalin'in Muhalefete Açık Saldırısı

Stalin'e Karşı Tepki

Stalin'in İntikâmı

Buharin Taraftarlarının Tasfiyesi

Stalin'in İşkence Yöntemi

Stalin ile Hitler Arasındaki Anlaşma

Hitler'in Saldırısı ve Komintern'in Dağıtılması

Stalin'in Devrimi Engelleme Politikası

Stalin'in Halk Demokrasi Politikası

Stalin'in Son Terörü

Uçurumdan Aşağı Doğru

Sonuç

Kaynakça

“Proletarya ancak evrensel tarih ölçüsünde mevcut olabilir, nasıl ki proletaryanın işi olan komünizm de, ancak, ‘tarihsel evrensel’ varlık olarak bulunabilir, kesinlikle başka türlü olamazsa.”

“Komünizm ancak egemen ulusların ‘hep birlikte’ ve aynı anda bir eylemi olarak mümkündür; bu ise, üretim güçlerinin evrensel gelişmesine ve bu gelişmeye sıkı sıkıya bağlı olarak dünya çapında ekonomik ilişkilerin ortaya çıkmış bulunmasına bağlıdır.”

Karl Marks - Friedrich Engels

“Jeolojik devrimler yeryüzünü nasıl yarattılarsa, burjuva sanayii ve ticareti de bir yeni dünyanın maddi koşullarını öyle yaratırlar. Büyük bir toplumsal devrim, burjuva çağının sonuçlarına, dünya pazarına ve modern üretici güçlere egemen duruma gelince ve bunları en ileri halkların ortak denetimine bağımlı kılıncadır ki, insanoğlunun ilerleyişi, hayat suyunu yalnızca boğazlanmış insanların kafatasından içen o korkunç putatapıcınınkine benzemekten çıkacaktır.”

Karl Marks

ÖNSÖZ

İnsanlıkdışı bir dünyada, toplumda yaşıyoruz. İnsan olması engellenmiş insanın bütün maddi ve manevi değerlerinin satışa çıkarıldığı, satıldığı bir dünya bu. Mutsuzların çoğunlukta olduğu bir dünya bu. Toplumsal ilişkileri vıcık vıcık kirli, her tarafından cerahat akan yaralı bir dünya bu. Özgürlükten yoksun olanların dünyası bu. "Küreselleşme" masallarıyla kandırılan bir dünya!

İnsanlıkdışı dünyanın yaralılarının kurtarıcısı insani bir dünya, özgür bir dünya. Hiçbir kimsenin diğerine efendilik yapamayacağı bir dünya. Herkesin kendini, yeteneklerini gerçekleştirebileceği bir dünya. Mutluluğun resmini her an çizebilecekleri, onu yüreklerinde taşıyabilecekleri bir dünya. Özgür, insani bir dünya!

İnsani dünyanın yaratılması insani bir istek. İnsani bir arzu. Ne yazık ki, insanlıkdışı dünyanın ezilenleri umutsuz. Çıkışlarını sağlayabilecek yolu göremiyorlar. Egemenlerin göz boyayıcı yanıltıcılarının etkisiyle körleştirilmiş durumdalar. Topluma, dünyaya umut taşıması gereken aydınlar, ilericiler de umutsuz. Umutsuzluklarını gizleyerek umut aşılamaya çalışıyorlar. Eğer insanın kendisi umutsuzsa, onun yapacağı aşı tutar mı? Hele bir de yanlış aşı yapıyorlarsa? Kuduz olmuş olana, kızamık aşısı!

Kendi ülkemiz için konuşursak, özgür dünyayı savunan geleneğin çoğunluğu ideolojik açıdan gerilik çağını yaşıyor. İkinci elden öğrenilmiş çarpık bilgileriyle yanlış aşı kullanarak kötü bir gelenek yaratıyor. Böylece hem kendi umutsuzluklarını yok edemiyorlar, hem de umut yaratamıyorlar. Yaptıkları "yanlış geleneğin aşısı," aslında hasta olmayanları beyinsel olarak hasta ediyor.

* * *

İnsani dünya isteyenlerin çoğunluğu, gerçekte (yalan söylemeyeceksek) niçin umutsuz? Çünkü özgür dünyayı temsil ettiğini, sosyalizmi, komünizmi savunduğunu söyleyen ülkeler teker teker umutsuzluk dünyasına göç etti. İnsani dünyaya doğru yürüdükleri sanrısına yakalanmış olanlar iflas etti. Geçmişteki Sovyetler Birliği'nin sosyalist-komünist olduğuna inanan veya inanmayan herkesin kafasına aynı yıkıntının taşları düştü. Hepsi sersemlediler. Kendim de sersemleyenlerden olduğumdan dolayı, yaşanılan umutsuzluğun boyutunu kendi özdeneylerimden biliyorum.

Yıkıntının taşlarıyla başları yaralananların bir kısmı ellerini çabuk tutup beyinlerini burjuva ideolojisinin merhemiyle hemen iyileştirdiler. Nitelik sıçraması yapıp, başka bir şeye dönüştüler. Kendi eylemlerini "akla uydurmak, rasyonalize etmek" için de özgür dünyanın ideolojisi olan Marksizmi şuradan buradan mıncıklamaya, eleştirmeye başladılar.

Bozguna uğrayanların bir kısmı, kendi geçmişlerine saygısızlık etmeyerek, kendi içine çekilen deniz gibi içeriye, kendi içlerine çekildiler. Suskunlaştılar. Onları anlamak mümkün. Onlara umut lazım. Umut için bilgi lazım. Yıkıntının neden ortaya çıktığını anlamaları lazım ki, tekrar ayağa kalkabilsinler.

* * *

Türkiye sol hareketinin ufacık bir kesimi, tek tek insanlar, başlarına gelen felaketin nedenlerini aramaya giriştiler. Nedensellik yasası (bu dünyada nedensiz hiçbir şeyin olamayacağı yasası) onları harekete geçirdi. Tartışmaya başladılar. Burada hemen iki kanat belirdi.

Birinci kanat inkârcılara inat, gözü kapalı biçimde geçmişte ne varsa savunmaya girişti. Kafalarından, sağdan soldan duyduklarıyla, "sosyalist denen ülkelerin" yıkılışlarına nedenler üretmeye başladılar. Tarihin tozlu arşivlerine dalıp bir fare misali çalışmak istemeyenlerdi bunlar. Kolay yolu seçtiler; araştırma emeği yerine sadece akıllarıyla hakikati bulacaklarını sandılar. Tabii ki ortada bilimsel inceleme olmadığından dolayı, hakikate yanaşamadılar. Eski bildiklerini yeni eklemelerle temize çekmek, yanlış aşıyı kullanmak anlamına geliyordu aynı zamanda. Hem beyinlerini yıkayamadılar, hem de özü aynı kalan yanlış düşüncelerini genç kuşaklara aktardılar, aktarıyorlar. Kendileri iyileşmedikleri gibi, ideolojik olarak hastalıklı bir kuşak, gelenek yaratıyorlar. Bu kesimin temel iddiası, Sovyetler Birliği'nde yıkılıştan önce yaşanan düzenin sosyalizm olduğudur.

Felsefi olarak hiçbir şey geçmişinden koparılarak anlaşılamaz. Tarihi incelemeden gerçek bulunamaz. George Santayana'nın söylediği gibi: "Tarihten öğrenemeyenler onu tekrar etmeye mahkûmdurlar." Sovyetler Birliği'nin yıkılışının bilimsel nedenlerini anlamak isteyen ikinci kanat, tarihinin gizli sayfalarını yeniden okumaya girişti. Bu çalışma ikinci kesimin yöntemini izliyor. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin hiçbir zaman kurulamadığını savunuyor. Oradaki toplumun bir geçiş toplumu olduğunu gösteriyor. Her şeyiyle kirletilmiş bu dünya henüz sosyalizmi görmedi. "Yaşanmamış sosyalizmi" sosyalizm olarak adlandıranlar gerçek Marksizmden uzaktırlar.

* * *

Örgütsel güçle gerçeklerin üzeri örtülebilir, saklanabilir. Ne var ki bu geçicidir; gerçek bir mızrak gibi yalan çuvalının içinden ortaya çıkar bir gün. Yalanların kurbanı olanlar gerçekle yüz yüze gelirler. Türkiye'deki insani dünya savunucusu sol geleneğinin içinde yakın dönemde başlayan tartışma bunu gösteriyor. Yürekli, hakikati dile getiren sesler yükseliyor. Bir örnek olarak *Sınıf Savaşları ve Devlet* isimli, 2006 yılında Yordam Kitap'tan yayınlanan Haluk Yurtsever'in çalışmasını göstereceğim. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin yaşanmadığını, bu toplumun bir geçiş toplumu olduğunu şu satırlar güzel biçimde gösteriyor:

"*Bu satırların yazarı da içinde olmak üzere, çoğumuz bugüne kadar geçiş dönemine 'sosyalizm' dedik ve birçok durumda komünizmin alt evresini de aynı kavramla adlandırdık.*"

"*Komünist toplum, özel mülkiyetin, sömürünün, sınıfların, meta ilişkilerinin olmadığı, değer yasasının işlemediği, yabancılaşmış emeğin ortadan kaldırıldığı bir toplumdur. Komünizmin alt evresinde de, üst evresinde de bu kategoriler yoktur. Bunlar varsa henüz komünist toplum yoktur. Sorunu bu kadar kesin ve köşeli koymadan doğru bir teorik zeminde tartışmak olanaksızdır.*"[1]

Yıkıntının Tarihi ve Teorisi isimli çalışmam 2001 yılında yayınlandı. 2011 yılında bu kitabın ikinci basımı Özgür Üniversite Kitaplığı tarafından yapıldı. Türkiye solunda başlayan tartışmalardan cesaret alarak *Yıkıntının Tarihi ve Teorisi*'nin bir çocuk doğurmasını istedim. *Yaşanmamış Sosyalizm* kitabını yazdım. Bu kitabın ilk basımı Yordam Kitap tarafından 2008 yılında yapıldı. *Yaşanmamış Sosyalizm* kitabını şimdi yeniden gözden geçirdim, genişlettim. *Yıkıntının Tarihi ve Teorisi*'nin çocuğu olan *Yaşanmamış Sosyalizm* kitabının yeni baskısının,

[1] Haluk Yurtsever, *Sınıf Savaşları ve Devlet*, Yordam Kitap, 2006, s.254,289

umutsuzluğun karanlığından doğacak umuda, insani dünya için çarpışanlara yardımı olması dileğiyle...

GİRİŞ

Montanari daha 1683'te, dünya pazarı içinde metaların (malların), paranın yayılma özelliğini şu sözlerle anlatmıştı:

"Bütün ülkeler arasındaki ilişkiler yeryüzünde öylesine genişlemiştir ki, bütün dünyanın, bütün metaların satıldığı ve herkesin kendi yurdundan çıkmadan para ile dünyanın neresinde olursa olsun hayvanların ve insan emeğinin ürettiği her şeyi satın alabileceği daimi bir panayırın yer aldığı tek bir kent haline gelmiştir."[2]

Günümüz kapitalizmi büyük hızla derinleşiyor, merkezileşiyor. Daha henüz tükenmemiş potansiyelini kullanıyor. Pisliklerini gittiği yere götürüyor. İdeolojik içerikle kullanılan "küreselleşme" kavramı özünde kapitalizmin pisliğinin tüm dünyaya yayılmasının ve egemen olmasının diğer adıdır. Sermayenin dünyanın en ıssız köşesine ulaşabilmesinin, sömürüyü taşımasının cilalanmış, parlatılmış ismidir.

Liberallerin hoşlandığı deyimle dünya değişiyor. Kapitalizmin bilimsel teknolojik değişim yoluyla geçirdiği evrim, işçi sınıfının saflarının genişlemesi, sosyalizmin maddi altyapısının gittikçe daha olgun hale gelmesi, ölmesi gereken bir sistemin çürüme sürecinin devam ettiğini gösteriyor. Kapitalizm ölüme yaklaştıkça çirkefliklerini, ezilen insanlığa düşmanlığını her gözün görebileceği hale getiriyor.

Dünya Marksist hareketi, başta Sovyetler Birliği'nin ve diğer kendine "sosyalist" diyen ülkelerin dağılmasından sonra yaşadığı panik ortamını atlattı. Bu duruma gelişe açık söylemek gerekirse "yeni dünya düzeninin" iflası da yardım etti. "Dünya değişti, Marksizm artık geçerli değildir" diyenler bile sakinleşti; artık o kadar rahat konuşamıyorlar. Çünkü, bu değişen dünya, sermayenin uluslarötesi yanının daha fazla büyümesine, elektronik teknikteki ilerlemelere rağmen aynı sınıflı dünyadır. Sınıflar yerlerinde duruyor, onlar istese de istemese de sınıf kavgası sürüyor. İnsan sömürüsü, devletin sınıfsal karakteri, emperyalizm, eski işlevlerini sürdürüyor. Proletarya yok olmuyor, saflarına yeni işçileri ekleyerek hem büyüyor, hem de özgürsüzlükten kıvranıyor.

Şüphesiz ki, dünya Marksist hareketi içindeki umutsuzluk bütünüyle dağılmış değil. Bu da doğal. Çünkü, sınıfsal hareket, kendini ideolojik olarak yenileyip bu noktaya gelmedi. Umudun büyük kısmı, kapitalizmin gerçek yüzünü saklayamamasından kaynaklanıyor. İdeolojik olarak "başına gelen felaketin" nedenini bilmeyen, kafası karışık olan insan tam umuda nasıl erişebilir? Bir iplik yumağı gibi beyni karışık olan insan hangi umudun arkasında koşabilir? Sosyalizm denen sistemin dağılması sonrasında "inkârcılık" bir modaydı; neyse ki bu da geçiyor, ama henüz geçmedi. İdeolojik konumları sağlamlaştırmadan da geçmez.

Kabul edelim ki, "yozlaşmış sosyalizm denemesinin" yıkılışını yaşayan kuşak talihsizdir. Kapitalizmin ideolojik saldırısına, çözülen dejenere sosyalizm denemesinin üzerine basıp konuşanlara karşı, ideolojik bir savunu gerçekleştirme zorluğu yaşadılar. Çoğunluğu, ideolojik cephede baştan kendini yenilmiş kabul etti. Sosyalizm teorisinin tutunacak noktaları vardı, kapitalizmin doğru anlaşılmasının verileri vardı. Yapamadılar.

[2] Monatari, aktaran Karl Marks, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1976, s.197

Şuna inanmamız gerekiyor: Yaşananları uzun boylu tartışmadan, gerekli sonuçları çıkarmadan, hatalarımızı açıkça ortaya sermeden, ideolojik, stratejik-taktiksel yanılgılarımızı anlamadan ilerlememiz, sosyalizm umudu yaratmamız mümkün değildir. Mümkün olmaması da iyidir; çünkü dersler çıkarmadan girişilecek her deneme aynı sonucu verecektir. Sosyalizmin yeni bir tarihsel dönemi başlamıştır. Bu dönemin başarılı olması için, eski tarihsel dönemi irdelememiz şarttır. Tarihsel bir bilgi olarak değil -ki bu da önemlidir- sosyalizm teorisini yanlışlarından arındırıp ayağı üzerine dikmek için!

Sosyalizm denemesinin başarısızlığının temelinde, yanlış bir teori üzerine oturmuş politika yatıyor. Bu yanlış teori, Marksizmin çarpıtılmış, bozulmuş şeklidir. Marksizmin kendisi değil! Doğru olmayan bir teorinin, doğru bir siyaset ve pratik yaratması olanaklı değildir. Sovyetler Birliği ve benzeri ülkelerin dağılmasını sadece son döneme, Gorbaçov dönemine bağlamak, dış görünüşe aldanmak, özü görememektir. Bilimsel tutum değildir.

Sosyalizm deneyinin pratiği içinde, Marksist teorinin nasıl, ne zaman, ne şekilde bozulmaya başladığını anlamak, yenilginin baş nedenini de anlamak demektir. Ayrıca, bu kötü sonun kaçınılmaz bir kader olmadığını da!

Bu çalışma, sosyalizm denemesinin başarısızlığında rol oynayan yanlış teoriyi ve politikayı kökünden incelemeye çalışıyor. Kökü görmek demek özü görmek demektir. Özü görmek ise, şimdi gelinen sonucun sebeplerini kavramak ve yeniden sosyalizm umudunu büyütmek demektir.

Teori korkunç bir güçtür. Eylemden çıkar, eyleme döner. Her seferinde kendini dener. Yanlış pratiğin sonucu olan teori yanlış bir teoridir. Bu teori tekrar pratiğe (hayata) döndüğünde yanlış eylemi doğurur. Nasıl ki doğru teori ile doğru eylem birbirinden ayrılamazsa, yanlış teori ile yanlış eylem de birbirinden ayrılamaz. Şimdi teorinin hangi noktalarda, nasıl bozulduğunu yakından incelememiz gerekiyor.

TEORİYİ TEMİZLEMEK GEREKİR

Sosyalizm, sermayeyi, sömürüyü, devleti içinde taşıyan bir toplum mudur? Sosyalizm, komünizmin bir aşaması mıdır? Sosyalizm, komünizmden ayrı bir şey midir? Komünizme, arada bir geçiş toplumu olmadan varılabilir mi? Sosyalizm, proletarya diktatörlüğü müdür? Sosyalizm ve komünizm iki ayrı üretim tarzı mıdır? Marksizmin doğru anlaşılmayan önemli noktalarıdır bunlar.

Kendini dünyaya "komünist" olarak tanıtan Antonio Negri, sosyalizmi, sermayenin örgütlenip yöneltildiği bir toplum biçimi olarak görür ve sosyalizmde sınıfların ve sömürünün varlığını sürdürdüğünü düşünür. Dolayısıyla sosyalizmi, komünizmin bir aşaması olarak kabul etmez. Negri şöyle yazar:

"Sosyalizm, içinde sermayenin örgütlenip idare edildiği bir biçimden başka bir şey değildir. İşte bu nedenle, bugün gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunun ekonomik sisteminde sosyalist unsurlar fazlasıyla güçlüdür. Fakat komünizm, her iki kapitalist sistemin de yıkılmasından, yani sınıf sisteminin ve sömürü sisteminin yıkılmasından sonra, toplumun örgütleyici rolü değil devletin örgütleyici rolü yok edildiğinde, içinde toplumun örgütlenebileceği bir biçimdir. Daha da ileri giderek, sosyalizmin komünizmin bir aşaması ya da komünizme geçişin bir aracı olduğunun kesinlikle yalan olduğunu ısrarla vurgulamalıyız."[3]

Negri'nin bu görüşleri devrimci Marksizmle uyuşur mu? Uyuşmadığını göreceğiz. Nasıl ki, Sovyet Marksizminin sınıflı, proletarya diktatörlüğünü kapsayan sosyalizm anlayışı doğru değilse, Negri'nin sermayeyi içinde taşıyan, sınıfların ve sömürünün olduğu sosyalizm anlayışı da doğru değildir.

Teorik olarak sorunu kavrayabilmemiz için fazlaca çabaya ihtiyacımız var. Marksizmi, Sovyet ekolünden öğrenenler için daha fazla enerjiye ihtiyaç var. Konu o kadar karıştırılmıştır ki, doğruları bulup çıkarmak, yanlışı temizlemek kolay iş değil. Ama imkânsız da değil. İlk önce şunu söylemem gerekiyor. Sıkça kullandığımız şu "diyalektik anlayışı" beynimizde sindirmeden bu konuyu anlayamayız. Kitabi düzeyde, sosyalizm şudur, komünizm budur demek kolay. Fakat doğru değil. Sosyalizm ile komünizm arasındaki bağ -kopmaz bağ- kavranamazsa, dönüşkenlik, iç içe geçmişlik kavranamazsa bu konu anlaşılamaz.

1917 Ekim Devrimi'yle başlayan ve bugünlere kadar gelen "sosyalizm denemesini" yaşamamış olsaydık ve teori bu kadar rezilce revize edilmemiş olsaydı, bu konu üzerinde tartışmak anlamsızdı. Bakın, ne Marks, ne Engels, ne de Lenin, bu konuyu genel olarak ortaya koymalarının dışında, konuyla ilgili tartışma içindedirler. Marks, Gotha Programını eleştirmek için bu konuya değinmek zorunda kaldı. Lenin, devletin geleceğinin ne olacağını araştırırken bu konuyu inceledi. Engels, *Konut Sorununu* inceleyen yapıtında (1872) "Gelecekteki toplumun örgütlenmesi için ütopik sistemler kurmakla uğraşmayacağımıza göre, bu konu üzerinde daha fazla durmamız, yararsız olmaktan da öte bir şey olabilir," diyor. Marks, daha da ileri giderek, "Gotha programını" eleştirirken, komünist partisi programının ne proletarya diktatörlüğüyle, ne de geleceğin devletiyle şimdilik ilgilenmemesini ister, der ki:

[3] Antonio Negri, *Bizim Gibi Komünistler*, Otonom Yayıncılık, 2006, s.93

“Kapitalist toplumla komünist toplum arasında, birinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi girer. Buna bir siyasi geçiş dönemi tekabül eder ki, burada devlet proletaryanın devrimci iktidarından başka bir şey olamaz. Programın şimdilik, ne bu iktidarla, ne de komünist toplumdaki geleceğin devletiyle ilgilenmesinin gereği yoktur.”[4]

Görüldüğü gibi, Marks sorunun genel olarak ortaya konulmasından yana. Marks’a göre kapitalizmden komünizme (sosyalizme) geçiş için proletarya diktatörlüğünün kabul edilmesi yeterli oluyor.

Burada konumuzun biraz dışına çıkarak bir parantez açalım. Kimilerine ürkütücü gelen proletarya diktatörlüğünün anlamı nedir? Proletarya = hayatlarını işgücünü satarak sürdürenler; işçiler, kent-kır yoksulları, işsizlerdir. Zihinsel (kafa) veya, bedensel (kol) emekgücünü satan herkes, ücretli emekçiler, proletarya kavramının içine girer. Proletarya diktatörlüğü = proletarya demokrasisinden başka bir şey değildir. Yani işçilerin, kent-köy yoksullarının, emekgücünü satmaya hazır olanların demokrasisi! Felsefi düzlemde her devletin özü diktatörlüktür. Burjuva devleti, burjuva diktatörlüğüne; proletarya devleti, proletarya diktatörlüğüne denk düşer. Demokrasi bir devlet biçimi olduğundan dolayı onun da özü zorunlu olarak sınıfsal diktatörlüğe dayanır. Burjuva demokrasisi, burjuva diktatörlüğüne; proletarya demokrasisi, proletarya diktatörlüğüne! Parantezi kapatıp konumuza geri dönelim.

* * *

Lenin, *Devlet ve İhtilal* adlı yapıtında, ”Sosyalizm nedir? Komünizm nedir?” gibi, kuru sözcük çekişmeleriyle yetinmememizi isteyip, iki evre arasındaki ayrımın ”komünizmin ekonomik olgunluk aşamaları” olarak algılanması uyarısında bulunuyor. Lenin diyor ki:

”Sosyalizm nedir, komünizm nedir? gibi ‘uydurulmuş’, skolastik ve yapay tanımlamalarla, kuru sözcük çekişmeleriyle yetinme yerine, Marks, komünizmin ekonomik olgunluk aşamaları denebilecek şeyi çözümler.”[5]

Lenin, sosyalizm terimini komünizmin ilk parçası için kullanır. Bu nedenle, komünizm terimi hem sosyalizmi, hem de komünizmin ikinci aşamasını içerir.[6] Marks, komünizmin birinci evresi ile komünizmin ikinci aşamasını aynı bütünsel üretim tarzının ayrılmaz iki parçası olarak görür ve onları özde ekonomik olgunluk, üretici güçlerin gelişkinlik dereceleri bakımından ayırır.

Kapitalizm ile komünizmin ilk evresi arasında bir siyasal geçiş dönemi uzanır. Sosyalizme kadar sürecek bu dönemin devleti proletarya diktatörlüğüdür. Bu diktatörlük, kapitalizm ile sosyalizmi birbirine bağlayan bir köprüdür. Sosyalist devrimden sonra sosyalizmin kuruluşuna başlanır, sosyalizm tamamlandığında (ki tamamlanmayı dünya çapında görmek gerek) sosyalizme geçilmiş olur; proletarya diktatörlüğü ömrünü doldurur; devlet siyasi niteliğini yitirir, geriye süpürülmesi gereken devlet kalıntısı, tortusu kalır. Evrensel düzlemde, çağsal geçiş toplumu sürecinde yanmış devletin külleridir bu; proletarya diktatörlüğü değildir, siyasi devlet değildir. Komünizmin hiçbir evresinde siyasi iktidar olamaz.

[4] Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969, s.44
[5] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.129-130
[6] A.g.e. s.122

Sosyalizm ile komünizm arasındaki ayrımın bugünden önemi olmadığı açıktır. Lenin bu ayrımın bir gün önemli olacağını, ama şimdiden bu ayrım üzerine fanteziler üretmenin gereksizliğini vurgulamıştır:

”Siyasal açıdan komünizmin ilk ya da alt evresiyle üst evresi arasındaki ayrım, elbette zamanla önem kazanacaktır; ama bugün, kapitalist rejimde, bunu sorun yapmak gülünç bir şey olur; ve belki yalnızca birkaç anarşist bunu birinci plana koyabilir.”[7]

Sosyalizm ile komünizmin ikinci evresinin arasındaki ayrımın genel hatlarını ortaya koymak yeterlidir bugün. Sosyalizm, ekonomik, moral, entelektüel yönden, kapitalizmin kalıntılarından, izlerinden kurtulamamış komünizmdir, eksik bir komünizmdir. Çünkü geçiş toplumundan çıkıp gelmiştir, kapitalizmin izlerini hemen üzerinden atamaz. Bu nedenle burjuva hakkın dar ufku kısmen devam etmektedir. Sosyalizm gerçek eşitliği sağlayamaz, ancak emeğin miktarına göre bölüşüm yaparak biçimsel hak eşitliğini sağlayabilir. Sosyalizmde üretim, henüz ”gereksinime göre” bölüşüm yapacak büyüklükte gelişememiştir. Kafa ile kol emeğinin arasındaki bireysel ayrım henüz bütünüyle ortadan kalkmamıştır. Marks’ın sözleriyle şöyle:

“Burada karşılaştığımız şey, kendine özgü olan temeller üzerinde gelişmiş olan bir komünist toplum değildir, tersine, kapitalist toplumdan çıkıp geldiği şekliyle bir komünist toplumdur; bu bakımdan, bütün bakımlardan iktisadi olsun, manevi ya da entelektüel olsun, karnından çıktığı eski toplumun damgasını hâlâ taşıyan bir toplumdur.”[8]

Komünizmin ikinci aşaması ise, kapitalizmin izlerini, burjuva hakkın dar ufkunu tamamen aşmıştır. Üretim artık o kadar gelişmiştir ki, gerçek eşitlik, özgürlük mümkün olur. Bireysel işbölümüne kölece bağımlılık ortadan kalkar. Kafa-kol emeği farklılaşması tarihten tamamen silinir. Sosyalizm üretim açısından zorunluluk alanının çoğunluğunu, komünizmin ikinci aşaması ise özgürlük alanı kapsar. Sosyalizmde özgürlük filizlenir; komünizmde ağaç olur. Bireysel işbölümünün zorunluluğundan kurtulan komünist toplumun tamlaşmış özgürlüğünü Marks-Engels şu sözlerle anlatır.

“Herkesin hoşuna giden faaliyet dalında kendini geliştirebildiği komünist toplumda, toplum genel üretimi düzenler, bu da, benim için, bugün bu işi, yarın başka bir işi yapmak, canımın istediğince, hiçbir zaman avcı, balıkçı ya da eleştirici olmaksızın sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam hayvan yetiştiriciliği yapmak, yemekten sonra eleştiri yapmak olanağını yaratır.”[9]

* * *

Sosyalizm, komünizmden ayrı bir üretim tarzı mı? Bir üretim tarzını karakterize eden, iç çelişkilerine rağmen organik tamlama gösteren ve bütünüyle uyumlu evrimsel gelişme gösteren yapının varlığıdır. Sosyalizmi, komünizmden ayrı bir üretim tarzı olarak ele almak ”tek ülkede sosyalizm” geleneğinin sonucu olmuştur. Sovyet Marksizmine göre sosyalizm komünizmden ayrı bir üretim biçimidir. “Sosyalist üretim tarzı” tamamlanır, sonra komünist üretim tarzına geçilir. Yani sosyalizm, yaşanıp bitirilen bir üretim tarzı olarak düşünülür.

[7] A.g.e. s.129
[8] Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969, s.30-31
[9] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Eserler*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1976, s.40

Gerçek böyle mi? Sosyalizmin maddi varlık önkoşullarının kapitalist üretim tarzı içinde geliştiğini söyleyebiliriz, fakat toplumsal üretim ilişkilerinin geliştiğini söyleyemeyiz. Bu nedenle, geçiş dönemi zorunludur. Komünist üretim tarzı (sosyalizm ve komünizmin ikinci aşaması) sosyalist devrimden sonra, üretim araçlarının toplumsallaşması ölçüsünde geçiş toplumunda gelişmeye başlar. Lenin'in sözleriyle söylersek:

"Teorik açıdan, hiç kuşku yoktur ki, kapitalizm ile komünizm arasında, bu her iki toplumsal ekonomi biçiminin özelliklerini ve niteliklerini birleştirmesi gereken belli bir geçiş dönemi uzanır. Bu geçiş dönemi, ölen kapitalizm ile doğan komünizm arasında -ya da bir başka deyişle, yenilmiş ama yok edilmemiş olan kapitalizm ile doğmuş ama henüz çok zayıf olan komünizm arasında- bir mücadele dönemi olmalıdır."[10]

Şöyle de formüle edilebilir: Komünist üretim tarzı, hemen sosyalist devrimden sonra tohum halinde ortaya çıkar. Uluslararası düzeyde tohum büyür. Ancak dünya pazarında, dünya işçi sınıfının kuracağı bir egemenlikten sonra, halkların ortak hareketi olarak komünist üretimin birinci aşamasına geçilebilir. Burada durmaz, aynı üretim tarzının devamı olarak komünizmin ikinci aşamasına büyür. Komünist üretim tarzının iki evresi arasında, ekonominin olgunluk derecesi dışında, geçiş toplumundan kalan kalıntılar dışında sınır yoktur. Sosyalizm de, komünizmin ikinci aşaması da, birbirinden ayrılamayacak tek üretim tarzının değişik aşamalarıdır. Lenin, sosyalizm-komünizm anlayışını şöyle açıklar:

"Genel olarak sosyalizm diye adlandırılan şeyi, Marks, komünist toplumun birinci ya da alt evresi olarak adlandırmıştır. Üretim araçları ortaklaşa mülkiyet durumuna geldiği ölçüde, bunun tam komünizm olmadığını unutmamak koşuluyla komünizm sözcüğü bu evre için de kullanılabilir. Marks'ın açıklamalarının büyük değeri, burada tam materyalist diyalektiği, evrim teorisini, tutarlı biçimde uygulamak, ve komünizmi, kapitalizmden başlayarak gelişen bir şey olarak düşünmektir."[11]

Komünist üretim tarzı, toplumsal mülkiyete dayalı, sınıfların olmadığı, özgür ve birleşmiş üreticiler toplumu demektir. Sosyalizmde de, komünizmin ikinci aşamasında da bu aynıdır. Sadece, ekonomik gelişkinlik bakımından, kapitalizmin kalıntılarından tümüyle kurtulamaması bakımından (burjuva hakkın dar ufkunun bütünüyle aşılamaması bakımından) iki evre arasında ayrım yapılabilir.

Sosyalizm, kapitalizmin yıkılmaya başlamasıyla gelişmeye başlıyorsa ve dünya çapında tamamlanıp, komünizme büyüyorsa, ezilenler sürekli bir devrimle karşı karşıyadır. Sürekli devrim, proletarya diktatörlüğüyle başlayacak, ileri-geri atılımlarla komünist üretim tarzını (sosyalizmi) dünya ölçeğinde tamamlayacak, zorunluluklar dünyasından özgürlük dünyasına geçecektir.

"Bu sosyalizm genel olarak, sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılması, sınıf farklılıklarının dayandıkları bütün üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması, bu üretim ilişkilerine uygun düşen bütün toplumsal bağıntıların ortadan kaldırılması, bu toplumsal bağıntılardan doğan bütün düşüncelerin altüst edilmesine varmak üzere, devrimin sürekliliğinin ilanıdır. "[12]

Bu anlayışta bir nokta önem kazanıyor: Sosyalizmi, değişen, gelişen, komünizm olarak düşünmek gerekiyor. Sosyalist devrimden sonra sosyalizm doğmaya başlıyor. Süreç boyunca

[10] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977, s.510-511
[11] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.129-130
[12] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Eserler*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1976, s.341

geçiş toplumunda (kapitalizmden sosyalizme geçiş) kapitalizmle savaşarak, onu yenerek büyüyor. Evrensel düzeyde tam kendini buluyor ve komünizmin ikinci aşamasına ulaşıyor. Engels'in formülü ile:

"Sosyalist toplum denilen şey, kanımca kesin olarak tamamlanmış bir şey değil, ama, bütün öbür toplumsal düzenler gibi, sürekli değişme ve dönüşüm içinde düşünülmesi gereken bir şeydir."[13]

* * *

Komünist üretim tarzı (sosyalizm), kapitalizmin gelebileceği en son ekonomik düzey üzerinde, onu aşarak, dünya ölçeğinde tam olarak uygulanabilir. Bu nedenle, dünya pazarında dönüşsüz bir egemenliği varsayar. Geri kapitalizmler üzerinde kurulmuş sosyalist yönelimli bir gurup ülkede, ortak ekonomik sektör kurarak, bu üretim tarzını bütünüyle uygulayamazsınız. Çünkü, siz de tek dünya pazarı içindesiniz, üstelik egemen değilsiniz. Emperyalizmin yönetimindeki bir dünya pazarında, sizin sektörünüz ancak yaşama mücadelesi verir ve onlardan etkilenir. Siz, komünist üretim tarzından esinlenen, ama kendisi olmayan, melez üretim ilişkilerine sahipseniz (devlet mülkiyeti + kooperatif mülkiyeti = meta üretimi) 5-10 ülke de olsanız, dünya pazarına egemen olmadığınız, onlarla ticari ilişkilere, para ilişkilerine girmek zorunda olduğunuz için, komünist üretim tarzınız işlemez.

Stalin, dünya pazarında kapitalist egemenliği yıktıktan sonra tam olarak uygulanabilecek komünist üretim tarzını anlamadığından dolayı, "iki dünya pazarı" fikrini icat etti. Stalin diyor ki:

"İkinci Dünya Savaşının ve bu savaşın ekonomi üzerindeki etkisinin en önemli sonucu, bir tek, evrensel dünya pazarının çözülmesi olmuştur. Bu da, dünya kapitalist sisteminin genel bunalımının daha sonraki ağırlaşmasını belirlemiştir.
(...)
İki karşıt cephenin varlığının ekonomik sonucu şu olmuştur ki, bir tek ve evrensel dünya pazarı çözülmüş ve böylece günümüzde birbirine karşıt olan iki dünya pazarı ortaya çıkmıştır."[14]

Dünya üzerindeki meta dolaşımı, ulusların yalnızlığını kırmış, her ulusu tek pazara bir şekilde bağlamıştır. Sosyalist yönelimli ülkeler, kapitalist ülkelere mal ihraç etme, onlardan satın alma gereksinimi duymayacak mı? Geçmiş pratik bunun böyle olduğunu gösteriyor. Kurulan sosyalist sektör, kendi içinde işbölümü yapabilir, ama egemen kapitalistler arası işbölümünden kendini kurtaramaz. Emek üretkenliğinde, teknolojide geri olan bu sektör, ileri emek üretkenliğinin, ileri teknolojinin etkisi altındadır. Ondan daha geri bir yapı oluşturur. Komünist üretim tarzı, kapitalizmin geliştirebildiği en yüksek emek üretkenliğinin üzerine oturup kendisini gerçek anlamda var edebilir. Lenin'in dediği gibi:

"Komünizm, gönüllü, sınıf bilincine sahip ve birleşmiş, ileri teknikler kullanan işçilerin - kapitalizmdekine kıyasla- daha yüksek emek üretkenliğidir."[15]

Bu nedenle, komünist üretim tarzı, sosyalizm, dünya pazarında egemenliği ele geçirdikten sonra tam uygulanmaya başlar, gelişir. Sovyet Marksizminin uydurduğu, "iki dünya pazarı"

[13] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Eserler*, Cilt 3, Sol Yayınları, 1979, s.589
[14] Josef Stalin, *Son Yazılar*, Sol Yayınları, 1977, s.88,89
[15] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977, s.479

fikri, komünist üretim tarzını dünyanın geri bir bölümünde bütünüyle uygulayacağını düşündüğü, komünizmi dünya sorunu olarak görmediği için doğru değildir.

* * *

Komünist üretim tarzı ancak dünya çapında tam olarak uygulanabilir, dedik. Ne var ki, ”sosyalizmi tek ülkede kurduk” diyen komünist partileri, sosyalizmi uyguladıklarını söylemek zorundalar, yoksa kendi varlık koşullarını kendileri ortadan kaldırmış olurlar. O zaman teoriyi değiştirip yanlışa uygun duruma getirmek lazım. Nasıl? “Sosyalist üretim tarzı” ile komünist üretim tarzını birbirinden ayırırsınız. “Sosyalist üretim tarzında” -ki bu komünist üretim tarzıdır, ama Sovyet Marksizmi bunu görmez. En doğrusu sosyalist üretim tarzı diye bir üretim tarzı yok, komünist üretim tarzı vardır- geçerli olan ekonomik ilkeyi, ileriye, komünizmin ikinci aşamasına havale edersiniz. Şimdi Stalin’i okuyalım:

”*Komünist toplumun ikinci aşamasında*, ürünlerin imali için harcanan emek miktarı, artık, meta üretimi döneminde olduğu gibi değer ve onun biçimleri aracılığı ile dolaylı yollardan ölçülmeyecektir; ama doğrudan ve dolaysız olarak ürünlerin imali için harcanan saat miktarı hesaplanarak saptanacaktır. Emeğin dağılımına gelince, bu da o dönemde gücünü yitirmiş olacak, üretim dalları arasında değer yasasına göre ayarlanmayacak, ama toplumun ürün olarak gereksinmelerinin artışına göre saptanacaktır. Bu öyle bir toplum olacaktır ki, üretimi, toplumun gereksinmeleri saptayacaktır. ”[16]

Stalin’in söylediklerinden çıkan sonuç ne? Sosyalizmde (komünist toplumun birinci aşamasında), meta üretimi var, değer yasası işliyor. Ürünlerin içindeki dolaysız toplumsal emek, emek zamanla ölçülmüyor. Ürünler kullanım değeri için üretilmiyor. Ancak komünist üretim tarzında (ikinci aşamada) değer yasası işlemeyecek, meta üretimi olmayacak, dolaysız toplumsal emek, emek zamanla ölçülecek. Ürünler, kullanım değeri için üretilecek. İşte böylece, sosyalizm, komünist üretim tarzından farklı bir şeymiş gibi gösteriliyor. Sosyalizmde geçerli olması gereken şeyler, ileriye, komünizmin ikinci aşamasına aktarılmış oluyor. Yukarıdaki alıntıda en garip olan şey, komünizmin ikinci aşamasında emek miktarının “harcanan saat miktarıyla” ölçüleceğini söylemesidir. Oysa Marksizmin görüşüne göre bu aşamada “ihtiyaca göre bölüşüm” olacağıdır. Öyleyse bu aşamada böyle bir hesaplamaya gerek var mı? Komünizmin ikinci aşamasındaki “ihtiyaca göre bölüşüm ilkesi” bu biçimde ölçmeyi gereksiz kılar. Çünkü burjuva hakkın dar ufku bölüşüm açısından aşılmıştır artık.

Bir kez daha yineleyeyim; “sosyalist üretim tarzı” diye, komünist üretim tarzından farklı, ona bağlanmayan, onunla aynı temelde olmayan bir üretim tarzı yok. Sosyalist üretim tarzı yok! Sosyalizm ve komünizmin ikinci evresi, aynı üretim biçiminin ekonomik olarak farklı olgunluktaki aşamalarıdır. Sosyalizm de, komünizm de, aynı üretim ilişkisi temeli üzerindedir. Daha doğrusu, sosyalizmdeki üretim ilişkileri temeli üzerinde komünizmin üst aşaması gelişir. Söz konusu olan aynı üretim ilişkisidir. Temel farklılık üretici güçlerin gelişkinlik düzeyi farklılığıdır.

* * *

Üretim ilişkisi, sonuçta mülkiyet ilişkisidir. ”Mülkiyet ilişkileri iradi ilişkiler olarak yasal ifadeleri içinde değil, gerçek biçimleri içinde, yani üretim ilişkileri olarak…”[17] kavranabilir. Sosyalizmin mülkiyet ilişkisi toplumsal mülkiyettir. Özgür, birleşmiş üreticilerin ortak

[16] Josef Stalin, *Son Yazılar*, Sol Yayınları, 1977, s.81
[17] Karl Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yayınları, 1979, s.208

mülkiyetidir. Komünizmin ikinci aşamasında, yeni bir mülkiyet biçimi olmadığından aynı üretim tarzından bahsediyoruz. Dolayısıyla şu görüş yanlıştır:

”Sosyalist rejimde üretim ilişkileri, bilindiği gibi, devletin (bütün halkın) mülkiyeti ve kolhozcu-kooperatif mülkiyeti olarak iki biçim gösteren sosyalist, toplumsal mülkiyet üzerine kurulmuştur.

Komünizme geçildiği ölçüde, iki sosyalist mülkiyet biçimi, devlet mülkiyeti ve kolhozcu-kooperatif mülkiyet kerte kerte birbirine yaklaşacak ve tüm halkın bir tek komünist mülkiyeti halinde kaynaşacaktır.
(...)
Devlet mülkiyetinin ve kolhozcu-kooperatif mülkiyetin en geniş gelişmesi ve yetkinleşmesi, tüm halkın tek bir komünist mülkiyetinin oluşmasıyla sonuçlanacaktır.”[18]

Sovyet Marksizminin görüşünü yansıtan yukarıdaki alıntıda en büyük yanlış sosyalizmde devlet mülkiyetinin ve kolhoz mülkiyetinin var olabileceğini kabul etmesidir; oysa sosyalizmde ne devlet, ne kolhoz mülkiyeti olabilir. Ancak ortak toplumsal mülkiyet olur. Devlet mülkiyeti ile kolhoz mülkiyeti daha önceden geçiş toplumunda birleşmiş, toplumsal ortak mülkiyete dönüşmüştür. Hatta burada mülkiyet kavramı bile anlamsızdır; herkesin mülkiyeti aynı zamanda hiç kimsenin mülkiyetidir, mülkiyetsizliktir.

* * *

Kapitalizmle sosyalizm arasında geçiş döneminin olması ve bunun proletarya iktidarına denk düşmesi kaçınılmaz bir olgu. Tüm uluslar için geçerli. Bu dönemi atlayıp sosyalizme direk ulaşmak mümkün değil. Lenin bu gerçekliğin altını çiziyor ve diyor ki:

”Sosyalizmin ustalarının kapitalizmden sosyalizme geçişle ilgili olarak bir geçiş döneminden ve yeni toplumun ‘uzun doğum sancılarından söz etmiş olmaları nedensiz değildi.
(...)
Marks ve Engels, kapitalizmden sosyalizme geçişin kaçınılmaz olarak uzun doğum sancıları eşliğinde yaşanacağını sürekli söylemişlerdir.”[19]

Geçiş dönemine ne diyeceğiz? Bu dönem içinde hem sosyalist (komünist) üretim ilişkileri, hem kapitalist üretim ilişkileri var. Komünist üretim ilişkileri doğuyor, kapitalist üretim ilişkileri ölüyor. Bu toplum, iki temel üretim tarzı arasında (kapitalist ve komünist) bir geçiş oluşturuyor. İkisinden de parçaları içeriyor. Proletarya erkte olduğu için, komünist üretim ilişkileri daha önde. Komünizme ilerleyebilmek için kapitalist ekonomik parçanın tasfiyesi gerekiyor. Geçiş döneminde: Üretim araçları sermayeden koparılmış, meta üretim ilişkileri var, ama planlama egemen. Özgür-birleşik üreticilerin toplumsal mülkiyeti yaratılmaya, sınıflar kaldırılmaya çalışılıyor.

Geçiş toplumuna, komünist üretim tarzı, ya da kapitalist üretim tarzı demek mümkün değil. Spesifik bir üretim ilişkisi görüyoruz. Kapitalist ve sosyalist (komünist) ekonomik biçimler uyuşmuyorlar, ama birlikteler. Spesifik üretim ilişkisinde çelişki var. Geçiş toplumuna, komünist üretim tarzı anlamında sosyalizm diyemeyiz. Olsa olsa sosyalizme yönelmiş, komünist üretim tarzını hakim üretim biçimi yapmaya çalışan bir toplumsal formasyondan bahsedebiliriz. Geçiş toplumuna, sosyalizm demek teorik olarak yanlış. Bunu böyle görenlerin

[18] P.Nikitin, *Ekonomi Politik*, Sol Yayınları, 1979, s.452-453
[19] V.İ.Lenin, aktaran Tony Cliff, *Kuşatılmış Devrim*, Cilt 3, Z Yayınları, 1996, s.136

sosyalizm teorisini karmakarışık etmesi mümkün. Lenin, 1921'de yazdığı makalede haklı olarak şöyle diyor:

"Sanırım, Rusya'nın iktisadi düzeni sorununu tartışan hiç kimse, bu ekonominin geçiş ekonomisi olma niteliğini yadsımamıştır. Ne de, sanırım, herhangi bir komünist, 'Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti' teriminin bugünkü ekonomi düzeninin sosyalist bir düzen olduğunu değil, Sovyet hükümetinin sosyalizme geçişi başarma azmini ifade ettiğini yadsımıştır. Ama geçiş sözcüğü ne anlama gelir? Bir ekonomiye uygulandığı şekliyle, bugünkü düzenin hem kapitalizmin, hem de sosyalizmin unsurlarını, parçalarını, kırıntılarını kapsadığı anlamına gelmez mi? Bu anlama geldiğini herkes kabul edecektir."[20]

Lenin, geçiş toplumunu, komünist üretim biçiminin egemen olduğu sosyalist bir toplum olarak görmüyor. Lenin, geçiş toplumunun kaçınılmazlığını, evrensel olarak geçerli olduğunu kabul ediyor. *Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı* isimli eserinde geçiş toplumunun atlayamayacağını, ama onun sosyalizm de olmadığını şu sözlerle belirtiyor:

"Biz, Rusya'da (burjuvazinin iktidardan uzaklaştırılmasından üç yıl sonra), henüz kapitalizmden sosyalizme ya da komünizmin en aşağı aşamasına geçiş yolunda ilk adımlarımızı atmaktayız. Sınıflar varlıklarını sürdürmektedirler ve proletarya iktidara geçtikten yıllarca sonrada her yerde, varlıklarını sürdüreceklerdir."[21]

Şimdi artık bir özet yapabiliriz: Kapitalist üretim biçiminden ve komünist üretim tarzından parçalar içeren geçiş toplumu, bir üretim tarzı değil, saf olmayan toplumsal bir şekillenmedir, devrimci değişimler dönemidir. Üretim araçları, devlet-kolhoz mülkiyetinde olsa da bu formasyona sosyalist toplum denemez. Tek ülkede sosyalizm tamamlanamayacağı için, tek ülkede geçiş toplumu da tamamlanamaz. Bu nedenle, sosyalizm yönelimli ülkelerin tek çıkış yolu dünya devrimidir. Eski dönemde, kendisine "sosyalist ülke" diyen ülkeler, aslında geçiş toplumu bağlamında ele alınmalıdır. Geçiş toplumları sosyalizme ilerleyemedikleri için, bugün geriye kapitalizme dönmüşlerdir.

* * *

Gerek uluslararası planda, gerekse ülkemizde komünist hareket içinde, "geçiş toplumu" anlayışında bir karışıklık var. En önemlisi şöyle: Geçiş süreci devrimden sonra başlar, komünizmin ikinci aşamasına kadar sürer. Tüm bu dönem komünizmin ilk aşaması (sosyalizm) olarak adlandırılır. Dolayısıyla, proletarya diktatörlüğü devrimden sonra başlar, komünizmin ikinci aşamasına kadar sürer. Doğru sayılamayacak bu düşünceye göre sosyalizm = proletarya diktatörlüğü anlamına geliyor. Sözgelimi Etienne Balibar'ın şu görüşü doğru mudur?

"Proletarya diktatörlüğü, 'sosyalizme geçiş' değil, 'sosyalizme bir geçiş yolu' değil, sosyalizmin kendisidir."[22]

Bu düşünce yanlış bir düşüncedir. Sosyalizmin, komünist üretim tarzıyla aynı temelde olduğu görülmüyor. O zaman ne oluyor? Kapitalizmden sosyalizme geçiş + sosyalizm = geçiş toplumu = proletarya diktatörlüğü olarak kabul ediliyor. Bu ise teoriyi karıştırmaktan başka bir şeye yaramıyor. Bu görüş neden doğru değil? Bir kez, kapitalizmle komünizmin birinci aşaması arasında var olmak zorunda olan proletarya diktatörlüğünü, sosyalizme de taşımış oluyor.

[20] V.İ.Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, 1977, s.422
[21] V.İ.Lenin, *Sol Komünizm*, Sol Yayınları, 1978, s.39-40
[22] Etienne Balibar, *Proletarya Diktatörlüğü Üzerine*, Pencere Yayınları, 1990, s.42

Kapitalizmle sosyalizm arasındaki geçiş toplumunun sınırını, komünizmin ikinci aşamasına kadar genişletmiş oluyor. Kapitalizm- sosyalizm arasındaki geçiş toplumu sınıflı bir toplum, sosyalizm ise sınıfsız bir toplum. Bu iki yapıyı yanlış olarak birleştirmiş oluyor. İlginç olan nokta, bu tezi savunanlardan bir kısmı, sosyalizmi sınıfsız toplum olarak da formüle ediyorlar. Bu kafa karışıklığının içinden teorik olarak çıkmak mümkün gözükmüyor.

Halbuki doğru olan Marksist tez şudur: Geçiş toplumu, kapitalizm ile komünizmin birinci aşaması arasındadır. Geçiş toplumu, egemen bir üretim tarzını anlatmaz, sınıflı bir toplumsal formasyondur. Sosyalizm ise, komünist üretim tarzından ayrılamaz ve sınıfsız toplumdur. Geçiş toplumunun devleti proletarya diktatörlüğüdür; sosyalizmde ise proletarya diktatörlüğü olamaz, siyasal devlet olamaz. Komünizmin bütün aşamalarının örgütsel yapısı komünal, kooperatif, özgür üreticilerin birliğidir. Bu özgür birliktelik devlet değildir; çünkü sınıflar yoktur.

* * *

Sosyalizmi, komünizmden koparan bir anlayış, ”çağ” betimlemesini de yanlış yapmak zorundaydı. Sovyet ekolü şöyle bir anlayış geliştirdi:

1.) Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı
2.) Sosyalizmden komünizme geçiş çağı
3.) Komünizm çağı

Tek ülkede sosyalizmi kuran, sosyalizmi dünya çapında görmeyen, sosyalizmi komünist üretim tarzından ayıran anlayışa göre başka türlü olamazdı. Sosyalizm ve komünizmin ikinci aşaması, aynı üretim tarzı oldukları ve dünya çapında halkların ortak eylemini gerektirdiği için bu çağ ayrımı yanlıştır. Sosyalizmi kendi başına bağımsız bir üretim tarzı olarak ele aldığı için yanlıştır. Doğru çağ ayrımı şöyle olabilir:

1.) Kapitalizmden komünizme geçiş çağı
2.) Komünizm çağı

Marksist teori açısından çağ ayrımının böyle yapılması büyük önem taşıyor. Dün de, bugün de, doğru olan bu anlayıştır. Kapitalizmden komünizme geçiş tek tek ülkelerde olabilecek sosyalist devrimleri ve bunun sonucu kurulabilecek proletarya iktidarlarını anlatıyor. Tarihsel deneyim gösteriyor ki, devrimler ”zayıf halkaları” koparark ilerliyor. Gelişmiş kapitalist ülkeler, ekonomik gelişkinlik bakımından komünizme en yakın, ama sosyalist devrime en uzak ülkeler olarak görünüyor. Kapitalizmin daha geri olduğu ülkeler, sosyalizmin ekonomik inşası için daha uzak, ama sınıf çelişkilerinin keskinliği nedeniyle sosyalist devrime en yakın ülkelerdir.

”Sosyalist devrim tümüyle bambaşka bir durumdadır. Tarihin zigzaglarına bağlı olarak sosyalist devrime başlamak durumunda kalan ülke ne denli geri kalmışsa, o ülke için eski kapitalist ilişkilerden sosyalist ilişkilere geçiş o denli güç olur.”[23]

Bu çelişik durum dün de böyleydi. Büyük olasılıkla 1917 döneminde ve sonrasında olduğu gibi, devrimler ”zayıf halkalar”dan kopacak. Tarih, aynı biçimde tekrar etmese de, o dönemin sorunlarını belki bu ülkeler de yaşayacak.

”Dünya sosyalist devrimi patlak verinceye değin, birkaç ülkeyi kucaklayıncaya ve uluslararası emperyalizmi alt edecek güce ulaşıncaya değin, tek bir ülkede (özellikle geri bir ülkede) galip

[23] V.İ.Lenin, *Devrimci Lafazanlık*, Temel Yayınları, 1977, s.96

gelmiş sosyalistlerin dolaysız ödevi, emperyalizm devlerine karşı savaşı kabul etmemektir. Ödevleri savaştan kaçınmaya çalışmak, emperyalistler arasındaki çatışmalar onları daha da güçten düşürene, ve öteki ülkelerde devrimi daha da yakınlaştırana dek beklemektir."[24]

Yaşanan sosyalizm deneyi, kapitalizmden komünizme geçiş çağının, Marks'ın, Lenin'in uzun dönem olarak ifade ettikleri zamandan daha uzun olacağını gösteriyor. Belki tek ülkedeki devrim bir çıkmazla karşı karşıya kalacak. Fakat sonuçta dünya devrimine bağlanabilen sosyalist devrimlerin yayılması, "proleter iktidarlar birliğini" yaratmayı sağlayabilir. Bu gelişimin hangi biçim izleyeceğini bilmek imkânsız. Gelişmenin sonu Lenin'in "dünya proletarya diktatörlüğü" dediği şeyden farklı olmayacaktır. Bu ülkeler, uzun savaşım boyunca dünya pazarında bir egemenlik kuracaklardır. İşte o noktadan itibaren kapitalizmden komünizme geçiş çağı kapanacak, insanlığın önünde yeni bir çağ açılacaktır: Komünizm çağı!

Sovyet Marksizmi ile Devrimci Marksizmi birbirinden ayıran uçurumu daha net olarak görebilmemiz için, teorik temizliği derinleştirmemiz gerekiyor. Bu bölümde özetlediğimiz bütünsel görüşleri parçalara ayırarak inceleyebiliriz şimdi.

[24] V.İ.Lenin, *Devrimci Lafazanlık*, Temel Yayınları, 1977, s.190

ULUSAL SINIR İÇİNDE SOSYALİZM KURULABİLİR Mİ?

Yanlışı net olarak gösterilebilmek amacıyla teorik kaynaklara fazlasıyla başvurmak zorunda kalacağım. Okuyucunun beni anlayacağını umut ediyorum. Sorunun yanıtı ”dünya devrimi anlayışını” kavramaktan geçiyor.

Marks-Engels çoğu yerde dünya devrimi kavramı yerine, “komünist devrim” kavramını eş anlamlı olarak kullanıyorlar. Marks ve Engels devrim sözcüğünü dar ve geniş anlamda, ama farklı içerikte kullanabiliyorlar. Devrimi dar anlamıyla bir politik devrim olarak, iktidar değişikliği olarak kullanırken, geniş anlamıyla toplumsal değişimin, bir üretim tarzının değişimi olarak kullanıyorlar. Marksizm, derin anlamıyla yorumlanmadığı zaman, bu eş anlamlı kullanış karışıklıklara, hatta Marksizmin karikatürize edilmesine yol açıyor.

Dünya devriminin (komünist devrimin) geniş anlamıyla yorumlanması gerekiyor. Dünya devrimi, “eşitsiz ve bileşik gelişim yasası” gereği, zamandaş olmak zorunda olmayan ulusal devrimlerin toplamından ortaya çıkacak dünya çapında sosyalist toplum demektir. Dünya devrimi = bütün dünyada aynı anda politik devrim olacak demek değildir; dünya çapında üstünlüğü sağlamış proletarya iktidarlarının aynı tarihsel dönem içinde, “hep birlikte” sosyalizmi kuracakları demektir. Marks ve Engels’in sözlerini aktaralım:

“Komünizm, ampirik olarak, ancak egemen halkların ’anî’ ve aynı zamanda meydana gelen hareketi olarak mümkündür, bu da gene üretici gücün evrensel gelişmesini ve komünizme sıkı sıkıya bağlı dünya çapında değişimleri varsayar. (...) Demek ki, proletarya ancak evrensel tarih ölçüsünde mevcut olabilir, nasıl ki proletaryanın işi olan komünizm de, ancak, ‘tarihsel evrensel’ varlık olarak bulunabilir, kesinlikle başka türlü olamazsa.”[25]

Marks-Engels-Lenin dünya devrimini, komünizmi evrensel olay olarak ele alırken, kapitalizmin bilimsel incelenmesine dayanıyorlardı. Demek istedikleri şuydu: Üretici güçlerin gelişmesi “dünya tarihi planı” üzerinde cereyan eder; uluslar işbölümü çerçevesinde birbirlerine bağlıdır; böylece kapitalizm dünya ölçeğinde bir sisteme dönüşür; sosyalizm ise ancak bu sistemi dünya çapında yıkarak oluşabilir. Başka biçimde şöyle söylenebilir: Kapitalizm kendi varabileceği en yüksek emek üretkenliğine, tek dünya pazarı temelinde yarattığı çelişkili, ama ortak eylemiyle varabilir. Sosyalizm ise, ancak kapitalizmin dünya çapında yarattığı emek üretkenliğinin üzerine oturarak, ondan daha yükseğini yaratarak gelişebilir.

* * *

Marksizmin kaba yorumu (Sovyet Marksizmi), dünya devrimini, dünya çapında zamandaş ulusal politik devrimlerin toplamı olarak, ya da en azından ileri kapitalist ülkelerin birkaçında oluşabilecek zamandaş ulusal devrimlerin toplamı olarak algılıyor. Marksizmin bu türlü çarpıtılmasının sebepleri ve sonuçları var. En temel sebebi, ”tek ülkede sosyalizm teorisine” hak, doğruluk kazandırmak içindir.

Marksizmi bu yönde revize etmek için görevlendirilmiş birçok Sovyet bilim insanı şöyle bir teorik mizansen kurdular: Marks ve Engels, sosyalist devrimi gelişmiş kapitalist ülkelerde zamandaş olarak düşündüler. Tek ülkede proleter devrimin zafere ulaşmasını olanaksız

[25] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1976, s.42,43

gördüler. Ama o çağda doğru düşündüler. O dönem kapitalizmin tekel öncesi dönemiydi. Fakat sonradan emperyalizm çağıyla birlikte Lenin, kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasından yola çıkarak bu teorinin yeni çağa uymadığını gördü. Lenin, tekelci dönemle birlikte artık sosyalist devrimin bütün ülkelerde, ya da ülkelerin çoğunluğunda değil, tek veya birkaç ülkede zafere ulaşabileceğini teoriye ekledi.

Söylediğim bu anlayışı, Soyvet kaynaklı birçok bilim insanının kitaplarında bulmak mümkün. Daha ilginç olanı Marks ve Engels'in dünya devrimini anlatan yazılarına, SBKP'ye bağlı Marksizm-Leninizm Enstitüsü teorisyenlerinin ekledikleri dipnot yorumlardır. Örnek olarak bir tanesi şöyle:

"Proleter devrimin bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde aynı anda yapılabileceği ve dolayısıyla devrimin yalnızca tek bir ülkede zafere ulaşmasının olanaksızlığı yargısı -ki bu yargı nihai ifadesini Engels'in *Komünizmin İlkeleri* adlı denemesinde bulur- tekel öncesi kapitalizm dönemi için doğruydu. Emperyalizm çağında kapitalizmin eşit olmayan ekonomik ve siyasal gelişimi yasasını hareket noktası olarak alan Lenin, farklı bir yargıya ulaştı. Buna göre, yeni tarihsel koşullarda, tekelci kapitalizm döneminde, sosyalist devrim ilkin birkaç ülkede hatta tek bir ülkede zafere ulaşacaktı ve devrimin bütün ülkelerde ya da ülkelerin çoğunda aynı anda zafere ulaşması olanaksızdı. Bu tez ilk kez Lenin'in *Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine* adlı makalesinde ortaya konmuştur."[26]

Sovyet Marksizminin yukarıdaki yorumu, Marks'ın kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasını bilmediği üzerine kuruludur. Oysa Marks, *Artı-değer Üzerine Teoriler* isimli çalışmasında bu yasayı bildiğini bakın nasıl anlatıyor:

"Kapitalist üretim ancak bazı durum ve şartlarda ipleri salıverebilir. Eğer bütün alanlarda eşit zamanlı ve eşit ölçülerde gelişme olanağı olsaydı, kapitalist üretim asla meydana gelmezdi."[27]

Marks bu yasayı bildiği için hem tek tek ülkelerde olabilecek politik devrimleri kabul eder, hem de tek ülkede sosyalizmin tamamlanamayacağını bildiğinden 1871 yılında Uluslararası İşçi Birliği Tüzüğü'nde, "Emeğin kurtuluşunun ne yerel ve ne de ulusal bir sorun olmayıp, modern toplumu içeren bütün ülkeleri kucaklayan ve çözümü en ileri ülkelerin pratik ve teorik işbirliğine dayanan toplumsal bir sorun olduğunu"[28] yazar.

Sovyet Marksizmi, "tek ülkede sosyalizm tamamlanabilir" projesine destek için, Marks'ın, Engels'in dünya devrimi anlayışını olduğundan başka göstermek zorundaydı. Onlara göre, Marks- Engels, "tek ülkede proleter devrim olamaz, ancak dünya çapında aynı anda olur" diyormuş. Halbuki biliniyor ki, *Komünizmin İlkeleri* broşüründe Engels, "tek ülkede proleter devrim olamaz" demiyor. Devrimi geniş anlamıyla sosyalizm olarak düşünüp, tek ülke sınırlarında bu devrim tamamlanamaz, diyor. Sosyalizmin "Bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, aynı zamanda "[29] tamamlanabileceğini söylüyor. "Tek ülkede proleter devrim olamaz" gibi saçma bir görüşü Engels'e yakıştırmak korkunç haksızlıktır. Engels *Komünizm İlkeleri* yazısında dünya devriminden toplumsal devrimi (sosyalizmi) anladığını, politik devrimlerin tek tek ülkelerde olabileceğini; ama hep birlikte sosyalizmi kurabileceklerini şu sözlerle anlatıyor:

[26] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, dipnot Cilt 1, Sol Yayınları, 1976, s.644
[27] Karl Marks, aktaran: *İşçiler ve Toplum*, Sayı 7, 1989, s.82
[28] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 2, Sol Yayınları, 1977, s.22
[29] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1976, s.111

"Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır; bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır. Bu ülkelerin her birinde devrim, o ülkenin daha gelişkin bir sanayie, daha çok zenginliğe, ve daha hatırı sayılır bir üretici güçler kitlesine sahip olup olmayışına bağlı olarak, daha çabuk ya da daha yavaş gelişecektir. Dolayısıyla, bunu gerçekleştirmek, en yavaş ve en güç Almanya'da, en çabuk ve en kolay da İngiltere'de olacaktır."[30]

* * *

Stalin şöyle diyor:

"Engels proleter devriminin yukarıda tanıttığımız programla tek bir ülkede gerçekleşemeyeceğini söylüyor. Ama olgular şunu kanıtlıyor ki, biz, proleter sınıf savaşının yeni koşulları içinde, emperyalist ilişkiler ortamında, bu devrimi tek bir ülkede, kendi ülkemizde gerçekleştirdik, programın onda dokuzunu yaşama geçirdik bile."[31]

Stalin, sosyalist devrimle, sosyalizmi aynı şeymiş gibi gösteriyor. Oysa sosyalist devrim bir ülkede olabilir, ama sosyalizm ekonomik olarak ancak dünya çapında ortaya çıkabilir, tamamlanabilir. Engels, sosyalizmden konuştuğu zaman, "sosyalizm tek ülkede olamaz" derken, Stalin bunu "tek ülkede sosyalist devrim olamaz" şekline çeviriyor. Ne kadar hazin bir durum!

Ne yazık ki, Marksizmi gülünç duruma düşüren bu yorumu, Lenin sonrası dönemde oluşan, yeni Sovyet ekolünün öğrettiği Marksizmle beslenen dünya komünist partileri ve onların kadroları aynen kabul ettiler (Türkiye solu da bu revizyondan nasibini aldı. Kendimi ayırmadan söylüyorum, çoğunluk bu mizansenin doğruluğundan kuşkuya düşmedi). "Tek ülkede sosyalizm teorisinin" Lenin tarafından Marksizme katkı düzeyinde eklendiğine inandılar.

Sovyet teorisyenlerinin kendi kurdukları bu teoriye kaynak olarak gösterdikleri, Lenin'in *Avrupa Birleşik devletleri Sloganı Üzerine* adlı makalesinin içeriği hiç de onların yorumladığı gibi değildir. Lenin, bu makalesinde tek ülke içinde sosyalizmin ekonomik örgütlenmesine başlanabileceğini söylüyor, sosyalizmin tamamlanabileceğini söylemiyor. Doğal biçimde, Marks ve Engels'in, "tek tek ülkelerde devrimler olabilir" görüşünü dile getiriyor. Lenin söz konusu edilen makalesinde şöyle diyor:

"İktisadi ve siyasal gelişmenin eşitsizliği, kapitalizmin mutlak bir yasasıdır. Bundan şu sonuç çıkar ki sosyalizmin zaferi, ilkin küçük bir sayıdaki kapitalist ülkede ve hatta yalnızca tek bir kapitalist ülkede olanaklıdır."[32]

Lenin burada bir ülkede veya birkaç ülkede devrim olabilir diyor; tek ülkede sosyalizm tamamlanabilir demiyor. Lenin'in 1915'teki bu yazısından yıllar sonra yazdığı şu satırlar söylediklerimizi doğruluyor:

"Biz girişimimize dünya devrimi umuduyla başladık. Biz soruna enternasyonalist açıdan baktığımızı ve sosyalist devrim gibi bir girişimin tek ülkede tamamlanamayacağını vurguladık. (...)

[30] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1976, s.111
[31] Josef Stalin, aktaran Tarık Demirkan, *Bitirilmemiş Devrim*, Amaç Yayınları, 1988, s.12
[32] V.İ.Lenin, *Tek Ülkede Sosyalist Devrim*, Ekim Yayınları, 1990, s.13

Sosyalist devrimin tam zaferi tek bir ülkede düşünülemez. Bunun için birkaç ileri ülkenin işçilerinin aktif olarak ortak çalışması gereklidir."[33]

Marksizm, sosyalizmi dünya çapında ortak bir eylem, politik sosyalist devrimi ise ulusal bir eylem olarak algılıyor. Marks-Engels-Lenin'de bu noktada çelişki yoktur. İlk olarak göstereceğim kaynak *Komünizmin İlkeleri*'nden çok sonra yazılmış olan 1893 tarihli Engels'in Paul Lafargue'ye yazdığı mektuptur:

"Fakat ne Fransızlar ne Almanlar ne de İngilizler kendi başlarına kapitalizmi yıkma şerefine erişmeyeceklerdir: Belki Fransa ilk işareti verirse, kavga sosyalizm tarafından en fazla benimsendiği Almanya'da olacaktır ve o zaman bile ne Fransa ne de Almanya, İngiltere'de burjuva egemenliği devam ettiği sürece, nihai zaferi sağlayamayacaklardır. Proletaryanın kurtuluşu sadece uluslararası bir olgu olabilir."[34]

Görüldüğü gibi Engels, Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de sosyalist devrimin olabileceğini, ama tek bir ulusal sınır içinde tamamlanamayacağını söylüyor. O dönemde kapitalizmin kalbi olan İngiltere'de devrim olmadan, ne Fransa'da, ne de Almanya'da sosyalizmin tamamlanamayacağını söylüyor. Tek ülkede sosyalizmin tamamlanamayacağına inanan Marks'ın buna karşılık, tek ülkede proleter devrimin olabilirliğini kabul ettiği açıktır. Marks'ın, tek ülkede proleter devrimin olabileceği düşüncesini 1870'te Meyer-Vogt'a yazdığı şu satırlarda görebiliriz:

"Sermayenin metropolü ve dünya pazarının şimdiye kadarki egemen gücü olan İngiltere, şimdilik işçi devrimi için en önemli ülkedir; üstelik bu devrimin maddi koşullarının belirli bir olgunluk düzeyine erişmiş bulunduğu tek ülkedir. Enternasyonel Emekçiler Derneği'nin sosyal devrimi İngiltere'de hızlandırmak istemesi bu yüzdendir."[35]

Marks'dan başka bir örnek de verilebilir:

"Sorun Fransa'da çözülemez, fakat devrim Fransa'da başlar. Bu devrim hiçbir şekilde ulusal sınırlar içinde tamamlanamaz."[36]

Marksizm, komünizmi ve onun alt aşaması olan sosyalizmi dünya çapında bir olay olarak gördü. Dünya pazarının tekliği ve ulusları birbirine kopmaz bağlarla bağlayan ekonomik ilişkiler nedeniyle, sosyalizm ancak dünya pazarına egemen olan modern kapitalist ulusların devrim sonrası ortak eylemi olarak başlayabilir ve ancak dünya çapında komünizmin ikinci aşamasına büyüyebilir. Sosyalizm ancak ekonomik anlamıyla kapitalizmin erişebildiği en yüksek düzeyin üzerine oturarak var olabilir ve komünizmin ikinci aşamasına ilerleyebilir.

Dünya devrimi, ulusal sosyalist devrimlerle başlar, dünya pazarında kapitalizmin egemenliğini yıkabilmek için bu pazara egemen ulusların sosyalist devrimiyle büyür, ancak ve ancak dünya ölçeğinde tamamlanır. Sosyalizmin kendisi büyümek zorunda olan komünizmin ilk dönemidir. Dünya devriminin antitezi, "tek ülkede sosyalizm" anlayışıdır. Bu yanlış teorinin mimarı da Lenin değil, klasik Marksizmden kopmuş Sovyet Marksizmidir.

---

[33] V.İ.Lenin, aktaran: *İşçiler ve Toplum*, Sayı 7, 1989, s.90
[34] Friedrich Engels-Lafargue mektuplaşmalar, aktaran P.N. Fedoseyev, *Leninciliğin Sosyalist Devrim Teorisi*, Konuk Yayınları, 1978, s.274
[35] Karl Marks, aktaran *Özgür üniversite forumu*, Maspero Yayınları, Sayı 01/98, s.99
[36] Karl Marks, aktaran: *İşçiler ve Toplum*, Sayı 7, 1989, s.80

* * *

”Tek ülkede sosyalizmin” olabilirliği kabul edildikten sonra, eninde sonunda Sovyetler Birliği’nin ulusal sınırları içinde sosyalizmin tamamlanabileceğini de onaylamak zorundasınız. Sovyet Marksizmi açısından bu teoriyi sonuna kadar götürmek kaçınılmazdı. Nihayet, Stalin 1936 yılında artık sosyalizmin kurulduğunu ilan etti. Dünya komünist partileri de bunu onayladılar. Stalin şöyle diyordu:

”Bizim Sovyet toplumumuz, daha şimdiden özünde, sosyalizmi gerçekleştirdi, sosyalist düzeni yarattı, yani başka terimlerle Marksistlerin komünizmin birinci evresi ya da alt evresi dedikleri şeye ulaştı. Bu demektir ki, komünizmin birinci evresi, yani sosyalizm, ülkemizde daha şimdiden temel olarak gerçekleşmiştir.”[37]

Lenin’in daha 1918’de söylediği gibi, ”Sosyalizm, kapitalizme oranla ve kapitalizmin ulaştığı temel üzerinde, daha büyük bir emek verimliliğine doğru bilinçli bir kitlesel ilerleme gerektirdiği içindir ki,”[38] tek ülkede sosyalizm tamamlanamaz. Stalin bu zorunluluğu anlamamış gözüküyor. Ayrıca, sınıflar ortadan kalkmış mı? Meta olarak para ortadan kalkmış mı? Değer yasası ortadan kalkmış mı? Dolayısıyla meta üretimi tamamen bitmiş mi? Stalin, Sovyetler Birliği’nde sosyalizmin kurulduğunu teorik olarak kanıtlamak için bu sorulara da yanlış yanıtlar verdi. Bunları ilerde ele alacağız.

Dünya işçi sınıfına aslında sosyalizm olmayan bir toplumun, komünizmden ayrı düşünülemeyecek akışkan bir toplum olan sosyalizm olarak tanıtılması, kapitalizmden ekonomik olarak geri bir toplumun propagandası anlamına geliyordu. Görmeyenler için değil, ama görenler için bu türlü bir sosyalizm ancak hayal kırıklığı yaratabilirdi. Batı Avrupa işçi sınıfı bu düş kırıklığını ne yazık ki yaşadı. İleri kapitalist ülkelerin komünistleri, ”tek ülkede kurulmuş bu sosyalizmin” ekonomik-demokratik yönden geri özelliklerini sosyalizm olarak anlatmak için çok uğraştılar, ancak çekici olamadılar.

* * *

”Tek ülkede sosyalizm” anlayışı, sosyalizmi Sovyetler Birliği’nde ya da başka bir ülkede kurmakla kalamazdı. ”Tek ülkede sosyalizm teorisi”, ”tek ülkede komünizm” teorisine dönüşmek zorundaydı. Stalin bunun tohumlarını attı.

Stalin, sosyalizmde devletin güçleneceğini kabul etti. Ama Marksist teoride, devrimden sonra devletin giderek sönmesi, komünizmde yok olması gerekiyordu. O zaman yapılması gereken teoride yeni bir revizyondu. Stalin bunu başardı. Marksizme ”devletli komünizm” anlayışını soktu. Tek ülkede sosyalizmin olabilirliğinin ve onu dünya devriminden pratikte koparmanın doğal sonucu ulusal komünizmdi. Stalin eliyle ”ulusal sosyalizm”, ”ulusal komünizm”e büyüdü. Teorinin sürekliliğine inandığı sürece başka şey yapamazdı. Stalin ”Marksizme yaptığı katkıyı” şöyle izah etti:

”Gördüğümüz gibi, şimdi yepyeni bir devletimiz, tarihte benzeri olmayan ve biçimi ve işlevleri bakımından, birinci evrenin sosyalist devletinden gözle görülürcesine ayrılan sosyalist bir devletimiz var.

[37] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.627-628
[38] V.İ.Lenin, *Aydın Kesimi Üzerine*, Başak Yayınları, 1988, s.102

Ama gelişme bu kadarla kalmaz. Daha ileriye komünizme doğru gidiyoruz. Devlet, komünizm döneminde varlığını sürdürecek mi?

Evet, eğer kapitalist kuşatma ortadan kaldırılamazsa, eğer dış askeri saldırı tehlikesi yok edilemezse sürdürecek."[39]

Lenin'in şu görüşleriyle, Stalin'in "devletli komünizmi" arasında bir uyum var mı?

"En sonu ancak komünizm devleti büsbütün gereksizleştirir."[40]

"Komünizmin tam zaferi, demokratik devlet dahil her türlü devletin kesinlikle ortadan kalkmasına yol açıncaya kadar da sürecektir."[41]

Ne acıdır ki, Marks'ın ve daha sonra Lenin'in komünizm anlayışı bu şekilde deformasyona uğradı. Gelişmiş sosyalizmdeki "halkın devleti" formülasyonu buradan türedi. Kruşçev, 1980'lerde komünizmin ikinci aşamasının kurulacağını söyledi ve bunu SBKP programına yazdırdı. SBKP'nin 1961 Programı 20 yılda Sovyetler Birliği'nin komünizmin üst evresine geçeceğini şu sözlerle iddia etti:

"İkinci on yıllığın (1971-1980) sonlarında komünizmin bütün halka maddi kültürel nimetler bolluğu sağlayacak maddi-teknik temeli atılmış olacak, Sovyet toplumu ihtiyaçlarına göre paylaştırma prensibinin hayata geçirilmesine tamamen yaklaşacak ve tek genel halk mülkiyetine tedricen geçiş sağlanacaktır. Böylelikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde komünist toplum genel hatlarıyla kurulmuş olacaktır."[42]

Uzun yıllar boyunca bu anti-bilimsel görüşe dünya komünistleri ses çıkarmadılar. SBKP tarafından öne sürülen "gelişmiş sosyalist toplumu kurduk, şimdi de komünizmin maddi-teknik temelini atıyoruz" anlayışı, Sovyetler Birliği yıkılıncaya kadar değişmeyen tutum oldu.

* * *

Şimdi sorumuzu tekrar sorabiliriz. Ulusal bir devletin sınırları içinde sosyalizm tamamlanabilir mi?

Lenin hiçbir zaman ulusal bir devlet içinde sosyalizmi düşlemedi. Lenin, "Sosyalizmin tek ülkede kesin zaferi elbette olanaksızdır"[43] der. Lenin, *Proletarya ve Dönek Kautsky* adlı eserinde şöyle yazdı:

"Proleter devrim, yalnız Avrupa'da değil, tüm dünyada gözler önünde olgunlaşıyor ve onu kamçılayan, hızlandıran ve destekleyen de, proletaryanın Rusya'daki zaferidir. Bütün bunlar sosyalizmin tam zaferi için yeterli midir? Elbette hayır. Bir tek ülke daha çoğunu yapamaz."[44]

Kasım 1920'de Lenin aynı soruna yine değindi:

---

[39] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.732
[40] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve sosyalizm Yayınları, 1978, s.120
[41] V.İ.Lenin, *Tek Ülkede Sosyalist Devrim*, Ekim Yayınları, 1990, s.13
[42] SBKP Programı, 1961, Tarihsiz, Sosyalist ülke basımı
[43] V.İ.Lenin, aktaran Marcel Liebman, *Lenin Döneminde Leninizm*, Cilt 2, Belge Yayınları, 1992, s.215
[44] V.İ.Lenin, *Proleter Devrim ve Dönek Kautsky*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1979, s.95

”Devrim, en zengin ve en yüksek uygarlık düzeyine erişmiş olanlar dahil bütün ülkelerde gerçekleşene kadar, zaferimiz yalnızca bir yarı-zafer, belki daha azdır.”[45]

Lenin, Komünist Enternasyonal’in 3. Kongresi’ne sunduğu raporda 1921’de, dünya devrimine bağlı sosyalizmin zaferi anlayışını dile getirdi:

”Uluslararası devrimin desteği olmaksızın proletarya devriminin tam zafere ulaşmasının olanaksızlığını iyice görebiliyorduk. Devrimden sonra olduğu kadar, devrimden önce de kendi kendimize şöyle diyorduk: ya gelişmiş kapitalist ülkelerde de devrim derhal olmasa bile en kısa zamanda patlak verecektir, ya da yok olup gideceğiz.”[46]

Enternasyonal’in 4. Kongresi’nde -ki bu Lenin’in katıldığı son kongredir- alınan bir kararda şöyle deniyor:

”Dördüncü Dünya Kongresi, bütün ülkelerin proletaryalarına, proletarya devriminin tek bir ülkede asla bütünüyle zafer kazanamayacağını, zaferin, dünya devrimi olarak uluslararası alanda kazanılması gerektiğini, hatırlatır.”[47]

Lenin, ölmeden önce yazdırdığı son makale olan *Az Olsun Temiz Olsun*’da bir kez daha diyor ki:

”Böylece, günümüzde karşılaştığımız sorun şudur: bugün içinde bulunduğumuz yıkım ile ve küçük ve çok küçük köylü üretimimiz ile, Batı Avrupalı kapitalist ülkeler sosyalizme doğru gelişimlerini tamamlayıncaya dek dayanabilecek miyiz?”[48]

Yeterli olduğunu umuyorum. Bir ülkenin sınırları içinde sosyalizmin kuruluşu tamamlanamaz. Bir ülkenin sınırları içinde sosyalizmin ekonomik örgütlenmesine başlanır; uluslararası çerçevede yeni devrimlerle genişler, dünya çapında tamamlanır. Bunu şöyle de söylemek mümkündür: Tek bir ülkenin sınırları içinde proletarya diktatörlüğü kurulabilir, bu diktatörlük uluslararası planda yeni devrimlerle beslenerek dünya çapında sosyalizme geçiş yapar. Böylece, kapitalizmden komünizme geçiş çağı kapanıp, komünizm çağı açılır. İlk kez sosyalizmin, komünizmin ikinci aşamasına büyümesi olanaklı duruma gelir.

Bitirirken bir parantez açmam gerekiyor. Emperyalizmin güçlü olarak varlığını sürdürdüğü bir dünyada, bu güç yenilmeden komünizmin birinci aşamasına geçilemeyeceğini, dolayısıyla sosyalizmin de komünizmin ikinci aşamasına büyüyemeyeceğini söylemiş oluyorum. Bunun sebebi, sosyalizmin nasıl bir toplum olduğunu anlamakta gizlidir. Kapitalizm, dünya sahasından silindikten sonra ise, sosyalizmin komünizmin son aşamasına hangi evrelerden geçerek varabileceğini bilemeyiz; onu da yaşamın kendi pratiğinden beklemek gerekiyor.

[45] V.İ.Lenin, aktaran Marcel Liebman, *Lenin Döneminde Leninizm*, Cilt 2, Belge Yayınları, 1992, s.215
[46] V.İ.Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, 1977, s.477
[47] Aktaran Fernando Clauidin, *Komintern’den Kominform’a*, Cilt 1, Belge Yayınları, 1990, s.85
[48] V.İ.Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, 1977, s.517

SOSYALİZM SINIFLI BİR TOPLUM MUDUR?

Sınıflar, öz olarak üretim araçlarıyla ilişkileri yönünden çıkar ortaklığına sahip insan gruplarıdır. Lenin sınıfları tanımlarken, onların üretim sisteminde tuttuğu yere, üretim araçlarıyla olan ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynadıkları role, toplumsal zenginlikten aldıkları payın miktarına ve bu payı hangi yöntemle aldıklarına bakar. Ve sonuç olarak şöyle der:

"Sınıflar, belirli bir toplumsal ekonomi sistemi içinde işgal ettikleri farklı yerler yüzünden biri ötekinin emeğini mal edinebilen insan gruplarıdır."[49]

Kapitalizmin içinde ekonomide oynadıkları farklı rol ve çıkarlar nedeniyle sınıfların var olduğunu, sınıflı toplum olduğunu biliyoruz. Burjuva sınıfın, proleter sınıfın emekgücünü sömürdüğünü kanıtlamaya gerek yok; olay gözlerimizin önünde meydana geliyor. Peki, sosyalizmde sınıflar ne olacak?

Soruyu yanıtlamamız için proletarya diktatörlüğü dönemini irdelememiz gerekiyor. Marksizmin temel tezlerinden birisi, kapitalizmden sosyalizme (komünizmin birinci aşamasına) geçmek için proletarya diktatörlüğüne gereksinim olduğudur. Diktatörlük döneminde, proletaryanın iktidardan düşürülmüş burjuvaziyle sınıf kavgasına girdiği bir gerçektir. Bu dönemde küçük burjuvazi, köylülük gibi sınıfların varlığını sürdürdüğü biliniyor.

Proletarya diktatörlüğünün görevleri arasında sınıfların ortadan kaldırılması var, ekonominin kapitalizme kıyasla daha yüksek biçimde toplumsal örgütlenmesi var, işçi demokrasisini uygulayarak devletin siyasi niteliklerinin ortadan kaldırılması var. Sınıfları ortadan kaldırmak için ne gerekiyor? Bunun için, kapitalistleri alt etmek yeterli mi? Yetmez. Lenin'i dinleyelim:

"Sınıfları ortadan kaldırmak, yalnızca büyük toprak sahiplerini ve kapitalistleri kovmak değildir -bizde bu, nispeten kolay oldu-, sınıfları ortadan kaldırmak demek, küçük meta üreticilerini de ortadan kaldırmaktır."[50]

Üretim araçları üzerindeki tüm özel mülkiyeti kaldırmak gerekir. Devlet mülkiyetinin, toplumsal mülkiyete dönüşmesi gerekir. İşçiler, köylüler gibi bir ayrımın ortadan kalkması, herkesin Özgür Üreticiler Birliği'nin bir işçisi, üreticisi haline gelmesi gerekir. Devletin bütünüyle siyasi niteliğini yitirmesi gerekir. Marks ve Engels'in söylediği gibi:

"Sınıf farklılıkları ortadan kalktığı ve bütün üretim bütün ulusun dev bir birliğinin elinde toplandığı zaman, devlet iktidarı siyasi niteliğini yitirecektir."[51]

Sınıflar sürdükçe proletarya diktatörlüğüne olan ihtiyaç devam eder. Proletarya diktatörlüğü, sınıfları kaldırmanın, sosyalizmi kurmanın aracıdır. "Proletarya diktatörlüğünün özü tek başına, ya da hatta esas olarak kuvvet değildir. Bunun başlıca özelliği, amacı sosyalizmi kurmak, toplumun sınıflara bölünmüşlüğünü ortadan kaldırmak, toplumun her bireyini çalışan insan haline getirmek"[52]tir diyor, Lenin.

---

[49] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, s.472
[50] V.İ.Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Sol Yayınları, 1977, s.39-40
[51] Karl Marks, Friedrich Engels, *Komünist Partisi Manifestosu*, Evren Yayınları, 1976, s.63
[52] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977, s.465

Yine Lenin, sosyalizmin sınıfsız toplum olduğunu şu sözlerle anlatıyor:

”Sosyalizm, sınıfların ortadan kaldırılması demektir. Sınıfların ortadan kaldırılması için, önce, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin ortadan kaldırılması gerekir. Görevimizin bu kısmı başarılmıştır, ama bu, ancak bir kısmıdır, üstelik de en zor kısmı değildir. Sınıfları ortadan kaldırmak için, ikincisi, fabrika işçisi ile köylü arasındaki farklılığı ortadan kaldırmak, bunların hepsini işçi yapmak gerekir.”[53]

Demek ki, sosyalizm sınıfların temel olarak ortadan kaldırıldığı bir toplum olmalı. Sosyalizmde sınıfların varlığını kabul edersek ne olur? Çok açık biçimde proletarya diktatörlüğünün sosyalizmde de devam ettiğini kabul etmek zorunda kalırız. Bakın Lenin ne kadar açık söylüyor:

”Ve proletarya diktatörlüğü döneminde sınıflar hâlâ durmaktadır ve duracaktır. Sınıflar yok olunca diktatörlük gereksiz hale gelecektir.”[54]

* * *

Sosyalizmde (komünizmin birinci aşamasında) sınıfların varolacağı anlayışı, teoriye yine Sovyet Marksizmi eliyle sokuldu. Sovyet bilim insanları bu yanlış teoriyi yıllarca propaganda ettiler. Nedeni çok basit: Tek ülkede sosyalizmin kurulabilmiş olduğunu ispat etmek için!

1936’da Stalin, artık Sovyetler Birliği’nin komünizmin ilk aşamasına geçtiğini ilan ettikten sonra, sosyalizmde sınıfların olduğunu kabul etmek zorundaydı. Çünkü kendisinin ifade ettiği gibi: Toplumda, işçiler, köylüler, aydınlar varlıklarını sürdürmekteydiler. Görünen şeyi yok saymak mümkün olmadığından, teoriyi değiştirmek daha kolaydı! Stalin diyor ki:

”Bilindiği gibi, büyük toprak sahipleri sınıfı, iç savaştaki son ve kesin yengimiz sonucu zaten tasfiye olmuştu. Öteki sömürücü sınıflar da aynı yazgıyı paylaştılar. Sanayide artık kapitalistler sınıfı yok. Tarımda artık kulaklar sınıfı yok. Ticarette artık tacirler ve spekülatörler yok. Öyle ki, tüm sömürücü sınıflar tasfiye edilmiş bulunuyor.

Geriye işçi sınıfı kaldı.
Köylüler sınıfı kaldı.
Ve aydınlar kaldı.”[55]

Stalin’e göre sosyalizmde, işçi sınıfı, köylüler, aydınlar var. Halbuki bakın Lenin ne kadar net tersini söylüyor:

”Bizim amacımız sınıfları ortadan kaldırmaktır. İşçiler ve köylüler varlıklarını sürdürdükleri sürece sosyalizm gerçekleştirilmiş olmayacaktır.”[56]

Yine Lenin 1921’de Ulaşım İşçileri Kongresi’nde şöyle konuştu:

[53] A.g.e., s.516
[54] A.g.e., s.518
[55] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.623
[56] V.İ.Lenin, aktaran Tony Cliff, *Kuşatılmış Devrim*, Cilt 3, Z Yayınları, 1996, s.106

”Az önce buraya doğru gelirken salonunuzun üzerindeki asılı panoda şu yazıyı okudum: ‘İşçi ve köylülerin iktidarı sonsuza dek sürecektir.’ Bu acayip panoyu okuyunca kendi kendime düşündüm; en temel ve basit şeylerde halen yanlış anlamalar sürüyor diye. Gerçekten de eğer işçi ve köylülerin iktidarı sonsuza dek sürecekse bu sosyalizme hiçbir zaman ulaşamayacağız demektir, çünkü sosyalizm sınıfların yok olmasını içerir; oysa işçiler ve köylüler var oldukça farklı sınıflar var demektir, dolayısıyla tam sosyalizm yoktur.”[57]

Stalin, işçi ve köylüler dost sınıf diye(!) ”sosyalizmin sınıflı bir toplum” olabileceğini teoriye işledi. Bu sosyalizmde proletarya diktatörlüğünün sürdüğünü kabul etti. Bakın, Stalin ne diyor:

”Burjuva anayasalarından ayrı olarak SSCB’nin yeni anayasa tasarısı, toplumda artık birbirine karşıt sınıfların bulunmadığı: toplumun iki dost sınıftan, işçilerle köylülerden meydana geldiği; iktidarda olan sınıfların tam bu emekçi sınıflar olduğu; toplumun politik yönetiminin (diktatorya), toplumun ileri, önde gelen sınıfı olmak sıfatıyla işçi sınıfının elinde bulunduğu... gerçeğinden hareket eder.
(…)
Açıkça söylemeliyim ki, gerçekten de yeni anayasa tasarısı, işçi sınıfı diktatörlüğünün düzenini olduğu gibi alıkoyuyor.”[58]

İşte karşımızda proletarya diktatörlüğünün devam ettiği, işçi, köylü sınıfların varlığını sürdürdüğü bir sosyalizm(!) var. Teorinin bu denli düzeysizleştirilmesine, üstelik Marksizmde ”sınıflı”, ”proletarya diktatörlüklü” bir sosyalizm teorisinin var olduğunun kabul edilmesine insan inanamıyor. Sovyet Marksizmini savunan tüm komünist partileri bu inanılmaz şeye inandı.

* * *

İlginçtir, ”sınıflı sosyalizm” anlayışına gelinceye kadar, Stalin’in ”sınıfsız sosyalizm”den bahsettiğini de görüyoruz. İşte örnekler: Stalin 1925’te Molotov’a gönderdiği mektupta şöyle yazıyor:

”Sınıflar olduğu sürece ve kalifiye ve kalifiye olmayan emek olduğu sürece eşitlik olamaz. Muğlak bir eşitlikten değil, sınıfları ortadan kaldırmaktan, sosyalizmden söz edilmelidir.”[59]

Ekim Devrimi’nin 10. yıldönümünde Stalin diyor ki:

”Ekim Devrimi kendine amaç olarak… insanın insan tarafından her türlü sömürülmesini ortadan kaldırmayı... yeni bir toplum, sınıfsız sosyalist toplumu örgütlemeyi almaktadır.”[60]

1934’te, 17. Kongre’ye sunduğu raporda Stalin, sosyalizmi sınıfsız toplum olarak betimliyor:

”Örneğin sınıfsız sosyalist toplumun kuruluşunu alalım. Partinin XVII. Konferansı, sınıfsız bir sosyalist toplum yaratmaya doğru gidiyoruz dedi. Sınıfsız sosyalist toplumun, deyim yerinde olursa, öyle kendiliğinden gelmeyeceği açıktır.”[61]

---

[57] V.İ.Lenin, aktaran *Devrimci Marksist*, Sayı 1, 1985, s.97 veya *Devrimci Marksizm*, Sayı 1, 2006, s.163
[58] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.629,638
[59] Josef Stalin, *SBKP (B) 14. ve 15. Parti Kongre Raporları*, İnter Yayınları, 1993, s.105
[60] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.222
[61] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.573

Stalin sonraki yıllarda yukarıda aktardığımız doğru görüşlerinden vazgeçer, sosyalizmi sınıflı toplum olarak ele alır. Stalin, komünizmin birinci aşaması olan sosyalizme Sovyetler Birliği'nde geçildiğini göstermek için teoriyi revize etmiştir. Bu anlayış, Stalin'den sonra da sürdürülmüştür.

* * *

Tekrar başa dönüp sosyalizmde sınıfların olamayacağını göstermeye yeni örneklerle devam edelim. Marks, Gotha programını eleştirirken komünizmin ilk aşamasında (sosyalizmde) sınıfların olmadığını şu sözlerle anlatıyor:

"Hiçbir sınıf farkı gözetmez, çünkü bir insan herkes gibi bir emekçidir."[62]

Lenin'in *Devlet ve İhtilâl* yapıtında, sosyalizmi incelediği bölümde, sınıfların varlığını anlatan (ki o zaman bunların hangi sınıflar olduğunun söylenmesi gerekirdi) bir tek paragraf bile bulunamaz. Özünde, sosyalizmde sınıfların olduğunu söylemek, devrimden sonra, proletarya diktatörlüğü döneminde nerde duruyorsak, aynı yerde durduğumuzu söylemek demektir. Şu formülü düşünelim: Marks ya da Lenin, kapitalizmden komünizmin ikinci aşamasına geçişte arada bir proletarya diktatörlüğü var mı diyor? Yoksa, kapitalizm ile komünizmin birinci aşaması arasında, sınıfları ortadan kaldırmayı da sağlayacak bir proletarya diktatörlüğüne ihtiyaç var mı, diyor? İkinci sorunun yanıtı olumluysa, sosyalizmde sınıf aramak saçmalık oluyor. Marks, proletarya diktatörlüğünü sosyalizme kadar uzatıyor. Sovyet Marksizmi ise komünizmin ikinci aşamasına kadar! Sovyet Marksizminin yanlış teorik anlayışını Lenin'in şu sözleriyle karşılaştırabiliriz:

"Kapitalizmden sosyalizme geçiş oldukça uzun bir dönem ister, çünkü üretimin yeniden örgütlenmesi zor bir iştir, çünkü yaşamın bu alanında köklü değişmeler zaman ister, ve çünkü işlerin bir küçük-burjuva ve burjuva yolda yürütülmesi alışkanlığının o kocaman gücü, ancak uzun ve inatçı bir mücadele ile altedilebilir. Marks'ın, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi olarak proletaryanın tüm bir proletarya diktatörlüğü döneminden söz etmesinin nedeni de budur."[63]

* * *

Sınıfların yok olmasının pratik bir ölçütü daha var (diğer ölçütlerle birlikte şüphesiz). Toplum üyelerinin, toplumsal üretim araçlarıyla ilişkilerinin aynılaşması gerekiyor. Bu nedir? Üretim araçları karşısında farklı yerlerde duran, birbirinden bağımsız üreticilerin varlığının sona ermesi, ortak mülkiyette, toplumsal mülkiyette birleşmesi demektir. Özgür üreticiler ortak toplumsal mülkiyetin sahibi olur. Daha önce de belirttiğimiz gibi gerçekte "mülkiyetsizliğin" sahibi olur.

Hemen devrimden sonra (devletin mülkiyeti olarak) başlayan, ancak ekonomik olarak daha sonradan bir gerçeklik haline gelen bu mülkiyet biçimi, "toplumsal üretim araçlarıyla ilişkileri bakımından, toplum üyeleri arasındaki ayrımı…"[64] siler. İşçi-köylü ayrımı ortadan kalkar.

Özgür üretici olan toplum üyelerinin siyasi olarak devlet olmaktan çıkmış kooperatifin birer işçisi olduğu sosyalizmde sınıflar aramak doğru değildir. Sınıflar varsa, proletarya diktatörlüğü

[62] Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969, s.32
[63] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977, s.465
[64] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.118

devam ediyordur. Proletarya diktatörlüğü varsa, zaten sosyalizm yoktur. Lenin'in sözleriyle söyleyelim:

"Proletarya diktatörlüğü olacaktır. Sonra sınıfsız bir toplum olacaktır."[65]

Stalin, 1936'da Sovyetler Birliği'nin komünizmin birinci aşamasına geçtiğini ilan ettikten sonra proletarya diktatörlüğünün bittiğini söyleyenleri şöyle eleştiriyor:

"Eğer, işçi sınıfı diktatörlüğünün temelinin genişlemesi ve diktatörlüğün, toplumun politik yönetiminin daha esnek, dolayısıyla daha güçlü bir sistem halinde biçim değiştirmesini onlar işçi sınıfı diktatörlüğünün bir güçlenmesi biçiminde değil de, bu diktatörlüğün zayıflaması, hatta terk edilmesi biçiminde yorumluyorlarsa şöyle sormak gerekir: bu baylar, genellikle, işçi sınıfı diktatörlüğünün ne olduğunu biliyorlar mı acaba?"[66]

Stalin'i yukarıdaki sözlerinden çıkan sonuca göre, sosyalizmde hem proletarya diktatörlüğü olacak, hem de güçlenecektir. Dolayısıyla sınıflar varlığını sürdürecektir. Ama proletarya diktatörlüğü varsa ve güçleniyorsa, sosyalizm yok demektir; komünizmin birinci aşamasına geçilmemiş demektir. Sovyet Marksizminin anlamadığı nokta tam da budur.

[65] V.İ.Lenin, *Anarşizm ve Anarkosendikalizm*, Sol Yayınları, 1979, s.409
[66] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.637

SOSYALİZMDE DEVLETİN DURUMU NE OLACAK?

Tarihsel olarak devletin doğum belgesinde, "sınıf karşıtlıklarını frenlemek ihtiyacından doğmuştur," diye yazar. Yönetim gücünü merkezileştiren siyasi bir örgütlenmedir devlet. Hiçbir devlet sınıflarüstü değildir; son durakta bir sınıfın yönetici erkiyle somutlanır. Marksizme göre devlet, bir sınıfın diğer sınıf veya sınıflar üzerindeki baskı organıdır. Lenin, devletin varlığının temel nedenini şu açık sözlerle anlatır:

"Devlet, sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olmaları olgusunun ürünü ve belirtisidir. Nerede sınıflar arasındaki çelişmelerin uzlaşması nesnel olarak olanaklı değilse, orada devlet ortaya çıkar. Ve tersine; devletin varlığı da, sınıf çelişkilerinin uzlaşmaz olduklarını tanıtlar."[67]

Kapitalizmde devletin burjuva diktatörlüğü olduğunu, proletarya üzerinde yabancılaşan bir güç olarak baskısını sürdürdüğünü biliyoruz. Bu devletin geleceğinin toplumsal bir devrim sonrası ne olacağını süreci izleyerek çıkarmamız zorunludur. Yine proletarya diktatörlüğünden başlamamız gerekiyor. Devrim sonrası kurulan diktatörlük, işçi sınıfının sömürücüleri bastırmak için kullandığı bir devlettir. Daha önceki burjuva devlet cihazının parçalanması üzerine kurulur. Kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinde proleter devletin niteliğini ve gelişme yönünü Lenin şöyle anlatıyor:

"Özel aygıt, özel bastırma makinesi, yani "devlet", gene zorunludur, ama bu artık gerçek anlamda bir devlet değil, bir geçiş devletidir; çünkü dünün ücretli köleleri tarafından sömürücü bir azınlığa karşı uygulanan bastırma, görece öyle kolay, öyle basit ve öyle doğal bir şeydir ki, köle, serf ve ücretli işçi ayaklanmalarının bastırılmasından çok daha az kana malolacak, insanlığa çok daha ucuza malolacaktır. Bu bastırma, demokrasinin o kadar büyük bir halk çoğunluğuna yayılmasıyla bağdaşan bir şeydir ki, özel bir bastırma makinesi zorunluluğu ortadan kalkmaya başlar."[68]

Lenin, devrimden sonra kurulan bu devletin, çoğunluğun ve yığınların aşağıdan baskısına dayanan bir devlet olmasıyla, işçilerin gerçekten devlet yönetimine katılma ve yönetme özelliğiyle, eskisinden farklı tipte devlet (yarı devlet) olduğunu, geçiş devleti olduğunu anlatmış oluyor.

Geçiş toplumunda devletin sönmeye başlaması (tamamen sönmesi, devletin tümüyle ortadan kalkması demiyorum) bize, sosyalizmin inşasına devam ettiğimizi gösterir sadece. Devlet, gereksizleştiği noktada sönmeye başlar. Devletin sönmeye başlamasının proletarya diktatörlüğü döneminde yaratılması gerektiği açıktır. Çünkü, sönen proletarya diktatörlüğünün kendisidir. Lenin diyor ki:

"Toplumun bütün üyeleri, ya da hiç olmazsa bunların büyük bir çoğunluğu, devleti kendileri yönetmeyi öğrendiği, işi kendi ellerine aldığı, son derece küçük kapitalist azınlığı üzerinde, kapitalizm tarafından iyiden iyiye bozulmuş işçiler üzerinde denetimi 'örgütlediği' andan başlayarak, genel olarak her türlü yönetim zorunluluğu ortadan kalkmaya başlar. Demokrasi ne kadar tam ise, gereksiz duruma geleceği an da o kadar yakındır. Silahlı işçiler tarafından kurulan

[67] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.15
[68] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.120

‘devlet’ ne kadar demokratik ise, ne kadar ‘artık gerçek anlamda bir devlet değil’ ise, tüm devlet de o kadar çabuk sönmeye başlar.”[69]

Burada altını çizmemiz gereken nokta, sönmeye başlayan devletin proletarya diktatörlüğü olduğudur. Ve sönme işleminin hemen sosyalist devrimden sonra başlaması gerekiyor. Çünkü devletin sönmesi demek, halkın devlet işlerini demokrasi yoluyla katılarak devleti ihtiyaç olmaktan çıkarması demektir. Lenin, devletin sönme zorunluluğunun mantığını şu sözlerle anlatır:

“Sınıfların ortadan kalkmasıyla, devletin ortadan kalkması da gerçekleşecektir; Marksizmin her zaman öğrettiği şey budur.”[70]

Sönme eylemi geçiş toplumu döneminde başlamıştır. Engels, sönme yolunda olan devlet için, artık ”siyasal olmayan bir devlet” terimini kullanıyor ve şunu anlatmak istiyor:

”Devlet, başlıca görevlerini, işçilerin kendileri tarafından yapılan böylesine bir kayıt ve bu tür bir denetime indirgediği zaman, ”siyasal devlet” olmaktan çıkar: kamu görevleri siyasal niteliklerini yitirir ve basit yönetsel görevler durumuna dönüşürler.”[71]

Siyasi niteliklerini kaybetmiş bir aparata devlet denemez. Çünkü her devlet sınıfsal çıkarlar üzerine kurulu bir siyaseti ifade eder. Her devlet siyasidir. Bu özelliğini kaybeden devlet kendini inkâr eder. Sınıfların olmadığı yerde politik iktidar olamaz. Marks diyor ki:

“İşçi sınıfı, kendi gelişim hareketi içinde, eski uygar toplumun yerine sınıfları ve onların uzlaşmaz karşıtlıklarını dışta bırakacak bir birlik koyacaktır ve bu anlamıyla, politik iktidar diye bir şey kalmayacaktır.”[72]

* * *

Marks, Gotha programını eleştirirken, komünizmin birinci aşamasında devletin hangi şekil alabileceği üzerinde durmaz; yanıtı o günkü koşullardan, bilimden bekler:

”Bu durumda şu soruyla karşı karşıya geliyoruz: komünist bir toplumda devlet hangi şekli alacaktır? Başka bir deyişle: böyle bir toplumda devletin bugünkü fonksiyonlarına benzer hangi sosyal fonksiyonlar bulunacaktır? Bu soruya ancak bilim cevap verebilir.”[73]

Marksizm, sosyalizmin (komünizmin) örgütsel yapısını oluşturan Özgür Üreticiler Birliği’nin (evrensel ölçekte kurulmuş dev kooperatifin) devlete benzer hangi fonksiyonların olacağını geleceğin bilimine bırakır. Komünizmin birinci aşamasında (sosyalizmde) ve komünizmin ikinci aşamasında siyasi devlet (proleter devlet) yoktur ama; dünya çapında örgütlenen Özgür Üreticiler Birlikleri vardır. Hiçbir toplum örgütlenme yapmadan yaşayamaz. Ne var ki her örgütlenme, devleti gerektirmez. Örneğin uygarlık öncesinin kandaş, gentilice toplumları (sınıfsız, devletsiz toplumlar) da belirli örgütlülüğe sahipti. Ama orada siyasi devleti zorunlu kılan kurumlar yoktu; devlet ve onun aygıtları olmaksızın içsel bir örgütlenme vardı. Engels bu toplumları şu sözlerle, övgüyle anar.

---

[69] A.g.e., s.134
[70] A.g.e., s.81
[71] Friedrich Engels, aktaran V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.133
[72] Karl Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yayınları, 1975, s.185-186
[73] Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969, s.44

"Ve bütün saflığı ve yalınlığıyla, bu gentilice örgütlenme, ne hayranlığa değer bir yapılaşmadır! Askersiz, jandarmasız, polissiz, soylular sınıfı yok, ne kral, ne hükümet, ne vali, ne yargıç, hapissiz, davasız, her şey düzenli bir biçimde gider. Bütün kavgalar, bütün çekişmeler, ilgili kimselerin topluluğu, gens ya da aşiret, ya da kendi aralarında çeşitli gensler tarafından bir sonuca bağlanır."[74]

Evrensel sosyalizmin özgür üretici toplumlarının, üretici güçlerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak bir örgütlenme biçimi geliştirmek zorunda oldukları açıktır. Marks da daha önce aktardığımız alıntıda buna işaret ediyor; ancak bu biçimi bilimin bulacağını söylüyor, fantezi öneriler geliştirmiyor. Bugünden ütopik sistemler kuramayız. Engels'in yaptığı şu değerlendirme, devrimden sonraki devletin geleceğini aydınlatmaktadır.

"Demek ki, devlet düşünülemeyecek bir zamandan beri varolan bir şey değildir. İşlerini onsuz gören, hiçbir devlet ve devlet gücü fikri bulunmayan toplumlar olmuştur. Toplumun sınıflara bölünmesine zorunlu olarak bağlı bulunan belirli bir iktisadi gelişme aşamasında, bu bölünme, devleti bir zorunluluk durumuna getirdi. Şimdi, üretimde, bu sınıfların varlığının yalnızca bir zorunluluk olmaktan çıkmakla kalmayıp, üretim için gerçek bir engel olduğu bir gelişme aşamasına hızlı adımlarla yaklaşıyoruz. Bu sınıflar, vaktiyle ne kadar kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıktılarsa, o kadar kaçınılmaz bir biçimde ortadan kalkacaklardır. Onlarla birlikte, devlet kaçınılmaz bir biçimde yok olur. Üreticilerin özgür ve eşitçi bir birlik temeli üzerinde üretimi yeniden düzenleyecek olan toplum, bütün devlet makinesini, bundan böyle kendine layık olan yere, bir kenara atacaktır: âsâr-ı atika müzesine, çıkrık ve tunç baltanın yanına."[75]

Şimdiye kadar söylediklerimizi toparlarsak: Proleter devlet, kapitalizmden komünizmin birinci aşamasına geçiş süreci içinde sönmeye başlar (yarı devlet konumundan-siyasi olmayan devlete geçiş). Sosyalizmin inşası (ekonomik-siyasi düzlemin tümünde) ne kadar olgunlaşırsa, işçi demokrasisi ne kadar tam olursa, proletarya diktatörlüğü o kadar gereksizleşir; gereksizleştiği ölçüde de sönmeye başlar. Uluslararası düzeyde gelişen sosyalizmin kuruluş süreci, evrensel düzeyde tamamlanabilirse (ki bu komünizmin birinci aşamasına gelindiğini gösterir) daha önce sönmeye başlayan proletarya diktatörlüğü, siyasi devlet olmaktan çıkar; bir kabuğa dönüşür, toplumun örgütsel yapısından soyulur, atılır, söner. Özgür Üreticiler Birliği topluma egemen olur. Ne komünizmin birinci aşamasında, ne de ikinci aşamasında siyasi devlet (proletarya diktatörlüğü) vardır.

* * *

Devletin sönme teorisi Marksizmde böyle iken, Sovyet Marksizmi eliyle bu teori revize edilmiştir. Eğer kapitalist kuşatma, dış askeri saldırı tehlikesi varsa, "devletin sönmesi devletin güçlenmesiyle olacaktır " anlayışını savunan Stalin şöyle diyor:

"Devletin giderek son bulması, devlet iktidarının zayıflaması ile değil, tersine son derece kuvvetlenmesi ile olacaktır. Can çekişen sınıfların artıklarını temizlemek ve henüz yıkılacak durumda olmaktan uzak bulunan ve öyle pek yakın zamanda da bu duruma gelmeyecek olan kapitalizmin kuşatmasına karşı savunmayı örgütlendirmek için devlet iktidarının kuvvetlenmesi vazgeçilmez, zorunlu bir şeydir."[76]

[74] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar 3*, Sol Yayınları, 1979, s.324
[75] Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar 3*, Sol Yayınları, 1979, s.402
[76] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.487

Stalin'in yukarıdaki sözlerinden çıkan sonuç devletin geçiş toplumu boyunca sönmeyeceği, aksine kuvvetleneceğidir. Oysa Marksizme göre devletin sönmesi (halkın devlet işlerine katılarak devleti gereksizleştirmesi) geçiş toplumun başlangıcından itibaren yapılması gerekli bir görevdir. Lenin şöyle diyor:

"Proletarya devleti, daha yengi kazandığı andan itibaren, sönmeye başlayacaktır.
(...)
Kendisini baskı altında tutanları kendisi yendiği anda da, halk çoğunluğunun 'özel bir baskı gücü'ne artık gereksinimi yoktur. İşte bu anlamdadır ki, devlet sönmeye başlar."[77]

Stalin 1939'da 18. Parti Kongresi'ne sunduğu raporda, Engels'in sosyalizmde siyasi devletin olamayacağı tezinden bahsederek diyor ki:

"Ve eğer sosyalizm ancak tek başına alınmış bir tek ülkede zafer kazanmışsa ve bunun sonucu, uluslararası durumu bir yana bırakmak kesinkes olanaksızsa -böyle bir durumda ne yapmalı? Engels'in formülü bu soruya yanıt vermez. Öte yandan, Engels, bu soruyu sormaz bile; bunun sonucu, onda bu soruya bir yanıt bulunamaz. Engels, sosyalizmin bütün ülkelerde ya da ülkelerin çoğunda az çok aynı zamanda zafer kazandığı varsayımından yola çıkar. Öyleyse, Engels, burada, tek başına alınmış şu ya da bu ülkelerin şu ya da bu somut sosyalist devletin değil, ama: 'Sosyalizmin ülkelerin çoğunda zafer kazandığını kabul edelim; o zaman; bu durumda, proleter, sosyalist devlet nasıl bir değişikliğe uğrayacak?' formülüne göre, sosyalizmin ülkelerin çoğunda zafer kazanmış bulunduğunu kabul ederek, genel olarak sosyalist devletin gelişmesini çözümler. Sosyalist devlet sorununun çözümlenmesinde, Engels'in, uluslararası durum, uluslararası konjonktür gibi bir etkeni neden tamamen bir yana bıraktığını, sadece sorunun bu genel ve soyut niteliği açıklar."[78]

Stalin, bir kez, sosyalizmin tek ülkede tamamlanamayacağını, sosyalizmin evrensel bir olay olduğunu anlamadığı için, Engels'i değil, kendisini suçlamalıdır. Engels, uluslararası durumu dikkate almamış(!) Ya Marks, ya Lenin! Onların hepsi de kapitalizmin bir dünya sistemi olduğunu gördükleri için, ulusal çapta bir sosyalizmi düşünmediler. Kapitalizmin dünya pazarındaki egemenliğinin yok edileceği anlayışı üzerine sosyalizm teorisini oturttular. Tabii ki, tek ülkede sosyalizmi kuran bir teori, emperyalizmin egemenliği altındaki bir dünyada, devletin sosyalizmde güçleneceğini söyler. Orada da duramaz, komünizmin ikinci aşamasında bile devleti söndüremez, aynı güçlü devlet devam eder. Bu noktayı daha önce ele almıştık.

* * *

Stalin, bir bakıma, Sovyetler Birliği'nin yaşadığı bir zorluğu dile getiriyor. Sosyalist bir ülke değil, ama sosyalist yönelimli bir ülke 1917 sonrası olduğu gibi emperyalist kuşatma altındaysa ne yapacak? Lenin'in bulduğu çözümden başka çözüm yok. Bir yandan, dünya devrimini geliştirmek için diğer ülkelerin işçi sınıfına yardım edecek, onların kendi devrimlerini yapıp sosyalist yönelimli ülkenin yardımına koşmasını isteyecek (Lenin'in Alman devriminin gelişmesine önem vermesi bu temel nedenledir) bir yandan da, ülke içinde sosyalizmin inşasına girişip işçi sınıfının özyönetim organlarını geliştirecek, toplumsal mülkiyetin temellerini kuracak, sınıfları ortadan kaldırmaya çalışacak, tam demokrasiyi uygulamaya çalışacak. Zor bir görev! Ve bir ülkenin sınırları içinde sonuca eriştirilemeyecek bir görev.

[77] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.42,59
[78] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.728

Unutmayalım ki, böyle bir durumda, tek ülkedeki sosyalist yönelimin geriye dönmemesinin tek garantisi, devrimin diğer ülkelere yayılmasıdır. Bu karmaşık dönemde devletin sönmesini sağlayacak şartlardan zaman zaman uzaklaşma hatta tersi yönde önlemler olabilecektir. Ama bunu Stalin gibi yanlış yönde teorize etmeye gerek yoktur. Bir ülkede sosyalizmin inşası büyütülmek isteniyorsa temel hedef unutulmamalıdır. Devlet ne kadar sönmeye yaklaşırsa, o kadar sosyalizme yanaşılmış demektir. Sönme sürecinden kopan devlet ise (işçi sınıfından kopmuş devlettir) bürokratlaşır, yozlaşır, sosyalizmden uzaklaşır. Hangi nedenle olursa olsun, ilerleyemeyen, sosyalizme yanaşamayan proletarya iktidarı geriye döner, kapitalizme kadar da gider. Bugün olduğu gibi.

SOSYALİZMDE DEMOKRASİ NASIL BİR DEĞİŞİM GEÇİRİR?

Bilindiği üzere demokrasi bir devlet biçimidir ve sınıfsal karakter taşır. Demokrasiyi, devlet gerçeğinden koparan görüşler onun içeriğini anlamayan yanlış görüşlerdir. Demokrasi ile devlet birbirinden koparılamaz. Hangi çeşit demokrasi olursa olsun, demokrasinin olduğu yerde bir devlet vardır. Burjuvazinin egemenliğine dayanan bir demokrasi, burjuva devleti olmadan var olamaz; nasıl ki proletaryanın egemenliğine dayanan bir demokrasi, proleter devlet olmadan var olamazsa!

Tarih sınıflarüstü bir devleti ve onun demokrasisini görmemiştir. Arı, saf demokrasi olmaz. İster burjuva demokrasisi olsun, ister proleter demokrasisi, onun özü Lenin'in sözleriyle şöyledir:

"Demokrasi, bir sınıf tarafından bir başka sınıfa, nüfusun bir bölümü tarafından nüfusun bir başka bölümüne karşı, sistemli zor uygulamasını sağlamaya yarayan bir örgüttür."[79]

O halde hem burjuva demokrasisi, hem de proletarya demokrasisi zora dayanır. Aralarındaki fark sınıfsal farklılıktır. Burjuva demokrasisi bir azınlık olan burjuvazinin çıkarları üzerine otururken, proletarya demokrasisi çoğunluk olan proletaryanın çıkarlarını dile getirir ve dolayısıyla ondan daha fazla demokratiktir. Soru şudur: Burjuva demokrasisinden milyon kez demokratik olması gereken proletarya demokrasisinin sonsuza kadar süreceğini söyleyebilir miyiz? Ya da komünistlerin hedefinin proletarya demokrasisinin ölümsüzce korunması olduğunu iddia edebilir miyiz?

Marksizm proletarya devletini söndürerek ortadan kaldırmak isteğine göre, devletten koparılamayan demokrasi için de aynı istem söz konusudur. Devletin sönmesiyle ilgili söylediğimiz şeyler burada da geçerlidir. Çünkü devletin sönmesi demek, demokrasinin de sönmesi demektir. Lenin diyor ki:

"Devletin ortadan kalkmasının, demokrasinin de ortadan kalkması olduğu; devletin sönmesinin, demokrasinin de sönmesi demek olduğu sık sık unutuluyor."[80]

Önce bir yanlışı teoriden temizlemek lazım. Proletarya demokrasisi (proletarya diktatörlüğü), sosyalist yönelimli bir ülkenin demokrasisidir, işçi demokrasisidir. "Sosyalist demokrasi" terimi yanlış bir çağrışım yapıyor. Bunun önemi nedir? Demokrasi, bir sınıfın, diğer sınıf üzerindeki egemenliğidir. O, azınlığın çoğunluğa boyun eğmesini tanıyan bir devlettir. Sistemli zoru uygulayan bir aparattır. Bu anlamıyla işçi demokrasisi sınıfları gerektirir. Proleter demokrasi, burjuvaziyi demokrasiden dışlama, nüfusun çoğunluğu için demokrasiyi yaratma girişimidir. Sosyalizmde ise proletarya demokrasisi olamaz; çünkü proletarya diktatörlüğü yoktur.

"Sosyalist demokrasi" denen olguya sınıfsal özü olmadığı için demokrasi bile denemez. Çünkü, o da devlet gibi siyasi niteliğini geçiş toplumunda bırakarak sosyalizme adımını atmıştır. Nitelik değişimi geçirerek, işçi demokrasisinden, siyasal olmayan özgürlüğün tohumuna dönüşmüştür. İşçi demokrasisi, kapitalistlerin direncini kırmaya, sınıfları ortadan kaldırmaya, toplum üyeleri

[79] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.109
[80] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.109

arasında, üretim araçlarıyla ilişkileri bakımından ayrımı silmeye çalışır. Ancak bundan sonra sosyalizmde gelişecek olan özgürlükten söz edilebilir.

Proleter demokrasi, ezilenler için demokrasidir. Özgürlük, tüm toplum üyeleri için, herkes için özgürlüktür. Artık üzerinde baskı yapılacak sınıflar kalmamıştır. Sınıflar yoktur. İşçi demokrasisi sınıfsal karakter taşır, özgürlük sınıfsal karakter taşımaz. Proleter demokrasi, özgürlüğe dönüştükçe artık proleter demokrasi olmaktan çıkar. İşçi demokrasisi ne kadar çok sönerse, o kadar çok özgürlüğe yaklaşır.

* * *

Gerçek anlamıyla demokrasinin tamlaşması demek, gereksizleşmesi demektir. "Tam demokrasi", demokrasinin tamamiyle yok oluş sürecine girmesi demektir. "Tam demokrasi", özgürlüğe büyüyen bir demokrasidir. Lenin, Engels'e dayanarak demokrasinin ve devletin bağlantılı sönme sürecini şöyle anlatıyor:

"Bu 'sönme', ya da daha renkli bir deyimle, bu 'uykuya dalma'yı, Engels, hiçbir anlam belirsizliğine yer vermeksizin, 'devlet tarafından, toplumun tümü adına üretim araçlarına elkoymadan sonraki, yani sosyalist devrimden sonraki döneme erteliyor. Hepimiz biliriz ki, 'devlet'in o andaki siyasal biçimi en tam demokrasidir. Ama, Marksizmi utanıp sıkılmadan çarpıtan oportünistlerden hiçbirinin aklına gelmez ki, bu durumda Engels'te söz konusu olan şey demokrasinin 'uykuya dalma'sı ve 'sönme'sidir. Bu, ilk bakışta çok garip görünür. Bununla birlikte, bu ancak demokrasinin de bir devlet olduğu ve bunun sonucu, devlet yok olduğu zaman, aynı biçimde demokrasinin de yok olacağı gerçeğini düşünmeyen biri için 'anlaşılmaz' bir şeydir."[81]

Lenin, demokrasi ile özgürlük arasındaki farkı şöyle vurgular:

"Genellikle 'özgürlük' ve 'demokrasi' kavramları özdeş kabul edilir ve biri sık sık diğerinin yerine kullanılır. Çoğu zaman, vulgar Marksistler (Kautsky, Plekhanov ve şürekası) tamamen bu şekilde düşünürler. Aslında demokrasi özgürlüğü engeller."[82]

Özgürlük, devleti tümüyle yok sayar. Hangi biçimde olursa olsun, işçi devleti, özgürlükle bağdaşamaz. Dünya üzerinde özgürlük olduğu zaman hiçbir şekilde devlet olmayacaktır. Devlet ve özgürlük kavramları birbirini dıştalar. Özgürlük varsa devlet yoktur, devlet varsa özgürlük yoktur. Bu nedenle "özgür devlet" ifadesi gülünçtür. Lenin, Engels'ten aktarıyor:

"Devlet, proletaryanın, düşmanlarına karşı kuvvete dayanarak baskıyı örgütlemek için, savaşımda, devrimde kullanmak zorunda bulunduğu geçici bir kurumdan başka bir şey olmadığına göre, özgür bir halk devletinden söz etmek adamakıllı saçma bir şeydir."[83]

Kafalarımızın içinde kalıplaşmış olan aşama teorilerini yıkmalıyız. Özgürlük proleter demokrasiden ayrı bir yerde durmuyor. O, proletarya demokrasisi içinde gelişiyor, proleter demokrasinin dönüşmesiyle, özgürlüğe ulaşıyor. Lenin demokrasinin geçireceği evrimi şöyle özetliyor. Diyalektik anlayışa uygun olarak okuyalım:

---

[81] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.29
[82] V.İ.Lenin, *Devlet Üzerine*, Öncü Yayınevi, 1975, s.31
[83] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.88

”Demek ki, kapitalist toplumda, yalnızca kolu kanadı kırpılmış, sefil, bozulmuş bir demokrasiye, yalnızca zenginler için, azınlık için bir demokrasiye sahip bulunuruz. Proletarya diktatorası, yani komünizme geçiş dönemi, ilk kez olarak sömürücü bir azınlığın baskı altına alınmasının yanı sıra, halk için, çoğunluk için bir demokrasi gerçekleştirecektir. Ancak komünizm, gerçekten tam bir demokrasiyi gerçekleştirmeye yeteneklidir; ve demokrasi ne kadar tam olursa, o kadar gereksiz bir duruma gelecek ve kendiliğinden sönecektir.
(…)
’Devlet söner’ deyimi, çok başarılı bir deyimdir, çünkü, aynı zamanda sürecin hem kertelilik ve hem de kendiliğindenliğini dile getirir. Böyle bir sonuca ancak alışkanlık yol açabilir ve kuşkusuz o yol açacaktır, çünkü, sömürü olmadığı, öfke uyandıran, hoşnutsuzluk ve başkaldırmaya yol açan, baskıyı gerektiren hiçbir şey olmadığı zaman, insanların, toplum biçiminde yaşamanın zorunlu kurallarına uymaya ne büyük bir kolaylıkla alıştıklarını çevremizde binlerce ve binlerce kez görüyoruz.” [84]

* * *

”Tek ülkede sosyalizmin kurulduğu” anlayışı, demokrasi sorununda da teorik karışıklık yaratmıştır. Sovyetler Birliği’nde Stalin zamanında, sonrasında yayınlanan kitaplarda demokrasinin sönümlenmesi konusunda aynı yanlışı bulmak mümkün. Onlar, işçi demokrasisini sönen bir demokrasi olarak ele almazlar. Devletin sosyalizmde güçleneceğini söylerler. İşçilerin, köylülerin, yani farklı sınıfların olduğu bir toplumda ancak işçi demokrasisi var olabilir teorik olarak. Fakat onlar, buna ”sosyalist demokrasi” diyorlar. Soruna yaklaşım doğru olsa, terim üzerine fırtına koparmak gerekmez. Fakat, Sovyetçi Marksizmin demokrasi anlayışının özü yanlıştır. Üstelik bu, pratik yaşamda işçi demokrasisinin yozlaşmış halidir. Sovyetler Birliği’nde 1936’da sosyalizmin kurulduğunu söyleyen Stalin, aynı yıl kaleme aldığı *SSCB Anayasa Tasarısı Üzerine* isimli yazısında şöyle yazıyor:

“Tasarı, yalnızca, kısaca demokratik özgürlükleri ilan etmekle kalmıyor, ama belirli maddi araçlarla bu demokratik özgürlükleri güven altına alıyor. Dolayısıyla, anlaşılıyor ki, yeni anayasa tasarısının demokratizmi, genel anlamda, ‘alışılmış’ ve ‘genel olarak bilinen’ demokratizm değil, sosyalist demokratizmdir.”[85]

Daha önce belirttiğimiz gibi demokrasi bir devlet biçimidir. Bir sınıfın diğer sınıf üzerinde egemenliğini anlatır. Sosyalizmde sınıflar olmadığına göre, bu “demokratik sosyalist devlet” kimin üzerine egemenlik kuracaktır? “Sosyalist demokratizm”, “özgür devlet” düşüncesi kadar saçmadır. Sosyalizm ile bir devlet biçimi olan proleter demokrasi (proletarya diktatörlüğü) uyuşmayacağından dolayı “sosyalist demokratizm” kavramı anlamsızdır. Proleter demokrasinin geçiş toplumu boyunca sönerek (yani kendini tamlaştırıp, gereksizleştirerek) özgürlüğe doğru yaklaşması gerekiyor. Ama Sovyet Marksizmi, proletarya diktatörlüğünün sosyalizmde devam ettiğini kabul ettiği için, ne devleti, ne demokrasiyi söndürebiliyor.

Stalin’in bahsettiği “sosyalist demokrasinin” nasıl bir şey olduğuna örnek verelim. Demokrasi bir devlet biçimi olarak siyasi partileri gerekli kılar. Geçiş toplumu boyunca varlığını sürdüren sınıflar kendi çıkarlarını partiler aracılığıyla ifade ederler. Komünist partisi de bunlardan biridir. Peki, sosyalizmde siyasi partiler varolabilir mi? Stalin, sosyalizmde komünist partinin varlığından, hatta öncülüğünden bahseder. Anayasa tasarısını 1936 yılında değerlendirirken şöyle yazar:

[84] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.118-119
[85] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.632

"Açıkça söylemeliyim ki, gerçekten de yeni anayasa tasarısı, işçi sınıfı diktatörlüğü düzenini olduğu gibi alıkoyuyor, aynı şekilde SSCB'nde Komünist Partisi'nin önder durumunu, yönetici durumunu değiştirmeden, olduğu gibi saklıyor."[86]

Böylece Sovyet Marksizminden öğreniyoruz ki, sosyalizmde hem proletarya diktatörlüğü (demokrasi) var, hem de komünist partisi önder rolünü sürdürüyor. Fakat Devrimci Marksizme göre sosyalizmde sınıflar olmadığı için hiçbir sınıf partisine gereksinim yoktur. Sosyalizmde komünist partisi de olamaz. Özgür Üreticiler Birliği sınıflar üzerine kurulmamıştır ki, demokrasinin gerektirdiği siyasi bir partiye (komünist partisine) ihtiyacı olsun.

Sovyet Marksizmi, proletarya diktatörlüğünü teorik olarak sosyalizme taşırken, yanında sönmek yerine güçlenmekte olan dejenere, bürokratik bir işçi demokrasisini de getirdi. Teoride de, sınıf mücadelesinin sürdüğü, sınıflı bir "sosyalist demokrasi"yi (işçi demokrasisini değil) kabul etmiş oldu. Oysa sınıfların olmadığı sosyalizmde sınıf mücadelesi olmaz, sınıf mücadelesini yürüten partiler (ya da parti) de olamaz.

* * *

Proleter demokraside sınıfların varlığını sürdürdüğünü daha önce söyledik. Ezilenler iktidarda olsa da, bu, toplum ile devlet arasındaki bir ilişki biçimidir. Toplum-devlet ayrılığı devam etmektedir. Her devlet kamu ve özel yaşam arasındaki, çıkar farklılıkları arasındaki çelişki üzerine oturur. Sönecek bir devlet olarak kendini örgütlemeden bu ayrılığa son veremez. Devletten-devletsizliğe doğru yürümeden, proleter demokrasi özgürlüğe doğru büyüyemez. Devlet siyasi niteliklerinden kurtulmalıdır. Bunun için halkın, toplumun yeniden organize edilmesine, siyasal kararlara doğrudan katılmasına gerek vardır. Örneğin, Sovyet tipi yığın örgütlenmesi bunun bir biçimidir. Halk, kamu işlerinin düzenlenmesine dolaysız katılırsa, toplum-devlet ayrılığı ortadan kalkmaya başlar. Ekonomi-siyaset ayrılığı bu temelde giderilebilir. Toplum, devletin siyasi yanını özümledikçe sönmenin koşullarını başlatmış olur. Demokrasinin tarihsel gelişim ve sönme eğrisini Lenin şöyle tarif eder:

"Gelişmenin diyalektiği (ileriye doğru seyri) şöyledir: mutlakiyetten burjuva demokrasisine; burjuva demokrasisinden proleter demokrasisine; proleter demokrasisinden demokrasisizliğe."[87]

Kamu hizmetleri herkesin işi olmalıdır. Yoksa, devlet sönmeye başlayamaz. Toplum-devlet ayrılığına son vermenin değişik önlemleri vardır. Örneğin yasama ve yürütmenin ortak bir yerde toplanması gerekir. Kapitalizmde burjuva devlete yabancılaşmış halk, devrimden sonra bu önlemle yabancılaşmayı azaltabilir, demokrasinin olanaklarından yararlanabilir. Zaten bu, demokrasinin tabana yayılmasından başka bir şey değildir. Aşağıdan yukarı doğru örgütlenen bölgesel meclisler de demokrasinin genişlemesine yardım eder.

Herkes üretimin yönlendirilmesine, devletin yönetimine katılırsa, devlet ve demokrasi gereksizleşir, sönmeye başlar. Bunun için demokratik merkezi planlamanın, gerçekten demokratik olması gerekir. Yoksa, devlet yukarıda ekonomiyi planlar, halk da tarafsız bir gözlemci olarak seyreder. Bürokratik yapıyla, özyönetim organları bağdaşamaz. İşçilerin katıldığı özyönetim organlarının (özgür üretici birliklerinin) genişlemesi, bütün devlet alanını

[86] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.638
[87] V.İ.Lenin, Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi* içinde, Sol Yayınları, 1969, s.140

kaplaması gerekir ki, devletin siyasi niteliği kaybolmaya başlasın ve onunla birlikte demokrasi de sönme sürecine girsin.

Sosyalizmin inşası, kapitalistlerin devrilmelerinden hemen sonra başlıyorsa, özgürlüğün gelişmeye başlama zamanı da, kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemidir. Özgürlük tohumu sosyalizmde birden bire varolan bir şey değil, proleter demokrasinin doğru işlemesiyle varılacak bir yerdir. Proleter demokrasi gereksizleştikçe (devlet söndükçe) özgürlük gerçeklik haline doğru yaklaşır. Özgürlük; işçi demokrasinin içinde gelişmeye başlar, sosyalizmde eksik bir özgürlük olarak varlık kazanır, komünizmin ilerlemesiyle tamlaşır.

Proleter demokrasi, özgürlüğe büyüyemezse (demokrasiden özgürlüğe gidilemezse) ne olur? Siyasi niteliklerini yitiremeyen devlet, zorunlu olarak bürokratikleşir, işçi demokrasisini bozar. Toplumsal mülkiyet gerçek anlamda toplumsal mülkiyet olamaz, devlet mülkiyeti olarak kalır. Toplum ile devlet iki ayrı kutupta durmaya devam eder. Sosyalizmden uzaklaşılır. Sovyetler Birliği'nde proleter demokrasinin başına gelen de budur.

SOSYALİZMDE META ÜRETİMİ OLACAK MI?

Meta = pazarda alıp satmak (değiştirmek) için üretilen maldır. Değişime giren her ürün meta olur. "Bir ürünün meta olabilmesi için, kullanım-değeri olacağı başka bir kimseye, değişim yoluyla devredilmesi gerekir."[88] Metayı meta yapan koşul, ürüne, üretici ile tüketici arasındaki alışverişin eklenmesidir. Bireysel tüketim için değil, pazarda satış için yapılan ürünlerin üretimine meta üretimi deniyor. Meta üretimi, birbirinden ayrılmış tek tek üreticileri gerektirir. Feodalizmde doğal ekonomi yanında meta üretimi vardır. Kapitalizm doğal ekonomiyi (kendi tüketim gereksinmeleri için yapılan üretim birimlerini) yıkarak, emek gücünü tamamen metaya dönüştürerek, meta ekonomisini kendine temel yapar.

Kapitalist meta üretimi, üretim araçlarının özel mülkiyeti üzerine kurulmuştur. Her metanın bir değeri vardır. Bu değerin büyüklüğü, meta içerisindeki emek miktarıyla ölçülür. Bu değer ancak değişim süreci içinde, bir meta başka bir meta ile kıyaslanırken ortaya çıkar. Meta üretiminin ekonomik yasası, değer yasasıdır. Bu yasa, metaların birbiriyle değişiminin bir değere göre yapıldığını anlatır. Değişimi yapılan metalar, eşit miktarda toplumsal bakımdan gerekli emeği kapsamalıdır. Değer yasasının özü Marks'ın tanımlamasıyla şudur:

"Metaların değeri, metalar içinde cisimleşmiş bulunan ve kendisi de süresine göre ölçülen toplumsal bakımdan zorunlu genel insan emeği ile belirlenir. (...) Değer yasası, meta üretiminin ta kendisinin, öyleyse bu üretimin en yüksek biçiminin, kapitalist üretimin de temel yasasıdır."[89]

* * *

Devrimden sonra kapitalizmle sosyalizm arasındaki geçiş dönemi boyunca, doğmakta olan sosyalizmle, ölmekte olan kapitalizm ekonomik olarak kavga eder. Yani ekonomik çelişki, meta üretiminin varlığını korumasıyla, yok edilmesi arasındadır.

Sosyalist devrimin ilk işi ulusal ekonomin kilit noktalarına el koymasıdır. Üretim araçları toplumsallaştırılır. Büyük sanayi, bankalar, demiryolları, büyük ticari işletmeler, dış ticaret devletleştirilir. Üretim araçlarının devlet mülkiyetine (proleter devlete) geçmesi her sosyalist devrimin yapması gereken bir iştir. Engels şöyle diyor:

"Proletarya politik iktidarı ele geçirir ve üretim araçlarını devlet mülkiyeti haline getirir."[90]

Yeri gelmişken bir noktayı belirtelim. Sovyetler Birliği'nin yıkılış nedenini, proleter devletin üretim araçlarını devletleştirmesine bağlayanlar Marksizmin özünü kavramamıştır. Her devrimin sorunu iktidar sorunudur; proleter devletin üretim araçlarını devletleştirmesi bunun ilk adımıdır. Bugün "küreselleşmeci" dünyanın özelleştirme fırtınasını destekleyen liberal solcular bu gerçeği anlamamıştır.

Devlet mülkiyeti, üretim araçlarını ulus çapında merkezileştirir, ilerideki topluma temel yaratır. Yani özgür, eşit birleşmiş üreticilerin birliği olan sosyalizme temel teşkil eder. Marks'ın dediği gibi:

---

[88] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986, s.55
[89] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977, s.313,487
[90] Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, 1978, s.111

”Üretim araçlarının ulusal ölçüde merkezileşmesi, genel ve rasyonel bir plana göre bilinçli bir biçimde hareket eden özgür ve eşit üreticilerin birliğinden ibaret olacak bir toplum için temel olacaktır.”[91]

Devlet mülkiyeti başlangıçta halkın mülkiyeti değildir. Çünkü, sosyalist devrimden hemen sonra, işgücü ile üretim araçları arasında kaynaşma, birleşme sağlanamaz. Kağıt üzerinde, işçi sınıfı üretim araçlarının sahibidir. Gerçek sahibi olabilmesi için, meclisler, konseyler yoluyla uygulanan kitle demokrasisiyle içinin doldurulması gerekmektedir. Devlet proletarya devletidir. Ama proletaryanın kendi devletinin, devlet mülkiyetinin gerçek sahibi olabilmesi için, işgücü ile üretim araçları arasındaki kopukluğa son vermelidir. Proletarya diktatörlüğü, devlet mülkiyeti eliyle toplum-devlet arasındaki ayrılığa son verebilmenin ancak koşullarını yaratır. Devlet mülkiyeti, toplumsal mülkiyete dönüşebilirse (emek ile devleti, demokrasi yoluyla birbirine bağlayabilirse; çünkü bağlayabildiği ölçüde devlet gereksizleşecek), işte o zaman gerçek anlamda ortaklaşa toplumsal mülkiyetten bahsedebiliriz.

Proleter devlet bir yerde, işçi sınıfı bir yerde olursa, proletarya devlet mülkiyetinin gerçek sahibi haline gelemezse, bürokratik dejenerasyon kaçınılmaz olur. Kendi devletine yabancılaşan işçi sınıfı, devlet mülkiyetinin dışında kalır, onu sahiplenemez. Üretim araçları kâğıt üzerinde onundur, ama üretim araçları sahipsizdir gerçekte. Bürokrasi, işçi sınıfı adına bu mülkiyeti yönetir, devlet siyasi görevlerinden kurtulacağına güçlenir. Emekle, devlet mülkiyeti birbirinden uzaklaşır.

* * *

Toplumsal mülkiyet ile proleter devletin mülkiyeti aynı şey değildir. Devrim sonrası yapılan devletleştirmeler, toplumsal mülkiyete giden yolda ilk adımdır; fakat toplumsal mülkiyetin kendisi değildir. Toplumsal mülkiyet, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde yaratılmalıdır. Bunun sonucunda üreticilerin, üretim araçlarından ayrışması sona erer. Meta üretimi sona erer; üreticilerin emekleri de dolaysız biçimde toplumsal emek durumuna gelir. İşgücü tamamen meta olmaktan çıkar. Birbirinden bağımsız üretim araçları karşısında, ayrı yerlerde duran üreticilerin toplumsal mülkiyet etrafında birleştirilmesi, ilk kez ürünlerin kullanım değerleri için üretilmesini sağlar; ürünler mübadeleye girmez. Marks şöyle diyor:

”Üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanan komünal bir sosyal düzen içinde, üreticiler ürünlerini değişmezler.”[92]

Meta üretimi sona erince, değer yasası da işlemez. Toplumsal emek dolaysız biçimde emek zamanı ile ölçülmeye başlar.

Sosyalist devrimden sonra, sosyalist ekonomik biçimle, kapitalist ekonomik biçim arasında bir kavga var, dedik. Sosyalizmin bu ekonomik kavgayı kazanabilmesi için, demokratik merkezi planlamayı kullanması gerekir. Kapitalizm yenilmiş, ama yok edilmemiş olduğundan, piyasa, meta üretimi, proleter devletin kontrolünde olsa da devam etmektedir. Proleter devletin amacı toplumsal ortak mülkiyeti sağlayarak, piyasayı (meta üretimini) yok etmek olmalıdır. Tabii ki, sosyalizm dünya çapında tamamlanabileceğinden dolayı, evrensel koşulların sosyalizme geçmek için uygun olması gerekir. Çünkü devrimini yapmış tek ülke bir biçimde tek dünya pazarıyla ilişkisini sürdürmek zorundadır. O ortak kapitalist pazar ki, meta üretimine

[91] Karl Marks, aktaran Alpaslan Işıklı, *Kuramlar Boyunca Özyönetim*, Alan Yayıncılık, 1980, s.56
[92] Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969, s.30

bağımlıdır. Devrimini yapmış tek tek ülkeler dünya pazarını dikkate almazsa yaşayamaz. Dünya ekonomisi birbirine bağlı bir bütündür.

Şimdi bir sonuç yazmak gerekiyor. Meta üretimi, değer yasası sürdükçe, devlet mülkiyeti olsa bile sosyalizmden bahsedilemez. Sosyalizmden bahsedilebildiği zaman ise, meta üretimi, metaların mübadelesi, piyasa ortadan kalkar. Değer yasası da işlemez. Sosyalizme geçilebilmesi için, dünya pazarındaki kapitalist egemenliğin yok edilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulayalım.

* * *

Sosyalizmde meta üretiminin olamayacağını, değer yasasının işlemediğini söyledik. Marksizmin, sosyalizmdeki ekonomik ilişkilerle ilgili bu teorik gerçekler, Sovyet Marksizmi tarafından "tek ülkede sosyalizmin kurulabileceği" kabul edildikten sonra revize edilmek zorundaydı ve bu revizyon yapıldı. Zorundaydı diyorum, çünkü pratik, gerçek teoriye uymuyordu. Sovyetler Birliği'nde planlı ekonominin yanında işleyen bir meta ekonomisi, dolayısıyla yanlış biçimde olsa da işleyen bir değer yasası vardı. Sosyalizm olmayan bir topluma sosyalizm derseniz, yapacağınız tek iş teoriyi bu alanda değiştirmektir. Bu revizyonun nasıl savunulduğunu göstermek gerekiyor. Sovyet Marksizmi tarafından sosyalizmin kurulduğunun ilan edilmesinden yıllar sonra 1951'de Stalin şöyle diyebiliyor:

"Değer yasasının bizde, sosyalist rejimimizde varolup olmadığı ve etkide bulunup bulunmadığı bazan sorulmaktadır.

Evet, vardır ve etkilidir. Nerede meta ve meta üretimi bulunuyorsa, değer yasası zorunlu olarak vardır."[93]

Tabii ki, bu görüşlerin aynısını, Sovyet kaynaklı tüm ekonomi kitaplarında bulmak mümkün. İşte örnekler:

"Sosyalist rejimde meta üretiminin varlığı, değer yasasının sosyalist ekonomide işlemekte olması demektir." [94]

"Sosyalist toplumda özel mülkiyet yoktur ve toplumsal işbölümünün özü değişir, planlı, bilimsel olarak örgütlenmiş bir duruma gelir. Gene de, sosyalizmde meta üretimi vardır…"[95]

"İktisatçılar, sosyalizm koşullarında nesnel değer yasasının etkisini ve değer yasasına bağlı olarak para ilişkilerinin ve üretimin meta-para biçimlerinin varlığını kabul ettiler."[96]

Bu görüşlerin hiçbirisi doğru değildir. Sosyalizmde meta üretimi varsa ve değer yasası işliyorsa sosyalizm yok demektir. Sosyalizm, meta üretiminin ve doğal olarak değer yasasının ekonomiden silinmesi demektir.

Kapitalizmden komünizmin birinci aşamasına (sosyalizme) geçiş sırasında, değişik ekonomik ilişkilerin olması kaçınılmazdır. Sosyalist ekonomik biçimler, kapitalist ekonomik biçimlerle iç içe yürür. Hedef, bu yürüyüşte sosyalist ekonomik biçimlerin kazanmasıdır. Bu geçiş dönemi

[93] Josef Stalin, *Son Yazılar*, Sol Yayınları, 1977, s.78
[94] P.Nikitin, *Ekonomi Politik*, Sol Yayınları, 1979, s.343-344
[95] G.P.Solus, *Sosyalizmin Ekonomi Politiği*, Sol Yayınları, 1979, s.116,133
[96] *SBKP Deneyimi ve Devrimci Teori*, Konuk Yayınları, 1978, s.120

boyunca, ülkenin gelişmişlik düzeyi ile orantılı olarak sosyalizm, küçük meta üretimi ile yan yanadır, ama uyum içinde yaşayamaz. Proleter devletin kontrolünde değer yasası devam eder. Eğer sosyalizme özgü ekonomik ilişkiler, meta üretimini tasfiye edemezse (buna bağlı olarak değer yasasını işlemez hale getiremezse) sosyalizme altyapı olarak yanaşılamaz. Açıkçası, kapitalizmden komünizmin birinci aşamasına geçiş dönemi, meta üretiminin kaldırılması, değer yasasının işlemez hale getirilmesi yönünde olmalıdır. Planlama egemenliğinde değer yasası ortadan kalkmalıdır. Bu da dünya sosyalizmini gerektirir.

Sovyetler Birliği pratiğine bakarak konuşursak, kırsal kesimin örgütlendiği kolhozlar, kolektifleştirmede büyük bir ekonomik adımdır, ancak sosyalizm için yeterli adım değildir. Çünkü, kolhozlar, ticari ilişkiler bakımından meta üretiminden kurtulamazlar. Dolayısıyla bu alanda değer yasası işler. Kolhozların varlığı toplumsal ortak mülkiyetin olmadığını da gösterir. Geçiş döneminde bu anlaşılır, fakat sosyalizmde böyle olamaz. Meta üretimini devam ettiren kolhozların varlığını sürdüren bir sisteme sosyalizm denemez. Engels, sosyalizmde meta üretiminin olmayacağını şöyle anlatıyor:

”Üretim araçlarına toplum tarafından el konulması ile, meta üretimi ve bunun sonucu, ürünün üretici üzerindeki egemenliği ortadan kalkar. Toplumsal üretim içindeki anarşi yerine, bilinçli planlı örgüt geçer.”[97]

Sonuç olarak şöyle diyoruz: Marksizmin sosyalizm teorisinde, sosyalizmde meta üretimi yoktur, değer yasası işlemez. Sovyet Marksizmi, meta üretimi taşıyan bir sosyalizm anlayışını yanlış biçimde Marksizme eklemlemiştir.

[97] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977, s.447

SOSYALİZMDE PARA OLACAK MI?

Para evrensel metadır; metalar arasındaki değer ilişkisinin tek bir meta üzerine toplanmasının ifadesidir. Metaların değerlerini onların adına temsil eder. "Para, değişim sırasında, zorunluluğun oluşturduğu kristaldir, böylece farklı emek ürünleri fiilen birbirlerine eşitlenir ve bu uygulama sonucu metalara dönüşürler."[98] Meta üretiminin olduğu toplumda para ayrıcalıklı bir meta olarak ortaya çıkar. Meta üretiminde ürünlerin meta biçimini almaları onların meta ve para olarak farklılaşmalarını gerektirir; ama özünde paranın kendisi de metadır. Para = metaların değer biçimidir. Bir metanın paraya dönüşmesi, paranın da metaya dönüşmesi demektir. Bu nedenle para, tüm diğer metaların başkalaşmış biçimini temsil eder ve para, meta niteliğini tam anlamıyla dünya pazarında kazanır. Marks, paranın öz işlevini şu sözlerle anlatır:

"Değer ölçüsü işlevini yerine getiren ve ister kendi kişiliğinde ister bir temsilci ile dolaşım aracı olarak hizmet eden meta, paradır. Altın (ya da gümüş) işte bunun için paradır."[99]

Meta dolaşımının son ürünü paradır. Sermayenin göründüğü ilk biçimdir. Para, ayrıca değer ölçüsüdür, dolaşım aracıdır, ödeme aracıdır. Öteki metaların kullanım değerleri karşısında değişim değerinin en uygun biçimini para temsil eder. Bu işlevini kendisi veya bir temsilcisi yerine getirir. Sonuçta para, meta üretiminin ekonomik bir unsurudur. Meta üretimi varsa, doğal olarak metaların değişimlerinde paraya da gereksinim olacaktır. Çünkü, para değer kavramını içinde taşır. Meta üreten ve meta değişimi yapan toplumda, meta değeri para biçimini alır. Meta üretimi ile paranın arasındaki kopmaz bağıntıyı Marks şu sözlerle ifade eder:

"Meta dolaşımının maddi özünü, yani çeşitli kullanım-değerlerinin değişimini bir yana bırakır ve yalnızca bu dolaşım sürecinin yarattığı ekonomik şekilleri dikkate alırsak, bunun sonal sonucunun para olduğunu görürüz."[100]

Sosyalist toplumsal şekillenme meta üretimini de, parayı da dışlamak zorundadır. Meta üretiminin olmadığı, değer yasasının işlemediği, ürünlerin kullanım değeri için üretildiği, ürünlerin mübadele edilmediği bir sosyalist toplumda paraya ihtiyaç kalmaz. Engels, sosyalist toplumda paranın rol oynamayacağını şöyle belirtiyor:

"Ama komün ile komünün kendi üyeleri arasındaki ticarette, para, kesin olarak para değildir ve hiçbir zaman para olarak iş görmez. Salt emek belgesi işini görür; yalnızca, Marks gibi söylemek gerekirse, üreticinin ortak çalışmadaki bireysel payını, ve tüketim için ayrılan ortak üretimdeki bireysel hakkını saptar ve bu görev içinde, tiyatro için bilet ne denli para sayılırsa, o denli paradır."[101]

* * *

Kapitalizmden komünizmin birinci aşamasına geçişte, meta üretiminin varlığına bağlı olarak para kaçınılmazdır. Ne var ki, paranın değer olarak işlevini kaldırmak bir amaçtır. Bu geçiş süreci boyunca paranın işlevsizleşmesi, ortadan kalkması gerekiyor. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Bolşevikler, paranın işlevsiz hale getirilmesini daha o zamanlar düşünmeye başladılar.

[98] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986, s.102
[99] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986, s.144
[100] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986, s.160
[101] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977, s.474

Başka türlüsü de olanaksızdır. Para, birden değil, yavaş yavaş meta üretiminin, piyasanın ortadan kalkmasına bağlı olarak ortadan kalkmalıdır. Şüphesiz ki sosyalizmin dünya boyutunda kurulmasına bağlı olarak! Lenin, Şubat 1919'da şöyle yazıyor:

"Parayı hemen, kapitalizmden komünizme geçişin ilk evresinde ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu yüzden nüfusun burjuva öğeleri hâlâ kendi özel mülkiyetlerinde kalmış olan parayı, bir başka deyişle, sömürücülerin spekülasyon, kâr ve emekçi halkı talan amacıyla kamu zenginliklerine sahip olma hakkını belgeleyen parayı kullanmayı sürdürmektedirler. Salt bankaların devletleştirilmesi burjuva soygunculuğunun bu kalıntılarının üstesinden gelebilmek için yeterli değildir. Rus Komünist Partisi parayı ortadan kaldırmak için alınması gerekli en köklü önlemleri en kısa zamanda uygulamaya çalışacak ve ilk adımda para yerine tasarruf bankası cüzdanları, çek, kısa erimli bonolar kullanılmasını teşvik edecek, halkın bu kâğıtlarla kamu fonlarından mal alabilmelerini vb. sağlayacak, ayrıca paranın bankalara yatırılmasını zorunlu hale getirecektir vb. vb. Bu ve benzeri önlemleri hazırlayıp uygulamakla edineceğimiz pratik deneyimler bize hangilerinin en uygun önlemler olduğunu gösterecektir."[102]

Bolşevikler, komünist partisinin (RKP'nin) 1919'da 8. Kongresi'nde onaylanan parti programına şöyle yazdılar:

"Bankaların kamulaştırılmasına yaslanarak RKP, parasız değişimlerin alanını genişletmek ve paranın kaldırılmasına yolu açmak için bir dizi önlemleri uygulamayı önerir."[103]

Dünya çapında bir gerçeklik haline gelecek olan komünizmin birinci aşamasında para ortadan kalkacaktır. Ticareti tamamen ortadan kaldıracak olan sosyalizm, ürünlerin planlı, emek zamanına uygun olarak bölüşümünü sağlayacaktır. Üretim görevini yerine getiren işçi, "tüketim hakkı" ölçüsünü gösteren bir belge alacaktır. Bu belge, para değildir, çünkü dolaşıma girmez. Marks, para gibi işlev göremeyecek belgeyi izah ediyor:

"Toplumsallaştırılmış üretim durumunda, para-sermaye ortadan kalkmıştır. Emek-gücü ile üretim araçlarını farklı üretim dallarına toplum dağıtmaktadır. Üreticiler, olsa olsa, tüketim mallarının toplumsal ikmalinden emek-zamanlarına tekabül eden bir miktarı çekme hakkını kendilerine tanıyan bir vesika alabilirler. Bu vesikalar para değildir. Bunlar dolaşıma girmezler."[104]

* * *

Sosyalizmde paranın olmayacağını gösteren bu örnekler yeterlidir sanıyorum. Şimdi, bir de Sovyet Marksizminin bu konudaki tutumuna bakalım. Stalin diyor ki:

"Marksizmden dünyalar kadar uzak olan bu adamlar, bizde, paranın daha uzun bir zaman, komünizmin birinci evresinin, sosyalist gelişme evresinin sonuna kadar kalacağını besbelli ki anlamıyorlar. Bunlar, paranın burjuva ekonomisinin bir aracı olduğunu, Sovyetler iktidarının bu aracı ele aldığını ve Sovyetler iktidarının, onu, Sovyet ticaretini tamamıyla geliştirmek ve böylelikle dolaysız değişimin koşullarını hazırlamak için sosyalizmin çıkarlarına uyarladığını anlamıyorlar."[105]

---

[102] V.İ.Lenin, *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1977, s.156
[103] Aktaran Rıza Yürükoğlu, *Sosyalizm Nedir?*, Alev Yayınları, 1999, s.216
[104] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 2, Sol Yayınları, 1979, s.378
[105] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.568

Okuyucu düşünsün. Marksizmden kim uzak? Komünizmin birinci aşamasında paranın ortadan kalkacağını söyleyen Marks mı? Sovyet ekolüne bağlı ders kitaplarına, ekonomi kitaplarına da aynı anlayış yazıldı. Onlara göre sosyalizmde para varlığını korumak zorundaydı. İşte bu yanlış anlayışa örnekler:

”Sosyalist rejimde para gereksinmesi, meta üretiminin varlığı ve meta dolaşımı tarafından belirlenir. Üretim süreci içinde toplumsal emek tarafından yaratılan metanın değeri, parasal biçimde ifade edilir. Dolayısıyla, sosyalist rejimde, para, genel bir eşdeğer oluşturur yani öteki bütün metaların değerini ifade eder.”[106]

”Sosyalizmde para, ekonominin emekçiler yararına bir planlı yönetim aletidir, sosyalist üretim ilişkilerini dışa vurur.”[107]

Sovyet Marksizmi teoriyi bozarken, Sovyetler Birliği somutundan yola çıktı şüphesiz. Kolhozların meta üretimi yaptığı bir toplumda, ticaretin sürdüğü bir toplumda, dünya pazarının tek olduğu bir dünyada ve bu pazarın güçsüz bir parçası olan bir toplumda, para ortadan kalkamazdı. Yanlış olan, paranın şartlar olgunlaşıncaya kadar varlığını sürdürmesi değil, Sovyetler Birliği’nde komünizmin birinci aşamasına geçildiğini söyleyerek, sosyalizmde paranın olabileceğinin kabul edilmesiydi. Teori bir kez daha Sovyet Marksizminin ”tek ülkede sosyalizm” anlayışına para konusunda da böylece yenildi.

[106] P.Nikitin, *Ekonomi Politik*, Sol Yayınları, 1979, s.340
[107] G.P.Solus, *Sosyalizmin Ekonomi Politiği*, Sol Yayınları, 1979, s.130

SOSYALİZMDE BÖLÜŞÜM NASIL OLACAK?

Bölüşüm ilişkileri, üretim ilişkisiyle özdeştir. Üretim ilişkileri ise, bireylerin kendi sosyal yaşamlarını yaratma sürecinde ortaya çıkan toplumsal ilişkilerdir. Bu ilişkiler, tarihsel, spesifik ve geçicidir. Üretim ilişkilerine sıkıca bağlı olan bölüşüm ilişkileri de tarihseldir, değişir. Bölüşüm ilişkisi, üretim sürecinin toplumsal biçimlerine ve üretim sürecindeki insanların ilişkilerine karşılık gelir. Marks'ın dediği gibi:

"Demek ki, bölüşüm ilişkileri denilen ilişkiler, üretim sürecinin, tarih içerisinde belirlenmiş özgül toplumsal biçimlerine ve insan yaşamının yeniden-üretim sürecinde, insanların karşılıklı ilişkilerine tekabül eder ve ondan doğar. Bu bölüşüm ilişkilerinin tarihsel niteliği, yalnızca bir yönünü ifade ettikleri üretim ilişkilerinin tarihsel niteliğidir."[108]

Kapitalist üretim ilişkilerine uygun düşen bölüşüm biçimi varsa, sosyalist üretim ilişkilerine de uygun düşen bir biçimin olması gerekir. Kapitalizmin ortadan kalkmasıyla ona ait bölüşüm biçimi ortadan kalkar.

Devrimden sonraki geçiş toplumunda sosyalizmin bölüşüm biçimi, kapitalizmin bölüşüm biçimi ile çelişkiye girer önce. Sonra çelişkinin çözülmesine paralel olarak dünya çapında sosyalizmin gerçek haline gelmesiyle yavaş yavaş oturur. Ama hep oturmaz, sosyalizm hareketli- akışkan bir toplum olduğu için, ortaya çıkan bölüşüm biçimi, üretimin gelişimine uygun olarak değişir. Engels, bu konu üzerinde yapılan bir tartışmayı değerlendirken şöyle diyor:

"Bölüşüm yönteminin temelde bölüşülecek ürünlerin ne kadar çok olduğuna bağlı olduğu, bölüşüm yönteminin üretim ve toplumsal örgütlenme gelişimiyle birlikte kesinlikle değişmesi gerektiği, bu nedenle bölüşüm yönteminin de değişeceği kimsenin aklından geçmiyordu. Tartışmaya katılan herkes "sosyalist toplum"u sürekli değişip ilerleyen bir şey gibi değil de, durağan, hiç değişmemek üzere kurulmuş, bundan ötürü de hiç değişmemek üzere saptanmış bir bölüşüm yöntemi olan bir şey gibi tanımlıyordu. Oysa usa uygun olarak yapılabilecek şey, 1) başlangıçta kullanılacak bölüşüm yöntemini araştırıp keşfetmek ve 2) sonraki gelişmenin genel eğilimini bulmaktır."[109]

* * *

Sosyalist bölüşümün başlangıçta nasıl olabileceğini artık konuşabiliriz. Şüphesiz ki bu konuda genel yaklaşımı dile getirdiğimiz unutulmamalı. Çünkü evrensel üretici güçlerin o günkü durumu, üretimin gelişkinlik düzeyi bölüşümde belirleyici olacaktır. Ayrıca sosyalizm ekonomik olarak sabit bir toplum değil, değişken bir toplumdur.

Sosyalizm döneminde, gerekli toplumsal fon indirimi yapıldıktan sonra, üreticinin topluma verdiği emek miktarı kadar, ürünlerin bölüşümünden yararlanması gerekir. Üreticinin hakkı, sunmuş olduğu emekle orantılıdır. Burada sorun emek miktarının nasıl ölçüleceğidir. Sosyalizmde, toplumsal emeğin ölçüm birimi çalışma zamanından başka bir şey olamaz. Marks diyor ki:

---

[108] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 3, Sol Yayınları, 1997, s.774
[109] Friedrich Engels, *Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1993, s.12

”Sosyal işgünü, bireysel iş saatleri toplamını temsil eder; her üreticinin birey olarak iş zamanı, sosyal işgünü olarak sunmuş olduğu kısımdır, onun bu bakımdan katkısıdır. O, toplumdan şu kadar emek verdiğini tespit eden bir bono alır (bunda kolektif fonlar için sarfetmiş olduğu emeğin indirimi yapılmıştır) ve bu bono ile, toplumun üretim maddeleri stoklarından emeğinin eşit bir miktarının maliyeti kadar bir miktar alır. Topluma, bir biçimde sunmuş olduğu emek miktarını, ondan başka bir biçimde geri alır.”[110]

Parantez içinde söylemek gerekir ki, Marks’ın bahsettiği bono (sertifika) para değildir, dolaşıma girmez. Marks’ın kendi sözleriyle:

”Bu bono ile, kamusal tüketim nesneleri mağazalarından, çalışmasına denk düşen bir nicelikte ürün alma hakkını elde eder.”[111]

Yalnız unutmayalım ki, her işçi eşit emek zamanları içinde eşit değerler üretmez. Emek yoğunluğu ve ustalık derecesine göre farklılık olur. Buna rağmen, sosyalist toplumdaki bölüşüm, üreticiler arasında bir eşitlik sağlamıştır. Bu eşit hak, eşit olmayan bir çalışma karşılığı eşit olmayan bir haktır. Az çalışan az, çok çalışan çok alacaktır. Gereksinmelerin karşılanmasında eşitsizlik devam etmektedir. Kooperatif toplumun her üreticisi farklı emek güçlerine sahiptir. Bireysel işbölümü, kafa-kol emeği ayrımı devam etmektedir. Üretici güçler bir bolluk toplumu yaratmaktan henüz uzaktır. Bu sosyalizm ayrıca kapitalist toplumun izlerini daha hâlâ içinde taşımaktadır. Tüm bu nedenlerle, bölüşümün burjuva hak çerçevesinde olması gerekir. Ürünler emeğe (harcanan emek zamanına) göre dağıtıldığından, herkes, toplumsal üründen çalışması oranında pay alır. Bu biçimsel bir eşitliktir. Lenin, Marks’ı yorumlayarak diyor ki:

”’Çalışmayan yemez’: Bu sosyalist ilke, şimdiden gerçekleşmiştir; ‘eşit nicelikte emeğe, eşit nicelikte ürün’: bu öteki sosyalist ilke de şimdiden gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, bu henüz komünizm değildir... İşte bu bir sakıncadır, der Marks; ama bu sakınca, komünizmin ilk evresinde kaçınılmaz bir şeydir, çünkü, kapitalizm yıkıldıktan hemen sonra, insanların, hiçbir tür hukuk kuralı olmaksızın toplum için çalışmayı hemen öğrenecekleri, ütopyaya düşmeden düşünülemez; kaldı ki, kapitalizmin ortadan kalkışı, böylesine bir değişikliğin ekonomik öncüllerini hemencecik vermez.”[112]

Sosyalizm geneliyle özgürlük alanı değil, zorunluluk alanıdır. Özgürlük eksik biçimde, henüz filiz olarak ortaya çıkmıştır. Her hak bir zorunluluk alanı yaratır. Çalışma, yaşamın başta gelen zevki haline gelmeden, üretimde bir bolluk olmadan, bu zorunluluk alanı aşılamaz. Marks’ın deyişiyle:

”Gerçekte özgürlük âlemi ancak, emeğin zorunluluk ve günlük kaygılarla belirlendiği alanın bittiği yerde fiilen başlamış olur; demek ki bu âlem, eşyanın doğası gereği, fiili maddi üretim alanının ötesinde bulunur.”[113]

Sosyalizmde üretime ayrılan zaman azaldıkça özgürlük alanı genişler. Özgürlük alanı, zorunluluk alanının daralmasıyla artar. Üretici güçlerin gelişmesi, çok yönlü insanın ortaya çıkması, bolluk, çalışmanın zorunluluk olmaktan çıkıp zevk, alışkanlık haline gelmesi özgürlüğü tam olarak ortaya çıkarır. Sosyalist bölüşümün burjuva haksal yanı zorunluluk

[110] Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969, s.31
[111] Karl Marks, aktaran V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.122
[112] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.125
[113] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 3, Sol Yayınları, 1997, s.720

alanına girerken, bu yanın aşıldığı durum, komünizmin ikinci aşamasına, yani özgürlük alanına girer. Bu nedenle sosyalizmde özgürlük henüz yeni doğmuş bir bebek gibidir; burjuva hak kavramının dar ufkuyla çevrelenmiştir.

* * *

Marks, ekonomik, moral, entelektüel açıdan, içinden çıktığı geçiş toplumun kusurlarını taşıyan komünizmin birinci aşamasında (Lenin'in adlandırılmasıyla sosyalizm aşamasında) bölüşümün burjuva hak çerçevesinde olacağını belirtirken, bu eşit hakkın burjuva kısıtlamayla damgalanmış olduğunu söyler. Marks'ın amacı burjuva hak benzetmesine başvurarak toplumsal emeğin ürünlerinin daha hâlâ bir ölçü üzerinden (eşit emek zamana, eşit miktarda ürün üzerinden) dağıtılacağıdır.

Lenin, Marks'ın burjuva hak benzetmesinden yola çıkarak sosyalizm döneminde "burjuvasız burjuva devletin" varlığına gönderme yapar. Burada teorik karmaşıklık olduğu açıktır. Gerçekten de bir burjuva hakkın olduğu yerde bir kural var demektir; bu kuralı uygulayacak bir örgütlenmenin olması zorunludur; yoksa kaos olur. Peki, zorunluluğu içeren bu örgütlenmeyi kim yapacaktır? Ya da bu örgütlenme gerçek bir devleti (proletarya diktatörlüğünü) gerektirir mi? Lenin'in daha önceden aktardığımız şu iki görüşünü yeniden okuyalım:

"Sosyalizm sınıfların yok olmasını içerir."[114]

"Ve proletarya diktatörlüğü döneminde sınıflar hâlâ durmaktadır ve duracaktır. Sınıflar yok olunca diktatörlük gereksiz hale gelecektir."[115]

Buradan çıkan açık sonuç, sosyalizmde proletarya diktatörlüğünün (proleter devletin) olamayacağıdır. Sosyalizmde devlet siyasi yanını yitirmiş, ortadan kaldırılması gereken kalıntıdır. O halde sosyalizmin örgütsel temelini meydana getiren Özgür Üreticiler Birliği'nin ürünlerin dağıtım açısından bir burjuva hakkı (kuralı) uygulama zorunluluğu vardır. Hatırlayalım; Marks, "Komünist toplumda devletin bugünkü fonksiyonlarına benzer hangi sosyal fonksiyonları bulunacaktır?" diye yazmıştı. İşte, devlet olmayan Özgür Üreticiler Birliği dağıtım yönünden bu fonksiyonu yerine getirecektir. Eski zamanların sınıfsız, devletsiz gentilice (kandaş) toplumlarının kuralları uyguladığı gibi! Ürünlerin hak ölçüsünde dağıtılmasının pratik olarak nasıl başarılacağını bugünden bilmek olanaksız, tartışmak da anlamsızdır. Bilimin, tekniğin gelişimi o dönemin insanlarına pratik yolun ne olacağını gösterecektir. Bilgisayar sistemi daha şimdiden birçok pratik olanak sunmaktadır.

* * *

Sosyalizmde dolaysız olarak ortaya çıkan toplumsal emek için önemli olan yan, emeğin zamanla ölçülen miktarıdır (niceliğidir). Dikkat ederseniz, sosyalizmde emeğin niteliğinden bahsetmiyoruz. Niçin? Çünkü, sosyalizmde bölüşüm açısından bu önem taşımaz. Şüphesiz ki, her emek-zamanı değişik değerler üretir. Her işçi, eşit emek zamanları içinde, emek yoğunluğu ve ustalık derecesine göre farklı değerde ürünler yaratır. Emeğin niteliği burada rol oynar. Ancak sosyalizmde önemli olan emeğin niteliği değil, harcanan emek zamanıdır.

Bileşik emek (farklı yetenek ve bilgileri, nitelikleri içeren emek) daha büyük miktardaki bir yalın emeğe karşılık düşer. Dolayısıyla, bileşik emeğin bir saatlik ürünü, yalın emeğin bir

[114] V.İ.Lenin, aktaran *Devrimci Marksist*, Sayı 1, 1985, s.97 veya *Devrimci Marksizm*, Sayı 1, 2006, s.163
[115] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977, s.518

saatlik ürününden daha değerlidir. Ne var ki, metaların değişim değerlerini ortadan kaldırıp kullanım değeri için üretim yapan sosyalizmde, meta dolaşımı olmadığı için, ürünün kullanım değeri önem kazanır. Kapitalizm bileşik emeğe daha fazla ücret öder, sosyalizm emeğin niteliğine bakmadan, eşit emeğe eşit ürün vererek bölüşüm yapar. Bu bileşik emeğe karşı bir haksızlık demek değil midir? Sınıf farklarının olmadığı, dolayısıyla ekonomik olarak "eşit" durumda işçilerin olduğu bir toplumda, gereksinmeye göre bölüşüm olana kadar giderilemeyecek "eşit" olanların eşitsizliğidir bu! Bileşik emeğin (vasıflı emeğin), yalın emekten (vasıfsız emekten) fazla olarak yarattığı değerler sosyalizmde toplumundur. Engels açıklıyor:

"Peki bütün o bileşik emeğe daha yüksek ücret ödenmesi önemli sorunu nasıl çözümlenir? Özel üreticiler toplumunda nitelikli işçinin yetişme giderlerini özel kişiler ya da aileleri yüklenirler; öyleyse nitelikli emek- gücünün daha yüksek fiyatı önce özel kişilere ödenir: usta köle daha pahalıya satılır, usta işçiye daha yüksek ücret ödenir. Sosyalist örgütlenmeli toplumda, bu giderleri toplum yüklenir. Öyleyse meyveler, bir kez üretildikten sonra, bileşik emeğin daha büyük değerleri, toplumundur."[116]

Marks, Engels, Lenin sosyalizmde bölüşümün emek zamana göre yapılmasının gerektiğini söylerken, emeğin niteliğini hesaba katmazlar. Kapitalizmden komünizme geçiş döneminde zorunluluklar gereği emeğin niteliği bir ayrıcalıktır. Örneğin Sovyetler Birliği'nde uzmanlara, teknisyenlere daha fazla ücret ödenmesi gerekmiştir. Geçiş toplumunda emeğin farklı niteliklerinden dolayı kabul edilen şey, sosyalizmde kabul göremez; sosyalizmde emeğin niteliğine göre bölüşüm olamaz.

* * *

Sovyet Marksizmi, emeğe göre bölüşüm ilkesini yanlış bir anlayış üzerine oturtmuştur. Geri bir ülkede girişilen sosyalizm denemesinde, kültürel, teknik, eğitim yönünden, işçi sınıfıyla, aydınlar, uzman kadrolar arasında bir uçurum vardır. Hatta, işçi sınıfı içinde de böyle bir ayrım vardır. Sovyet Marksizmi bu nesnel ayrımdan yola çıkarak, sosyalizm olmayan bir topluma sosyalizm dediği için sosyalizmin bölüşüm ilkesini çarpıtmıştır.

Kapitalizmden komünizme (sosyalizme) geçiş döneminde, vasıflı emekle,vasıfsız emek arasındaki uçurum, emeğin niteliğine ve niceliğine göre ödeme farkları azaltılmaya çalışılır. Bu ayrımı mutlaklaştırıp, vasıflı (nitelikli) emeğe niteliği gereği kapitalizmde olduğu gibi fazla ücret ödeme geleneğini geçiş toplumunun mutlak yasası gibi kabul etmek, ücretler arasında uçurumu açmak ve bu anlayışı teorize ederek sosyalizme taşımak, Sovyet Marksizminin sosyalizme soktuğu bir yanlış olarak karşımıza çıkıyor.

Kapitalizmin geri olduğu ülkelerde, sosyalizmin inşasının zorluklarını yaşanmış deneylerden öğreniyoruz. Teoride olanı pratiğe uygulamak yazıldığı kadar kolay değil. Yıllar süren mücadeleyi gerektiriyor. 1917 sosyalist devriminden sonra Bolşevikler, ücretler arasındaki uçurumu hemen kapatmaya çalıştılar, ama olmadı. Çünkü geri bir kapitalizm üzerine kurulacak yapı için ileri bir teknik, aydın emek gücü, yönetme-planlama yeteneği gerekiyor. Bunların hepsi de kapitalizmin yetiştirdiği uzman personelde, bürokraside var. Onlar da daha fazla ücret almadan çalışmıyorlar. İşte bu zorluklar kaçınılmaz olarak ücretler arasına eşitsizlik sokar. Eğer, sosyalist devrim ileri bir kapitalist ülkede, kültürel yönden gelişmiş bir işçi sınıfına dayanarak yapılsaydı, bu türlü zorluklar daha az olacaktı.

[116] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1979, s.326

Dedik ki, Sovyet Marksizmi kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde zorunlu olarak alınan önlemleri teorileştirdi, onları sosyalizme taşıdı. Ücret makasını bürokrasi lehine, aydınlar lehine açtı. Bunu yaparken de sosyalizmin teorisine dayanıyormuş gözüktü. Teorideki ”emek miktarına göre bölüşüm ilkesine” yeni bir yorum getirdi. Aslında yapılan şey, teoride revizyondan başka bir şey değildi. Stalin şöyle yazdı:

”Ücret tarifeleri sisteminin yanlış düzenlenmesi, ücretler alanında ‘solcu’ eşitçiliktir. İşletmelerimizin bir kısmında ücret oranları öyle saptanmıştır ki, vasıflı emek ile vasıflı-olmayan emek arasındaki fark, ağır iş ile kolay iş arasındaki fark, hemen hemen ortadan kaldırılmıştır.
(...)
Bu derde deva bulmak için vasıflı emek ile vasıflı-olmayan emek arasındaki farkı, ağır iş ile kolay iş arasındaki farkı göz önünde bulunduran bir ücretler tarifesi sistemi örgütlendirilmelidir.
(...)
Marks ve Lenin, vasıflı emek ile vasıflı-olmayan emek arasındaki farkın sosyalizmde bile, sınıfların ortadan kaldırılmasından sonra var olacağını ve ancak komünizm kurulduğu zaman bu farkın ortadan kalkacağını ve bu bakımdan sosyalist düzende de ücretin gereksinmelere göre değil, emeğe göre ödenmesi gerektiğini söylerler.”[117]

Sosyalizmin sınıfsız bir toplum olduğunu ele almıştık. Ne ilginçtir ki, Stalin burada bu gerçeği kabul ediyor. Bunu Stalin’in bir iç çelişkisi olarak yazalım ve konumuza devam edelim.

Birincisi, Sovyetler Birliği’nin içinde bulunduğu pratik zorluklardan yola çıkılmasını anlamak mümkün. Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde, ülkenin şartları vasıflı emek-vasıflı olmayan emek arasında bir ayrım yapmamızı, belirli ölçüde ücret farkları yaratmanızı gerektirebilir. Fakat, bunu, sosyalizmin bölüşüm ilkesi olarak sunmak ne kadar doğru? Sosyalizmde ücretlerden bahsedildiği zaman bile, bunu ”tüketimden pay alma” belgesi, dolaşıma girmeyen, dolayısıyla para gibi işlev görmeyen bir belge olarak anlamak lazım. Ücret bu anlamda kullanılabilir sosyalizmde ancak. Stalin bu anlamda kullanmıyor (çünkü ona göre sosyalizmde para olacak). Bu bir yana, Marksist bölüşüm ilkesi çarpıtılıyor; gerçek sosyalist bölüşüm hedefi unutuluyor.

İkincisi, Marks-Lenin, sosyalizmde vasıflı emekle-vasıfsız emek arasında bölüşüm açısından fark olacağını nerede söylemiş? Sosyalizmde emek miktarına göre bölüşüm ilkesi, vasıflı-vasıfsız emeğe göre bölüşüm ilkesine döndürülüyor. Sosyalizmde vasıflı-vasıfsız emek olacak, çünkü kafa emeği ile kol emeği arasındaki bütün farklar ortadan kalkmamış. Ancak, emeği bu biçimde bölmenin anlamı ortadan kalkmış, çünkü bölüşüm emeğe göre ve onun ölçütü emek-zamana göre olacak. İşte teori bu noktada revize edilmiş oluyor. Bu çok önemli bir ayrım. Sosyalizmde bölüşüm, dolaysız toplumsal emek niceliğine (miktarına) -ki bunun ölçüsü de emek zamanıdır- göre mi olacak, yoksa vasıflı-vasıfsız emeğe göre mi, yani emeğin niceliğine ve niteliğine göre mi olacak? Sosyalizmdeki bölüşüm emek zamanı üzerinden olur ve vasıflı-vasıfsız emek ayrımı bölüşüm açısından önem taşımaz. Daha önce Engels’ten aktardığımız alıntıyı hatırlayalım.

Marks, Engels, Lenin, sosyalist bölüşümde emeğin niceliğini temel alır. Stalin ise, emeğin niceliğini ve niteliğini temel alıyor. Bunu da Marksizmin görüşü gibi gösteriyor. O zaman, parti bürokratlarına tüketimden daha fazla pay vermek, onların ücretleri ile normal işçinin ücreti arasındaki uçurumu açmanın teorik bir izahı da yapılmış oluyor. Stalin, sosyalist düzende

[117] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.416,417

ücretin (aslında tüketim belgesi) gereksinmelere göre olamayacağını söylerken haklı. Ama yanlış şurada: Komünizmin ikinci aşamasında, böyle bir belgeye gereksinim var mı ki, kıyaslama böyle yapılıyor? Komünizmin ikinci aşamasında ücretin gereksinime göre ödenmesi gibi saçma bir şey olabilir mi? Komünizmin ikinci aşamasının ilkesi olan ”yeteneği kadar çalışmanın, ihtiyacı kadar almanın” belgesi olabilir mi? Sosyalizmdeki dağıtımın nasıl olabileceğini Marks Kapital'de şöyle açıklıyor:

”Şimdi de bir değişiklik olsun diye, kendi işlerini ortak üretim araçları ile gören ve bütün birleşik emek-gücü olarak kullanan, özgür insanlardan kurulmuş bir topluluk tablosu çizelim. Robinson'un emeğindeki bütün ayırıcı özellikler burada da yinelenir, ama şu farkla ki, buradaki emek, bireysel değil, toplumsaldır. Robinson'un ürettiği her şey, yalnız kendi kişisel emeğinin sonucuydu ve bunun için de yalnız kendisi için bir kullanım, nesnesiydi. Bizim toplumumuzun toplam ürünü, toplumsal bir üründür. Bunun bir kısmı yeni üretim araçları olarak iş görür ve toplumsallığı devam eder. Ama öteki kısmı, üyelerce yaşamı sürdürme aracı olarak tüketilir. Bu ikinci kısmın üyeler arasında dağılımı bu nedenle zorunludur. Bu dağılım biçimi, topluluğun üretken örgütlenmesine ve üreticilerin ulaştıkları tarihsel gelişmenin derecesine bağlı olarak değişir. Salt metaların üretimi ile bir paralellik kurmuş olmak için yaşamlarını sürdürme araçlarında tek tek her üreticinin payının, onun emek-zamanı ile belirlendiğini varsayacağız. Bu durumda emek-zamanı ikili bir rol oynamaktadır. Belirli bir toplumsal plana uygun olarak bunun bölüşümü, yapılacak olan farklı iş türleri ile topluluğun çeşitli gereksinmeleri arasında uygun bir oran kurar. Öte yandan bu, aynı zamanda, her birey tarafından ortaya konan ortak emeğin payının vb. ve bireysel tüketim için ayrılan toplam üründeki payının ölçüsü olarak iş görür. Tek tek üreticilerin, hem kendi emekleri ve hem de emek ürünleri yönünden, toplumsal ilişkileri, bu örnekte, yalnız üretim bakımından değil, bölüşüm bakımından da çok basit ve kolay anlaşılır durumdadır.”[118]

Burada Marks emeğin niteliğinden bahsediyor mu? Bölüşümü, emek-zaman birimi açısından ölçmenin dışında bir şey söylenmiyor.

* * *

Lenin, 1917 sosyalist devriminden sonra ücretler arasındaki eşitsizliği kapatmayı düşündü. Belirli bir alanda bunu uygulamaya da başladılar. Ancak, ülkenin ekonomik geriliği, burjuva uzmanların çalışmayı reddetmesi bunu imkânsız kıldı. Zorunluluk gereği, ücretler arasındaki makası açtılar. İlerde gerçekleşecek hedefi Lenin gizlemedi:

”Tüm vatandaşlar ülke ölçeğinde tek bir 'sendikanın' yani devletin çalışanlarıdır. Gerekli olan, eşit ölçüde çalışmaları, paylarına düşen görevleri yerine getirmeleri ve eşit ücret almalarıdır.”[119]

Lenin, geçiş toplumunda yaptıkları zorunlu uygulamayı sosyalist bölüşüm ilkesi olarak göstermedi. Aksine, sosyalizmde amaçlarının ”her türlü eşit emeğe, eşit hak” olduğunu açıkça söyledi. Geçiş toplumu boyunca bu amaca yaklaşmayı istediklerini açıkça belirtti: ”Devrimden birkaç ay sonra (mart 1918'de) Lenin tekrar, 'tüm mesleklerde ve kategorilerde tüm ücret ve maaşların giderek eşitlenmesini' desteklediğini belirtmiştir. Bazı uzmanların bulunmalarının zorluğunu ve bunların işçi devletine düşmanlığını çok iyi bildiği için böylesi bir eşitliğe belli istisnalar oluşturulması gereğini kabul etmiş, ancak gelir farklılıklarının Çarlık koşullarındakinden çok daha az olmasında ve gelecekte eğilimin eşitliği arttırma yönünde gelişmesinde ısrar etmiş ve her şeyden öte geri kalmışlığın Sovyet hükümetine dayattığı böyle

[118] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986, s.93-94
[119] V.İ.Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, Işık Yayıncılık, 1980, s.32

eşitsizliklerin sosyalizmden geri adım ve kapitalizme taviz olduğunu söylemekten çekinmemiştir."[120]

Lenin, prim uygulamasının kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde olabileceğini, ama sosyalizmde prim uygulamasının doğru olmadığını söyledi. Stalin, Lenin'den sonra hem tersini savundu, hem de sosyalizm dediği topluma uyguladı. Sovyet ekolünün yarattığı ekonomi-politik kitaplarında şöyle yazıyor:

"Sosyalist toplumda, ücret iki temel biçime bürünür; parça başına ücret ve zamana göre ücret."[121]

Sosyalizmde parça-başı ücret olur mu? Parça-başı ücret için Marks'ın sözleri şöyle:

"Parça-başı ücret bu nedenle yukarda anlatılan modern 'ev emeği'nin temelini attığı gibi, kademeli olarak örgütlenen sömürü ve ezme sistemininin de temelini atar.
(...)
Buraya kadar anlatılanlardan parça-başı ücretin, kapitalist üretim tarzı ile en uyumlu ücret şekli olduğu sonucu çıkıyor."[122]

Demek ki, Sosyalizmde parça-başı ücret olamaz. Sosyalizmde ücret olmaz, emek belgesi (bono, sertifika) olur. Sovyet Marksizmi bu yanlış anlayışı hem teoriye, hem kendi pratiğine sokmuştur. Lenin'in 1918'deki şu sözlerini dikkatlice okuyalım:

"Amacımız her tür emeğin eşit ücret almasını sağlamak ve tam komünizmi gerçekleştirmekse de, hiçbir biçimde hemen, şu anda bu eşitliği gerçekleştirmek niyetinde değiliz ve kendimize böyle bir görev saptamıyoruz, çünkü şimdiki halde kapitalizmden komünizme geçişin yalnızca ilk adımlarını atmaktayız. Bu bakımdan, daha bir süre için uzmanların daha yüksek bir ücret almaları gerekir ki, eskisinden daha kötü değil, daha iyi çalışsınlar. Aynı nedenle en başarılı çalışmalar için ve özellikle örgütsel çalışmalar için prim sistemini reddetmemeliyiz; prim sistemi tam komünist bir düzende kabul edilemez, ancak kapitalizmden komünizme geçiş döneminde, Sovyet iktidarının bir yıllık deneyinin ve teorinin de gösterdiği gibi, kaçınılmazdır."[123]

Söylemeye gerek yok. Burada Lenin'in bahsettiği "tam komünizm" terimi, komünizmin birinci aşaması olan sosyalizmi içeriyor. Çünkü, ikinci aşamada bölüşüm ihtiyaca göre olacağı için, dağıtım açısından emeğin ne niceliği ne de niteliği bir önem taşır.

Bolşevikler, ücretler arasında objektif zorunluluk gereği ortaya çıkan eşitsizliğin sürmesine taraftar değillerdi. Bu eşitsizliğin geçici olduğunu ve ilerde ortadan kaldırılacağını savunuyorlardı. Bu amaçla 1921'deki 10. Parti Kongresi'nde şu kararı aldılar:

"Çeşitli nedenlerden dolayı maddi ücretlerle uzmanlığa göre farklılıkların geçici olarak korunulması gerekiyorsa da, her şeye rağmen ücret düzeyi politikası, ücret oranları arasında mümkün olan en büyük eşitlik üzerine kurulmalıdır."[124]

---

[120] Tony Cliff, *Rusya'da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990, s.67
[121] G.P.Solus, *Sosyalizmin Ekonomi Politiği*, Sol Yayınları, 1979, s.199
[122] Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986, s.567,570
[123] V.İ.Lenin, *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, 1978, s.154
[124] Aktaran Tony Cliff, *Rusya'da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990, s.68

Lenin, Marks'ın emeğin niceliğine (niteliğine göre değil) bölüşüm ilkesini *Devlet ve İhtilal* adlı yapıtında "komünizmin birinci aşamasını" anlatırken dile getirdi. Buradaki nicelik sözcüğüne dikkat edelim.

"Üretim araçları, daha şimdiden, artık bireylerin özel mülkiyetinde değildir. Tüm toplumun malıdır. Toplumsal bakımdan gerekli çalışmanın belirli bir parçasını tamamlayan her toplum üyesi, toplumdan, sağladığı çalışmanın *niceliğini* gösteren bir bono alır. Bu bono ile, kamusal tüketim nesneleri mağazalarından, çalışmasına denk düşen bir nicelikte ürün alma hakkını elde eder. Sonuç olarak, toplumsal fona ödenen çalışma tutarı çıktıktan sonra, her işçi, toplumdan, ona vermiş olduğu kadarını alır."[125]

Lenin, emeğin niteliğinden söz etmiyor. Sovyet Marksizmi, "niteliğe göre bölüşümü" teoriye ekledi. Sovyetçi ekonomi-politik kitapları, emeğin niceliğine ve niteliğine göre bölüşüm ilkesini, Marks'ın, Lenin'in görüşüymüş gibi yazdı. Örnek gerekir:

"Sosyalist toplum, nesnel zorunluluk gereği, üyelerinin istek ve istencinden bağımsız olarak, tüketim mallarının büyük bölümünü, herkesin çalışmasının *nicelik ve niteliğine* göre dağıtmak zorundadır. Yoksa, sosyalist üretimi normal olarak geliştirmek, ve bunun sonucu, sosyalist toplum gereksinmelerinin en tam karşılanmasını sağlamak olanaksızdır."[126]

"Demek ki tüketim nesnelerinin bölüşüm ölçüsü, ancak, toplumda her üye tarafından harcanan emeğin *niteliği ve niceliği* olabilir."[127]

Söylenecek söz yok. Dünya üzerindeki milyonlarca komünist işte bu yanlış anlayışla eğitildi. Marksizm, sosyalizmde bölüşüm, emeğin niceliği (emek zamanı) üzerinden yapılır derken; Sovyet Marksizmi bölüşüm ilkesine NİTELİĞİ de katarak onu değiştirdi. Sovyet bürokratların niteliklerine ödedikleri ücretlere teorik bir açıklama buldu.

[125] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.122
[126] G.P.Solus, *Sosyalizmin Ekonomi Politiği*, Sol Yayınları, 1979, s.193
[127] P.Nikitin, *Ekonomi Politik*, Sol Yayınları, 1979, s.351

SOSYALİZMDE EŞİTLİK SORUNU NEDİR?

Eşitlik nedir? Ona, burjuva ve proleter görüş açısından farklı anlamlar yüklenebilir. Burjuva dilinde eşitlik, herkesin yasalar önünde, hukuksal olarak eşit olması demektir. Bu eşitliği konuşmaya bile değmez, onun sahteliği açıktır. Yasalar ne olursa olsun, sermayesi olanlar kapitalizmde her zaman daha fazla eşittir, yani eşitsizlik düzenin içindedir. Üretim araçlarının özel mülkiyette olduğu bir toplumda eşitlik olamaz ve bu söylem sadece bilinçsiz işçiyi kandırmaya yarar. Burjuvalar ve proleterler arasında eşitlik olamaz. Eşitlik sınıflara göredir. Bir burjuvanın akıllı, diğerinin az akıllı olması, birinin çok daha fazla sömürüden pay alması, diğerinin daha az payı alması, onlar arasındaki eşitliği bozmaz. Çünkü onlar sınıf konumları nedeniyle eşittir.

Proleter dildeki eşitliğin anlamı açıktır: Eşitliğin alt sınırı, ekonomik eşitliktir. Ekonomik eşitlik ise, sınıfların kaldırılması demektir. Toplum üyelerini, üretim araçları karşısında eşit konuma getirmek, sınıfları ortadan kaldırmak, gerçek eşitliğe giden yolda ilk adımdır. Gerçek eşitlik ise, ekonomik eşitliği değiştirip, özgürlük yolunu büyütmek, herkesi tam özgür yapmaktır. Eşitliğin üst sınırı, biçimsel eşitlikten gerçek eşitliğe geçiş bütünsel özgürlükle olanaklıdır. Gerçek eşitlik, biçimsel eşitliğin ortadan kaldırılması demektir. Şöyle de denebilir: Özgürlük olunca eşitlik gerçek haline gelir, çünkü herkes ihtiyacına göre alabildiği zaman, hak eşitsiz olduğu zaman, ekonomik bölüşüm zorunluluğu ortadan kalkmış demektir. Herkes yeteneğine göre çalışır, ama gereksinmesi kadar alır. Herkes gerçekten eşittir. Zorunluluk çizgisinde, sosyalizmde (sosyalizm eksik bir komünizmdir) bile biçimsel eşitlik vardır, ancak komünizmin ikinci aşamasında (tam komünizmde) gerçek eşitlik olur. Söylediklerimizi daha açalım.

* * *

Birincisi, eşitlik (sorun bu noktada karıştırıldığı için bunu proleter biçimsel eşitlik olarak okuyun) sınıfların kaldırılmasına denk düşer. Engels diyor ki:

”Proleter eşitlik isteminin gerçek içeriği, sınıfların kaldırılması istemidir.”[128]

Sınıfların kalkması ekonomik eşitlik anlamına gelecektir. Bu yine de biçimsel eşitliktir. Neden? Çünkü, sınıfların kaldırıldığı bir toplum olan sosyalizmde, herkes Özgür Üreticiler Birliği’nin bir üreticisidir; toplumsal mülkiyet vardır; herkes üretim araçları karşısında eşit konumdadır, ama yine de bölüşüm açısından emeğin niceliğine göre bir bölüşüm vardır. Ekonomik bir zorunluluk vardır. Eşitlik hakkı, emeğe göre bölüşüm olması açısındandır. Az çalışan az, çok çalışan çok alacaktır, ancak aynı emek zamanında çalışanlar emeğin niteliğine bakılmaksızın aynı ürün miktarını almaya hak kazanacaklardır. Biçimsel eşitliktir bu!

Eşitliğin biçimsel olması, hak ilkesinden geliyor. Hak eşitliği vardır ama, hak eşitsizlik demektir. Emekçi olarak, üretim araçları karşısında eşittirler, ancak bölüşüm açısından alacakları çalıştığı zaman miktarına bağlanmıştır. Hak eşitliği, eşit olmayan bir çalışma zamanı karşılığı, eşit olmayan bir miktarda ürün almak, ya da eşit çalışma karşılığı eşit miktarda ürün almak demektir. Ama herkes eşit zaman çalışamaz, eşit ürün alamaz. Eşitsizlik ortaya çıkar. Bu nedenle sosyalizmdeki eşitlik biçimsel eşitliktir, burjuva hak eşitliğidir.

[128] Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977, s.193

Hak eşitliği olmasaydı ne olurdu? Herkes emeğine göre değil de, ihtiyacı kadar alsaydı, işte o zaman gerçek eşitlik olurdu. Demek ki eşitlik, hak eşitliği olduğu için biçimseldir. Hak eşitliği ortadan kalkınca, ona gerek kalmayınca, herkes topluma yeteneği kadar verecek, ihtiyacı kadar alacaktır. Buradaki hak eşitliği, yetenekleri ölçüsünde vermek, ihtiyacı kadar almak olduğu için gerçek eşitliktir. Burada kullandığımız ”hak” kelimesi bile anlamsızdır. Çünkü hak bir zorunluluğu anlatıyor.

Bir de şöyle düşünebiliriz. Sosyalizmde hak eşitliği, emeğe göre alma eşitliği (herkesin topluma verdiği emek miktarı eşit olmadığı için aslında alma eşitsizliği) olmasına rağmen, emeklerin yaratacağı değerler farklıdır. Bileşik (vasıflı) emek daha fazla değer yaratır. Bileşik emekle, yalın (vasıfsız) emek arasındaki farkları yok saydığınız zaman da bir eşitsizlik ortaya çıkar. Yalın emeği, bileşik emek haline getirmek bunun için önemlidir. Kapitalist mantıkla düşünürsek, bileşik emeğin daha fazla tüketim fonundan pay alması gerekir. Ne var ki, ürünler kullanım değeri için üretildiğinden, vasıflı emek zararına olan bu eşitsizlik toplumun yararına kullanılır. Ama yine de eşitsizlik, eşitsizliktir. Eşitliğin biçimsel olması bu açıdan da böyledir.

* * *

Eşitlik sorununu demokrasi açısından irdeleyelim. Sosyalist devrimden sonra, proletarya diktatörlüğü döneminde eşitlik var mıdır? İşçiler ve köylüler gibi sınıflar var oldukça, üretim araçlarının karşısında ekonomik bir eşitlikten bahsedemeyiz. Toplumsal mülkiyet ortaya çıktıkça, işçi ve köylü arasındaki sınıf farkları ortadan kalktıkça, demokrasi-devlet söndükçe, biçimsel eşitlik ortaya çıkmaya başlar. Sınıflar ortadan kaldırıldıktan, herkes birleşmiş dev komünün ortak bir üreticisi olduktan sonra eşitlik ortaya çıkar. Bu eşitliğin daha hâlâ biçimsel olduğunu biliyoruz artık. Üretim yeterli bollukta olduğu zaman gerçek eşitlik söz konusu olacaktır.

Önemli olan nokta şudur: Sosyalizmi, sosyalist devrimden başlayan bir süreç olarak ele aldığımızda; biçimsel eşitliğin, kapitalizmden sosyalizme (komünizme) geçiş döneminde, proleter demokrasinin sönme döneminde başlaması gerekiyor. Sınıflar kalktıkça, biçimsel eşitliğe yaklaşılıyor. Sosyalizmde, sınıflar kaldırıldıktan sonra biçimsel eşitlik tam olarak ortaya çıkıyor. Üretim, üretici güçler geliştikçe, biçimsel eşitlik, gerçek eşitliğe dönüşüyor. Süreci diyalektik olarak algılamak da bu anlama geliyor. Lenin bu anlayışı güzel yansıtıyor:

”Demokrasi, eşitlik demektir. Proletaryanın, sınıfların ortadan kalkması anlamında almak koşuluyla, eşitlik ve eşitlik sloganı için savaşımın taşıdığı çok büyük önem kolay anlaşılır. Ama demokrasi yalnızca biçimsel eşitlik anlamına gelir. Ve, bütün toplum üyelerinin üretim araçları mülkiyetine göre eşitliği, yani ”herkesten yeteneklerine göre, herkese gereksinimlerine göre” ilkesinin gerçekleşmesine geçmek için, insanlığın karşısına tamamlanması gereken yeni bir ilerleme sorununun dikildiği görülecektir.”[129]

* * *

Tekrar Sovyet Marksizmine dönmek gerekiyor. Stalin, Marksizmin, eşitliği ekonomik eşitlik olarak (sınıfların ortadan kaldırılması olarak) anladığını biliyor. Sosyalizmde, sınıflar kaldırıldığı için eşitlik olması gerekiyor (şüphesiz biçimsel eşitlik). Herkesin, emeğin niteliğine bakılmaksızın, ”eşit emeğe eşit ürün” alması gerekiyor. Bu anlamda eşit olması gerekiyor.

[129] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.131

Stalin, komünizmin birinci aşamasının (sosyalizmin) kurulduğunu ilan ettikten sonra, topluma bakıyor. Daha toplumda işçiler, köylüler gibi sınıflar var. Vasıflı emek, vasıfsız emekten fazla alıyor. Bürokratların ücreti yüksek. Fakat o sosyalizmin kurulduğunu iddia ediyor. Sosyalizm kurulmuşsa, eşitlik olmalı, ama toplumda eşitlik yok. Üretim araçları karşısında eşitlik yok. Köylülerin kolhozları var, bu devlet mülkiyeti bile değil. Eşitsizliğin bir yanı buradan geliyor. Kapitalizmden komünizmin birinci aşamasına yaklaşırken, eşitliğe yaklaşılması gerekiyor. Tersi bir durum var. Ücret makası gittikçe açılmış. Eşitsizlik gözüküyor. Stalin, teoriyi bozmak gerektiğini anlıyor. Sosyalizmin ekonomik olarak eşitsiz bir toplum olduğunu söylüyor. Biçimsel eşitliğin anlamını bozarak bunu yapıyor. Oysa sosyalizm, ekonomik eşitliği (sınıfsal eşitliği = üretim araçlar karşısındaki eşitliği = biçimsel eşitliği) sağlayan bir toplumdur.

Sosyalizmde ekonomik eşitlik var; çünkü sınıflar yok, çünkü herkes üretim araçları karşısında eşit, çünkü emeğin niceliğine (miktarına) göre -emek zamana göre- bölüşüm var. Sovyet Marksizmi, biçimsel eşitliği, ekonomik eşitsizliğe çeviriyor. Yine kendi pratiğini teori yapıyor. Tabii ki, sosyalizmin eşitlik teorisini bozarak. Halbuki sosyalizmde biçimsel eşitlik olmalı! Şu görüşe katılmak gerekiyor:

”Meta üretiminin ve değerin sosyalizmde ortadan kalkmalarına rağmen, burjuva hukuku egemen kalmaya devam eder, zira hâlâ sadece biçimsel eşitlik mevcuttur. Hemen toplumsal emek olarak kabul edilen özdeş bireysel emek miktarları tüketim fonundan özdeş paylar almaya izin verir. Fakat değişik bireylerin belli emek miktarları üretmek için değişik ihtiyaçları ve değişik kapasiteleri olduğundan dolayı, bazıları ihtiyaçlarını gidermeyi başarabilirlerken diğerleri bunu yapamaz.”[130]

Stalin, sosyalizmin ekonomik eşit bir toplum olduğunu söyleyenleri bastırmak için şöyle yazıyor:

”Bundan, sosyalizmin, toplum üyelerinin gereksinmelerinin eşitlikçiliğini, eşitleştirilmesini, tek düzeye getirilmesini ve onların beğenilerinin ve kişisel yaşamlarının aynılaştırılmasını istediği, Marksistlerin planlarına göre herkesin aynı giysiyi giymesi ve her birinin, aynı yemekleri aynı miktarda yemesi gerektiği sonucunu çıkarmak -birtakım yavan şeyler, bayağılıklar söylemek ve Marksizme kara çalmak demektir.”[131]

Ekonomik eşitlikten yukarıda yazılanları kim anlar? Hangi aklı başında olan Marksist, ekonomik eşitliği, sınıfların kaldırılmasını böyle anlar? Ekonomik eşitliği hiçbir komünist böyle anlamaz. Yukarıda aktardığımız görüşün altında büyük bir gerçek yatıyor. Sovyet Marksizmine göre sosyalizm, ekonomik olarak eşit olmayan, sınıfların varolduğu bir toplumdur. Gerçekte sosyalizm ise, ekonomik eşitlikçi, sınıfların olmadığı bir toplumdur. Sosyalizm, gerçek eşitliği, bu anlamda adaleti sağlayamayan bir toplumsal biçimlenmedir; ama biçimsel ekonomik eşitliği kuran bir toplumdur; yoksa sosyalizm olamaz, yoksa komünizmin ikinci aşamasına ilerleyemez.

[130] Ernest Mandel, *İktidar ve Para*, Yazın Yayıncılık, 1992, s.37
[131] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977, s.577

SOSYALİZMDE BÜROKRASİ - SÜREKLİ ORDU OLACAK MI?

Bürokrasi ve sürekli ordu, devlet aygıtının önemli parçalarıdır. Lenin haklı olarak şöyle diyor:

”Bürokrasi ve sürekli ordu, burjuva toplum gövdesi üzerindeki ‘asalak’lar, bu toplumu bölen iç çelişkilerin doğurduğu, ama onun can alıcı gözeneklerini ‘tıkayan’ asalaklardır.”[132]

Bürokrasi, bir örgüt yapısını ve örgütü yürüten insanları kapsar. Burjuvazinin ezilenleri egemenlik altında tutan devlet aparatını bürokrasi işletir. Bundan dolayı, bürokrasi egemenlerin iş yürütücüsü, hizmetçisidir. Bürokrasi bir memurlar topluluğudur; memurlar da bürokratlardır. Yani yığınlardan kopuk, onun üzerinde yer alan devlet görevlileri.

Marks, bürokrasi üzerine olan görüşlerini, Hegel’in devlet ve hukuk felsefesini eleştirirken geliştirmiştir. Marks bu incelemesinde, bürokrasiyi devletin amaçlarıyla çakıştırır. Devletin amaçlarının bürokrasinin amaçlarına, bürokrasinin amaçlarının devletin amaçlarına dönüştüğünü belirtir. Bürokrasinin bir bilgi hiyerarşisi olduğunu, gerçek devletin yanında hayali bir devlet olduğunu söyler. Bürokrasi, devletin varlığını elinde tutar, gizliliğe dayanır ve bunu hiyerarşiyle sağlar, diyor Marks. Kendi sözleriyle şöyle:

”Bürokrasi kendini devletin son ereği olarak görüyor… Devletin erekleri bürokrasinin erekleri ve bürokrasinin erekleri de devletin erekleri durumuna dönüşüyor… Bürokrasinin hiyerarşisi, bilginin hiyerarşisi durumuna geliyor… Bürokrasi, gerçek devletin yanındaki imgesel devleti, devletin tinselciliğini oluşturuyor… Bürokrasi devletin özünü, toplumun tinsel özünü kendi egemenliğinde (zilyetliğinde) tutuyor; bu öz onun özel mülkiyetini oluşturuyor.”[133]

Gerçekten bürokrasi, devlet içinde piramit biçiminde yukarıya doğru gittikçe daralan bir yapı içinde örgütlenmiştir. Bürokrasi profesyonel görevliler grubudur, süreklilik taşır. Politikacılar gibi seçilmezler, görevlere atanırlar. Fakat siyasi egemenlik sisteminin kopmaz parçasıdır. Mevcut düzeni örgütleyen bürokrasi, sınıflı toplumu koruma karşılığında, ayrıcalıklara, statüye sahip olur. Onları, siyasi görüşlerindeki ortaklıktan çok, devletin ve toplumsal düzenin işleme ortaklığı birleştirir.

”Özgül ve görece ‘birleşmiş’ bir toplumsal kategori olarak bürokrasi, gerçekte farklı olan sınıfsal kökenleri ya da yönetici sınıfla kişisel ilişkileri nedeniyle değil, içsel birliği Devlet’in nesnel rolünün yerine getirilmesinden kaynaklandığı için yönetici sınıfın hizmetindedir. Bu rolün bütünü, yönetici sınıfın çıkarlarına uygun düşmektedir.”[134]

* * *

Kapitalizm, üretici güçler geliştikçe, üretim büyük boyutlara ulaştıkça, burjuvazi ve onun bürokrasisi nesnel olarak gereksizleşir. Bürokrasiyi ve burjuvaziyi gerektiren üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir. İşçi devrimi bu çelişkiyi çözmeye başladığı andan (burjuva devleti parçalayıp ortadan kaldırmaya başladığı andan) itibaren yeni bir görevle karşı karşıya gelir. Devleti, toplumu şimdi kim yönetecektir?

---

[132] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.43
[133] Karl Marks, *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1997, s.71
[134] N.Poulantzas, *Kapitalist Devlet Sorunu*, Birikim Yayınları, 1977, s.76

Proletarya diktatörlüğü teorik olarak işçi sınıfının egemenliğini ve onun yönetmesini varsayar. Ancak yönetmek için, yönetme sanatına, yeteneğine, gerekli boş zamana ihtiyaç vardır. Bu da üretimin yeterli boyutlara erişmesini, gerekli boş zamanın ortaya çıkmasını, boş zamandan yararlanarak entelektüel kültür devrimini gerektirir.

Yıllarca hep yönetilmiş bir sınıf, yönetmeyi bir anda öğrenemez. Ama devleti sadece ayrıcalıklara sahip özel bir memurlar topluluğunun (bürokrasinin) yönetebileceğini düşünmek burjuva görüşüdür. Lenin şöyle diyor:

”Bizler ütopyacı değiliz. Niteliksiz bir işçinin ya da herhangi bir aşçı kadının hemen devlet yönetimine katılamayacaklarını biliyoruz (…) önemli olan, yalnızca bütün toplumsal konumlarıyla tümüyle sermayeye bağımlı olan özel memurların devleti yönetebileceklerini söyleyen aydınların önyargısını terk etmektir.”[135]

Kapitalizmde sınıfsal-sosyal işbölümü, işçiye yönetilmeyi, burjuvaziye ve onun bürokrasisine yönetmeyi vermiştir. Toplum-devlet ayrışması bu temelde olmuş, özel bir aparat olarak yönetim aygıtı olan devlet, toplumun üstünde yükselmiştir. Devrim, kapitalizmin yarattığı bu sınıfsal işbölümünü değiştirmek zorundadır. Daha doğrusu yıkmak zorundadır. Burjuva devletini parçalayan işçi sınıfı onun yerine kendi devletini, proletarya diktatörlüğünü koyar. Kamu hizmeti, bürokrasinin özel mülkiyeti olmaktan çıkarılır. Burjuva bürokrasisini -ki bu ayrıcalıklarla, atamalarla oluşmuş, halktan kopmuş, bu nedenle de bürokratik, bozulmuş bir bürokrasidir- parçalar, devlet memurlarını işçi sınıfının yönergelerinin basit uygulayıcısı rolüne, seçilebilir, geri alınabilir ”gözetimciler ve muhasebeciler” rolüne indirger. Kamu işlerinin bürokratik biçimde örgütlenmesi son bulur. Bürokrasi aslında bürokratik biçimde devleti örgütlemek demektir. Devrim hemen başlangıcından itibaren buna son vermeyi amaçlar. Lenin diyor ki:

”Devlet memurlarını (elbette her cins, her tür ve her düzeydeki uzmanları yerli yerinde tutarak), yönergelerimizin basit uygulayıcı görevlileri rolüne, sorumlu, geri alınabilir ve alçakgönüllüce bir para alan ”gözetimciler ve muhasebeciler” rolüne biz kendimiz, biz işçiler indirgeyeceğiz.”[136]

Sosyalizme ilerlemek isteyen bir toplum, bürokrasiyi ortadan kaldırmak amacında olmalıdır. Bürokrasinin varlığını sürdürmesi demek, halkın tümünün daha henüz yönetime katılmaması demektir. Bu nedenle, devrimin başlangıcından itibaren halkın devlet yönetimine katılmasını, yönetmeyi öğrenmesini sağlayacak örgütlenmeleri ve olanakları yaratmak zorundadır. İşleyen konsey demokrasisi, geliştirilmeye başlanan özyönetim organları (fabrika komiteleri, işyeri konseyleri, mahalle komisyonları, yerel organlar vs.) atılan ilk adımlar olmalıdır.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş boyunca bürokratik olmayan “bürokrasinin” giderek azalma süreci devam ederken, varolan ”bürokrasinin” dejenere olmaması için önlemleri geliştirmek zorundadır. Açıkça şu kabul edilmelidir: Yenilmiş, ancak henüz yok edilememiş bürokrasi, işçi sınıfının hizmetkârı olmalıdır. Eğer işçi sınıfının tümü, halk, bürokrasinin efendisi olmazsa, tersi olur; bürokrasi, devleti ele geçirip, halk adına yönetmeye başlar. Partinin görevi, halkı tümüyle devlet işlerine katarak, onun yönetmesine fırsat vererek, özyönetim organlarının önünü açarak, devleti toplum içinde eritmektir. Parti, sadece devlet içindeki bürokrasi ile değil, kendi içindeki bürokrasi ile (her örgütte az ya da çok bir bürokrasi vardır. Bürokrasinin olduğu yerde,

[135] V.İ.Lenin, aktaran Etienne Balibar, *Proletarya Diktatörlüğü Üzerine*, Pencere Yayınları, 1990, s.152
[136] V.İ.Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, Sol Yayınları, 1977, s.442

bürokratlaşma, yozlaşma tehlikesi vardır) sendikalardaki, kitle örgütlerindeki bürokrasiyle de savaşmak zorundadır.

* * *

Burjuva ideologları, bürokrasili sosyalizmi düşünenler, bürokrasinin iyiliğinden, yararlarından bahsederler. Hiçbir bürokrasi iyi bir şey değildir; istenilen bir şey değildir, ama bir müddet katlanılmak zorunda olan kaçamayacağımız bir olgudur. Devlet gibi… Bürokrasi yavaşça sönüp yok olmak zorundadır. Devrim sonrası kurulan devlet bürokratik olmayacaktır; ama bürokrasi ortadan kalkmadığı sürece onun bürokratikleşme tehlikesi hep var olacaktır. Lenin, bürokrasinin (memurculuğun) kerte kerte zamanla yok olacağını, *Devlet ve Devrim*'i yazdığı zaman söylemişti:

"Bürokrasiyi her yerde, birdenbire ve tamamen ortadan kaldırmak söz konusu olamaz. Bir ütopyadır bu. Fakat, eski bürokratik aygıtı derhal parçalayıp bürokrasinin her türlüsünün tedricen ortadan kaldırılmasını sağlayacak yeni bir aygıtın inşasına vakit geçirmeksizin başlamak, bu bir ütopya değildir; komünün tecrübesidir bu, devrimci proletaryanın acil, ilk görevidir."[137]

Bürokrasinin sönmesi için, her şeyden önce, işçi devletinin (proletarya diktatörlüğünün) sönmeye başlaması gerekiyor. Devletin, halkın yönetime katılımıyla genişleyerek erimeye başlaması gerekiyor. Halk, devlet işlerine katıldıkça bu aparat sönecekse, bürokrasi de aynı akibete uğrayacaktır. Lenin şöyle diyor:

"Büyük üretim temeline dayanan bu ilk önlemler, kendiliğinden, tüm memurculuğun kerte kerte sönmesine; gitgide basitleşen gözetim ve muhasebe görevlerinin, zamanla bir alışkanlık durumuna gelmek ve en sonu özel bir kategorideki bireylerin özel görevleri olarak ortadan kalkmak üzere, bunların sırayla herkes tarafından yapılacağı bir düzenin -tırnak içinde olmayan ve ücretli köleliğe hiç benzemeyen bir düzenin- kerte kerte kurulmasına götürecektir."[138]

Kurulacak bu düzen siyasi anlamda bürokrasinin olmadığı sosyalizmdir. Devlet siyasi niteliğini sosyalizmde yitirerek bürokrasiyi gereksizleştirir. Marks'ın dediği gibi: "Halkın tümü yönetecek ve yönetilen olmayacaktır." Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde, dünya çapında, bürokrasiyi var eden koşulları ortadan kaldırmak gerekiyor. Bilgi hiyerarşisini, bilgi tekelini, gizliliği, kültürsüzlüğü ortadan kaldırmak, üretimi boş zamanı artıracak şekilde geliştirmek, üretenler ile üretimi planlayanları aynı insanlar haline getirmek gerekiyor.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş toplumu sınıflı bir toplum olduğu için, sosyal bir işbölümü devam etmektedir. İşçi sınıfı egemendir, ancak işbölümünü hemen ortadan kaldıramaz. Burjuvaziyi ortadan kaldırdıktan sonra, köylü-işçi sınıfı işbölümüne son vermek gerekir. Sosyalizm bu sınıfsal işbölümünü ortadan kaldırır, devlet siyasi niteliğini yitirir, bürokrasi siyasi olarak ortadan kalkar. Yöneten-yönetilen ayrımı silinir. Ortada sınıflar olmadığı için devlet olmayan büyük bir kooperatif onun yerine geçer. Bu ise, özyönetim organlarının toplamı olan özgür üreticilerin birliğinin başlangıç halinden başka bir şey değildir. Üreticiler kendilerini yönetirler. Bürokrasiye ihtiyaç duymazlar.

[137] V.İ.Lenin, aktaran E.H. Carr, *Bolşevik Devrimi*, Cilt 1, Metis Yayınları, 1998, s.230
[138] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.68

”Bürokrasi (…) üreticiler/tüketiciler/yuttaşların büyük bir çoğunluğu toplumun genel işlerini kendi ellerine alırlarsa ancak aşılabilir. Bu da ancak sosyalist bir toplulukta, özgürce birleşmiş üreticilerin yönetiminde mümkündür.”[139]

* * *

Devlet makinesinin en önemli parçalarından biri bürokrasi ise, diğeri sürekli ordu ve polis örgütüdür. Bürokrasi nasıl ki devleti beyinsel olarak koruyorsa, sürekli ordu ve polis de silahlarıyla devleti korur. Her devrimin temel sorunu, devlet aygıtını ele geçirip onu parçalamak, yeni bir aygıtla değiştirmektir. Devletin parçalanması işinden, bürokrasinin ve ordunun nasibini alması gerekiyor. Paris Komünü deneyimi bunu gösteriyor. Paris Komünü bürokrasiyi dağıtmayı, bu aparatta çalışanları sıradan bir memur haline getirmeyi, her an görevden alınabilir kılmayı, ücretlerini işçiler düzeyine indirmeyi, düzenli orduyu kaldırmayı önüne koydu. Bu nedenledir ki Lenin, Paris Komünü’nün siyasi önlemlerinden olan iki önemli şey üzerinde durdu: a) sürekli ordunun tasfiyesi, b) bürokrasinin kaldırılması.[140] Lenin, Ekim Devrimi’nden önce, Paris Komünü’nün deneyiminden yola çıkarak şu önlemleri açık olarak formüle etti:

”İşçiler, siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra, eski bürokratik aygıtı parçalayacak, temellerine değin yıkacak, onda taş üstünde taş bırakmayacak ve onun yerine, bu aynı işçi ve görevlileri kapsayan yeni bir aygıt geçireceklerdir. Bu görevlilerin bürokrat durumuna gelmelerini engellemek için, Marks ve Engels tarafından inceden inceye irdelenmiş bulunan önlemler temel alınacaktır. 1. Her işe seçimle gelme, ama her an da görevden geri alınabilme; 2. İşçi ücretinden yüksek olmayacak bir ücret; 3. Herkesin denetim ve gözetim işlerini yapabilmesi, herkesin bir zaman için bürokrat durumuna gelmesi ve bunun sonucu kimsenin bürokrat olamaması için gerekli önlemlerin hemen alınması.”[141]

Marks, Paris Komünü’nün derslerini sıralarken sürekli ordu yerine ulusal milisin geçirilmesini övgüyle onaylar. Lenin, Marks’ın yolundan giderek Ekim Devrimi’nden sonra şöyle yazar:

“Halktan ayrı ve halka karşı kurumlar olan polis ve ordunun yerine, tüm halkın doğrudan silahlanması geçmiştir; bu iktidar altında, kamu düzeninin korunmasını silahlı işçiler ve köylüler, silahlı halk, kendileri gözetirler.”[142]

Bolşevikler, ordunun bürokratik örgütleniş biçimine her zaman karşı olmuşlardır. Toplumun her alanında olduğu gibi, bu alanında da işçi demokrasisinin ilkelerini savunmuşlardır. Lenin, Nisan 1917’de, ”Subaylar askerler tarafından mı seçilmelidir?’ diye soruyor ve ardından soruya net bir yanıt getiriyordu: ‘Yalnızca subayların askerler tarafından seçilmesiyle yetinilmemeli, fakat ayrıca her subay ve generalin her adımı askerler tarafından bu amaçla seçilmiş kişiler tarafından denetlenmelidir de’. ‘Askerlerin kendi kararlarıyla üstlerini görevden almaları arzu edilir bir şey midir?’ diye soruyor ve kendisi yanıtlıyordu: ‘Bu her bakımdan arzu edilir olan önemli bir şeydir. Askerler ancak seçilmiş otoritelere itaat eder ve saygı gösterirler.”[143]

Bolşevikler iktidara geldikten sonra da orduyla ilgili olarak şu kararnameyi yayınladılar:

---

[139] Ernest Mandel, *İktidar ve Para*, Yazın Yayıncılık, 1992, s.328
[140] V.İ.Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, Sol Yayınları, 1977, s.390
[141] V.İ.Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, Sol Yayınları, 1977, s.474-475
[142] V.İ.Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, Sol Yayınları, 1977, s.420
[143] Aktaran Tony Cliff, *Kuşatılmış Devrim*, Z Yayınları, 1996, s.185

“Ordu komutanları için seçim ilkesi uygulanacaktır. Alay komutanına kadar tüm komutanlar (çeşitli birimler tarafından) genel oy ile seçilecektir. Genel kurmay başkanı dahil olmak üzere alay komutanlarından yukarı doğru tüm komutanlar… ordu birimlerinin, komitelerin kongrelerinde seçilecektir.”[144]

Aynı dönemde konuyla ilgili alınan bir karar da şöyleydi:

”1. Onbaşıdan generale kadar bütün rütbe ve ünvanların kaldırılması…
2. Çeşitli rütbe ünvanlara ilişkin her ayrıcalık ve işaretin kaldırılması;
3. Her türlü selam verme zorunluluğunun kaldırılması;
4. Her türlü madalya, nişan ve diğer liyakat işaretlerinin kaldırılması;
5. Tüm subay örgütlerinin kaldırılması…
6. Ordu içindeki emir erliğinin kaldırılması.”[145]

Bu görüşlere sahip olan Lenin 1918’de Sovyet devletini şöyle tanımladı:

”Sovyet iktidarı, bürokrasisiz, polissiz ve düzenli ordusuz yeni tipte bir devlettir; burjuva demokrasisinin yerini, işçi sınıfının öncülerini başa çıkaran, onlara yasamacı ve yürütmeci erki tanıyan, askeri savunma hizmetlerinden onları sorumlu tutan ve kitleleri yeniden eğitime sokabilen yeni devlet mekanizmasını yaratan yeni bir demokrasinin aldığı bir devlettir.”[146]

* * *

Bolşevikler devrimden bir süre sonra anladılar ki, bürokrasi-düzenli ordu sorunu çok kolay çözülecek bir sorun değil. Lenin, bürokrasinin bir kılıç darbesiyle ortadan kaldırılamayacağını devrimden önce de biliyordu. Ama bunun uzun bir çağı kapsayacağını düşünmemişti. Bolşevikler yok ettiklerini sandıkları bürokrasiyi canlı olarak karşılarında yeniden buldular. Lenin bu durumu şöyle anlattı:

“Sovyet devlet örgütlenmesi sayesindedir ki, proletarya devrimi eski burjuva devlet aygıtını bir darbede parçalamış ve kökünü kurutmuştur; bu yapılmamış olsaydı, sosyalist gelişme başlayamazdı. Bürokrasinin, ister monarşilerde ister en demokratik burjuva cumhuriyetlerinde olsun, her yerde devleti toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin çıkarlarına tutsak etmiş olan o güçlü kaleleri bugünün Rusya’sında temelinden yıkılmıştır. Bununla birlikte, bürokrasiye karşı savaş ülkemizde kesinlikle sona ermiş değildir... Bu yüzden bürokrasiye karşı yürütülecek savaşın sürmesi gelecekteki sosyalist gelişmeyi sağlamak için mutlak olarak zorunlu ve kaçınılmazdır.”[147]

Lenin, bürokrasiyle savaşmanın can alıcı önemini biliyordu. 1919’da Bolşevikler programlarına, bürokrasiden kurtulmak için şu önlemleri yazdılar:

”Bürokrasiye karşı en kararlı mücadeleyi veren Rusya Komünist Partisi, bu illetten tamamen kurtulmak için , aşağıdaki tedbirleri gerekli görmektedir:

(1) Her Sovyet üyesine, devlet yönetiminde belirli bir görev almasını şart koşmak;

[144] Aktaran Tony Cliff, *Rusya’da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990, s.90
[145] Aktaran Tony Cliff, *Rusya’da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990, s.90
[146] V.İ.Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, Işık Yayıncılık, 1980, s.91
[147] V.İ.Lenin, *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1977, s.149

(2) Bu görevleri tedricen, bütün yönetim kollarını kapsayabilmesi için, sistemli olarak değiştirmek;
(3) Emekçi halktan herkesin, tedricen devlet yönetiminde bireysel olarak görev alabilmesini sağlamak.

Paris Komünü tarafından çizilmiş yolda ileri bir adım teşkil edecek olan bütün bu tedbirlerin tastamam ve herkesçe uygulanması ve işçilerin kültür düzeylerinin yükseltilmesinin yanı sıra, idari görevlerin basitleştirilmesi, devlet iktidarının ortadan kaldırılmasına yol açacaktır."[148]

Ülke kültür yönünden geri bir ülkeydi. Dıştaki emperyalistler düzenli ordulara sahipti ve tek ülkedeki sosyalist devrimi yok etmek istiyorlardı. Lenin, bürokrasinin yenildiğini, ama yok edilmediğini söyledi. Bürokrasiye karşı önlemler uygulanamıyordu. Halkın kültürel düzeyi geri olduğu için, bürokratların yeniden eski konumlarını elde ettiklerine işaret etti.

"Bürokrasi yenilgiye uğratılmıştır. Sömürücüler ortadan kaldırılmıştır. Ama kültürel düzey yükseltilememiştir. Bu nedenle de bürokratlar eski konumlarını yeniden elde etmektedirler."[149]

Tüm halk devlet yönetimine katılırsa bürokrasinin yok edilebileceğini belirtti Lenin:

"Ancak nüfusun tümü devlet işlerine katılırsa bürokrasiyle dişe diş mücadele edip tam bir zafere ulaşabiliriz."[150]

Sovyetler halkın tümünün değil, proletaryanın ileri kesimlerinin katıldığı örgütlere dönüşmüşlerdi. Bu bürokrasi lehine bir puandı. Lenin bu olumsuz gerçekliği 1919 Mart ayında açıkça kabul etti:

"Ama bugüne değin, emekçi halkın devlet yönetimine katılabileceği bir aşamaya henüz ulaşmış değiliz. Yasaları bir yana bırakırsak önümüzde henüz herhangi bir yasaya tabi kılamayacağımız kültürel düzey sorunu durmaktadır. Bu düşük kültürel düzeyin sonucu, programları itibariyle emekçi halkın egemenlik organları olan Sovyetler, gerçekte proletaryanın ileri kesiminin emekçi halk için yönettiği organlar durumuna gelmektedir. Çünkü, bir bütün olarak emekçi halk yönetime damgasını vuramamaktadır."[151]

İç savaş sonrasında sanayi çöktü. Açlık, şehirlerden köylere göçü zorladı. İşçi sınıfının en iyi unsurları iç savaşta kırıldı. Geri kalanlar da zorunlu olarak devletin kurumlarında yer alarak fabrikalardan çekildiler. 1917'de 3 milyon olan sanayi işçi sayısı 1921-1922'de 1 milyon 250 bine düştü. İşçi sınıfı sadece niceliksel değil, niteliksel olarak da kan kaybetti. Lenin, Ağustos 1919'da artık işçi sınıfının deklase olduğunu kabul etti ve şöyle yazdı:

"Sanayi proletaryası... olağanüstü yoksulluk ve yıkımının sonucu olarak deklase bir duruma gelmiş, yani kendi sınıf temelinden çıkmış ve proletarya olarak varlığını yitirmiş durumdadır. Proletarya, geniş ölçekli kapitalist sanayide maddi değerleri üreten sınıftır. Geniş ölçekli kapitalist sanayi yıkıma uğramış, fabrikalarda üretim durmuş olduğuna göre, proletaryanın varlığı ortadan kalkmıştır. Kimi zaman istatistiklerde sayısal olarak kendisinden söz edilmekle birlikte, ekonomik olarak bir bütün olmaktan çıkmıştır."[152]

[148] Bolşevik Partisi Programı 1919, aktaran E.H. Carr, *Bolşevik Devrimi*, Cilt 1, Metis Yayınları, 1998, s.231
[149] V.İ.Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, Işık Yayıncılık, 1980, s.179
[150] V.İ.Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, Işık Yayıncılık, 1980, s.178
[151] V.İ.Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, Işık Yayıncılık, 1980, s.178
[152] V.İ.Lenin, aktaran Tony Cliff, *Kuşatılmış Devrim*, Cilt 3, Z Yayınları, 1996, s.142

* * *

Bolşevikler, bir çözüm yolu olarak bürokrasinin başına işçi komiserleri atamaya başladılar. Burjuva uzmanlara çalışmaları için daha fazla ücret vermek zorunda kaldılar. Lenin, bürokrasiye karşı savaşım açısından bunun geri bir adım olduğunu biliyordu. Ve bu gerçeği halktan saklamıyordu:

”Son derece yüksek ücretler yoluyla burjuva uzmanlarının işe katılmasının Paris Komünü’nün ilkelerinden geriye düşmek olduğu gerçeğini halktan gizlemek, burjuva politikacılarının düzeyine inmek ve halkı aldatmak olurdu. Bu geri adımı nasıl ve neden attığımızı içtenlikle açıklamak, sonra da yitirilen zamanı gidermek için, halkı eğitmek ve deneyimlerden öğrenmek, sosyalizmin nasıl kurulacağını halkla birlikte öğrenmek için ne gibi araçların bulunduğunu açıkça tartışmak gerek.”[153]

Lenin 1922 sonunda toplanan Enternasyonal’in 4. Kongresi’nde ülkedeki bürokrasi belasını ve yol açtığı sonuçları açıkça anlattı.

”Dördüncü hata devlet aygıtımıza aittir. Eski devlet aygıtını miras aldık, bu da bizim felaketimizdir. Devlet aygıtı çoğu zaman aleyhimize çalışmaktadır. Olaylar şu şekilde cereyan etmiştir; 1917’de iktidarı ele geçirdiğimiz zaman, devlet aygıtı bizi sabote etmiştir. O zaman çok korktuk ve onlara, ‘lütfen geri gelin’ dedik. Geri geldiler ve felaket o zaman başladı. Şimdi çok geniş bir memur kitlemiz var ama bu personeli üretken hale sokacak bilgili elemanlardan yoksunuz. Tepede, devlet iktidarını elimizde bulundurduğumuz yerde, çoğu zaman aygıt iyi kötü işlemektedir. Oysa temelde onlar idare etmekte, çoğu zaman aldığımız kararların aleyhine davranmaktadırlar. Yanılmıyorsam, tepede bizlerden birkaç bin ya da fazla insan vardır. Oysa tabanda, çarın ve burjuva toplumunun bıraktığı, aleyhimize bilinçsiz, zaman zaman da bilinçli çalışan yüz binlerce eski memur vardır. Kısa bir süre de buna çare bulmak olanaksızdır. Aygıtı daha iyi bir biçime sokmak, değiştirmek ve ona yeni güçler katmak için uzun yıllar çalışmayız.”[154]

Lenin, bürokrasiye karşı savaşımı parti eliyle yürütebileceğini düşünüyordu. Parti, Lenin’in elindeki tek araçtı. Lenin bürokratik yozlaşmayı engellemek amacıyla partiyi bürokrasinin üzerine sürdü. Fakat bir süre sonra parti içindeki bürokrasi, devlet bürokrasisiyle birleşti. Ortaya daha büyük, tehlikeli bir bürokrasi çıktı.

* * *

Bolşevikler, gönüllülük ilkesine dayanan, Kızıl Ordu’yu kurmak zorunda kaldılar. Burada da aynı sorun vardı. Burjuva uzmanlar, bürokratlar olmadan, çarlık döneminden kalma komutanlar olmadan bu orduyu işletmek mümkün değildi. Lenin gerçeğe gözünü kapamadı ve dedi ki:

”Çar yönetimindeyken işçileri vurmuş generalleri atamaktan korkmuyoruz ve aralarından yüzlercesi haindiler, ne var ki, onbinlercesi Kızıl Ordu’ya destek verdi. Onları gereğince çalıştıracak yetimiz yoksa komünizmi kuracak yetimiz olmayacaktır… İş yönetiminin öğrenilmesi için uzmanlara, komiserler ve asistanlar atamalıyız.”[155]

---

[153] V.İ.Lenin, *Aydın Kesimi Üstüne*, Başak Yayınları, 1988, s.103
[154] V.İ.Lenin, *3. Enternasyonal Konuşmaları*, Koral Yayınları, 1976, s.162-163
[155] V.İ.Lenin, *Aydın Kesimi Üzerine*, Başak Yayınları, 1988, s.178

Yığınlar savaştan bıkmıştı. Gönüllü olarak askere yazılmak istemiyordu. Bolşevikler, mecburen gönüllülük ilkesinden vazgeçip zorunlu askerliği kabul ettiler. Seçim yöntemi yerine atama yöntemini getirdiler.

”Bolşevik önderler bu önlemlerin sosyalist programdan sapma anlamına geldiğini bir an için olsun yadsımadılar. (...) Üstelik daima bunları kalıcı hale getirme girişimlerine şiddetle karşı çıktılar. (...) Bolşevikler sık sık mümkün olan en kısa zamanda milis sistemini başlatma niyetlerini tekrarladılar.”[156]

Lenin, son dönemlerinde bürokratik dejenerasyonun devleti sardığını gördü, ona karşı savaş açtı. Sovyet demokrasisi işlemiyordu. Parti yönetimleri, Sovyet yöneticileri, Kızıl Ordu yöneticileri, toplumsal örgüt yöneticileri, ekonomi işletme uzmanları, kooperatiflerin yöneticileri vs. büyük bir bürokrasi ağı oluşturmuştu. Bunlar ayrıcalıklıydı, seçilmiyordu, atanıyordu. Lenin o dönemdeki durumu şu çarpıcı sözlerle ifade etti:

”Söylemem gereken şudur: İşçi devleti bir soyutlamadır. Aslında sahip olduğumuz kendine özgü bir işçi devletidir. Birincisi, ülkeyi belirleyen işçi sınıfı değil köylü nüfusudur ve ikincisi, bu bürokratik olarak yozlaşmış bir işçi devletidir.”[157]

* * *

Bürokrasi, üretim araçlarına sahip değildi. Miras yoluyla çocuklarına bir şey aktarmıyordu. Fazla ücretlerini sermaye olarak kullanma olanakları yoktu. Fakat, Stalin dönemi ve sonrasında, Lenin zamanında başlamış olan devletin bürokratik yozlaşması sınırsız bir biçimde genişledi. Lenin zamanındaki bürokratik çarpıklıklar bir sisteme dönüştü. Stalin, Lenin’in geçici olarak başvurduğu, üstelik bunu halka açıkladığı geri önlemleri kaldırmak bir yana, bürokrasi lehine geliştirdi. Ücret makasını daha da açtı. Sadece yöneticilerin alışveriş yapabildiği özel dükkanlar Stalin zamanında açıldı. Tüketim ürünlerinden büyük payı bürokrasi alır oldu. Lenin, politbüro ve yüksek hükümet görevlileri dahil komünist parti üyelerinin, nitelikli bir işçiden daha fazla ücret almalarını yasaklayan ”parti azamisi” kararını aldırmıştı. Stalin zamanında bu karar unutulup gitti. Bürokrasi Stalin zamanında kanlandı. Devlet aparatı içinde bürokrasi gittikçe büyüdü:

“Komünist Partisi’ndeki tam zamanlı memurlar aygıtı 1919’da sadece 700’den 1922’de 15300’e ve birkaç yıl sonra 100000’den fazlaya sıçradı. Başlangıçtaki 700 kişi üyelerce seçilirken, 15300 kişi merkez tarafından atanıyordu ve sadakat ve iş güvencelerini parti sekreterliğine ve onun genel sekreteri Y. V. Stalin’e borçlu bir müşteri yapısına dönüştürülmüşlerdi. Parti azamisi ilkesini yasaları çiğneyerek ihlal eden Stalin, toplam ücretleri 1923-1924’te ortalama işçi ücretinin on katına varan aygıt üyelerine, hiyerarşik biçimde farklılaşmış parasal ve parasal olmayan avantajlar dağıtmaya başladı. Otuzlu yıllardan itibaren, bu maddi ayrıcalıklar ve devasa bir çapta kurumlaştırıldı: şişkin gelirler, özel mağazalar, hafta sonu dinlenme evleri (daçalar), hastanelerde özel odalar, harika çocuklar için okullar şeklinde kamufle edilen özel eğitim, yabancı ülkelere gezi yapma hakkı, vs.”[158]

Kızıl Ordu’da durum farklı değildi. Silahlı halk milisleri bir kenara itildi. Kızıl Ordu’nun örgütlenmesi yanlış değildi, somut şartların bir zorlamasıydı; ama onun halktan koparılması yavaş yavaş sağlandı. Bu ordu içindeki bürokrasiyi daha da güçlendirdi.

---

[156] Tony Cliff, *Rusya’da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990, s.91
[157] V.İ.Lenin, aktaran Ernest Mandel, *İktidar ve Para*, Yazın Yayıncılık, 1992, s.184
[158] Ernest Mandel, *İktidar ve Para*, Yazın Yayıncılık, 1992, s.100-101

”1923’te bürokrasinin kazandığı kısmi zaferle birlikte subaylar arasında, birliklerine karşı kibirli ve diktatörce tavırlar istisna olmaktan çıkıp kural haline geldi. Ordu içi parti hücrelerinde kilit mevkiler derece derece komutanların eline geçmekteydi; öyle ki, ordunun Siyasi Dairesi, 1926’da, parti aygıtı içindeki tüm mevkilerden üçte ikisinin komutanların elinde olduğunu belirtiyordu.”[159]

Düzenli ordu, dıştaki emperyalist abluka, iç savaş nedeniyle geçici olarak zorunluydu. Lenin 8. Kongre’de ”uluslararası durum gerektirdiğinde sosyalist milis sistemine geçileceğini” söylemişti. Ne var ki, Stalin ve ondan sonra gelenler zamanında, bunun gibi kararlar arşivlerin tozlu raflarında kaldı. Sovyet Marksizminin yanlışı, dünya çapında sosyalizm kurulamadığı sürece bürokrasi ve sürekli ordu konusunda zorunlu pratik önlemlere başvurmaları değildi; devrimci savaş dönemi olan geçiş toplumu döneminin geçici önlemlerini teorikleştirerek sosyalizme aktarmalarıydı. Marksizmin teorisi içine “bürokrasili - sürekli ordulu bir sosyalizm” anlayışını sokmalarıydı.

* * *

Bürokrasiyi, orduyu, ortadan kaldırmak kapitalizmden komünizme (sosyalizme) geçiş çağının sorunudur. Bir çağ sorunudur. Dünya üzerinde güç dengesini sosyalizmden yana çevirmeden bu sorun tümüyle çözülemez. Bürokrasiyi ortadan kaldırmak için ileri bir teknoloji, yüksek emek üretkenliği, bunun sonucu kısa işgünü, gelişkin bir kültür, tam demokrasi gereklidir. Dünya çapında kapitalizmden komünizme geçiş döneminde farklı ulustan işçilerin ortak çabasıyla, bürokrasiye karşı alınacak önlemlerle bu sorun çözülür. Komünizm çağının başlamasıyla sosyalizmde bürokrasi düşlemek, sürekli ordu düşlemek, sosyalizmi rüyalarında bile görmek istemeyenlerin sorunudur. Bürokrasinin ortadan kaldırılması konusunda, süreci daha uzun düşünmek koşuluyla, Lenin’in görüşleri bugün de günceldir ve doğrudur.

”Sosyalizm, işgününü kısaltarak, yığınları yeni bir yaşama yükselterek, halkın büyük bölümünü, istisnasız herkese kamu görevleri yapmasını sağlayan koşullara kavuşturacaktır - bürokratizmin bu yıkılması olanağını güvence altına alan şey, işte budur. Ve genel olarak, her türlü devletin büsbütün sönmesine yol açacak olan şey de, işte budur.”[160]

Son bir nokta daha var: Kimileri, komünizmin birinci aşamasında emeğin niteliği arasındaki farklara bakarak, sosyalizmde bürokrasinin olacağını söylüyor. Değişik meslekten insanları, uzmanları, bürokrasi sayıyorlar. Meslek ayrımına sahip insanlar, uzmanlar, sınıfsız toplumun herkes gibi birer üyesidir. ”Eşit emeklerine eşit ürün alan” birer işçidir onlar. Her işçi gibi toplumda kendilerine düşen işleri yaparlar. Kamu görevleri siyasi niteliklerini yitirmiştir, bu görevleri yerine getirmek için özel bir tabakaya ihtiyaç yoktur. Lenin Engels’ten aktarıyor:

“Kamu görevlerinin siyasal niteliklerini yitireceklerini, ve toplum çıkarlarını gözeten basit yönetsel görevler durumuna dönüşeceklerini kabul etmek için bütün sosyalistler birleşirler.”[161]

Nasıl ki, devlet siyasi niteliğini yitirip devlet olmaktan çıkıyorsa, bürokrasi de anlamını yitirir. Devlet-toplum ayrılığı kalmadığı için bürokrasi öz (nitelik, siyasi) olarak, yok olur. Tüm nüfus yönetime katıldığı için, kimsenin kimseyi yönetmesine gerek kalmaz. Lenin, Kautsky’nin bürokrasi anlayışını eleştirirken söylediği şu sözler hâlâ önemini koruyor:

[159] Tony Cliff, *Rusya’da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990, s.93-94
[160] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.154,155
[161] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.84

“Kautsky, kısacası, şöyle der: mademki, seçilmiş kamu görevlileri olacak, öyleyse sosyalist rejimde de memurlar ve bir bürokrasi olacaktır! İşte yanlış olan da budur.”[162]

Sosyalizmi klasik anlamıyla bürokrasisiz-ordusuz düşünemeyenlerin handikapı, bilinçaltı ya da bilinçli olarak ”tek ülkede sosyalizme” inanmalarıdır. Tarihsel deney göstermiştir ki, kapitalizmden sosyalizme geçiş uzun bir dönem alacaktır. Bir ülkenin sınırları içinde tamamlanamaz. Kapitalizmden sosyalizme geçişi bir çağ sorunu olarak, uzun bir dönem olarak algılarsak ve sosyalizmi dünya çapında düşünürsek, bilincimizin gerisinde yatan ”bürokrasi-ordu” gibi devlete ait büyük önemli şeylerin önemsizleştiğini göreceğiz.

Dünya kapitalist ekonomisinin can damarları olan ülkelerde yapılacak sosyalist devrimler, bürokrasiyi-sürekli orduyu ortadan kaldırmanın koşullarını hazırlayacaktır. Marks zamanında ”Avrupa Birleşik İşçi Devletleri Federasyonu” sosyalizmi dünya çapında kurmak için minimum bir koşul sayılabilirdi. Şüphesiz, bugün de böylesi bir durum sosyalizm lehine korkunç bir ilerleme olur, ama sosyalizmi dünya çapında tamamlamak için yeterli olamaz.

* * *

Eski ”sosyalist yönelimli” ülkelerin deneyimi bize şunu gösteriyor. Geri bir kapitalizmin emek verimliliği üzerinde kurulu, ileri kapitalizmden daha güçlü, hantal bir bürokrasisi olan, halkın devlete yabancılaştığı, politik devlet-halk ayrımının sürdüğü, üretimin yönetimini halk adına bürokrasinin yüklendiği bir sistem sosyalizme ilerleyemiyor. Sosyalizme, komünizme ilerleyebilmek için bürokrasinin ortadan kaldırılması, herkesin ”bürokrat” olabileceği (hiç kimsenin bürokrat olmayacağı) koşulları dünya çapında yaratmak gerekiyor. Bir ülkenin sınırları içinde, bürokrasiyi yenilgiye uğratabilirsiniz, ama onları tümüyle yok edemezsiniz. Bürokrasiden bütünüyle kurtulmanızın yolu sosyalist devrimin dünyaya yayılmasından geçiyor. Dünya devrimi fikri bu nedenle de önemlidir. Dünya pazarına egemen olan, siyasete egemen olan güçler, sizi düzenli bürokrasiye, düzenli orduya zorlar.

Yapılması gereken şey, her ülkede sosyalist devrimden sonra, bürokrasiye karşı Marksizmin ortaya çıkardığı önlemleri daha da çeşitlendirerek bürokratik dejenerasyona karşı sürekli savaşmaktır. Başka bir yol yok. Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde, yöneten-yönetilen, üretim-yönetim ilişkilerinde köklü değişiklikler gerçekleştirmeden bürokrasinin kökünü kazımak mümkün değildir. “Sosyalizmde bürokrasi olacaktır” diye diretenler, bu görevleri komünizmin ikinci aşamasına erteledikleri ve ulusal sınırlarda bir sosyalizmi düşledikleri için böyle düşünüyorlar. Sosyalizmin ancak ve ancak kapitalizmin geldiği emek üretkenliğinin ve kültürünün üzerinde, ondan daha ileri giderek kurulabileceğini belki teoride biliyorlar, ama bunun neyi içerdiğini anlamıyorlar. Özgür birleşmiş üreticiler temelinde gerçekleşecek dünya sosyalizminin bürokrasiyi gerektirmediğini, düzenli orduyu gerektirmediğini düşünemiyorlar.

Teorik bir gerçek var: Kapitalizm geliştikçe, teknoloji ilerledikçe, yönetim-muhasebe-kayıt işleri basitleşiyor. Bilgisayar teknolojisi geliştikçe daha az bürokrasiyle daha fazla iş yapmak olanaklı hale geliyor. Kısacası, kapitalizmin kendisi, bürokrasiyi nesnel olarak azaltmanın olanaklarını hazırlıyor. Sorun, halk ile devletin iki uç kutupta durması, devlet yönetiminden halkın dışlanmasıdır. Bu çelişkiyi sosyalist devrim çözmeye başladığı zaman, dünya halklarının önünde muazzam bir olanak açılacak, bürokrasiye karşı getirilecek önlemlerle, devletin toplum içinde erimesiyle, bu bela yavaş yavaş ortadan kalkacaktır.

[162] V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978, s.153

Kapitalizm işgününü kısaltabilmenin koşullarını yaratıyor. Kapitalizm bugünkü gelişmişlik düzeyi ile, iş saatlerini, üretim verimliliğini azaltmadan çok kolay aşağı çekebilir. Kapitalizme karşı, halkın direnciyle birçok ülkede 35 saatlik iş haftası, burjuvazi egemenken yaşama geçebiliyor. Burjuvazi çalışma zamanını daha da kısaltabilir.

Düşünün ki, ezilen yığınlar burjuva egemenliğini yıktıkları zaman, iş saatlerini düşürmenin, devlet işlerine katılabilmenin koşullarını bir anda eline geçireceklerdir. Bu da bürokrasiyi giderek yok etmenin koşulları demektir. Sosyalist devrim dünyayı sarıp bürokrasiye karşı savaş önlemleri her yerde yaşama geçirildiği zaman, bu çağ boyunca bürokrasi sonunu hazırlıyor demektir.

"Marksistler -Marks, Engels ve Lenin'den başlayarak- hiçbir zaman sınıfsız, sosyalist bir toplumun tüm insanlar arasında mükemmel bir harmoni yaratacağı şeklindeki klasik tezi öne sürmediler. Uzak geçmişten ve geleceğe yönelik açıkça ele geçirilebilir trendlerden elde edilen bir çok kanıt temelinde, basitçe, ciddi çatışmaların dahi çözüm bulmak için herhangi bir 'özel aygıt', herhangi bir devlet veya bürokrasiye ihtiyaç göstermediğini ileri sürdüler."[163]

Bürokrasi sorunuyla ilgili bir sonuç yazmak gerekiyor: Sosyalizm ile bürokrasi, düzenli ordu bağdaşmaz. Bürokrasili sosyalizm, ulusal bir sosyalizmdir, yani sosyalizm değildir. Bürokrasili sosyalizm, komünizme büyüyemeyeceğini baştan kabul eden sosyalizmdir. Halkın devlet yönetimine katılmasına, devletin sosyalizmde siyasi niteliğini yitirdiğine, demokrasinin tamlaştıkça söndüğüne inanmayan bir "ulusal sosyalizm"dir bu!

[163] Ernest Mandel, *İktidar ve Para*, Yazın Yayıncılık, 1992, s.304

TEORİK SONUÇLAR

1.) Sosyalizm bir dünya sistemidir. Tek dünya pazarında işçi sınıfı egemenliğinin geri dönüşsüz anından itibaren sosyalizm bir gerçek haline gelir; dünya pazarını yöneten devrim yapmış ülkeleri, dünyanın devrim yapmamış geri kalan ülkeleri izler. Kapitalizm bütün ömrünü, potansiyelini tüketmeden tek, tek ülkelerde devrimler olabilir, sosyalizmin kuruluşuna başlanabilir. Sosyalizm, tek, tek ülkeleri değil, sosyalist devrimini yaparak dünya pazarında egemenliği eline geçirmiş ülkelerin birliğini gerektirir. Bir üretim tarzı olarak komünizm, dünya kapitalist sistemin bıraktığı yerin ilerisinden başlar, onun gerisinden başlayamaz. Sosyalizmin üretici güçleri kapitalizmden geri olamaz. Ayrıca bu nedenle de sosyalizm evrensel dünya boyutunu gerektirir.

2.) Tek, tek ülkelerde olabilecek devrimlerden sonra kurulabilecek ekonomik yapılar sosyalizmi değil, geçiş toplumunu temsil eder. Bu dönem evrensel çapta devrimci değişimler dönemidir. Geçiş toplumu, kapitalizmden sosyalizme kadar uzanan ekonomik sürecin adıdır (sosyalizmi kurma denemesi dönemi). Saf bir üretim tarzı değildir; toplumsal olarak karışık üretim ilişkilerini (kapitalist ve sosyalist) içeren bir toplumdur bu. Geçiş toplumlarında geriye dönüş ihtimali bu nedenle vardır. Sosyalizme ilerleyebilmek için, kapitalist üretim ilişkilerinin adım, adım tasfiyesi gerekir.

Geçiş toplumların politik erki proletarya diktatörlüğünden (proletarya demokrasisinden) başka hiçbir şey olamaz. Her ülkeye göre değişik politik biçimler alsa da öz budur. (Temsili organların değişik biçimlerde ortaya çıkması). Geçiş toplumun devleti olan proletarya diktatörlüğü, ”devletten devletsizliğe geçiş sürecini” hazırlamakla görevlidir. İşçi demokrasisinin amacı bu olmalıdır. Sosyalizmde işçi diktatörlüğü sınıfsal niteliğini kaybederek siyasal bir devlet olmaktan çıkar. Devletin yerine devlet olmayan Özgür Üreticilerin Birliği geçer. Sosyalizmde siyasal devlet, proletarya diktatörlüğü olamaz.

3.) Geçiş toplumu, işçi egemenliğinde olsa da bir sınıflı toplumdur; sınıfların yavaşça ortadan kalkmaya başlaması gerekir ki sosyalizme ilerlenebilsin. Tek tek hiçbir ülke için geçiş toplumun sonlanması, sosyalizmin tamamlanması mümkün değildir. Sosyalizm dünya çapında ortaya çıkmadan geçiş toplumu sonlanamaz. Gelişiminin eğrisi, dünya birleşik işçi diktatörlüklerinden, ”sınıfsız dünya birliğine” doğrudur. Geçiş toplumunun tamamlanması dünya burjuvazisinin yenilgisini gerektirir.

Tek tek geçiş toplumları, ya da işçi diktatörlükleri bir ülkeye özgü olabilir; ama sosyalizm, geri dönüşsüz olarak dünya pazarını ele geçirmiş egemen dünya halklarına ait olabilir. Öyleyse, geçiş toplumları kategorik olarak ancak sosyalizmin dünya çapındaki zaferinden sonra ömrünü doldurabilir.

4.) Geçiş toplumunun demokrasisi, işçi sınıfının egemenliğine dayanan konsey demokrasisidir. Konsey demokrasisi parlementer demokrasiden köklü olarak farklıdır. İşyerlerini, çalışma birimlerini temel alır. Delegelerin istenildiği an seçmenler tarafından geri çağrılmasını içerir. Geçiş toplumunda işçi sınıfı demokrasisi vardır. Sosyalizmde ise sınıf egemenliğine dayanan bir demokrasi olamaz; çünkü sınıflar yoktur.

5.) Proletarya diktatörlüğü, devleti bir yönetme biçimidir. Ekonomik birimleri temel alarak örgütlenmiş konseyler bu yönetme biçiminin özünü oluşturur. Aşağıdan yukarıya doğru

seçilmiş - geri çağrılabilir delegeler en tepede hükümeti oluşturur. Partiler, sendikalar, kitle örgütleri, örgütsel olarak bu devletin dışında, ondan ayrı olarak faaliyet yürütür. Yanlışlar yapabilecek devlete ve hükümete karşı kendi üyelerinin haklarını savunabilecek örgütlerdir bunlar. Siyasi bir araç olan partiler, konseyler içinde ideolojik etkisiyle, çalışmasıyla etkinlik kurmaya çalışır. Konseyler içinde faaliyet gösteren partiler üyeleri aracılığıyla çoğunluğu kazanmaya, seçimlerde egemen olmaya çalışır.

Partilerin örgütsel yapısıyla - devletin örgütsel yapısı kesinlikle birleştirilemez. Geçmişten bize kalan önemli bir derstir bu. Geçiş toplumunda sendikalar, emekçileri kendi devletlerine karşı korumalıdır. Grev hakkı sendikaların elinde önemli bir silah olmaya devam etmelidir. İşçi sınıfı devleti yönetmeyi bir çırpıda öğrenemeyeceği için, devletin işçi sınıfından kopması potansiyel bir tehlikedir.

Sosyalist partiler, sosyalizme varabilmeyi sağlayacak birer siyasi araçtır. Geçiş toplumunda işçi demokrasisinin anayasasını kabul eden, onu şiddet yoluyla yıkmak istemeyen birçok parti olabilir; fakat sosyalizmde tek parti bile olamaz. Çünkü sınıfların ortadan kalkmasıyla, devletin siyasi niteliğini yitirmesiyle birlikte partilere ihtiyaç kalmaz. Sosyalizmde komünist partisinin önder, öncülük rolünden bahsedilemez. Sosyalizm, partilerin ömrüne son verir; toplum tümüyle sınıfsal bölünmeye gerek duymadan -çünkü sınıflar yoktur- kendi kendini yönetmeye başlar.

6.) Geçiş toplumu bir üretim tarz değildir. Ama sosyalizm, komünizmin son aşamasıyla aynı üretim tarzıdır ve toplumsal mülkiyete dayanır. Sosyalizm ve komünizmin son aşaması birbirinden ayrılamaz tek tip üretim tarzıdır. İkisinde de toplumsal mülkiyet tabanı üzerinde bu üretim biçimi yükselir. Sosyalizmden, komünizme ani bir sıçrama ile geçilmez, sosyalizm komünizme yavaşça büyür. Çünkü iki aşama da aynı üretim tarzının niteliğini taşır. Birinci aşama bitip, ikinci aşama başlamaz. İkinci aşama birincisinin içinde evrimsel olarak gelişir. Sosyalizm ile komünizm arasında onların ”ekonomik olarak olgunluk” derecelerinden ve geçiş toplumundan kalan kalıntıların varlığından, bunun insan üzerindeki etkilerinden (çalışmanın zevk haline gelmesi, alışkanlık) başka fark yoktur.

Sosyalizm, içinden çıktığı geçiş toplumun ekonomik, moral, entelektüel izlerini taşıyan eksik bir komünizmdir, süreç içinde tamamlanacaktır. Tamamlanmanın nasıl, hangi biçimler alacağı bugünden bilinemez, spekülatif tartışmalara girmenin anlamı yoktur.

SOVYETLER BİRLİĞİ'Nİ GORBAÇOV MU YIKTI?

Sovyetler Birliği, SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) tarafından yönetilen bir ülkeydi. Toplumu yeniden düzenleyen, ekonomiye yön veren temel güç bu partiydi. SBKP'ye, kurulan sistemin beyni dersek yanlış bir şey söylemiş olmayız. Ekim Devrimi'nin önderlerinden olan Lenin'in zamanında beyinde kimi bozukluklar, çarpıklıklar başladı. Bürokratik çarpıklıklardı bunlar. Lenin bunu gördü, beyni (dolayısıyla toplumu) düzeltmek için çarpışmaya başladı. Ne yazık ki, Lenin hastalandı, kavgayı sürdüremedi. Lenin'in gördüğü bürokratik bozulma onun ölümünden sonra daha çok gelişti ve bürokratik bir yapı ve yapıyı destekleyen geniş bir bürokrasi çevresi oluştu. Bu yapı Sovyetler Birliği çözülünceye kadar öz olarak değişmedi, değişen yan hep biçimsel yan oldu. Gorbaçov döneminde çözülen yapı 1940 yılına kadar kurulmuş, yerleşmiş olan yapıydı.

Beyindeki (partideki) bozukluğun nasıl geliştiğini tarihsel olarak bilmek, yıkıntının temel nedenlerini anlamaya başlamak demektir. Partide (beyinde) olan değişimleri tarihin arşivlerine inerek incelememiz gerekiyor. "Sovyetler Birliği'ni Gorbaçov mu yıktı?" sorusunun yanıtı geçmiş tarihin sayfalarında gizlidir. Önce bu tarihin siyah noktalarını incelememiz gerekiyor.

Stalin ile Lenin'in Kavgası

Stalin, Lenin'in zamanında Parti Genel Sekreteri oldu. Lenin'in hastalığının başladığı 25 Mayıs 1922'den ölümüne kadar olan kesitte Stalin ile arasındaki çelişki büyüdü. Aralık 1922'de Lenin yeni bir hastalık kriziyle karşılaşınca, politik çalışmaları Stalin eliyle sansüre uğramaya başladı (Stalin bunu Politbüro'yu yanına alarak yapmaya çalıştı). Lenin'in sağlık sorunu ileri sürülerek yazışmaları sınırlandırılmak istendi. İşte bu koşullarda Lenin 24 Aralık 1922'de "Vasiyetname"sini dikte ettirdi ve 4 Ocak 1923'te vasiyetnameye Stalin ile ilgili bir ekleme daha yaptı. Burada yazılanlar genellikle biliniyor. Lenin, Stalin'in Genel Sekreterlikten alınmasını önerdi. Lenin şöyle dedi:

"Stalin yoldaş genel sekreter olmasından bu yana geçen süre içinde elinde olağanüstü yetki toplamıştır. Ve ben elindeki bu muazzam yetkiyi her zaman dikkatle kullanacağı konusunda emin değilim.
(...)
Stalin gereğinden fazla kaba. Komünistler arasında, bizler arasındaki ilişkilerde kesinlikle rahatsızlık vermeyen bu eksiklik, bir genel sekreter için kabul edilemez nitelik haline geliyor. Yoldaşlar; ben bu nedenle Stalin'in başka göreve getirilmesi konusunu görüşmenizi öneriyorum. Bu göreve, Stalin'e göre her şey bir yana tek bir olumluluğu olan, yani daha sabırlı, ağırbaşlı, kibar ve başkalarına daha çok dikkat gösteren kaprissiz vb. bir yoldaş önerilmeli."[164]

Lenin ölümüne yakın "Gürcü ulusal sorunu" üzerine de Stalin ile kapıştı. Stalin'i "egemen ulus şovenisti" olarak ilan ederek, 31 Aralık 1922 tarihli mektubunda şöyle dedi:

"Kendisi gerçek ve tam bir 'nasyonel sosyalist', hatta kaba bir Büyük Rus zorbası olduğu halde dikkatsizce 'nasyonel sosyalizm'e ilişkin suçlamalar savuran bir Gürcü, özünde, işçi sınıfı dayanışmasının çıkarlarına zarar vermektedir.
(...)

[164] V.İ.Lenin, aktaran Tarık Demirkan, *Bitirilmemiş Devrim*, Amaç Yayınları, 1998, s.25,27

Bu gerçek Büyük Rus Milliyetçiliği hareketinin tüm politik sorumluluğu, elbette ki, Stalin ve Dzerzhinsky'ye yüklenmelidir."[165]

* * *

Krupskaya, Lenin'in destekçisiydi; Lenin'i partinin durumu hakkında bilgilendiriyordu. Stalin ise Krupskaya'yı kontrol ediyordu. Krupskaya, Lenin'in bir mektubunu yazdığı için, Stalin tarafından Aralık 1922'de kabaca azarlanmıştı. Krupskaya bu olayı Politbüro başkanı Kamanev'e gönderdiği bir mektupla açıklamıştı. Zinovyev de mektubu okumuştu. Krupskaya, Stalin'in kendisine kaba bir oyun oynadığını, özel hayatına saygısızca müdahale ettiğini söylüyordu: Mektupta şöyle cümleler vardı:

"Stalin, Vlad. İlyiç'in doktorların izniyle bana dikte ettirdiği nispeten kısa mektupla ilgili olarak dün bana **çok kaba bir oyun** oynadı. Ben partiye daha dün girmedim. 30 yıl boyunca tek bir yoldaşımdan kötü bir söz duymadım. (…) Lütfen beni özel hayatıma saygısızca müdahale edilmesinden, **seviyesiz küfürlerden ve tehditlerden** koruyun. Stalin'in gözünü korkutmak için denetleme komisyonuna başvurabilirim, ama bu aptalca tartışmaya harcayacak ne kuvvetim ne de zamanım var. Ama sinirlerimin çok gerildiğini söylemeliyim."[166]

Krupskaya 5 Mart 1923'te Stalin'in tutumunu Lenin'e anlatmak zorunda kaldı ve bu olayı önemsememesini Lenin'den rica etti. Buna rağmen Lenin, Stalin'e aynı tarihte (5 Mart 1923'te) bir mektup yazdı, özür dilemesini istedi. Lenin'in mektubu şöyleydi:

"Yoldaş Stalin'e
Çok gizli, özel,
Kopyaları Kamenev ve Zinovyev yoldaşlara
Çok Saygıdeğer Stalin Yoldaş,

Karıma telefon edip hakaret edecek kadar kabalaştınız. Kendisi söylenenleri unutmaya hazır. Yine de Zinovyev ve Kamenev'e olanlardan söz etmiştir. Benim ise bana karşı yapılanı öyle kolayca unutmaya niyetim yok ve karıma yapılan her şeyi bana yapılmış sayacağımdan kuşku duyulmamalı. Dolayısıyla sözlerini geri alıp özür dilemeyi mi, yoksa aramızdaki ilişkileri koparmayı mı yeğleyeceğinizi düşünmenizi istiyorum.

Saygılarımla,
LENİN"[167]

Stalin 7 Mart 1923'te Lenin'e yanıt verdi. Yaptığı davranışın, Lenin'in sağlığını korumak için olduğunu belirtti. Lenin'den yarım ağızla (suçlu olduğunu kabul etmeyerek) bir özür diledi. Mektup aynen şöyleydi:

"Lenin Yoldaş!

Beş hafta önce sadece eşiniz olarak değil, eski bir parti yoldaşım olarak da gördüğüm Nadejda Konstantinovna'yla bir telefon görüşmesi yaptım ve yaklaşık olarak şunları söyledim:

---

[165] V.İ.Lenin, aktaran: *Lenin'in Son Kavgası*, Öteki Yayınevi, 1999, s.211,213
[166]) N.K. Krupskaya, aktaran Grover Furr, age. s.21.
[167]) V.İ. Lenin, aktaran Moshe Lewin, *Lenin'in Son Mücadelesi, Çev. Seyfi Öngider, Mer Yayınları,1992, s.87.*

‘Doktorlar sağlığına yeniden kavuşabilmesi açısından çok önemli olduğu için İlyiç’e politika ile ilgili bilgilerin verilmesini yasakladı. Siz, N.K. görünüşe göre bu yasağa karşı geliyorsunuz. İlyiç’in hayatıyla oynayamazsınız’ vb.

Bu sözlerimde size “karşı”, sizin en kısa sürede sağlığınıza kavuşmanızı sağlama amacından başka herhangi bir kaba ya da kabul edilemez bir tavır olduğunu düşünmüyorum. Ayrıca bu yasağın uygulanmasını sağlamanın görevim olduğunu düşünüyorum.

N.K. ile sonradan yaptığımız görüşmeler bunun bir yanlış anlaşılma olduğunu ortaya koydu, zaten başka bir şey olamazdı ve olamaz.
Bununla birlikte, bu konuda **ne “suçum” olduğunu ve bunu benden neden istediğinizi anlamama rağmen** bu konuşmadaki sözlerimi ‘geri almamı’ istiyorsanız, geri almaya hazırım.

J.Stalin”[168]

Stalin’in özür dilemesinin ne kadar inandırıcı olduğuna okuyucu karar verebilir.

Stalin’in “Akıllı” Politikası

Stalin parti içinde bir anda egemenlik kuramazdı, akıllı davranması gerekiyordu. İlk olarak Politbüro’daki ayrılıklardan yararlandı. Politbüro’dakiler de değişik ölçülerde bu oyuna katıldılar. Lev Troçki bile başlangıçta Stalin’in gücünü anlamamış, ona karşı kararlı biçimde savaşmamıştı. Troçki’nin Lenin’in ölümünden hemen önce Kamenev’e söylediği şu sözler bunu gösteriyor:

”Teşkilatta değişiklik yapılması için kongrede mücadele açmaya niyetim yok, bunu hem kendiniz biliniz hem öbürlerine anlatınız. Ben statükonun korunması fikrindeyim. Eğer Lenin kongreden önce ayağa kalkabilirse, ki hiç sanmıyorum, bu konuyu yeniden ve birlikte ele alacağız. Ben ne Stalin’le ipi koparmak, ne Orconikidzey’i atmak, ne de Djerjinski’yi ulaştırmadan almak fikrindeyim. Ama gerçekte Lenin’le beraberim.”[169]

Stalin önce 1923-1926 arası Troçki’ye karşı Zinovyev ve Kamenev ile, 1925 ortalarında Zinovyev-Kamenev ve Troçki’yi karşısına alarak Buharin ile ittifak kurdu. 1926-1927’de Troçki-Zinovyev-Kamenev birleşik bir muhalefet kurduklarında, Stalin’in yanında yine Buharin vardı. Stalin bu birleşik muhalefetin işini bitirip, Troçki’yi ülke dışına attıktan sonra, Buharin-Rikov-Tomski’ye karşı savaş açtı. Onları da ezdi. Ve sonra bütün potansiyel muhaliflerini fiziksel olarak ortadan kaldırarak, 1923-1939 arasında egemenliğini bütünüyle tamamladı. Bu süreçteki önemli olayları inceleyelim.

* * *

Stalin daha Lenin’in son yıllarında siyasi polisi ülke çapında merkezileştirmişti. Bir Stalin taraflısı olan Anna L. Strong durumu güzel betimliyor:

”1922’de Stalin’e, Rusya’yı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği haline getiren Anayasayı hazırlama görevi verildi. Lenin’in gördüğü ve onayladığı ilk taslakta, merkezi hükümetin yargı gücü, savunma, dışişleri, dışticaret, demiryolları ve iletişim ile sınırlıydı. Siyasi polis dahil bütün polis yerel yönetimin denetimi altına verilmişti. Yıl sonuna doğru, Stalin’in atadıkları

[168]) Grover Furr, *age.* s.311.
[169] Lev Troçki, *Hayatım - Troçki*, Köz Yayınları, 1977, s.565

kimseler, Gürcistan'da güçlü bir muhalefetle mücadele ediyorlar ve siyasi polisi, muarızlarını hapse atmak için kullanıyorlardı. Aralık ayında kabul edilen Anayasanın son şekli Moskova'ya, bütün cumhuriyetlerdeki kollarla birlikte merkezi bir siyasi polisi bağlıyordu. Böylece Stalin, siyasi polisin gücünü merkezileştirmeden sorumluydu."[170]

1923 yılında Stalin başdüşman olarak gördüğü Troçki'ye karşı Zinovyev ve Kamenev'i yanına aldı. Bu dönemde parti içinde huzursuzluk büyüyordu. Aynı yılın yazında kilit sanayi merkezlerinde grevler başlamıştı. Özel sektör büyüyor, devlet sektörü onunla yarışamıyordu. Sorunların parti içinde tartışılması gerekiyordu. Stalin ve ekibi tartışmayı engelliyor, geciktiriyordu. Parti içinde 10. Kongre'nin kararları egemen olduğundan demokrasi geçici olarak sınırlandırılmıştı.

Troçki, eleştirilerini Politbüro'da dile getiriyor, ama bunlar denize atılmış taşlar gibi görünmeden yok oluyordu. 8 Ekim 1923'te parti M.K.'ne seslenen çok önemli bir mektup kaleme aldı. Troçki partinin içinde bulunduğu durumu ele alarak şöyle diyordu:

"Savaş Komünizmi döneminin en şiddet dolu günlerinde bile, partideki atama sisteminin yaygınlığı bugünkünün onda biri kadar değildi. Bugün taşra komitelerinin sekreterlerinin atama ile gelmesi bir kural olmuştur. Bu da, sekreteryaya yerel örgütlerden tümüyle bağımsız bir konum kazandırmakta…
(...)
Yine de şu anki rejim -ki bu rejim 12. Kongre'den önce oluşmaya başladı ve şimdi nihai şekline ulaşmıştır- işçi demokrasisine Savaş Komünizminin en şiddetli dönemlerinde olduğundan daha uzaktır. Parti aygıtlarındaki bürokratlaşma, sekreter seçimleri yöntemi ile hiç duyulmamış bir oranda artmıştır. Partinin yönetim aygıtlarına giren, kendi parti görüşlerinden vazgeçen, en azından bu görüşünü açıkça belirtmeyen çok geniş bir partili işçiler zümresi yaratılmıştır; sekreterya hiyerarşisinin parti kararları ve parti görüşünü yaratan aygıt olduğu farz edilmektedir. Bu zümrenin gerisinde, kendi görüşlerinden bile çekinen geniş bir parti kitlesi vardır ki, önlerine her karar bir emir ya da bir tür celpname olarak gelmektedir. Partinin bu temel kitlesinde, olağandışı bir hoşnutsuzluk gözlenmektedir…"[171]

Bu mektuptan bir hafta sonra tanınmış 46 Bolşevik "46'lar platformu" adıyla parti merkezine eleştirilerini gönderdiler. Bu 46 kişi farklı noktaları vurgulasalar da ortak görüşlere sahiptiler. Politbüro'ya iletilen bu platformdan şu şekilde bir derleme yapılabilir:

"Partinin sekreterler hiyerarşisi ve 'sessiz yurttaş' arasında, yukardan atanmış profesyonel parti memurları ile günlük hayata katılmayan genel parti kitlesi arasında, giderek artan ve şimdilerde güçlükle gizlenen bir bölünme gözlüyoruz.

Bütün bunlar her parti üyesinin bildiği gerçeklerdir. M.K.'nin şu ya da bu kararından ya da hatta eyalet komitelerinin kararlarından hoşnutsuz olan, kafasında şu ya da bu kuşku olan, kimi yanlışlıkları, kanunsuzluğu ya da düzensizliği farkeden M.K. üyeleri bunları parti toplantılarına getirmeye çekinmekte ve hatta eğer sohbet edilen kişi 'ağızı sıkılık' açısından güvenilir biri sayılmazsa, sohbetlerde bile sözünü etmemektedirler; parti içinde serbest tartışma ortamı pratikte yitirilmiştir; toplumdaki parti düşüncesi kötüleşmiştir. Bugünlerin partisi, geniş kitleleri ile partisini destekleyen ve Rusya Komünist Partisi M.K.'sini ve eyalet komiteleri üyelerini seçen parti değildir; tersine parti sekreteryası hiyerarşisi, her zamankinden daha fazla,

[170] Anna L. Strong, *Stalin Dönemi*, Onur Yayınları, 1998, s.26
[171] Lev Troçki, aktaran: *SSCB'de 1923 Muhalefet Belgeleri*, Pencere Yayınları, 1992, s.8-9

konferanslara ve kongrelere katılacak üyeleri belirliyor ve bunları da hiyerarşinin yürütme toplantılarına dönüştürüyor.

Parti içindeki rejim hiçbir şeye tahammül etmemektedir, bu da partinin bağımsızlığını zedelemektedir. Partide normal dönemlerde kusursuz işleyen bir bürokratik aygıt oluşturulmuştur, ancak bu işleyiş kriz dönemlerinde kaçınılmaz olarak başarısız olmakta ve şimdilerde yaklaşan ciddi olaylar karşısında tümüyle etkisiz kalacak gibi görünmektedir.

Yaratılan bu durum parti içinde bir hizip diktatörlüğü şeklinde açıklanmaktadır ki, gerçekte bu işleyiş 10. Kongre'nin ardından oluşmuş ve ömrünü doldurmuştur. Çoğumuz böylesi bir rejime bilinçli bir şekilde boyun eğdi ki, 1921'de politikamızın değişmesi ve ardından yoldaş Lenin'in hastalığı, kimilerimize parti içinde bir diktanın geçici bir önlem olacağını düşündürdü.
(...)
Yaklaşan güçlükler, her parti üyesinin tam bir bilinçlilikle, tam bir gayretlilik ve tümüyle konsantre olmuş bir şekilde kardeşçe bir birlik içinde hareket etmesini gerektirmektedir. Hizipçi rejim feshedilmeli ve bu, bizzat bu rejimi yaratanlarca bir an önce yapılmalıdır; yerine de yoldaşça bir birlik ve parti içi demokrasiye dayalı bir rejim oluşturulmalıdır."[172]

46'lar platformu samimi bir tarzda parti sorunlarını tartışmak, parti içi demokrasiyi yeniden ortaya çıkarmak istiyordu. Bu deklerasyonu imzalayanlar arasında Bolşevik hareketin yaratıcıları, iç savaşın yükünü çekmiş yöneticiler vardı (Piatakov, Preobrajenski, Serebriakov, Antonov-Ovseenko, Smirnov gibi…).

Stalin ekibi gönülsüzce de olsa tartışma açılmasını kabul etmek zorunda kaldı. 5 Aralık 1923'te Politbüro, Troçki'nin de onayladığı bir platform hazırladı. Ayrılıkları açık, net formüle etmeyen bu platform bir uzlaşma taslağıydı.

8 Aralık 1923'te Troçki kendi görüşlerini ayrıca dile getiren bir mektup yazdı, mektup Pravda'da yayınlandı. Bu mektupta "parti aygıtının rolünü abartan ve parti insiyatifini küçümseyen" anlayış birlikte eleştiriliyordu. Mektup orta bir yol bulmaya çalışıyordu. Ancak 46'lar platformu mektubu kendi görüşleri için kullanınca, Stalin-Zinovyev-Kamenev, Troçki'ye karşı açık savaş açmaktan başka bir yol göremediler. 15 Aralık 1923'te, Troçki'nin kişiliğini eleştiren Stalin'in mektubu Pravda'da yayınlandı. Burada sol muhalefetin görüşleri eleştiriliyordu.

Sol muhalefet ekonomik planda NEP'in yarattığı tehlikelere dikkat çekiyor, sanayileşmede plan istiyor; NEP'e karşı devlet sektörünün güçlendirilmesini savunuyordu. Zengin köylülüğe karşı yeni vergi sisteminin getirilmesini istiyordu.

Partinin Mayıs 1924'te toplanacak 13. Kongresi'nde Stalin-Zinovyev-Kamenev üçlüsü sol muhalefeti yenilgiye uğrattılar. Troçki bu süreç boyunca kararlı tutum sergileyemediği gibi, Lenin'in vasiyetnamesinin savunulmasında da ikircimli davrandı.

"Lenin'in vasiyeti hâlâ sıkıntı yaratmaya devam ediyordu. Stalin'in şansı, sıkıntısının diğer liderlerce de paylaşılmasıydı; vasiyetten herkes yara almıştı. Vasiyetin içeriğini ne zaman öğrendikleri kaydedilmemiştir. Ancak 13. Parti Kongresi arifesinde, 22 Mayıs 1924'te önde gelen parti üyelerinin yaptığı bir toplantıya başkanlık eden Kamenev, vasiyeti okudu. Daha sonra Zinoviev söz alarak ölmüş olan lidere aşırı bir bağlılık gösterisinde bulunduktan sonra konuşmasını bitirirken 'bir tek konuda' Lenin'in öngörülerinin temelsiz çıktığı kararını verdi:

[172] *SSCB'de 1923 Muhalefet Belgeleri*, Pencere Yayınları, 1992, s.13,14

o da Stalin'i görevden almanın gerektiği idi. Kamenev de Zinoviev'i destekledi. Kafkaslar'dan yeni dönmüş olan Troçki, tüm konuşmalar boyunca sessiz kaldı. Tek çatışma, Krupskaya'nın vasiyetin kongreye okunması gerektiği yolundaki ısrarlı talebi üzerine çıktı. Karar, 30'a 10 çoğunlukla, önemli delegelere gizlice bildirmenin yeterli olacağı şeklinde oldu.

Kongrede muhalefet sorunu büyük önem kazandı. Zinoviev, sonunda muhalefet üyelerine huzura gelip hatalarını itiraf ve partinin haklılığını kabul etmeleri yolunda retorik bir çağrının yer aldığı ana raporuyla sınırlı konuştu. Birçok delege, muhalefeti ve Troçki'yi ismen yerdiler. Troçki, Zinoviev'in meydan okumasını cevaplamak için gönülsüzce ve acılar içinde kalkarak, 'kişiler partiye karşı haklı olamazlar' dedi. Parti 'özel hatalar' yapabilirdi ve kendisini mahkûm eden Ocak Konferansı kararının 'haksız ve yanlış' olduğuna inanmaya devam ettiğini söyledi. Ama sadık bir parti üyesi olarak, 'haklı ya da haksız, bu parti benim partim ve kararlarının sonuçlarına sonuna kadar katlanırım' diye konuştu. Troçki'nin mücadele vermesine engel olan şeyin, çevrenin etkisiyle oluşan çekingenlik ya da daha derin psikolojik kökleri olan bu çekingenliği rasyonalize etme çabası olduğu düşünülebilir, ancak hatasını, itiraf etmeyi reddetmesiyle birlikte itaatini açıklaması, Troçki'nin o dönemdeki yaklaşımı açısından dikkat çekicidir."[173]

Bir parantez açıp şu noktayı belirtelim. İleri bir tarihte, Zinovyev-Kamenev, Stalin'den koptuklarında, 13. Parti Kongresi'nde eleştirdikleri 1923 sol muhalefetini savunarak şöyle yazabildiler:

"Şu anda, artık 1923 Muhalefeti çekirdeğinin, 'proleter çizginin terkedilmesi ve aygıtın yönetiminin büyümesi tehdidine karşı seferberliğinde' haklı olduğundan kuşku edilmez. 1923 Muhalefeti'nin onlarca ve yüzlerce önderi bugün hâlâ parti içi çalışmanın dışında tutuluyor ve aralarında mücadele içinde yoğrulmuş, kariyerizme ve ikbal avcılığına yabancı eski Bolşevik işçiler var - bunu disiplin ve dayanıklılıkla yaptılar."[174]

Tekrar geriye dönelim. Stalin'in parti idealizasyonunu güçlendirmek gibi bir düşüncesi vardı, ancak kendi kafasında böyle idealizasyon yoktu. 13. Parti Kongresi'nde Stalin, Troçki'ye karşı şöyle konuşurken bu noktada haklı konumdaydı.

"Üçüncü tez de ilkesel olarak yanlıştır: Troçki, parti hata yapmaz diyor. Bu yanlıştır. Parti sık sık hata yapar. İlyiç, bize, partiye kendi hataları temelinde doğru önderlik etmeyi öğretmek gerektiğini öğretmişti. Eğer parti hiç hata yapmazsa, o zaman ortada partinin ders çıkaracağı bir şey olmazdı. Görevimiz, bu hataları bulup çıkarmak, köklerini açığa çıkarmak ve parti ve işçi sınıfına, hangi hataları yaptığımızı ve gelecekte bu hatalardan nasıl kaçınabileceğimizi göstermektir. Bu olmadan partinin gelişmesi olanaksız olurdu. Bu olmadan parti yöneticileri ve kadrolarının yetişmesi olanaksız olurdu, çünkü bunlar kendi hatalarına karşı mücadele içinde, bu hataları alt ederek yetiştirilir ve eğitilirler."[175]

Troçki'ye karşı kampanya çoktan başlamıştı. Stalin-Zinovyev-Kamenev grubuna göre, Troçki "köylülüğün rolünü" küçümsüyordu. Ayrıca, tek ülkede sosyalizmin tamamlanamayacağını söyleyerek, sosyalizmin potansiyeline karşı inançsızlığını gösteriyordu.

* * *

[173] E.H.Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi*, 1917-1929, Mer Yayınları, 1989, s.79-80
[174] Zinovyev-Kamenev bildirisi, aktaran Lev Troçki, *Çarpıtılan Devrim*, Yazın Yayıncılık, 1997, s.83-84
[175] Josef Stalin, *RKP(B) XII. ve XIII Parti Kongre Raporları*, İnter Yayınları, 1993, s.110

1925 ortalarında Zinovyev-Kamenev ikilisi Stalin ile yürüyemeceklerini anladılar. Bir yıl sonra Troçki ile birleşerek, Stalin'in parti aygıtını yönetim biçimine, "tek ülkede sosyalizm" teorisine, Stalin'in tarım politikasına karşı çıktılar. Stalin'den ayrılan "ikili"nin boşluğunu daha önce de Troçki'ye karşı olan Buharin doldurdu; Stalin'in teorisyeni rolüne girdi. Kamenev artık şöyle derken haklıydı:

"Artık şunu açıkça görüyorum ki yoldaşlar, Stalin politik çizgisinin tümüyle tutsağı olmuştur ve bu politik çizginin mimarı ve gerçek temsilcisi, Buharin yoldaştır."[176]

Buharin tarımda kaplumbağa hızıyla gelişmeden yana, hızlı sanayileşmeye karşı idi. Stalin de başlangıçta onu destekliyordu. Buharin, "köylülüğün tümüne, bütün katmanlarına zenginleşin, biriktirin, ekonominizi geliştirin demeliyiz," diyordu. Stalin bu formülasyondan fazla hoşlanmadı, ama yine de Buharin'i sol muhalefete karşı korunmaktan geri durmadı.

Stalin tarafından ortaya atılan "tek ülkede sosyalizmin tamamlanacağı" anlayışını Buharin daha da geliştirdi. Sosyalizmi uluslararası evrensel boyutundan kopardı. Bir sümüklüböcek hızıyla ilerleyerek "bu zayıf teknik temel üzerinde bile sosyalizmi inşa etmemiz mümkündür" diyordu. Buharin o kadar ileri gitti ki, "kulak (zengin köylülük) kooperatiflerinin bile sistem içinde eriyeceğinden" bahsetmeye başladı. Stalin o dönemde Buharin'in görüşüne ses çıkarmadı, ama daha sonradan bu anlayışı Buharin'in dönekliğinin bir kanıtı olarak kullandı. Troçki ise Buharin'in görüşlerini açıkça eleştirdi:

"Fakat bizim sümüklüböcek adımları ile sosyalizmi asla inşa edemeyeceğimizi söylüyorum. Çünkü dünya pazarı bizi devamlı sıkı göz altında tutmaktadır (Seslenme: 'Korkuyorsunuz').

Yoldaş Buharin, (sosyalizmin, ç.n.) inşasını kafasında nasıl canlandırıyor? 'Bolşevik' dergisindeki son makalesinde -bu makalenin Buharin'in kaleminin en dogmatik yapıtı olduğunu söylemek gerek- (gülüşmeler) Buharin şöyle diyor:

'Söz konusu olan acaba biz sosyalizmi kurabilecek miyiz ve onu inşa edebilir miyiz?' Eğer (sosyalizmi) uluslararası sorunlardan soyutlarsak. 'Eğer soyutlarsak', o zaman herhalde yapabiliriz, ama soyutlayamayız (ki). Esas sorun buradır. (Gülüşmeler.)

Ocak ayında Moskova sokaklarında çırılçıplak gezinti yapılabilir. Eğer insan kendini havadan ve milislerden 'soyutlarsa'. (Gülüşmeler.) Ama korkarım ki, eğer siz bu denemeyi yaparsanız ne hava ne de milisler kendilerini sizden soyutlayacaktır. (Gülüşmeler.)"[177]

Aslında Buharin, Stalin'in savunduğu "sosyalizme yaklaşıldıkça sınıf mücadelesinin alevleneceği" görüşünü kabul etmiyordu. Ona göre, sınıf mücadelesi alevlenmeden sönecekti; kulakların yazgısı bile mutlu sosyalizm geleceğine bağlanmıştı. Buharin-Stalin işbirliğine gönüllülük süsü veren, Buharin'in tarım politikasının Stalin tarafından onaylanması idi. Buharin'in tarım politikası ise yanlıştı.

"1924-1926 yıllarında Buharin gerek sinai, gerekse tarımsal üretimde devlet müdahalesi gereğinin önemini kavrayamamıştı. Planlı bir sermaye yatırımı yerine düşük sinai maliyet ve fiyatları savundu; destek niteliğinde, kolektif bir tarımsal ürün sektörünün adım adım yaratılmasına yönelmek yerine, tümüyle küçük köylünün 'işbirliği'ne güvenmeyi seçti.

[176] Lev Kamenev, aktaran Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.70
[177] Lev Troçki, aktaran Ulf Wolter, *Tek ülkede sosyalizm mi, dünya devrimi mi?*, Göçebe Yayınları, 1998, s.85

Devletin 'kumanda tepeleri'nin müdahaleci yeteneklerini hep azımsadı, onun yerine piyasanın kendiliğinden işleyişine güvendi."[178]

* * *

1925'te Politbüro'nun 7 üyesi vardı. Troçki, Zinovyev, Kamenev, Stalin, Rikov, Tomski ve Buharin. 1925 ortalarından itibaren Zinovyev-Kamenev Stalin'e cephe almışlardı. Troçki ayrı durarak Stalin'e karşı idi. Geri kalanlar Stalin'i destekliyordu. Daha doğrusu Buharin-Rikov-Tomski "tarım politikası ve tek ülkede sosyalizmin tamamlanacağı üzerinde" Stalin ile blok kurmuşlardı.

Stalin, Buharin'in tarım politikasını onaylamasına karşılık olarak ondan örgütsel destek istiyordu. Parti sekreterliğinin atama ve görevden alma yetkisini kullanarak "kendi adamlarını" örgüt sorumlusu yapıyordu. Buharin ideolojik aparatı, Stalin örgütsel aparatı elinde topluyordu. Böyle bir işbölümü gerekliydi. Çünkü muhalefet, Troçki, Kamenev, Preobrazenski, Smirnov, Piatakov gibi ideolojik olarak yetenekli insanlara sahipti.

Stalin Politbüro'da egemenliği ele geçirmeyi amaçladığından, Ocak 1926'da Kamenev Politbüro'da aday üye statüsüne düşürüldü ve yerine Stalin yanlısı olan Molotov-Voroşilov-Kalinin alındı. Bu sırada Troçki ve arkadaşlarına karşı baskı-iftira kampanyası hızla sürüyordu. Yoldaşça tartışmanın sınırları çoktan aşılmıştı, muhalefete düşman gibi davranıyorlardı. 1926 Martında Troçki, Buharin'e bir mektup göndererek kendisine yapılanları şöyle anlatıyordu:

"Dürüst olmayan ve parti ahlakına da uymayan dalaverelerle sık sık işçi mitinglerinde konuşmam engelleniyor. Ama öte yandan işçiler ve tabandaki örgütler arasında da benim işçilerin toplantılarında konuşmak istemediğim, konuşma ve konferanslarımı 'burjuvaların' hizmetine sunduğum propagandası sistemli olarak sürdürülüyor."[179]

Ekim 1926'da 15. Parti Konferansı kararıyla Stalin'in iki destekçisi daha (Rudzutak ve Kuybişev) yönetime alındı. Bu tarihten itibaren Stalin Politbüro'da çoğunluğu tamamen eline geçirmiş oldu.

* * *

1926 Kasım-Aralık ayında toplanan Komintern Yürütme Komitesi toplantısında, Stalin ve muhalifleri uluslararası düzeyde karşı karşıya geldiler. Bu toplantıda Zinovyev, Stalin'in "tek ülkede sosyalizmin tamamlanacağı" tezini eleştirirken, haklı olarak şöyle soruyordu:

"1922'de Buharin tarafından kaleme alınmış olan Komintern'in program taslağında, neden tek ülkede sosyalizm teorisi ile ilgili (ve aynı zamanda eşitsizlik kanununun Marks ve Engels tarafından bilinmediğine dair) tek bir kelimeye rastlanmaz? Komintern'in programının, günümüzde yoldaş Stalin'in görüşlerine bağlı olanlar tarafından ancak, tek ülkede sosyalizm teorisi ışığı altında ele alınacağından şüphe etmemeli.

İşte bu teori, programın merkez noktasını meydana getirdi, 1923'te (Lenin hayatta olduğu sürece) programın tüzüğünde bu konuyla ilgili tek bir kelime, tek bir hece, tek bir hatırlatmaya rastlanmıyordu. Soruyoruz. Bu bir tesadüf eseri midir? Son olarak da soruyoruz: Neden bu şekli ile tek ülkede sosyalizmin zaferi ilk olarak 1926'da Komintern'e önerildi? Neden Lenin'in

[178] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.68
[179] Lev Troçki, aktaran Tarık Demirkan, *Devrim devrim diye diye*, Amaç Yayınları, 1989, s.53

sağlığında bunu Komintern'e önermek kimsenin aklına gelmedi? Neden tek ülkede sosyalizm Lenin'in ölümünden sonra peydah oldu?
(...)
Bazen şöyle açıklandığı oluyor. Marks ve Engels'in teorilerine ters düşse bile, Rus işçi sınıfına bir hedef gösterdiği için tek ülkede sosyalizm teorisi zorunludur.

Bu tip yaklaşım muazzam tehlikedir. Oportünizmin en berbat şeklidir. Teorik yanlışlar, bilimsel sosyalizm açısından siyasi zorunluluklara neden olamazlar. Gerçi sosyalist inşa için bir hedef gereklidir. Ama neden bu hedef ulusal olabiliyor da uluslararası olamıyor? Sorunun özünü işte burada aramalı.

Eğer işçi sınıfımız dünya devrimini kendisi için bir ölüm kalım sorunu olarak tanırsa, sonuç dünya devriminin seyrinden bağımsız olarak sosyalizmi inşa ettiği inancıyla yetiştirilmesinden çok daha başka olacaktır."[180]

Aynı toplantıda, konuşan Troçki, hem Buharin'i hem Stalin'i eleştirdi. Buharin'e yönelik eleştirisini daha önce aktarmıştım. Troçki'nin bu konuşmada söylediği diğer önemli sözler şöyle özetlenebilir:

"Yoldaş Stalin de 1924 yılında (Lenin'in öldüğü yıl, ç.n.) bir köylü ülkesinin uğraşlarının sosyalizmi kurmaya yeterli olmayacağını yazmıştı. Ben bugün de ülkemizde sosyalizmin zaferinin yalnız Avrupa işçi sınıfının devriminin zafere ulaşması ile beraber mümkün olacağına inanıyorum. Bu demek değildir ki, bizim inşa çabalarımız sosyalistçe değildir, veya inşa çalışmalarımızı bütün enerjimizle ileriye götüremeyiz ve götürmemeliyiz.
(...)
Fakat kim ki devletimizin küçük burjuva unsurlarının baskısı altında, dışardan kapitalistler tarafından ablukaya alınmış, bürokratik yozlaşmaya uğramış bir işçi devleti olduğuna inanıyorsa, kim ki ekonomi siyasetimizin, ulusal gelirin, yeniden gerekli dağıtımını yeteri kadar güvence altına almadığı bir sosyalist inşa içinde olduğuna inanıyorsa, o, parti araçlarıyla ve parti içi yollarla, doğru bulmadığı yanlış ve tehlikeli gördüğü şeylere karşı fakat partinin ve işçi devletimizin genel siyasetinin tam sorumluluğunu taşıyarak mücadele etmek durumundadır."[181]

Ülke içinde ise sorunlar büyüyordu. Zengin köylülük güçleniyor, ekonomik olanaklarını siyasi güce dönüştürüyordu. Yaygın stokçuluk başlamıştı. Kentlerde yiyecek kuyrukları oluştu. Mal kıtlığı ortaya çıktı. Ucuz mal bulamayan köylü, kötü fiyatla tahılını satmaya razı olmayarak pazarı iyice daralttı. Ekim 1927'de Buharin bile "kulaklara zorunlu saldırı başlatılabilir" demek zorunda kaldı. Tabii ki onun anladığı, orta köylülüğe dokunmadan kulaklar için getirilecek ekonomik kısıtlamalardı. Buharin kulaklara karşı şiddet yanlısı politika düşünmüyordu.

Stalin'in Muhalefete Açık Saldırısı

1927 Kasımında Ekim Devrimi kutlamaları yapıldı. Gösterilere kendi görüşleri ile sol muhalefet de katıldı. Stalin artık muhalefete hiçbir şekilde tahamül etmek istemiyordu, muhalefetin iktidarı ele geçirmek amacıyla "ayaklanma planlandığını" ortaya attı. Oysaki muhalefetin böyle bir ayaklanmayı planlayacak gücü yoktu. Muhalifleri ortadan kaldırmak için bundan daha iyi bir neden bulunamazdı. 11 Kasım 1927'de Stalin'in M.K.'ne ve Merkez Kontrol Komisyonu başkanı Orjonikidze'ye gönderdiği gizli mektup, Stalin'in amacını ortaya koyuyordu. Bu gizli mektupta deniyordu ki:

[180] Zinovyev, aktaran Ulf Wolter, *Tek ülkede sosyalizm mi, dünya devrimi mi?*, Göçebe Yayınları, 1998, s.36,38
[181] Lev Troçki, aktaran Ulf Wolter, *Tek ülkede sosyalizm mi, dünya devrimi mi?*, 1998, s.54,55,90-91

”Reddedilmesi mümkün olmayan kanıtlar temelinde şu an doğrulayabileceğimiz gibi, muhalefet tarafından ayın 6’sı ile 8’i (Kasım) arasındaki dönem için kesinlikle -iktidarı ele geçirmek amacıyla- bir ayaklanma planlanmıştır. Yoldaş Voroşilov ve yoldaş Menjinski tarafından alınan uzak görüşlü ve enerjik önlemler, öncelikle -muhalefet içindeki irtibatı sağlayan adamımızın bize aktardığına göre- muhalefetin bu karşı eylemleri görerek, alınmış olan önlemler karşısında bir darbe girişiminin umutsuz bir durum alması nedeniyle planlarını son dakikada askıya almasından dolayı takdire şayandır.
(...)
Partinin çıkarları şimdi, gösterdiğimiz onca sabırdan sonra, muhalefetin bir kerede tümden yok edilmesini gerektiriyor. Uluslararası durum da muhalefete karşı kesin önlemler alınmasını gerekli kılıyor.
(...)
Muhalefetin diğer ülkelerin açıkça karşı devrimci örgütleriyle işbirliği içinde olduğu kanıtlanmış bir olgudur ve muhalefet umutsuz mücadelesinden vazgeçmezse eğer, önder simalarının hepsini parti kongresinden bile önce partiden ihraç etmekte duraksamamalıyız.”[182]

Stalin’in bu gizli mektubu, yapılması gereken şeyi M.K.’ne gösteriyordu. Ekim Devrimi kutlamalarından hemen sonra Troçki ve Zinovyev partiden, Kamenev M.K.’nden atıldılar. 1927 Aralığında Troçki ve Zinovyev’in yokluğunda toplanan 15. Parti Kongresi’nde muhalefet tamamen ezildi. Muhalefete mensup 12 üye M.K.’nden atıldı. Muhalefet yanlısı 90 aktif üye partiden çıkarıldı. Politbüro, Troçki ve onu destekleyen bir grup insanı Moskova’dan uzaklaştırmaya karar verdi. Bu kişilerin çoğu Sibirya’ya sürüldü.

Ekim Devrimi’nde M.K. üyesi ve Askeri-Devrimci Komite’de yer alan, Brest-Litovsk barış görüşmelerinin delegasyon üyesi olan, yurtdışında elçilik görevlerinde bulunan Adolf Abramovich Joffe, Troçki’nin komünist partisinden ihracını protesto etmek için 1927 Kasımında intihar etti. İntihardan önce Troçki’ye hitaben yazılmış bir mektup bıraktı. ”Berliner Tageblatt” gazetesinin habercisi olan Paul Scheffer, Joffe’nin Troçki’ye bir mektup bıraktığını açıkladığı için, Stalin ekibi bu mektubun kopyasını Troçki’ye vermek zorunda kaldı. Victor Serge mektubun bir bölümünü şöyle aktarıyor:

”Benim ölümüm, partiyi, bu utanç karşısında … topluca karşı çıkmaya gücü yetmeyecek bir duruma indirgeyenlere bir protestodur… Belki bu iki olay, büyüğü ve küçüğü birlikte anımsanarak, partiyi uyandırır ve onu Termidor’a götüren yol üzerinde durdurur… Ölümümün boşa gitmeyeceğini bildikten sonra öyle düşündüğüm için sevinebilirim. Elbet parti bir gün uyanacak, ama o saatin geldiğine henüz inanmıyorum. Bu arada, kuşkum yok ki bugün ölmem, yaşamımın uzatılmasından daha yararlıdır.”[183]

Joffe, Troçki’nin Stalin’e karşı tamamen haklı olduğunu belirtirken, Troçki’ye dostça eleştiriler de yöneltiyordu. Joffe aynı mektupta şöyle diyor:

”Doğru yolda olduğunuzdan asla kuşku duymadım ve biliyorsunuz, yirmi yıldan fazla bir zamandır, ’sürekli devrim’ sorunu da dahil olmak üzere, her zaman sizin yanınızda oldum. Ama bana hep öyle geldi ki, Lenin’in gösterdiği, gelecekte çoğunluğu kazanacağından ve görüşlerinin doğruluğunun kabul edileceğinden emin olduğu için gösterebildiği, sebat ve uzlaşmazlıktan, gerektiğinde yalnız kalma ve aynı yönde ilerleme kapasitesinden yoksundunuz. 1905’ten bu yana, siyasette hep haklı çıktınız ve Lenin de bunu kabul etti; bunu bizzat

[182] Josef Stalin, aktaran Michal Reiman, *Stalinizmin Doğuşu*, Metis Yayınları, 1998, s.176-177
[183] Aktaran Victor Serge, *Bir Devrimcinin Anıları*, Pencere Yayınları, 1991, s.224

Lenin'den duyduğumu size sık sık söyledim; 1905'te haklı olan o değil sizdiniz. Ölüm anında yalan söylenmez ve aynı şeyi bugün size yine söylüyorum.

Ama değerini abarttığınız bir birleşme ya da uzlaşma uğruna, sık sık doğru konumdan ayrıldınız. Bu bir hataydı. Yineliyorum: Siyasette her zaman haklıydınız ve şimdi her zamankinden daha haklısınız. Bir gün parti bunu anlayacak ve tarih kabul etmek zorunda kalacak."[184]

Stalin bu mektubun acısını Joffe'nin karısı Maria Mikhailovna'dan çıkardı; onu Orta Asya'ya çocuğuyla birlikte sürgüne gönderdi. Joffe'nin oğlu orada öldü, karısı da birçok kez cezaevlerine kondu ve 1936'da tutsaklık içinde yaşama veda etti.

1926-1927'de sol muhalefet tasfiye edilinceye kadar istenilen ölçüde olmasa da parti içinde, parti basınında tartışma görmek mümkündü. 1927'den itibaren açık tartışma, farklı görüşlerin çarpışması bütünüyle ortadan kalktı.

"1924 sonlarında Troçki'ye yapılan ilk saldırılardan itibaren muhalefetin basına ulaşması kesinlikle yasaklanmıştı. 1926 Ocak ayında Leningradskaya Pravda'sı elinden alınarak Zinoviev'in de ağzı kapatılmıştı. Artık bu yasak somut bir hale dönüşmüştü. 1927 Nisan ayında Troçki'nin basılmak üzere Pravda ve Bolshevik'e verdiği Çin sorunu üzerine makaleler geri çevrildi. Yaz ayları boyunca Troçki ve destekçilerine yönelik şiddetli saldırılar, cevap hakkı olmaksızın basında yer aldı."[185]

* * *

Politbüro'da sağı temsil eden Buharin-Rikov-Tomski üçlüsü Stalin'e karşı azınlıktaydı. Ekim 1926'dan itibaren Stalin çoğunluğu sağlamıştı. Sol muhalefet temizlendikten sonra sıra Buharin'in başı çektiği üçlü bloğa gelmişti.

"Sonuçta Aralık 1927'de tam gözden geçirilmiş programlarını yasallaştırdıkları ve ideolojik karşıtlarını ihraç ettikleri günlerde, yani görünürdeki zafer anında Politbüro sağı, politikalarını krizlerle kuşatılmış, politik konumlarını da tehdit altında buldular. Düştükleri umutsuz durumdan büyük ölçüde Buharin sorumluydu. Sol'un doğruluk payı taşıyan eleştirilerine kulak vermede bu kadar gecikmesi, değişikliğe uğramış politikalarını, büyük önem taşıyan 15. Kongre öncesinde zamanında ortaya koyamamış olması basiretsizlik örneğiydi. Sol'un 'toplumsal olarak idamı'na katkıda bulunması başka bir yanlışı temsil ediyordu."[186]

Politbüro, içindeki ayrılıklara, farklılıklara rağmen "birlikte" görünmeye çalışıyordu, sahte birlik görüntüsü yaratılıyordu. Bu görüntü yeni bir geleneğin habercisi idi. Artık tüm komünist partilerinde Politbüro, M.K. hep oybirliği ile karar alacak, farklı görüşler parti basınına yansımayacak ve monolitizm (tekçi yapı) yüceltilecekti.

1928 Ocağında NEP ile ilgili "olağanüstü önlemler"'e başvurma kararı alındı. Karara karşı Buharin ve arkadaşlarının destekleri pek gönüllü değildi. Fakat Stalin'in zorladığı birlik görüntüsünü de bozmadılar. Operasyonu yürütmenin sorumluluğunu Stalin aldı. Silahlı, ürün toplama mürfezeleri kuruldu. Köylüleri kolhozlara girmeleri için zorlamaya başladılar,

[184] Joffe'nin mektubu, aktaran: *Sınıf Bilinci, Sayı: 23-24*, s.25
[185] E.H.Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, 1917-1929*, Mer Yayınları, 1989, s.122
[186] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.135

direnenler ise tutuklanıyordu. Üç ay içinde daha fazla mahsul toplamak için terör ordusu görevini üstlenen 30 bine yakın parti militanı kırlara akın etti.

Şubat 1928'de toplanan Politbüro'da Buharin ve arkadaşları Stalin'e karşı savaş açınca, Stalin bir adım geri atarak aşırılıklar yapıldığını kabul etti. Tabii ki bu tartışma kamuoyuna yansıtılmadı. Hatta Nisan'da toplanan M.K. plenumunda "olağanüstü tahıl önlemleri" savunuldu; NEP'in devam ettiği ifade edildi. Politbüro dışa karşı hâlâ "birlik" halinde gözüküyordu.

1928 baharında tahıl krizi yeniden baş gösterdi. Toplanan ürün miktarı azalınca, yeniden olağanüstü önlemlere dönüldü. 1928 Haziranında "üçlü" ile Stalin tamamen kopuşmaya başladılar. Stalin zora dayalı önlemlerde diretiyordu; kurtuluşu kolektif çiftlikleri zorla yaratmada görüyordu. Buharin NEP'in devam etmesinden, ikna sürecinden yanaydı. Stalin, Politbüro'nun bu ayrılıklara rağmen "oybirliğiyle" karar almasını istiyordu; muhalefet bunu kabul ederek bir hata daha yapmış oldu. Fakat çok geçmeden açık kavga başladı. Buharin, artık anlamıştı ki: Kapalı kapılar arkasındaki kavgayla bir yere varılamazdı ve bu tutum onları daha çok batağa çekiyordu.

"15 Haziran'da sağcı Maliye Komiser vekili Moşe Frumkin, Politbüro'ya kırsal alandaki durumu Buharin'inkinden de daha kötümser bir dille değerlendiren, kaygıyla yazılmış bir mektup gönderdi. Mektupta görüşlerinin 'birçok komünist tarafından' desteklendiğini söylüyordu. Politbüro bu mektubun, kolektif bir yanıtla birlikte Merkez Komitesi üyelerine dağıtılmasına oylamayla karar verdi. Stalin derhal bu kararı çiğneyerek Sekreterya aracılığıyla kişisel bir cevap gönderdi. Çileden çıkan Buharin onu, Politbüro'ya 'genel sekretere bağlı bir danışma organı' muamelesi yapmakla suçladı. Stalin, Buharin'i 'Sen ve ben Himalayalarız, ötekilerse bir hiç,' sözleriyle yatıştırmaya çalıştı. Buharin bu sözleri 'kıran kırana' bir Politbüro toplantısında aktardığı zaman Stalin 'yalan' diye bağırıyordu. Artık konuşarak anlaşma noktasını aşmış bulunan iki eski duumvir arasındaki kopuş kesindi. Buharin Politbüro'ya yazılı tavsiyelerde bulunmayı reddederek (Çünkü, 'ona bir kâğıdı bile emanet edemezsiniz' diyordu) tavsiyelerini yüksek sesle okuyordu. Stalin'den, 'her şeyi en sonunda anlamaktan gelen' kesin bir nefretle söz ediyordu: '(Stalin) iktidarını korumayı her şeyin önüne koyan ilkesiz bir entrikacıdır. O an kurtulmak istediği insanın kimliğine bağlı olarak kuramları değiştirir."[187]

Her iki taraf parti M.K.'nin 71 asil üyesinin çoğunluğunu yanına çekebilmek için atağa kalktılar. Stalin örgütü çok önceden eline almış, ayrıca, "güvenlik polisi" şefini örgütlemişti. Buharin'in telefon konuşmaları bile dinlenmeye başlamıştı. Merkez Komitesi 4 Temmuz 1928'de toplandı. Plenum sonlanırken Stalin ve ekibi hem Politbüro'da, hem M.K.'nde çoğunluğu kazanmıştı. Stalin "köylülerin haraç ödemesi" gerektiğini söylüyordu. Buharin ve ekibi umudunu yitirmişti. Buharin, plenumun bitiminden bir gün önce (11 Temmuz'da) Zinovyev-Kamenev ile gizli ilişki kurdu (Haziran 1928'de bunlar pişmanlık göstererek partiye katılmıştı). Stalin'e göre bu parti disiplinini çiğnemekti. Buharin, muhalefetin Stalin ile birleşmemesi için onları iknaya gitmişti. Kamenev bu görüşmede Buharin'in söylediklerini ve onun psikolojisini şöyle anlatıyor:

"Buharin geldi, yıkılmıştı, 'titriyor, dudakları birbirine vuruyordu'; 'umutsuz' bir durumda gözüküyordu. 'Gepö beni izliyor ve seni gözlüyor, hiç kimse görüştüğümüzü bilmesin!' 'Stalin'in politikası devrim için ölümcüldür. O, bizi uçuruma sürüklüyor… Her şeyi buyruğu

[187] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.155-156

altına sokmak isteyen bir entrikacıdır o. Belirli bir anda önem taşıyan herhangi birinden kurtulmak için teoriyi değiştirmektedir."[188]

Buharin, Eylül 1928'de sözde "süper sanayicilere", "Troçkistlere" saldıran "Bir iktisatçının notları"nı Pravda'da yayınlattı. Yazı aslında Stalin ve ekibini vurmayı düşünerek kaleme alınmıştı. Stalin, Politbüro'dan bu yazının "izinsiz" basılmasını kınama kararı çıkarttı ve Buharincilere karşı örgütsel tasfiye hareketine girişti. Komintern içinde de bu türden eylemlere başlanmıştı. Bu arada Ocak 1929'da "üçlünün" karşı çıkmalarına rağmen, Politbüro Troçki'nin ülke dışına sürülmesi kararını aldı. 11 Şubat 1929'da Troçki İstanbul'a giden bir gemiye bindirildi.

Stalin, Buharin'in, Kamenev-Zinovyev ile gizlice görüşmesini bahane ederek bir kampanya başlattı. Buharin ve ekibi artık Troçki gibi konuşmaya başlamıştı. Stalin'in "bürokrasiyi yerleştirdiğini", "kişiye dayalı rejim kurduğunu", "demokrasiyi yok ettiğini" açık olarak Politbüro toplantısında dile getirdiler. İlginç olan nokta, parti içi rejim ve demokrasi konusunda haklı olarak Troçki gibi konuşan Buharin, Stalin'i "Troçkist konumlara kaymakta" suçluyordu.

M.K. plenumunun Nisan 1929'daki toplantısında alınan bir kararla Buharin-Tomski, Pravda, Komintern ve sendikalardaki görevlerinden alındılar. Ağustos 1929'da Stalin, Pravda'da Buharin ve ekibini sağ sapmayla suçlayan kampanyayı başlattı. 17 Kasım'da Buharin Politbüro'dan ihraç edildi. Bir hafta sonra "üçlü" geri adım atarak, kendilerinin politik ölümü olan bir özeleştiri yaptılar. Şöyle diyorlardı:

"Bu tartışmada parti ve partinin Merkez Komitesinin haklı çıktığını belirtmeyi bir görev sayıyoruz. Bizim görüşlerimizin … yanlış olduğu ortaya çıkmıştır. Yanlışlarımızı kabul ettiğimizden … partinin genel çizgisinden her türlü sapmaya, en başta sağ sapmaya karşı kararlı bir mücadele vereceğiz…"[189]

Stalin galip gelmişti. Buharin, yaptığı yanlışların, ilkesizliklerin, açık savaşmayı başta yapmamanın bedelini ödüyordu. Stalin'in önünde artık engel kalmamıştı; tarımda "zorla kolektifleştirmeyi" uygulayabilirdi. 27 Aralık 1929'da "sınıf olarak kulakların" tasfiyesi kararını aldırdı ve 125 milyon köylünün zorla kolektif çiftliklere sokulması eylemi başladı. Özünde, başlatılan hareket sadece kulaklara karşı değil, tüm köylülüğe yönelikti.

"5 Ocak 1930 kararı, kolektivizasyon sürecinde anahtar rol oynayan bir karardı. Karar, 'büyük kulak üretiminin yerine büyük kolhoz üretiminin geçirileceğini' ve 'bir sınıf olarak kulakların tasfiyesini' ilan ediyordu.
(...)
Orta ve yoksul köylüye baskı uygulanmaması eğilimi, kısa sürede amaca engel olmaya başlıyordu. Rejimin düşmanı olarak kabul edilen kulaklara insaflı davranılamazdı. Kolektivizasyona direnen tüm köylülerin kulak olduğu, ya da kulaklarla işbirliği içinde olduğu düşünülerek kulaklarla aynı biçimde cezalandırılıyordu."[190]

1932-1933 arasındaki kıtlıkta 5 milyon köylü öldü. Stalin'in "başarısını" göstermesi açısından 1933 istatistikleri önemlidir. Tahıl mahsulu 1928 yılından 5 milyon ton daha az olmuşken, devletin topladığı tahıl iki katına çıkmıştı. Köylüler, hayvanlarını kolhozlara vermemek için kesiyorlardı. Kıtlık işçi sınıfının yaşamını kötüleştirmişti.

[188] Lev Kamenev, aktaran Victor Serge, *Bir Devrimin Kaderi, SSCB 1917-1937*, Pencere Yayınları, 1997, s.180
[189] Aktaran: Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.215
[190] E.H.Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, 1917-1929*, Mer Yayınları, 1989, s.159-160

Stalin'e Karşı Tepki

Topluma yönelen terör parti içine de bulaştı. Her yerde "devrimin düşmanları", "kulak taraftarları" aranıyordu. Paranoid kuşkuculuk bir çark gibi işliyordu.

"En ağır darbeyi parti yedi. 1934'te 2.8 milyon asil ve aday üyesinden en az bir milyonu -anti-Stalinci ya da Stalinci- tutuklandı, bunların üçte ikisi idam edildi. En alt kademeden en üste eski önderlik yok edildi. Bütün yöre, bölge ve Cumhuriyet komiteleri dağıtıldı…"[191]

Stalin'in akla sığmaz terörünün parti içinde tepki toplamaması olanaksızdı. En başta Politbüro'da bir "ılımlılar" grubu oluştu. Bunlar, Stalinci gözükerek Stalin'e diş biliyorlardı. Daha 1932'de "Ryutin olayı" patlak vermişti. Ryutin 1914 yılından beri parti üyesiydi. Stalin'in uygulamalarına karşı 1931 yılından beri parti içinde gizlice örgütlenmeye çalışıyordu. 1932'de 17. Kongre öncesi Ryutin ve arkadaşları bir konferans topladılar ve "Ryutin platformu" olarak bilinen bildiriyi kaleme aldılar. Bu belge ancak 1988'de ortaya çıkabildi. 1932 yılına gelindiğinde Stalin'in nasıl bir rejim kurduğunu gösteren bu bildiriden bazı bölümleri aktaralım:

"Partinin Tüm Üyelerine,
Yoldaşlar!
Stalin ve kliği partiyi şimdiye dek görülmemiş bir çıkmaz sokağa soktu. Ölümcül bir bunalımla karşı karşıyayız. Stalin sahtekârlığa, iftiraya ve parti kadrolarını aldatmaya başvurarak, inanılmaz bir terörle, 'Bolşevik ülküleri ve partinin birliğini korumak' sloganının ardına sığınıp, partinin tüm örgütsel gücünü kullanarak, son beş yıl içinde parti yönetim organlarından en seçkin Bolşevik kadroları uzaklaştırmış, parti içinde ve ülke çapında kendi diktatörlüğünü ilan etmiş, Leninizmden uzaklaşıp başına buyruk maceracılığa dalmış, zalimliğiyle Sovyetler Birliği'ni uçurumun kenarına sürüklemiştir.
(...)
Proletarya diktatörlüğünün özünü boşalttılar, tüm yapıyı baş aşağı çevirdiler. Sovyetler artık parti aparatının acınası memurları haline getirildi; halk yığınlarına yakın birer örgüt olmaktan çıkarıldı; ruhsuz, bürokratik örgütler biçimine sokuldu. Komünizmin okulu durumuna gelmeleri ve işçi devletinin bürokratik sapmalarına karşı işçi sınıfını koruma işlevini üstlenmeleri gereken sendikalar, pratikte işçilere yönelik baskının ve başka türlü düşünenlere karşı yaptırımın basit birer aracına dönüştüler.
(...)
Parti yönetiminin anti leninist politikası Komintern'in anti leninist politikasıyla tamamlanıyor. Komünist dünya devriminin kurmay merkezi olan Komintern, komünist partilerin sıradan işlerinin görüldüğü, Stalin'e ait basit bir büro haline geldi. Bu büroda masaların başında şeflerin emirlerini uysalca yerine getirmekten başka işe yaramayan korkak memurlar oturuyor. Bolşevik partinin içine düştüğü derin bunalım, Komintern'in de bunalımına neden oldu."[192]

Ryutin ve arkadaşları tam örgütlenemeden yakalandılar. Stalin'in emriyle göstermelik mahkemelerden sonra öldürüldüler, bir kısmı da çalışma kampına sürüldü.

1932 yılında meydana gelen önemli bir olay da Stalin'in genç karısı Nadezha Alliluyeva'nın süren insanlıkdışı teröre dayanamayarak intihar etmesidir. Nadezha, kendi canına kıymasının

[191] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.221
[192] Ryutin Platformu, aktaran Tarık Demirkan, *Devrim devrim diye diye*, Amaç Yayınları, 1989, s.108,112,113-114

nedenlerini anlatan bir mektup bıraktı. Ancak mektup hemen yok edildi. Stalin'in kızı bu mektubun içeriği konusunda şöyle yazıyor:

"Sistem ve suçlamalarla dolu korkunç bir mektuptu. Sırf kişisel de değildi, kısmen siyasaldı. Onu okuduktan sonra babamın annemin dıştan kendisinin yanında göründüğünü, fakat içinden kendisine siyasal muhalefet yapanların yanında olduğunu düşünmesi de olasıdır. Şoke olmuş ve öfkelenmişti. Gayri resmi veda töreninde bir an tabutun yanına gitti. Aniden onu itti, arkasını döndü ve çıktı. Cenazeye bile gitmedi."[193]

* * *

1934'te toplanan 17. Parti Kongresi'nde Stalin'e karşı olan tepki açığa çıktı. Bir umut olarak, Stalin'e karşı Kirov destekleniyordu. Kirov, Stalin'den daha fazla oy aldı ve Leningrad Parti Sekreterliğine, Politbüro'ya, Orgbüro'ya, Sekreterya'nın asıl üyeliğine seçildi. Kirov buna rağmen, Stalin'in yerine geçmeyi düşünmüyordu.

"Ancak bugün şu kesinlikle biliniyor: 1934 Ocağında yapılan 17. Parti Kongresi'nde Stalin'den kurtulma çabasına girişildi, ama genel sekreterlik seçimi için yapılan oylamanın sonuçları tahrif edildi. Bazıları Stalin'in yerine Kirov'un seçilmesini istiyordu. Oyların çoğu ona verilmişti. Mikoyan, Kirov'un o zaman Stalin'i görmeye gittiğinden söz eder. Kirov, Stalin'e olayları aktardı, onun, yani Stalin'in, kongre delegeleri tarafından neden eleştirildiğini açıkladı ve delegelere yalnızca Stalin'in partiyi yönetebileceğini söyleyerek, Genel Sekreter olmayı reddettiğini bildirdi. Stalin o zaman ona 'Bunu hiç unutmayacağım!' yanıtını verdi. Olumlu anlamda elbette. Ve bir süre sonra Kirov ortadan yok oldu."[194]

1926-1966 arasında M.K., Politbüro üyeliği yapan ve Stalin'i uzun süre savunmuş olan Mikoyan, Stalin'in ölümünden sonra 17. Kongre'yi şöyle anlatıyor:

"Kirov 1934 kışında yapılan 17. Parti Kongresi'ndeki M.K. seçimlerinde delegelerden en fazla oyu aldı ve bir grup delege ona Genel Sekreterlik görevini önerdi, Kirov öneriyi reddetti ve böylece sadakat ve ilkelere bağlılığını ispatladı. Kirov her şeyi Stalin'e bildirdi ve dolayısıyla yalnızca kongreye ve de doğal olarak kendisine karşı düşmanlık ve intikam duyguları uyandırdı.

Bunu ben ilk kez yirmi yıl sonra öğrendim. Stalin'in ölümünden sonra eski Bolşeviklerden A.V.Snegov ve O.G.Şatunovskaya sürgünden geri döndüler. İlkini 20'li yıllarda, Olga'yı ise 1918 yılında Bakü'de Stefan Şaumyan'ın sekreteri iken tanıdım. Onları Hruşçov da tanıyordu. Hruşçov ve bana, bizlere yeterince bilinmeyen, aklımıza bile getiremeyeceğimiz şeyleri anlattılar. Olga Şatunovskaya Parti Merkez Kontrol Komisyonu'nda çalışmaya başladı. 17. Kongre'de Kirov yalnızca üç karşı oy alırken, Stalin'e karşı oyların bundan yaklaşık yüz kat daha fazla olduğunu Kirov cinayetinin soruşturması sırasında PMKK belgeleriyle saptadı. Onların anlattığına göre, seçim komisyonu başkanı ve kongre prezidyumunda bu işlerden sorumlu olan Kaganoviç bu durumu gizlice Stalin'e bildirmiş, o da yalnızca üç karşı oyun ortada bırakılmasını talep etmiş.

Oyların sayımı on üç ayrı komisyonda yapılmıştı. Bu komisyonlardan birinin üyesi, rahiplik seminerleri zamanından arkadaşım N.Andreasyan'dı. Bana söylediğine göre, yalnızca onun komisyonunda Stalin'e karşı yirmi yedi oy sayılmıştı."[195]

---

[193] Svetlana Alliyeva, *Svetlana Alliyeva'nın Mektupları*, Düşün Yayınları, 1998, s.122
[194] Aleksandr Yakovlev, *Sovyetler Birliği'nde ne yapmak istiyoruz?*, AFA Yayınları, 1991, s.36
[195] Anastas Mikoyan, aktaran Tarık Demirkan, *Devrim devrim diye diye*, Amaç Yayınları, 1989, s.41-42

Stalin'in İntikâmı

Stalin kendisine karşı yapılan hiçbir şeyi affedemezdi. Kirov 1 Aralık 1934'te garip biçimde öldürüldü. Roy Medvedyev gibi bazı tarihçiler bu olayı Stalin'in planladığı görüşündedir. Böyle olsa da, olmasa da, sonuçta kendi yerine uygun görülen bir rakip ortadan kalkmış oluyordu; ayrıca terörü tırmandırıp diğer muhalifleri yok etmek için de bir neden bulunmuş oluyordu.

"M.Kirov'un öldürülmesinden sonra kitle baskısı ve sosyalist yasallığın kaba ihlali başladı. 1 Aralık 1934 akşamı (Politbüronun onayını almaksızın) Stalin'in insiyatifi ile Merkez Yürütme Komitesi Prezidyumu Sekreteri Yenukidze aşağıdaki talimatı imzaladı:

I. Soruşturma bürosu, terör hareketlerini hazırlama ve uygulamayla suçlananların davaları hızlandırılacaktır.

II. Yargı organları af olasılığını dikkate alarak bu kategorideki suçlarla ilgili ölüm cezalarını geciktirmeyeceklerdir. Çünkü, Merkez Yürütme Kurulu Prezidyumu bu tür başvuruları dikkate almaz.

III. İçişleri Komiserliği organları yukarıda sözü edilen kategorideki suçlularla verilen ölüm cezalarını, hükmün verilmesinden hemen sonra infaz edeceklerdir.

Bu talimat sosyalist yasallığa karşı görevi kötüye kullanma hareketlerinin temeli oldu. Birçok uydurma davada sanıklar terör eylemleri 'hazırlamak'la suçlandı. Böylelikle sanıklar mahkeme önünde 'itirafların' zorla alındığını ifade ettiklerinde, kendilerine yöneltilen suçlamaları inandırıcı delillerle çürüttüklerinde bile, davaların yeniden incelenmesi olanağından yoksun bırakıldı."[196]

* * *

Stalin 17. Kongre'nin acısını çıkarmaya başlamıştı. Bunu, 1956'da Kruşçev'in okuduğu gizli rapordan anlıyoruz:

"17. Kongre'de seçilen 139 M.K. üyesi ve yedek üyesinden, 98'inin yani yüzde 70'inin daha sonra tutuklandığı ve kurşuna dizildiği (çoğunluğu 1937-1938 döneminde) kuşkuya yer bırakmayacak bir şekilde tespit edilmiştir. (Salonda kızgın bağırışlar.)

17. Kongre'ye katılan delegelerin konumuna gelince: 17. Kongre'ye katılan ve oy hakkına sahip olan delegelerin yüzde 80'ni devrim öncesi ve iç savaş öncesi, yani illegal yıllarda, başka deyişle 1921 yılı öncesi dönemde partiye girmiş yoldaşlardı. Sosyal kökenlerine baktığımızda kongre delegelerinin çoğunluğunun (oy kullanma hakkına sahip olanların yüzde 60'ının) işçi kökenli olduğunu görüyoruz.

Başka hiçbir kanıt olmasa bile, bu yapıdaki kongrenin partinin yönetimine, çoğunluğu parti düşmanı bir M.K. getirmeyeceği gün gibi açık değil midir? 17. Kongre'de seçilen M.K. üye ve yedek üyelerinin yüzde 70'inin daha sonra parti ve halk düşmanı olarak mahkûm edilmelerinin tek nedeni, devrimimizin yasallığını kaba bir şekilde ayaklar altına alarak, bu dürüst komünistlerin uydurma suçlarla itham edilmeleridir.

[196] N.S.Kruşçev, *Kişi Kültüne Karşı*, Pencere Yayınları, 1992, s.27

Sadece M.K. üyeleri değil, kongreye katılan delegelerin çoğunluğu da aynı adaletsizliğe uğradılar. Oy ya da söz hakkına sahip 1956 delegeden 1108'i, yani açık bir şekilde ezici çoğunluğu daha sonraları karşı devrimci faaliyetlerde bulunmak suçlamasıyla tutuklandı. Sadece bu olgu bile 17. Kongre'ye katılanların çoğunluğunun karşı devrimci faaliyetle suçlanmasının ne kadar sağduyuya aykırı ve inanılmaz derecede saçma olduğunu kanıtlıyor. (Protesto haykırışları.)"[197]

Stalin'in ölüm kılıcının altında can veren 17. Kongre MK üye, aday üyeleri ve delegeleri arasında şu önemli kişiler vardı:

İ.D. Kabakov: Eski parti Sverdlovsk Bölge sekreteri.

R.İ. Eyhe: Eski SSCB Tarım Halk Komiseri.

Y.G.Yevdokimov: Eski parti Azovo-Karadeniz Bölge Komitesi sekreteri.

S.V. Kosior: Eski SSCB SHK (Sovyet Halk Komiserliği) Başkan vekili.

A.S. Bubnov: Eski RSFSC (Rusya Sosyalist Federal Sovyet Cumhuriyeti) eğitim halk komiseri.

İ.P. Jukov: Eski SSCB İletişim Halk Komiseri vekili.

İ.F. Kodatskıy: Eski Leningrad Şehir Meclisi başkanı.

A.İ. Krinitskiy: Eski parti Saratov Bölge Sekreteri.

D.Z. Lebed: Eski RSFSC başkan vekili.

S.S. Lobov: Eski RSFSC gıda sanayi halk komiseri.

İ.E. Lyubimov: Eski SSCB hafif sanayi halk komiseri.

V.İ. Mejluak: Eski SSCB halk komiserleri konseyi başkanı.

İ.P. Rumyantsev: Eski parti Batı Bölge Komitesi sekreteri.

M.İ. Ruhimoviç: Eski RSFSCB savunma sanayi halk komiseri.

K.V. Rıyndin: Eski parti Çelyabinsk Bölge Komitesi sekreteri.

D.E. Sulimov: Eski RSFSCB SHK başkanı.

M.S. Çudov: Eski parti Leningrad Bölge Komitesi sekreteri.

B.P. Şeboldayev: Eski parti Kursk Bölge Komitesi sekreteri.

F.P. Gryadinskiy: Eski Batı Sibirya bölge idare komitesi başkanı.

İ.G. Yeremin: Eski SSCB hafif sanayi halk komiser vekili.

P.İ. Struppe: Eski Leningrad bölge konseyi başkanı.

İ.S. Unşliht: Eski MYK birlik konseyi sekreteri.

V.K. Biyuher: Eski Uzak Doğu Ordusu özel Kızılbayrak kuvvetleri komutanı.

Y.B.Bıykin: Eski parti Başkırdistan Bölge Komitesi sekreteri.

B.A. Semyonov: Eski parti Stalingrad Bölge Komitesi sekreteri.

[197] N.S.Kruşçev, aktaran Tarık Demirkan, *Bitirilmemiş Devrim*, Amaç Yayınları, 1998, s.98

A.S. Kalıygina: Eski parti Voronej şehir komitesi sekreteri.

N.M. Gogoded: Eski SSCB halk komiserleri konsey başkanı.

N.N.Popov: Eski Ukrayna KP (B) MK sekreteri.

Y.E.Rudzutak: Eski halk Komiserleri Konseyi başkan yardımcısı.

M.N.Tuhaçevskiy: Eski SSCB Devrimci Askeri Konsey başkan yardımcısı.

E.İ. Veger: Eski parti Odessa Bölge Komitesi sekreteri.

V.V.Ptuha: Eski parti Dalnevostoçnıy Bölge Komitesi ikinci sekreteri.

A.İ. Yegorov: Eski SSCB savunma halk komiseri vekili.

N.A. Filatov: Eski Moskova bölgesi icra kurulu başkanı.

N.P. Komarov: Eski RSFSC altyapı hizmetleri halk komiseri.

N.A. Kubyak: Eski SSCB MYK altyapı hizmetleri yüksek konseyi başkanı.

E.K. Pramnek: Eski parti Donetsk Bölge Komitesi sekreteri.

G.İ. Broydo: Eski tıp kitapları yayınevi müdürü.

Öldürülen MK üye ve aday üyeleri ve kongre delegeleri arasında Stalin'e bağlılığını hâlâ sürdüren insanlar da vardı. Buna rağmen ölümden kurtulamadılar. Stalin, Stalincilerden bile intikâm aldı.

Stalin, Kirov olayını kullanarak içlerinde Kamenev ve Zinovyev'in de bulunduğu binlerce komünisti tutuklattırdı. On binlerce şüpheli Bolşevik, Komsomol üyesi ve aileleri, Leningrad'dan Kuzey Sibirya'ya sürüldüler. Stalin, bu dönemdeki davranışını şöyle haklı çıkarıyordu:

"Bu yoldaşlar, eleştirme ve pasif karşı koymayla yetinmediler her zaman. Parti içinde, merkez komitesine karşı bir ayaklanma çıkarmak tehdidinde bulundular. Hatta, aramızdan bazılarını, kurşunlamakla tehdit ettiler. Bizi korkutarak, Leninist yoldan döndüreceklerini hesaplıyorlardı şüphesiz. Bu yoldaşlardan bazılarına sert davranmak zorunda kaldık. Başka çare yoktu. Ben de bu işe bizzat karıştığımı itiraf etmeliyim."[198]

Buharin Taraftarlarının Tasfiyesi

Buharin, Kirov olayından ürktüğünden dolayı Stalin'e karşı açık tutum almadı, ama o dönemde Stalin hakkında şöyle düşündüğünü tarihsel belgeler gösteriyor:

"Stalin, 'zavallıdır, çünkü hiç kimseyi hatta kendisini bile herkesten büyük olduğuna ikna edemiyor… Zavallılığı onu insanlardan, bütün insanlardan, ama özellikle kendisinden herhangi bir bakımdan daha üstün ya da daha iyi insanlardan intikam almaya itiyor…"[199]

Stalin, Buharin'in bu düşüncelerini bilmesine rağmen başka bir taktik uyguluyordu. Buharin'in yüzüne gülüyordu:

[198] Josef Stalin, aktaran Isaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı,* Cilt II, Sosyal Yayınlar, 1990, s.95,96
[199] Nikolay Buharin, aktaran Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi,* Cilt II, Kavram Yayınları, 1992, s.251

”1935’teki bir yemekte Buharin için kadeh kaldırarak, ’Nikolay İvanoviç Buharin. Hepimiz onu bilir ve severiz; geçmişi hatırlayacak biri çıkarsa ona diyeceğim şey şudur - yıkıl karşımdan!’ Ne var ki bu arada polis ajanları Buharin’in ’geçmiş’i üzerine bir dosya hazırlamaya başlamışlardı bile.”[200]

Stalin, Buharin’in ”taktiksel” geri dönüşünü anlıyordu. Buharin sonuçta bir tehlike idi. 10 Şubat 1936’da Pravda vasıtasıyla Buharin’e karşı yeniden kampanya başlattı. Buharin iki hafta sonra, Hitler tarafından yok edilmiş Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin arşivini satın almak için Stalin tarafından Paris’e gönderildi. Büyük olasılıkla Stalin, Buharin’in ne yapacağını merak ediyordu. Buharin geri dönmezse, hem ondan kurtulacak, hem onu çok kolayca suçlayabilecekti. Sovyetler Birliği’ne geri dönmeyen Buharin, kendini emperyalistlere satmış olacaktı.

Buharin, Stalin’in amacının farkındaydı ve kendi sonunu görmüştü. Onun için Paris’te çok rahat davrandı. Sürgündeki Menşevik Partisi lideri Fedor Dan’ı ziyaret etti. Ve ona Stalin için ”bu küçük, kötülük dolu adam, hayır adam değil, bir iblis” dediği, Andre Malraux’a ”şimdi de beni öldürecek” dediği biliniyor. Rikov’un kayınbiraderi olan Menşevik tarihçi Nikolayevski ile de görüştü. Sovyetler Birliği’ne dönmeyerek canını kurtarabilirdi, ama Stalin’in planını bozmak için öleceğini bile bile döndü.

Daha önce tutuklanmış olan Zinovyev ve Kamenev’in de içinde bulunduğu 16 kişi 19 Ağustos’ta mahkemeye çıkarıldı. Sanıklar inanılmaz suçlamaları kabul ettiler (hepsi yabancı gizli servislerin ajanları olduklarını söylediler). Sanıklara düzmece itiraflar yazdırılarak Buharin’in ölüm fermanı hazırlanıyordu. Davanın 16 sanığının 19 Ağustos’ta başlayan mahkemesinde verilen ifadeleri okuyan Tomsky, ”hakaret ve aşağılanmayı kabul etmemek için” intihar etti.

Politbüro’daki, Stalin’in iyi dostu olan Ordzonikidze bile olaydan etkilendi. Buharin’i ve Rikov’u kurtarmak için harekete geçti. Ancak bu geç ve başarısız bir girişimdi. Stalin’in taraftarı olmasına rağmen yaşananlara o da tahamül edemedi ve kendi canına kıydı. 1936 Ağustos sonunda ”Troçkist-Zinovyevist Terörist Merkez” suçlamasıyla süren mahkeme sonuçlanmış, 16 kişi idam edilmişti.

Stalin, Yezov eliyle saldırılarını yeniden başlattı. Yeni bir grup tutuklandı ve onlar için de düzmece itiraflar hazırlandı. İçlerinde Piatakov, Sokolnikov, Radek’in bulunduğu onyedi sanık 23 Ocak 1937 tarihinde mahkeme önüne çıkarıldılar. Hepsi suçlu bulundu. Daha doğrusu ”suçlarını” itiraf ettiler. Onlar da yabancı gizli servislerin ”ajanlarıydı”. Halbuki bunların hepsi Ekim Devrimi’nin yaratıcıları arasındaydı (örneğin Piatakov 1910’dan beri parti üyesi idi. Lenin’in vasiyetinde adını verdiği beş kişiden biri idi. Radek, 1919’da M.K. üyeliği yapmış, Komintern yöneticilerinden idi. Sokolnikov, 1917’de M.K. üyesi idi, 1905 devrimine katılmıştı, vb.).

Sanıklara hapis cezaları, ölümler layık görüldü. Yeni bir dava için, Buharin-Rikov davası için hazırlık tamamdı. 23 Şubat 1937’de tarihsel M.K. toplantısı yapıldı. Bu toplantı ile Buharin ve Rikov’un işini bitirmek istiyorlardı. Artık Ordzonikidze, Buharin’i korumak için yoktu.

* * *

[200] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.251

Buharin 23 Şubat 1937 M.K. toplantısında büyük psikolojik baskıyla karşılaştı. Arşivlerde gizlenmiş zabıt tutanakları gün ışığı gördükçe baskıyı daha iyi anlıyoruz. Bu belgeler ortaya çıkan parti anlayışını ve yoldaşça demokrasinin nasıl çiğnendiğini, parti içi terörün psikolojik boyutunu net olarak gösteriyor. Ayrıca insan bu belgeleri hüzünle okuyor.

Buharin bu toplantıda o kadar çaresizdir ki, yapılanları protesto etmek üzere ölümüne açlık grevine başlayacağından söz ediyor. Stalin'in parti içinde yarattığı havayı anlamak için aşağıdaki konuşmaları dikkatle okumak gerekiyor:

"**Voroşilov**: Buharin samimi ve dürüst bir insandır, ama ben Buharin için Tomsky ve Rikov'dan fazla korkuyorum. Neden Buharin için korkuyorum? Çünkü o yumuşak yürekli bir insandır. Bu iyi mi yoksa kötü mü bilmiyorum, ancak bugünkü durumda böyle yumuşak yürekliliğe gerek yoktur. Politik konularda yumuşak kalplilik kötü bir yardımcı ve danışmandır. Bu yumuşak kalplilik sadece o kişiye değil, fakat aynı zamanda parti davasına da zarar verir. Buharin ise çok yumuşak yürekli bir kişidir...

Buharin: Kendimi öldürmeyeceğim çünkü o zaman halk bunu partiye zarar vermek için yaptığımı söyleyecektir. Bir hastalık nedeniyle ölürsem bundan ne gibi bir kaybınız olur? (gülüşmeler)
Sesler: Şantajcı!
Voroşilov: Seni alçak! Kes sesini! Ne adilik! Böyle konuşmaya nasıl cüret edebiliyorsun?
Buharin: Fakat anlamalısınız ki, benim için yaşamaya devam etmek çok zor.
Stalin: Sanki bizim için kolay mı?
Voroşilov: Duydunuz mu ne diyor: 'İntihar etmeyeceğim, ama öleceğim'?!
Buharin: Sizin için benim hakkımda konuşmak kolay. Bütün bunlardan sonra ne kaybedeceksiniz? Bakın, eğer ben bir sabatörsem, şerefsizsem neden hayatta kalmamı istiyorsunuz? Hiçbir konuda bir iddiam yok. Sadece kafamdaki düşünceleri, neler hissettiğimi anlatıyorum. Eğer bir biçimde bunun arkasından başka bir şey gelirse ne isterseniz yapın. (Gülüşmeler) Neden gülüyorsunuz? Bunda komik bir şey yok... Ne bugün, ne yarın, ne de yarından sonra suçsuz olduğum şeyleri kabul edemem... Öyle bir ortam yaratıldı ki hiç kimse insancıl duygulara, hislere, gözyaşlarına inanmıyor. (gülüşmeler) Bir çeşit delil olma özelliğini temsil eden insan duygularına ilişkin daha önceki açıklamalar -ve bunda utanılacak bir şey yoktur- geçerliliğini ve gücünü kaybetmiştir.
Kaganoviç: Sen ikili oynamayı iyi öğrenmişsin!
Buharin: Yoldaşlar, olanlara ilişkin olarak şunları söyleyeyim...
Klopliankin: Seni hapise atmanın zamanı geldi.
Buharin: Ne?
Klopliankin: Sen çok daha önceleri hapise atılmalıydın.
Buharin: Tamam, beni hapse atın. 'Onu hapse atın' diye haykırmakla benim farklı mı konuşacağımı sanıyorsunuz? Hayır!"
Stalin: Burada, ölmeden, dünyadan ayrılmadan önce son bir kere daha partiye tükürük atmak, partiyi kandırmak için en son, en hilekâr ve en kolay yöntemlerden birine başvurulduğunu görüyorsunuz."[201]

"Stalin ve adamları toplantıda Buharin ile Rikov aleyhine verilen polis ifadelerini dağıttılar ve 'kiralık katiller, sabotajcılar, faşizmin emrindeki yıkıcılar' olarak tutuklanmalarını istemek üzere söz aldılar. Onlara göre, 'parti kartı arkasına saklanan, Bolşevik kılığına girmiş' bu komplocuların teşhiri, Stalin'in dokuz yıldır savunduğu, sosyalizm yaklaştıkça sınıf

[201] J.A.Getty and O.V.Naumov, *The Road to Terror, Stalin and The Self-Destruction of Bolsheviks*, 1932-39, New Haven and London, Yale University Press, 1999, s.100,322,370,399, Çeviri: Ersen Olgaç

düşmanlarının direnişinin yoğunlaşacağı tezinin doğruluğunu kanıtlıyordu. Buharin'den suçunu itiraf etmesini istemeleri, Molotov ile Buharin arasında ilgi çekici bir konuşmaya neden oldu.

Buharin: 'Ben Zinoviev ya da Kamenev değilim, size kendim hakkında yalanlar söylemeyeceğim.' Molotov: 'İtiraf etmezseniz, faşist uşağı olduğunuzu kanıtlamış olursunuz. (Faşist) basın yargılamalarımızın bir provokasyon olduğunu söylüyor. Sizi tutuklarız, o zaman itiraf edersiniz!' Tutuklanmasının an meselesi olduğunu bilen Buharin oturumdan sonra eve döndüğünde 'Gelecek Kuşağın Parti Önderlerine' başlıklı bir mektup kaleme aldı ve karısından yazdıklarını ezberlemesini istedi."[202]

* * *

Bu mektup tarihsel bir belgedir. Buharin'in karısı mektubu ancak 1961'de sürgünden döndükten sonra açıklayabildi. Buharin bu mektubunda diyor ki:

"Yaşamdan uzaklaşıyorum. Başımı uzattığım satır, proletaryanın satırı değildir. O, acımasız, ama sonuna kadar tutarlı bir ahlaka sahip olmalı. Sürdürdüğü ortaçağ yöntemleriyle muazzam güce sahip olan, örgütlediği iftira kampanyalarıyla kendinden emin ve cesur bir şekilde işleyen bu cehennem makinesi karşısında çaresiz olduğumu hissediyorum.
(...)
On sekiz yaşımdan beri parti üyesiyim ve yaşamımın amacı her zaman işçi sınıfının çıkarları için sürdürülen savaşım ve sosyalizmin zaferi olmuştur. İçinde bulunduğumuz şu günlerde, başlığında 'doğruluk-adalet' kutsal kavramını taşıyan gazete, beni, Nikolay Buharin'i, Ekim Devrimi'nin kazanımlarını yok etmeye çalışmakla, kapitalizmi yeniden kurmak için çaba göstermekle suçlarken iğrenç yalanları yayıyor. Bu öyle büyük bir yüzsüzlük ve yalan ki, 'halka karşı sorumsuzluk düzeyi açısından Çar Nikolay Romanov'un bütün yaşamı boyunca Çar despotluğuna karşı, kapitalizme karşı savaşım verdiği, yaşamını proleter devrimine adadığı ortaya çıktı', demekle eş anlamlı. Sosyalizmin inşaasının yöntemleri konusunda birçok kez yanılmışsam bile, dilerim gelecek nesiller bunu Vladimir İlyiç'den daha katı bir biçimde mahkûm etmezler. Biz tek bir amaca doğru ilk kez ve çiğnenmemiş bir yolda ilerledik. Pravda'nın ayrı bir tartışma bölümü vardı, herkes görüşünü söylerdi. Yolu ararken kâh kavga ettik, kâh barıştık, ama beraberce sürdürdük yolumuzu.

Parti yönetiminin gelecek nesillerine, sizlere sesleniyorum! Bu dehşet dolu günlerde giderek büyüyen ağır hataların karmaşık düğümünü çözmek sizin tarihsel göreviniz olacaktır. Partinin tüm üyelerine sesleniyorum. Yaşamımın belki de bu son günlerinde de kesin bir şekilde inanıyorum ki, tarih eninde sonunda bana sürülen bu onursuz lekeyi temizleyecektir. Hiçbir zaman hain olmadım. Lenin'in yaşamı için kendi canımı feda edebilirdim. Kirov'u severdim ve Stalin'e karşı da hiçbir şey hazırlamadım. Parti yönetiminin yeni, genç ve onurlu nesilleri, sizlerden mektubumu parti üyelerine okutmanızı, suçsuzluğumu ilan etmenizi, parti üyeliğimi geri vermenizi rica ediyorum.

Unutmayın yoldaşlar, komünizme doğru zafer içinde taşıdığınız o bayrakta benim kanımdan da bir damla vardır."[203]

Buharin son M.K. toplantısına gitmeden önce karısıyla vedalaştı. Geleceğini görmüştü. Buharin'in karısı bu ayrılışta onun son sözlerini şöyle aktarıyor:

[202] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.257
[203] Nikolay Buharin, aktaran Tarık Demirkan, *Bitirilmemiş Devrim*, Amaç Yayınları, 1998, s.120,121-122

”O trajik an, insanın vedalaşırken duyduğu acı, yazılacak gibi değil. Nikolay İvanoviç önümde diz çöktü ve yaşlı gözlerle, yaşamımı mahvettiği için benden özür diledi. Oğlumuzu bir Bolşevik olarak yetiştirmemi rica etti. Suçsuzluğunun ortaya çıkması için elimden geleni yapmamı ve bana ezberlettiği vasiyetnamesinin bir satırını bile unutmamamı istedi. ’Durumlar daha değişir, sen gençsin, görürsün’ dedi. ’Mektubumu unutmayacağına yemin et!’ Yemin ettim. O kalktı, öptü. Ve titreyen bir sesle:

’Bak Anyutka, kızma onlara. Tarihte böyle hatalar olur, ama adalet eninde sonunda kendini kabul ettirecektir.’

Heyecandan titremeye başladım. Bir daha hiçbir zaman görmeyecektik birbirimizi. Bunu her ikimiz de biliyorduk.”[204]

M.K. toplantısı yeniden başladığında Buharin öfkeli, duygusal bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

”Politik terörizm ve bugüne kadar görülmemiş ölçekte işkence uygulamaları ile eski parti üyelerinden ’suçlayıcı ifadeler’ aldınız… Elinizin altında bir kiralık muhbirler güruhu var… Uzun süredir planladığınız coup d’état’yı (ku de ta) gerçekleştirebilmek için Buharin ile Rikov’un kanını akıtmanız gerekiyor.”[205]

Toplantıda Buharin’i ikircimli biçimde savunmak isteyenler ve onun gizli servislerin ajanı olduğuna inanmayanlar da oldu. Ancak Stalin o kadar korkunç tepki gösterdi ki, bu insanlar geri adım atmak zorunda kaldılar.

”Politbüro aday üyesi Postişev temizlik harekatı karşıtları adına konuşmak üzere söz aldı: ’Ben kişisel olarak, düşmanlara karşı parti ve sosyalizm için amansız savaş yolunda yürümüş dürüst bir parti üyesinin şimdi düşman kampında yer aldığına … inanmıyorum. Buna inanmıyorum…’ Anlatıldığına göre tam bu noktada Stalin öylesine ürkütücü bir biçimde sözünü kesti ki, Postişev çözüldü, kararlılığı yok oldu. O ve onun gibi düşünenler geri çekilmeye ve itirazlarını geri almaya başladılar.
(...)
Komisyon kararını 27 Şubat tarihli oturuma sundu: ’tutuklayın, yargılayın, kurşuna dizin.’ Bu karar Merkez Komitesi çoğunluğunca onaylandı; oysa bu kişilerin yüzde 70’i sonraki aylarda ortadan kaldırılacaktı. Buharin ile Rikov oturdukları yerde tutuklandılar ve en büyük politik cezaevi olan Lubianka’ya götürüldüler. Sonra da, on üç ay sonra Moskova temizlik harekatı yargılamalarının en sonuncusu ve en önemlisinin baş sanıkları olarak ortaya çıktılar.”[206]

* * *

Buharin, Lubianka hapishanesinde direncini ayakta tutabilmek için yazmaya başladı. Bin dört yüz sayfaya yakın kâğıt tüketti. (Yarım kalmış *Her Şey Nasıl Başladı?* romanı bunların içindeydi). Elyazmalarının kaybolmaması Buharin için önemli bir sorundu.

[204] Anna Mihaylovna, aktaran Tarık Demirkan, *Devrim devrim diye diye*, Amaç Yayınları, 1989, s.76
[205] Nikolay Buharin, aktaran Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.258
[206] Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1992, s.259

Buharin, Lubianka hapishanesinden Stalin'e mektuplar yazdı. Nisan-Aralık 1937 arasında Buharin'in hücresinden Stalin'e yazılmış 4 mektup Devlet Başkanlığı Arşivi'nde bulunmuştur. Bu mektupların tarihi; 15 Nisan, 29 Eylül, 14 Kasım, 10 Aralık'tı.

Bu mektuplardan birisinde Buharin, Stalin'e resmen yalvarıyordu: Elyazmalarının kaybolmaması için! Buharin elyazmalarını kastederek diyordu ki:

"*Çoğunu geceleyin, harfleri tek tek yüreğimden koparark kaleme aldım. Bu yazıların kaybolmaması için size tüm gücümle yalvarıyorum... Çalışmalarımın yok olup gitmesine izin vermeyin. Tekrarlıyor ve vurguluyorum: Bunlar hiçbir şekilde kişisel yazgımla ilintili değil. Lütfen, lütfen izin verin, bırakın kalsın!.. Sizden bana değil ama çalışmama acımanızı rica ediyorum!*"[207]

Buharin hapishanedeyken psikolojik baskı altındaydı "itiraf" etmesi isteniyordu. Yani işlemediği suçları kabul etmesi isteniyordu. Buharin 3 yıl önce Anna Larina ile evlenmişti; ve Yuri isimli bir oğlu olmuştu. Buharin'in eski eşinden Svetlana isimli bir kızı da vardı. Stalin, Buharin'i ailesiyle tehtid ediyordu. Buharin "itirafta" bulunursa, ailesine dokunulmayacaktı.

Buharin çaresizdi; psikolojik olarak yıkılmıştı. Umutları paramparçaydı. Son bir umutla Stalin'den sürgüne gönderilmesini istedi. Yurtdışında Troçki'ye karşı savaşacağına dair söz de verdi. Troçki'ye karşı savaşı kazanıncaya kadar, karısının rehin tutulmasını önerdi. Buharin'in düştüğü bu acıklı, ezik durumu Stalin'e yazılmış 10 Aralık 1937 tarihli mektupta bulabiliyoruz:

"*Eğer hayatım bağışlanacak olsa, şu ricada bulunmak isterim (gerçi bunu önce karımla konuşmam gerekir): Amerika'ya sürgüne gönderileyim. Trotskiy'e karşı ölümcül bir savaş yürütür, tereddüt içerisindeki entelijensiyanın geniş kesimlerini yanıma çekerim. Benimle birlikte uzman bir güvenlik subayını gönderebilir ve ek güvence olarak, yumruklarımı Trotskiy ve arkadaşlarının burunlarına gerçekten indirdiğimi kanıtlayana dek karımı burada altı aylığına hapsedebilirsiniz.*"[208]

Stalin iyici paçavra haline çevirdiği Buharin'in önerilerine kulak asmadı. Her şeyini yitirmiş bir Buharin'den yararlanmanın mümkün olmadığını biliyordu Stalin! Buharin'i öldürecekti: Buharin'in karısı Anna'yı 20 yıl sürgüne gönderecekti. Buharin'in oğlu Yuri'yi, Anna'nın elinden alıp başka bir soyadla bir yetiştirme yurduna verecekti. Bunlar ileri tarihte olacaktı.

* * *

1938 Martında Buharin ve Rikov'un içinde bulunduğu grup mahkemeye çıkarıldı. Yine aynı senaryo, itiraflar tekrarlandı. Buharin kimi suçlamaları red, kimi suçlamaları kabul etti. Buharin'in mahkeme savcısı Vişinski ile karşılıklı konuşmaları ilginçtir. Bu konuşmanın bir bölümünü aktaralım:

"**Vişinski**: Yıkıcı faaliyetlerle ilgili olarak onunla (sanık İkramov'la) konuştunuz mu?…
Buharin: Hayır, konuşmadım.
Vişinski: Daha sonraki yıllarda İkramov'la yıkıcı faaliyetlerle ve bozguncu eylemlerle ilgili olarak konuştunuz mu?

[207] Buharin'in Stalin'e 1937'de yazdığı mektup, aktaran Stephen F. Cohen, *Her Şey Nasıl Başladı*, Epos Yayınevi, 2003, s.9.
[208] Buharin'in Stalin'e 1937'de yazdığı mektup, aktaran Slavoj Zizek'in, *Trotskiy, Terörizm ve Komünizm*'e yazdığı önsözden, Epos Yayınevi, 2008, s.22.

Buharin: Hayır, konuşmadım.

Vişinski: Tekrar ediyorum, (...) mahkemeye komplocu grubunuz ile yurt dışındaki Beyaz muhafızlar çevresi ve Alman faşistleri arasındaki bağlantıyı mahkemeye anlatın.
Buharin: Böyle bir şeyden haberim yok. Olsa bile hatırlamıyorum.

Vişinski: Sanık Buharin, casusluk suçunu kabul ediyor musunuz?
Buharin: Etmiyorum.
Vişinski: Rikov'un söylediklerinden, Şarangoviç'in söylediklerinden sonra da mı?
Buharin: Suçlamayı kabul etmiyorum.

Vişinski: Aleyhinize verilen ifadelere dayanarak bir kez daha soruyorum: Sovyet mahkemesi önünde hangi istihbarat servisi için çalıştığınızı söyleyecek misiniz? İngiliz mi, Alman mı, Japon mu?
Buharin: Hiçbiri.

Vişinski: Stalin, Sverdlov ve Lenin yoldaşlara suikast konusunda ne söyleyeceksiniz?
Buharin: Hiçbir şekilde (böyle bir girişimde bulunmadım. çn).

Vişinski: Vladimir İlyiç Lenin'e suikaste yönelik bir plan vardı, değil mi?
Buharin: Reddediyorum.
Buharin: Kirov, Menzinski, Kuybişev, Gorki ve Maxim Peşkov'a suikastle herhangi bir ilişkim olduğu (suçlamasını) kesinlikle reddediyorum."[209]

"**Vişinski**: Ve kendinizi bir ideolog olarak mı değerlendirdiniz?
Buharin: Karşıdevrimci bir darbenin hem ideoloğu hem de pratik mücadelecisi olarak. Tabii ki siz, kendimi bir casus olarak değerlendirmemi isterdiniz, ama ben kendimi hiçbir zaman bir casus olarak değerlendirmedim, şimdi de öyle değerlendirmiyorum.
Vişinski: Öyle değerlendirmeniz, daha doğru olurdu.
Buharin: Bu sizin fikriniz, benim fikrim farklı."[210]

Sonuçta mahkeme Buharin-Rikov ve onyedi kişi için ölüm cezası verdi. Sanıklar arasında Stalin'in terörüne daha önce destek olanlar bile vardı. Buharin'in son mektubunda belirtildiği gibi "tarihte pis işlerin tanıkları sağ bırakılmamıştır hiç".

* * *

Stalinizm tutuklulara sahte itirafları imzalatmak için birçok yönteme başvurdu. Tutukluların akrabalarını rehin alarak kullanmak veya ölümle tehdit etmek bu yöntemlerden biriydi.

Stalin 1935'te cezai sorumluluk yaşını on ikiye indirmişti. Hapishanedeki mahkumların suçlarını itiraf etmemeleri halinde çocuklarını tehdit amacıyla kullanabilmek için!

Orlando Figes, Stalin'in tutukluların akrabalarını rehin ve tehdit unsuru olarak kullanma yöntemini şöyle ifade eder:

"Birçok Bolşevik göstermelik duruşmalardan önceki sorgulamalarda akrabalarının tutuklanacağı yolundaki gözdağıyla karşılaştı. Örneğin, Kamenev oğlunun kurşuna dizileceği

[209] Aktaran Stephen F.Cohen, Buharin ve Bolşevik Devrimi, Cilt II, Kavram Yayınları, 1992, s.267
[210] Aktaran Kenneth Neill Cameron, *Stalin, Çatışkıların Adamı*, Ceylan Yayınları, 1997, s.87.

söylenerek tehdit edildi: İtiraf metnini ailesine dokunulmayacağı yönünde Stalin'in verdiği kişisel güvence üzerine imzaladı. Zinovyev de aynı şeyi yaptı. İvan Smirnov sorgulamasında kızına muhafızlarca kaba davranıldığını görünce teslim oldu. Stanislav Kosiyor acımasız işkencelere direndi; ama on altı yaşındaki kızı odaya getirilip gözlerinin önünde tecavüze uğrayınca çözüldü.

Stalin bu Bolşeviklere yargılanmalarından önce ne söz vermiş olursa olsun, kurşuna dizilmelerinden sonra akrabalarından birçoğunun tutuklanma emrini verdi. Kamenev'in oğlu 1939'da kurşuna dizildi. (Daha küçük bir oğlu da bir yetimhaneye gönderildi ve soyadı Glebov olarak değiştirildi.) Kamenev'in 1935'te sürgüne gönderilmiş olan karısı 1938'de yeniden yargılandı ve 1941'de kurşuna dizildi. Zinovyev'in oğlu 1937'de, kız kardeşi de Vorkuta kamplarına gönderildikten sonra kurşuna dizildi. Diğer üç kız kardeşi, iki erkek yeğeni, bir kız yeğeni, bir kuzeni ve bir kayınbiraderi çalışma kamplarına gönderildi. Zinovyev'in kardeşlerinden üçü ve bir erkek yeğeni de kurşuna dizildi. Smirnov'un kızı hapse atıldı. Karısı 1938'de Kotlas çalışma kamplarının birinde kurşuna dizildi. Troçki sülalesinin neredeyse bütün mensupları 1936-38 arasında NKVD tarafından öldürüldü: Troçki'nin erkek kardeşi Aleksandr; kız kardeşi Olga; ilk karısı Aleksandra Sokolovskaya; oğulları Lev ve Sergey; 1933'te intihar etmiş olan kızı Zinayda'nın her iki kocası."[211]

Stalin'in İşkence Yöntemi

Hruşçov XX. Kongre raporunda, 1939 yılında cezalandırma dalgasının zayıfladığını söyler. Parti örgütlerinden, İç İşleri Halk Komiserliği'nin tutuklulara işkence yaptığına dair eleştirel sesler çıktığını belirtir. Stalin tarafından, Hruşçov'a göre tarihi 10 Ocak 1939 olan (kimi araştırmacılara göre 27 Haziran 1939 olan) bir şifreli telgraf, parti örgütlerine ve İç İşleri Halk Komiserlerine gönderilir: Bu şifreli telgrafta Stalin şunları vurgular:

- SBKP (Sovyetleri Birliği Komünist Partisi), Merkez Komitesi'nin 1937 yılında aldığı kararla, sorgulamalarda fiziksel şiddet (işkence) uygulanmasını kabul etmiştir.

- Burjuva istihbarat örgütleri, proletaryanın temsilcilerine işkence yöntemini kullanmaktadır. Sosyalist istihbarat servisleri de burjuvazinin ajanlarına (yani Stalin tarafından ajan olarak kabul edilen komünistlere) işkence yöntemi uygulayabilir.

Hruşçov, Stalin'in bu telgrafının en çarpıcı kısımlarını aktarmıştır. Şimdi biz bu metnin tümünü aktaralım:

SBKP (B) MK ŞİFRESİYLE

BÖLGE KOMİTELERİNİN, BELDE KOMİTELERİNİN SEKRETERLERİNE, ULUSAL KOMÜNİST PARTİLERİN MERKEZ KOMİTELERİNE, İÇ İŞLERİ HALK KOMİSERLERİNE, İİHK ŞEFLERİNE

SBKP MK, bölge ve belde komitesi sekreterlerinin, İİHK sorgu memurlarının tutuklulara suç oluşturacak şekilde fiziksel şiddet uyguladığı bilgisini almıştır. **SBKP MK, İİHK' nin fiziksel şiddet kullanmasına, SBKP MK'nın 1937 itibariyle izin verdiğini duyurur.** Bununla birlikte fiziksel şiddetin sadece istisnai durumlarda, insani yöntemler kullanan sorguculara cevap vermeyi reddederek Sovyet yönetimiyle hapiste de çatışmaya devam eden halk düşmanlarına karşı kullanılmasına izin verilmiştir. Deneyimler, bu yöntemin sonuç verdiğini,

[211] Orlando Figes, *Karanlıkta Fısıldaşanlar*, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s.287.

halk düşmanlarının ortaya çıkarılmasını hızlandırdığını göstermiştir. Zakovskiy, Litvin, Uspenskiy gibi hainlerin fiziksel şiddet yöntemini bir istisna olmaktan çıkartıp kurala dönüştürdükleri ve rastgele tutukladıkları dürüst insanları cezalandırmak için kullanmaya başladıkları doğrudur. Ama bu yöntemler doğru şekilde kullandıkları zaman kesinlikle çok kötü yöntemler değildir. **Tüm burjuva istihbarat örgütlerinin sosyalist proletaryanın temsilcilerine karşı fiziksel şiddet uyguladığı, hem de en ağır biçimiyle uyguladığı bilinmektedir. Sosyalist istihbarat burjuvazinin ajanlarına, işçi sınıfının ve kolektif köylülerin azılı düşmanlarına karşı neden daha insanca davranmak zorunda olsun? SBKP MK, halkın düşmanlarının ortaya çıkarılıp silahlarının elinden alınması için istisnai durumlarda fiziksel şiddet uygulanmasını uygun ve gerekli görüyor.** SBKP MK, bölge ve belde komiteleri sekreterlerinden, Halk Komiserliği MK'dan, İİHK görevlerinin açıklamaya uygun davranıp davranmadıklarını kontrol etmelerini talep ediyor.

SBKP(B) MK SEKRETERİ J. STALİN"[212]

* * *

Stalin beyinlere takılan bir soruyu daha yanıtlamalıydı. Moskova mahkemelerinde yargılanan gizli servislerin ajanları denen kişiler Ekim Devrimi'nin başından itibaren yöneticileri idi. Peki bu nasıl mümkün olmuştu? Ve bunlar kendilerini nasıl gizlemişlerdi? Stalin kendisine bu soruyu sordu ve anlaşılmaz bir yanıtla yetinmek zorunda kaldı. 1939'da SBKP'nin 18. Kongre raporunda şöyle dedi Stalin:

"Troçkist ve Buharinci elebaşların, belgelerin gösterdiği gibi, bu baylar, Ekim Devrimi'nin daha ilk günlerinden beri, yabancı casusluk örgütleri ajanları oldukları ve ona karşı komplolar düzenledikleri halde, casusluk ve komplocu etkinliklerini ancak, şu son zamanlarda -1937 ve 1938 yıllarında- öğrenmiş bulunmamız şaşırtıcı değil mi? Nasıl oldu da bu kadar ciddi bir şeyi göremedik? Bu düşüncesizlik, dört bir yandan çevrilmiş bulunduğumuz burjuva devletler mekanizmasının, ve onların, Sovyetik devlet organlarını sarmak istedikleri casusluk ağları içine almak için, insanların güçsüz yanlarından, kendini gösterme meraklarından, gevşekliklerinden yararlanmaya çalışan casusluk örgütlerinin güç ve öneminin bir küçümsenmesi ile açıklanır."[213]

Ekim Devrimi'ni gizli servislerin ajanlarının yönetmiş olduğuna inanmak olanaklı mı? Eğer buna inanırsak, gizli servislerin ajanlarının Ekim Devrimi'nden ne gibi çıkarları olduğunu açıklamak gerekir. Bu ise açıklanamaz.

Stalin ile Hitler Arasındaki Anlaşma

1939 Mart ayında 18. Parti Kongresi toplandı. Stalin, uluslararası durumu değerlendirerek şöyle dedi:

"Savaş, saldırgan olmayan devletlerin, yani özellikle İngiltere'nin, Fransa'nın ve Amerika'nın menfaatlerine her şekilde zarar veren saldırgan devletler tarafından yürütülmektedir. Oysa, İngiltere, Fransa ve Amerika'nın, bu durum karşısında geriledikleri ve saldırganlara, sürekli olarak ödün verdikleri görülüyor."[214]

---

[212]) *Stalin'in Şifreli İşkence Hakkında Telgrafı*, aktaran Grover Furr, *Hruşçov'un Yalanları*, çev. Tansu Akgün, Yordam Kitap, 2008, s.385–386.
[213] Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1997, s.726
[214] J.Stalin, aktaran İsaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı, Cilt II*, s.197-198.

Bu yaklaşım, burjuva demokratik kapitalist ülkelere son çağrı gibiydi. Saldırgan olan Hitler eleştirilmiş oluyor, saldırgan olmayan diğer ülkelerin ikirciklikleri, tutarsızlıkları teşhir ediliyordu. Nisan 1939'da, Stalin, İngiltere-Fransa ve Sovyetler Birliği arasında askeri bir sözleşmenin yapılmasını önerdi. Batı ülkeleri, Sovyetler Birliği'ni yedeklerinde tutup, istedikleri zaman başvurabilecekleri müttefik olarak görmek istediklerinden olumlu cevap vermediler.

Sovyetler Birliği için en iyi yol savaşın dışında kalmaktı. Bu imkânsızdı. Stalin, Batı ile yapacağı ittifakın onu savaşa sokacağını biliyordu, ama Hitler tehlikesine karşı başvurulacak ilk çare buydu. Sonra, kapitalist ülkelerle yapılacak ittifakı açıklamak, Hitlerle yapılacak ittifakı açıklamaktan daha kolaydı. Ayrıca, Hitler'in baş düşman olduğu açıktı. Batı ülkelerinin anlaşma isteksizliği, Stalin'in savaş dışında kalma isteği birleşince ortada tek yol kalıyordu; Hitler ile anlaşma yapmak! Batı ülkelerine saldırmaya hazırlanan Hitler için ise, Stalin ile anlaşma yapmak hem acildi, hem de zorunluydu. Yoksa Hitler iki cephede savaşmak zorunda kalacaktı.

Stalin'in utancını Hitler yenip, Dışişleri Bakanı olan Ribbentrop'u bu işle görevlendirdi. Anlaşmayı zorlayan Hitler idi, çünkü en fazla bu işten kazanacak olan oydu. Stalin'in de kazancı olacak, hiç olmazsa bir süre savaşın dışında kalacaktı.

23 Ağustos 1939'da Moskova'da Dışişleri Halk Komiseri olan Molotov ile Ribbentrop buluştu ve bir "saldırmazlık anlaşması" imzaladılar. Bu anlaşmaya göre, aralarından biri savaşa girerse, diğeri tarafsız kalacaktı. Ayrıca bu toplantılarda "gizli protokoller" de kabul edildi. Bunları kamuoyuna açıklamayacaklarına dair birbirlerine sözler de verdiler. Bu gizli protokoller Polonya'nın bölüştürülmesini, Avrupa'nın bir kısmının "nüfus (etki) alanlarına" göre paylaştırılmasını içeriyordu.

Burada bir parantez açıp şunu belirtelim:

"Gizli protokollerin varlığı ancak 1946 yılında Nürnberg duruşmaları sırasında ortaya çıktı. İlk kez 23 Mayıs 1946'da Amerikan *St.Louis Post Dispatch* Gazetesinde yayınlandı. Bu tarihten önce ne SSCB Yüksek Sovyeti, ne de SBKP Politbürosu bunların varlığından haberdardı. Bu protokoller, devlet ve parti örgütlerinin bilgisi dışında imzalanmıştı."[215]

Daha ileriki tarihlerde "ekonomik işbirliğini içeren dostluk anlaşması" da imzalandı. Rusya, Almanya'ya hububat ve hammadde verecekti, karşılığında makineler alacaktı. Ortak bir "barış bildirisi" imzalandı. Savaşın devam etmesinin sorumluluğunu İngiltere'ye ve Fransa'ya yüklüyorlardı; savaşın bitmesini istiyorlardı (sanki saldıran Hitler değildi, toprakları ele geçiren başkasıydı).

Hitler açısından Avrupa'ya yayılan "barış", girdiği topraklarda kalmak anlamına geliyordu. Hitler Polonya'yı işgal etmişti. Bu arada 1939 sonbaharında Kızılordu Baltık ülkelerine girmiş, Rus-Finlandiya savaşı da Kasım'da başlamıştı.

* * *

Stalin'in Hitler'le imzaladığı anlaşmalar, "gizli protokoller", bir "saldırmazlık anlaşmasını" çoktan geçmişti. O güne kadar Hitler'in faşizmini eleştiren Sovyetler Birliği ideolojik tutumunu

[215] Aleksandr Yakovlev, *Sovyetler Birliği'nde Ne Yapmak İstiyoruz?*, s.98.

da değiştirmişti. Hitler'in katliamlarına pratikte suç ortaklığı yapmak bir yana, "Almanya övgüsü" ortaya çıkmıştı. Bu, açıkça anti-faşist politikadan kopuştu.

Diyebiliriz ki, Stalin, önünde hiçbir alternatif kalmadığı için, Hitler'le geçici taktiksel bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Gerçi böyle bir durumda bile "gizli protokollere" başvurarak Hitler'in suçuna ortak olmak ve ona ekonomik yönden destek vermek gerekmezdi. Onunla dost olmak bile gerekmezdi.

Daha da unutulmazı, ihanet olarak adlandırılabilecek olanı, halkların elinden "anti-faşist teorik silahı" almak, komünistleri ideolojik olarak silahsız bırakmaktı. Almanya ile anlaşmanın imzalanmasından sonra, Molotov'un 31 Ekim 1939'da Moskova'da yaptığı konuşma, iğrençliğin, ikiyüzlülüğün derecesini gösteriyor. Molotov bu konuşmasında saldırgan olanın Hitler olmadığını, Avrupa devletlerinin saldırgan olduğunu, Hitler ideolojisinin onaylanabileceğini, ya da reddedebileceğini (tarafsız bir tavırla) belirtip, Hitler ideolojisinin zorla yok edilemeyeceğini anlatıyor. Ayrıca, Almanya-Sovyetler Birliği dostluğunu övmeyi de unutmuyor. Stalin'in politikasını yansıtan bu konuşmayı Molotov'un kendi sözleriyle özetlememiz gerekiyor:

"Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktının imzalanmasından sonra, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında yıllardır süren normal-olmayan ilişkilere bir son verildi. Avrupalı güçlerce her yoldan kışkırtılan düşmanlığın yerini, bir yakınlaşma, Sovyetler Birliği ile Almanya arasında dostluk ilişkilerinin kurulması aldı. Bu iyi ilişkilerin daha da düzelişi, 'Dostluk ve SSCB-Almanya sınırı hakkında' 28 Eylülde Moskova'da imzalanan anlaşmayla ifadesini buldu.
…
Son birkaç ayda 'saldırı', 'saldırgan' gibi kavramlarına yeni bir somut içerik, yeni bir anlam kazandırdıkları biliniyor. Bu kavramları şimdi, diyelim ki üç ya da dört ay öncesinde kullandığımız anlamlarda kullanamayacağımızı anlamak zor değil. Avrupalı büyük güçlerden söz ediyorsak, o halde bugün Almanya savaşın en kısa zamanda sona ermesi ve barış için çabalayan bir devlet durumundadır, fakat İngiltere ve Fransa, daha dün saldırıya karşı çıkan bu devletler, savaşın devamından yana ve barışın sağlanmasına karşıdırlar.
…
Bütün öteki ideolojik sistemler gibi Hitlerizmin ideolojisi de onaylanabilir ya da reddedilebilir, bu, siyasal görüşlere göre değişir. Ama herkes şunu kavrayacaktır ki, bir ideoloji zorla yok edilemez, savaş yoluyla ortadan kaldırılamaz. Bu yüzden, 'Hitlerizmi ortadan kaldırmak' için yapılan savaş gibi, 'demokrasi' için mücadelelerin sahte bayraklarıyla örtülen bir savaş gibi savaşları sürdürmek, sırf anlamsız değil aynı zamanda canicedir de.
…
Dünya egemenliklerini kaybedeceklerinden korktukları için, İngiltere ve Fransa'nın yönetici çevreleri Almanya'ya karşı savaşın geliştirilmesi politikası güdüyorlar.
…
Almanya ile ilişkilerimiz, az önce belirttiğim gibi, köklü biçimde düzeldi. Burada olaylar, dostluk ilişkilerinin sağlamlaştırılması, pratik işbirliğinin geliştirilmesi ve Almanya'nın barış için gösterdiği çabalarda desteklenmesi doğrultusunda akacak. Sovyetler Birliği ile Almanya arasında imzalanan Saldırmazlık Paktı bizi Almanya bir savaşa katıldığında, tarafsız kalmakla yükümlü kılıyor. Biz bu çizgiyi doğru bir biçimde izledik; birbirlerimizin 17 Eylülden başlayarak eski Polonya topraklarına girmeleri bununla kesinlikle çelişmiyor.
…
Biz kararlılıkla, Almanya ile ilişkilerin düzelmesi için çaba harcadık ve Almanya'da bu yönde gösterilen çabaları her biçimde selamladık. Şimdi Alman İmparatorluğu ile ilişkilerimiz dostça ilişkiler temelinde, Almanya'nın barış yönündeki çabalarını desteklemeye hazır olmamız

temelinde ve aynı zamanda Sovyet-Alman ekonomik ilişkilerinin iki devletin karşılıklı çıkarlarına uygun olarak geliştirilmesi isteğine dayanılarak kuruldu."[216]

1940 Ocağında Komünist Enternasyonal dergisinde yazı kurulu imzasıyla basılan makalede, Hitler faşizmi baş düşman olmaktan çıkarılıp yerine İngiltere konuyordu. Tabii ki Hitler'in dış politikasını överek.

"İngiltere'nin, ne pahasına olursa olsun, kıtanın en büyük iki devleti arasında bir savaş, sosyalizm ülkesine karşı bir savaş çıkarmaya kararlı olduğu açığa çıkınca ve her şeyden önce Almanya, dış politikasında belirleyici bir değişim yaparak, sadece sosyalizm ülkesine karşı savaş planlarından vazgeçmekle kalmayıp, bunun ötesine geçerek, Sovyetler Birliği ile barışçıl, dostça ilişkiler içerisine girince durum değişti. Bu andan başlayarak, Avrupa'da savaşı zincirlerinden boşandıran İngiltere'ydi artık ve savaş alanını genişletmek ve yeni bir dünya savaşına yol açmak için elinden geleni yapan, o andan beri İngiltere'dir. Bugün bütün barış önerilerini geri çeviren, isteklerini silah zoruyla gerçekleştirmeye ve bütün ulusları savaşın içine çekmeye kararlı olduğunu gösteren, İngiltere'dir."[217]

1940 Ağustosunda, Hitler orduları, Norveç, Fransa, Belçika, Danimarka, Hollanda'yı işgal ettikten sonra bile, Molotov Sovyet-Alman Paktını överek şöyle konuşabiliyordu:

"Hükümetimizin titizlikle uyduğu bu anlaşma, Sovyet-Alman ilişkilerinde anlaşmazlık ihtimalini ortadan kaldırdı. Sovyet tedbirleri Batı sınırlarımız boyunca uygulandı ve bu durum aynı zamanda Almanya'ya bir emniyet duygusu sağladı."[218]

Şimdi düşünün; bu sözleri okuyan bir anti-faşist, komünist, Almanya'ya karşı savaşabilir mi? Almanya saldırgan değil, barış istiyor, diğerleri saldırgan, savaş istiyor. Almanya'nın çizmeleri altında ezilen Fransa'da yaşayan komünist ne yapsın? Halklar Hitler'e karşı savaşmasın mı? Yığınları anti-faşist saldırganlığa karşı uyarmayan, onun aldatılmasına, uyutulmasına, kaderlerine razı olmaya yardım eden bu politika devrimci sayılabilir mi? Baş düşman olan Hitler'e karşı savaşılmaya çağrılmayan halktan, aynı zamanda kendi burjuvalarına karşı savaşması nasıl istenecek? Komünistlerin bu pakt sayesinde içine düştükleri zor durumu Henri Lefebvre şöyle özetliyor:

"Bu pakt Sovyetler Birliği'ne belki bir yıl zaman kazandırdı, ama komünist partilerin büyük ölçüde güç yitirmesi pahasına. İnsanlar Hitler'e karşı kavgaya atılmışlardı ve ansızın bu paktın varlığı ortaya çıktı. Partiye güven bağlanmıştı ve bu güven bir kaç saat içinde sarsıldı."[219]

Stalin'in politikasının özü şuydu: "Savaşan emperyalistler arasında taraf tutmuyoruz" diyerek Hitler'in yanında durmaktı. Emperyalistler arasındaki çelişkilerden yararlanmanın ötesinde, faşizmin yanında taraf olmak, bayrak sallamak, Stalinci politikaya nasip oldu.

Batılı emperyalist ülkelerin, Hitler'in ilk önce Sovyetler Birliği'ne saldırmasını istediklerinden, onu teşvik ettiklerinden kuşku duyulamaz. Onların kendi egemenlerini kurtarmak için savaşa girmek zorunda kaldıklarından da kuşku duyulamaz. Onların da halkların düşmanı olduklarından, yeni toprakları (pazarları) işgal etme özlemlerini içlerinde taşıdıklarından da şüphe edilemez. Ne var ki, söz konusu olan ezilenlerdir, halklardır, anti-faşist güçlerdir.

[216] Molotov, *III Enternasyonal 1919-1943 Belgeler*, s.257,258,259,260,261,262.
[217] *III Enternasyonal 1919-1943 Belgeler*, s.266-267.
[218] Molotov, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt I*, s.370.
[219] Henri Lefebvre, *Yaşamla Söyleşi*, s.36.

Ezilenleri, Hitler'in zalim politikasına teslim ederek karşıya geçip seyredenleri, anti-faşist mücadele azmini kıranları, tarih siyah yazıyla kaydetmiştir.

* * *

Komintern'e bağlı partiler, özellikle de Fransız KP'si çok zor durumda kalmıştı. "Halk Cephesi" boyunca, kendi burjuvalarına gösterdikleri hoşgörüyü, şimdi de Hitler'e gizli biçimde göstermek zorundaydılar. Şimdiye kadar Hitler faşizmi hakkında söyledikleri şeyleri öne çıkarmamaları, fakat Stalin'i haklı çıkarmaları gerekiyordu.

İlk iş olarak Molotov'un 1939'da yaptığı konuşmayı elli bin nüsha çoğaltıp gizlice dağıttılar. Kadrolarını, savaşın emperyalist amaçlar güttüğü konusunda, taraf tutmama konusunda (tabii ki zorunlu olarak Hitler'in saldırgan olmadığını söyleyerek) ikna etmeye çalıştılar.

Fransız burjuvazisi eline iyi bir olanak geçirmişti artık. Burjuvaziye göre komünistler "ulusa ihanet" ediyorlardı. Yasaklanmaları, tutuklanmaları gerekiyordu, öyle de yaptılar. Parti Sekreteri Thoréz dahil, komünistler hapislere atıldı, toplama kamplarına sürüldü. Burjuvazinin komünistlere karşı duyduğu sınıf kinini uygun koşullarda açığa çıkarmasını anlamak zor değil. Ancak daha önemlisi, komünistlerin yığınların anti-faşist direnişinden kopmalarıydı. Bu mücadeleyi burjuva milliyetçilerine bıraktılar. Sovyet politikasını izleyerek anti-faşist saflarda yer almak pratik olarak mümkün değildi. Fransız komünistleri "barış istemek" zorundaydı; bu ise Hitler'e karşı teslim olmak anlamını taşıyordu. Eğer Stalin, anti-faşist politikayı koruyarak, taktiksel bir "saldırmazlık paktı" ile yetinseydi belki işler daha kolaylaşacaktı, ama durum tam tersiydi. Sovyetler Hitler'i saldırgan görmüyordu; baş düşman Hitler değildi, saldırgan olan diğer emperyalist ülkelerdi.

Fransız KP başlangıçta Hitler saldırısına karşı eski anti-faşist politikayı sürdürmeye çalıştı, ama bu noktada direnemedi; kısa bir zaman sonra Stalin'in politikasına adapte oldu. Halbuki, Hitler'e karşı burjuva partilerinden daha önde anti-faşist çizgiyi savunmada direnip, kendi politikalarını Sovyetler Birliği'nin politikasından ayırarak, kendi burjuvalarının amaçlarını açıklayarak doğru tutum alabilirlerdi, almadılar. Stalin gibi konuşmaya devam ettiler. Hatta Hitler'in Vichy hükümetindeki temsilcisi olan Otto Azetz'e başvurarak hapisteki komünistlerin serbest bırakılmalarını istediler.

Hitler'in Saldırısı ve Komintern'in Dağıtılması

Almanya, 1941 Haziranında Sovyetler Birliği'ne saldırdı. Bu beklenen bir şeydi, ama Stalin için değil. Bu, Stalin'in şu sözlerinden belli.

"Faşist Almanya'nın, saldırmazlık anlaşmasını ansızın ve kalleşçe bozması çok önemliydi."[220]

Stalin ve Komintern Almanya üzerine söyledikleri övücü sözleri unutmak zorundaydılar. Yeniden anti-Hitler tutumu geliştirdiler; İngiltere'yi baş düşman olmaktan çıkardılar. Batı kapitalist ülkeleriyle anlaşma zemini yaratmak için çalışmaya başladılar.

1941 Kasımında Almanlar Sovyet topraklarının önemli bir kısmını ele geçirmişti (bu topraklarda yaklaşık olarak tüm nüfusun %40'ı yaşıyordu; kömür, demir, çelik, alüminyumun yarısından fazlasını üretiyorlardı).

[220] Stalin, aktaran İsaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı, Cilt II*, s.239.

Sovyetler Aralık ayında saldırıya geçebildiler. Stalin Batı ülkeleriyle ittifak kurabilmek için, onlara ideolojik güvenceler vermeliydi. Proleter devrimini rafa kaldırıp, sadece demokrasiden bahsetmeliydi.

1942 Mayısında Rus-İngiliz ittifak anlaşması imzalandı. Batı ile sözde bir birlik kurulmuştu, ancak pratikte Sovyetler Birliği Almanya'ya karşı tek başına savaşıyordu. 1943 yazında Kızılordu Sovyet topraklarının üçte ikisini geri aldı.

Stalin Batı'yı daha fazla yanına çekebilmek için, onların korkutucu rüyası olan Komintern'i aynı yılın baharında tarihe gömdü. Komintern aslında çok önceden beri işletilmeyerek dağıtılmıştı. Fakat resmi olarak dağıtılmasındaki amaç Batı'ya güvence vermekti. Ortak eylem böylece kolaylaşacaktı. Komintern Yürütme Komitesi'nin 15 Mayıs 1943'te aldığı kararda (bu karardan bir hafta sonra Komintern dağıtıldı) şöyle deniyordu:

"Anti-Hitler koalisyonu ülkelerinde geniş halk yığınlarının ve her şeyden önce ileri işçilerin kutsal görevi, Hitler bloğunu en hızlı bir biçimde ezmek ve ulusların eşit haklar temeli üzerinde ortak çalışmasını güven altına almak için bu hükümetlerin savaş çabalarını her yönden desteklemektir."[221]

Komünistler yeniden kendi burjuvalarının kontrolüne girmeye çağırılıyordu. Komünistler burjuva demokrasi sınırının ötesine geçmemeliydi. Stalin daha açık olarak Reuter ajansının Moskova muhabirine, Komintern'in tam zamanında kapatıldığını, bu kapatmanın Hitler'e karşı olan ulusların ortaklığını güçlendireceğini, tek bir "özgürlük cephesi" yaratacağını söylüyordu. Stalin'in açıklaması kendi sözleriyle şöyle:

"Soru: Komintern'in feshedilmesi kararı üzerine İngiliz yorumu çok olumlu oldu. Bu konudaki Sovyet görüşü ve gelecekteki uluslararası ilişkiler konusunda tavırı nedir?

Yanıt: Komünist Enternasyonal'in kapatılması özgürlüğü seven bütün ulusların ortak düşmana -Hitlerizm- karşı ortak saldırısının örgütlenmesini kolaylaştırdığı için tam zamanında ve uygundur. Komünist Enternasyonal'in kapatılması uygundur, çünkü:

Hitlercilerin, 'Moskova'nın diğer ülkelerin hayatlarına onları 'Bolşevikleştirmek' için sözde müdahale ettikleri şeklindeki yalanını teşhir eder. Şimdiden sonra bu yalanlara bir son verilmiştir.
…
Komünist Enternasyonal'in kapatılmasının mükemmel biçimde zamanlandığını düşünüyorum, çünkü tam da şimdi, Faşist canavar son gücünü kullanıyorken, bu canavarın işini bitirmek ve halkı faşist baskıdan kurtarmak için özgürlüğü seven ülkelerin ortak saldırısını örgütlemek gereklidir."[222]

Komintern dünya devrimi anlayışına uygun olarak kurulmuştu, fakat Sovyet bürokrasisi için bu önemli olmadığından, Stalin eliyle Roosevelt-Churchill ile yapılacak görüşmeler için dağıtabilirdi. Gerçekten de, Komintern dağıtıldıktan sonra Kasım-Aralık 1943'te Tahran konferansı toplandı; Batı'nın Hitler'e karşı açacağı ikinci cephenin tarihi tesbit edildi. Ortak cephe pratik olarak da kurulmuştu artık. 1944 yazında İngiliz hükümeti kurtarılan bölgelerde kimlerin etkili olacağının görüşülmesini istedi. 1944 sonbaharında Kızılordu Romanya-

[221] *III Enternasyonal 1919-1943 Belgeler*, s.283.
[222] J.Stalin, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt I*, s.50,51.

Bulgaristan'a girmeye başladı. Balkanlardaki durumla ilgili özel bir anlaşma gerekiyordu. Bu ülkelerde denetimi kim ele alacaktı?

9 Ekim 1944, tarihe çok önemli bir gün olarak geçti. Stalin-Churchill kendi aralarında "etki alanları" konusunda anlaştılar. Bu anlaşmaya göre, Romanya'da, Bulgaristan'da Sovyetler Birliği daha fazla "etkili" olacaktı; Yunanistan'da ise İngiltere "etkisini" daha fazla gösterecekti. Diğer ülkelerde ise etki alanları yarı-yarıya bölüşülecekti. Bu oranlar zamanla değişse de, işin özü nimetleri paylaşmaktı. Bu görüşmeyi Churchill şöyle anlatıyor:

"Uygun bir anı kollayarak şöyle dedim: Şimdi Balkanlar'daki meselelerimizi ele alalım. Ordularımız Romanya ve Bulgaristan'da bulunuyor. Orada çıkarlarımız, misyonlarımız ve ajanlarımız var. Gelin, küçük ölçeklerde karşıt amaçlar gütmeyelim. Britanya ve Rusya'yı ilgilendirdiği kadarı ile, size Romanya üzerinde %90, bize de Yunanistan üzerinde %90 egemenlik desek ve Yugoslavya için de karşılıklı olarak %50 oranını kabul etsek nasıl olur? Söylediklerim tercüme edilirken yarım sayfa üzerine şunları yazdım:

Romanya	
Rusya	%90
Diğerleri	%10
Yunanistan	
Büyük Britanya	%90 (ABD ile anlaşmalı olarak)
Rusya	%10
Yugoslavya	%50-50
Macaristan	%50-50
Bulgaristan	
Rusya	%75
Diğerleri	%25

Tercüme işi bittiği zaman kağıdı Stalin'e uzattım. Kısa bir sessizlik oldu. Stalin mavi kalemini aldı, kağıdın üzerine kalın bir 'kabul' işareti yaptı ve bana doğru uzattı. Her şey bir an içinde olup bitmişti.

Daha sonra uzun bir sessizlik oldu. Kurşun kalemle yazılmış kâğıt masanın orta yerinde duruyordu. Sessizliği bozarak şöyle dedim: 'Milyonlarca insanın kaderini böyle sıradan bir kâğıt parçası üzerinde belirlemiz bir tür istihza olarak düşünülebilir. Kâğıdı yakalım.' 'Hayır sizde kalsın,' dedi Stalin."[223]

Bu anlaşmaya bağlı olarak Yunanlı komünistlerin başlarına nelerin geldiğini ileride ele alacağız.

Kapitalist ülkelerle Hitler'e karşı geçici anlaşmalar yapmak yanlış mıydı? Yanlış olan bu değildi. Yanlış, emperyalizmin gerçek yüzünü saklamaya hizmet eden ideolojik propaganda yapmaktı; komünistlerin devrim amacını rafa kaldırmaktı. Sadece Sovyetlerin sınır güvenliği üzerine kurulu bir anlayışla, dünya devriminden vazgeçerek davranmaktı. Ayrıca, başka ulusların gelecekleri hakkında emperyalistlerle yapılan iğrenç pazarlıklar, diğer ülke komünistlerinin bu pazarlıklara uygun olarak kullanılması ve yok edilmelerine göz yumulması yanlışın ötesinde ihanet idi.

Stalinizmin bu dönemle ilgili politikasını ülkeler özelinde kısaca inceleyelim.

[223] Churchill, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt I*, s.150-151.

Stalin'in Devrimi Engelleme Politikası

Stalin'in Hitler'le yaptığı ittifak döneminde Fransız KP'nin zor durumda kaldığını, halktan koptuğunu anlatmıştık. Sovyetler tavır değiştirdikten sonra FKP de doğal olarak tavır değiştirdi. Komünistler anti-faşist eylemlere girmeye başladılar. Daha önce, kendi burjuvalarını Hitler'i koruyarak "saldırganlar" olarak eleştirenler, yavaş yavaş bu tutumlarından vazgeçerek kendi burjuvazilerinin yedeğine girdiler. Almanya savunusuna bir çarpı atıp, diğer Batı Avrupa ülkelerini yüceltmeye başladılar.

22 Haziran 1941'den önce, De Gaulle "gerici ve anti-demokratik" olarak yerilirken, bu tarihten sonra müttefik oldu, övülmeye başlandı. Burjuvazi de onların bu olumlu tutumlarını ödüllendirmek için FKP'nin üzerindeki yasağı kaldırdı ve onları "ulusal komiteye" aldı. Tabii ki bir şartla: FKP, Fransız kuvvetlerinin Başkomutanı olan De Gaulle'nin emri altında çalışacaktı. 21 Ocak 1943'te FKP'nin yayın organı *L'Humanite*'de şöyle yazıyordu:

"Direnişin standardını yükseltmekle başı çeken General De Gaulle'e güvenimizi ilan etmek suretiyle Fransızların duygularını yansıtıyoruz."

Komünistler Hitler'in ordularına karşı en önde savaştılar; bu tutumlarıyla büyük bir güç topladılar. General De Gaulle bile "Anıların"da "savaşan unsurların liderliğinin komünistlerin ellerinde" olduğunu kabul ediyor. Tarihçi Eric Hobsbawm da Fransız komünistlerinin anti-faşist direnişteki önemli rolünü kabul ediyor; 15 bin FKP militanının düşman tarafından idam edildiğini söylüyor. Partinin üye sayısı 1939'da 300 bin iken, 1946'da 1 milyona fırlamıştı.

Fransa'nın kurtuluşunun ertesinde 1944'te, De Gaulle hükümeti kuruldu. Bu süreçte KP'si hep onun yanında olduğundan, bu hükümetin de arkasında durdu. Başkomutan De Gaulle, "milisleri dağıtan" bir karar aldığında (silahların orduya verilmesi isteniyordu), FKP bir süre itiraz ettikten sonra Thoréz'in baskısıyla bu karara uydu. KP'nin sekreteri Thoréz'in 1944'teki sloganı "Tek devlet, tek polis, tek ordu" idi. Ocak 1945'te MK, milislerin dağıtılmasını ve nizamın düzenli polis tarafından sağlanmasını onayladı. FKP kendi gücünü "burjuvazinin güvenliği" için dağıtıyordu. Ayrıca Thoréz, işçi sınıfının grev yapmamasını istiyordu. Bu, yeniden kurulacak Fransa'nın ekonomisini bozardı. Haziran 1945'te 10. Kongre'de üretimi geliştirmek için işçilerin daha fazla çalışmasını öğütlüyordu. Fakat maden işçileri greve gitmişti bile. Temmuz 1945'te Waziers'teki komünist madenciler toplantısında Thoréz şöyle konuşuyordu:

"Parti kongresinin kararları adına size dürüstçe söylüyorum ki, en ufak bir grevi bile onaylayamayız."[224]

Aralık'ta kamu hizmetinde çalışan işçiler genel grev istediler, FKP buna da karşı çıktı. Kısacası, işçi sınıfının yükselen hareketini durdurmak için, burjuvaziden daha iyi çalıştılar, başarılı da oldular(!)

FKP, enternasyonalist görevlerini de yapmıyordu. 1946 sonunda Fransa, Vietnam'a saldırdığında, hükümette beş komünist Bakan vardı. Fransa'nın ulusal çıkarı daha öndeydi. Reformist konumdaki FKP, sadece Stalin'in emirlerini yerine getiriyordu. Stalin için önemli olan Fransa ile kurduğu ittifakın bozulmamasıydı. 1947 Haziran'ında burjuvazi, Amerika'nın

[224] Thoréz, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt I*, s.41.

tavsiyeleriyle komünistlerin işini bitirdi. Ramadier, komünistleri dışlayarak hükümetini kurdu. Burjuvazinin, KP'ne o zamana kadar yaptığı fedakârlık için verdiği ödül buydu.

* * *

İtalyan KP, Mussolini hükümetine karşı ve onunla işbirliği yapan Hitler'e karşı savaşıyordu. Almanların Stalingrad yenilgisinden sonra, Mussolini'nin gidici olduğu belli olmuştu.

1943 baharında yüz binden fazla işçi greve çıktı. İngiliz-Amerikan kuvvetleri Sicilya'ya çıkarma yaptılar. Gerici - kral yanlısı Badoglio hükümeti başta idi. 1943 sonbaharında kitle hareketi ve silahlı eylemler kuzey İtalya'yı sarmıştı. Partizan hareketi gelişiyordu. Bu birlikler içinde komünistler, sosyalistler birlikte çalışıyorlardı. Partizan güçleri kurtardıkları bölgede, halka dayanan demokratik komiteler oluşturuyorlardı. KP, Sosyalist Partisi, Eylem Partisi, Badoglio hükümetine ve krala karşıydı. Ocak 1944'te bu partilerin Bari'de yaptığı ortak toplantıda bu yönde karar da alınmıştı.

Churchill 22 Şubat 1944'te yaptığı konuşmada bu partilerin Badoglio hükümetine karşı aldığı tavrı eleştiriyordu. Mart 1944'te hükümete karşı işçiler greve çıktıkları, sokağa döküldükleri sırada, Sovyetler Birliği Badoglio hükümetini tanıdığını, diplomatik ilişkilerin kurulacağını açıkladı.

"Stalin, kimi zaman, dış görünüşe o kadar önem vermeden hareket etti ki, en ılımlı sosyalistleri ve ılımlı liberalleri bile şaşkına çevirdi. Nitekim, etki bölgeleri konusundaki anlaşma daha yapılmadan önce, Mart 1944'te Mareşal Badoglio'nun hükümetini tanıması, bunun bir örneğiydi. Sol ve merkez İtalyan siyasi partileri, Habeşiştan'ı ele geçirmiş olan ve Kral Victor Emmanuel'in sadık bendesi olan Badoglio'nun görevinden alınması konusunda kampanya açmışlardı. Oysa Stalin'in tutumu, muhalifleri karşısında, Badoglio'nun durumunu güçlendirmişti. Kısa bir zaman sonra *İzvestiya*, Kral'ın çekilmesi için baskı yapan İtalyan solcularına, hanedan ile çatışmaktan vazgeçmelerini tavsiye etti."[225]

Komünist Partisi çıkmaza girmişti. Sovyetler Birliği'nin bu tutumunu onaylayacaklar mıydı? Stalin, Sovyetler Birliği'nde olan Togliatti'yi İtalya'ya partinin başına geçmesi için gönderdi. Togliatti 27 Mart 1944'te Napoli'ye geldi, Stalin'in görüşlerini savunmaya başladı. Partiyi "ulusal bir birlik hükümetinin" kurulması konusunda ikna etmeye girişti. Fransa'da olduğu gibi burjuvazi ile işbirliği yapmak gerekiyordu.

"Togliatti'nin SSCB'den döndükten sonra halka yaptığı ilk konuşmasında açıkça söylediği gibi, 'İtalya işçilerinin bugünkü sorunu Rusya'da yapılanı yapmak değildir.' 'Bugünkü' sorun Hitler'in Almanya'sını yenilgiye uğratmaktı."[226]

Togliatti, Badoglio hükümetine katılmayı kabul etti. Parti düne kadar eleştirdiği hükümeti şimdi olumluyordu. Nisan 1944'te kurulan koalisyonda artık komünistler de vardı. Daha sonra kurulacak ikinci Bonomi burjuva hükümetinde, Sosyalist Parti ve Eylem Partisi bu gerici hükümete girmeyi kabul etmezken, komünistler yine hükümete katıldılar.

Komünist Partisi, partizan hareketinin yarattığı ulusal kurtuluş komitelerinin öne çıkmasını, iktidarı almasını istemiyordu. "Bir iktidar ikiliği yaratmamak gerekir" diye, tutumunu açıklamıştı.

---

[225] İsaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı, Cilt II*, s.324-325.
[226] Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.70.

İngiliz-Amerikan güçleri, Partizan hareketini denetlemek için kendi subaylarını onların başına koymaya başladılar. Partizanların (Nisan 1944'te 300 bin kişilik silahlı güce sahiptiler) kurdukları "ulusal direniş komitelerinin" yöneticilerini değiştirdiler (bunun için eski yönetim aygıtının adamları kullanılıyordu). Partizanların el koyduğu toprakları kapitalistlere, toprak sahiplerine geri verdiler. 1945 Aralığında İKP 5.Kongresi'nde, partizanların silahsızlandırılmasını savunan ve gerçekleştiren ilk partinin KP olduğunu Togliatti övünerek anlatıyordu.

"Partiler arası mücadelede şiddete başvurmamak için yaptığımız anlaşmada birleşiyoruz. Bu anlaşma hepsinin silahsızlanması çağrısında bulunuyor. Partizan birlikleri ile ilgili önlemler alarak bu kararı ilk uygulayan biz olduk."[227]

Aralık 1945'te Togliatti böyle konuşurken, KP'nin üye sayısı 2 milyona yaklaşmıştı (1943'te üye sayısı 5000 idi). Parti bu gücünü doğru kullanmadı, burjuvazinin kuyruğu oldu. Müttefik kuvvetlerinin sözcülüğünü yaptılar. 1946 Nisanında yapılan Yasama Meclisi seçimlerinde komünistler oyların %35'ini aldılar (4,5 milyon). Ancak 1947 Mayısında Amerika'nın açık etkisiyle KP hükümetten çıkarıldı. Burjuvaziyi destekleme politikası Fransa'da olduğu gibi burada da iflas etmişti.

* * *

Önce Ekim 1944'te Chruchill ile Stalin arasındaki anlaşmayı hatırlayalım. Bu anlaşmaya göre, Yunanistan İngiltere'nin "etki alanı" olarak kabul ediliyordu. Bunun anlamı, Yunanistan'ın geleceğine İngiltere-Amerika karar verecekti; SSCB de bu sonucu kabul edecekti. Stalin sözüne sadık kaldı. Yunanistan'da İngilizler Papandreou yönetimini destekliyorlardı. EAM (ulusal kurtuluş cephesi) ise ona karşı tutum almıştı. 1944 Kasımında, yani Stalin ile yapılan anlaşmadan bir ay sonra, Churchill, Eden'e bir emir gönderdi. Bu telgrafta şöyle yazıyordu:

"Bence, Yunanistan'da eylem özgürlüğü için Rusya'ya ödemek zorunda olduğumuz fiyatı öderken, M.Papandreou yönetimindeki Helenik Kraliyet Ordusu'nu desteklemek için İngiliz birliklerini kullanmakta duraksamamalıyız… EAM'la bir çatışma olacağını kuvvetle tahmin ediyorum; zemin iyi seçilmişse bundan kaçınmamalıyız."[228]

Churchill, ulusal kurtuluş cephesi ile savaşmak zorunda olacağını görüyordu. EAM, komünistlerin de içinde yer aldığı yaklaşık 1,5 milyon kişiyi örgütlemiş silahlı halk hareketiydi. Ülkenin önemli kısmını kontrol ediyordu. İngiliz birlikleri kontrolü ele geçirmek, halk hareketini ezmek için 1944 Aralığında EAM'a savaş açtılar. Stalin, Yunanlı komünistlere yardım etmek şöyle dursun, onları İngilizlerle anlaşmaya zorladı. 1945 Şubatında Varkiza anlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar. Bu anlaşma, kraliyet iktidarının yeniden kurulmasına ve halk hareketinin sindirilmesine yol açtı (daha sonradan YKP, 8.Kongresi'nde bu anlaşmayı kabul etmekle yanlış yaptığını kabul etti).

Yunan direnişçilerinin ezilmesine göz yuman Stalin, Churchill'e dostluğunu göstermişti. Churchill Avam kamarasında yaptığı konuşmada Stalin'i övüyordu artık.

"Mareşal Stalin ve Sovyet liderleri, Batı demokrasileri ile, onurlu bir dostluk ve eşitlik içinde yaşamak istiyorlar… Verdikleri bu söze bağlı kalacaklarından eminim. Yükümlülüklerini,

[227] Togliatti, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.80.
[228] Churchill, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.105.

Sovyet Hükümeti gibi sağlam şekilde yerine getiren bir başka hükümet daha bilmiyorum. Rusların iyi niyeti konusunda tartışmaya girmeyi kesin olarak reddediyorum burada.

Churchill, bu sözleri söylerken sağlam temellere dayanıyordu. Çünkü, 1944 yılı Aralık ayında, Yunanistan'da iç savaş patlayınca, Sovyet basını ve radyosu, Yunan solcu partizanlarına karşı duyulan yakınlığı dile getiren tek kelime yazmamış ve söylememişti. Bu sürekli ve 'esrarengiz' susuş, Stalin'in bu meseleyle ilgili kalmadığını gösteriyordu. Churchill ile dostluğunun en parlak günlerini yaşıyordu o sırada."[229]

Yunan partizan hareketini ezen İngilizler Şubat 1945'te Yalta toplantısına katıldıklarında, Churchill utanmadan şöyle diyordu:

"Yunanistan'da zaten değişik kesimleri temsil eden bir hükümet kurulamazdı. Çünkü partiler birbirinden nefret ediyorlar."[230]

Stalin Yunanistan'ı feda etmişti, ama gizli anlaşma gereği olan haklarını istiyordu (özellikle Polonya'da). O, Belçika'daki, Yunanistan'daki olaylara karışmamıştı, çünkü müttefikler açısından güvenliğin önemini anlıyor, onlara hak veriyordu (yeter ki onlar da Sovyetler Birliği'nin Polonya'da egemenlik kurmasına hak versinlerdi). Stalin, Truman ve Churchil'e 24 Nisan tarihinde bir mesaj gönderdi: Onlara, Yunanistan'ın karşılığında, SSCB'nin güvenliğinin sağlanmasına olanak tanıyacak bir anlayışla davranılması gerektiğini hatırlatıyordu. Stalin mesajında şöyle diyordu:

"Yunanistan'da gerçekten temsili bir hükümetin kurulup kurulmadığını veya Belçika hükümetinin gerçekten demokratrik olup olmadığını bilmiyorum. Bu hükümet kurulurken Sovyetler Birliği'ne danışılmadı; Sovyetler Birliği de bu meselelere karışmaya hakkı olduğunu iddia etmedi, çünkü Belçika ve Yunanistan'ın Büyük Britanya'nın güvenliği için ne kadar önemli olduğunu anlıyor. Polonya tartışılırken güvenlik bakımından Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını göz önünde bulundurmak için neden hiçbir girişimde bulunulmadığını ise anlayamıyorum."[231]

İşte, Yunanistan devrimi Stalin'in bu güvenlik anlayışına kurban gitti. Yunan direnişi 1,5 yıl sonra tekrar yeniden başladığı zaman 1944 yılındaki olumlu koşullar yoktu. Yunanistan'ı burjuva egemenliğine bütünüyle bırakmak zorunda kaldılar. Stalin'in milliyetçi politikasının günahını Yunanlı komünistler böylece ödediler.

* * *

Yugoslavya deneyi çok önemli dersler içeriyor. Stalinci politikaların yanlışlığını açık olarak gösteriyor. Detaylar üzerinde duralım.

1939-1941 Hitler-Stalin ittifakı döneminde Yugoslav KP, anti-Hitler propagandadan vazgeçmedi. Ribbentrop'un, "Yugoslavya'da anti-nazi propaganda yapılıyor" diye, Stalin'e bir nota vermesi bunu gösteriyor.

[229] Aktaran İsaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı, Cilt II*, s.322.
[230] Churchill, aktaran Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.85.
[231] Stalin-Churchill konuşması, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.164.

15 Nisan 1941'de Yugoslavya, Almanya karşısında yenilgiyi kabul ettiğinde, Yugoslav KP halka anti-faşist kavgaya devam etmesi çağrısı yapıyordu. Hitler'in Sovyetler'e saldırmasından sonra, Tito önderliğindeki KP partizan hareketini örgütlemeyi hızlandırdılar.

Partizanlar, hem Almanya'ya, hem de kendi ülkelerindeki kapitalistlere ve toprak ağalarına karşı savaşıyorlardı. Tito, anti-faşizm ile anti-kapitalizmi birleştiriyor, kurtarılan bölgelerde halk komiteleri kuruyordu; yönetimi onlara devrediyordu. Bu politika, Stalin'in devrimci dönüşümleri anti-Hitler zaferden sonraya erteleyen, burjuva demokrasi çerçevesinde kalmayı öğütleyen politikasından sadece farklı değil, taban tabana da zıttı. Yugoslav KP İngilizlerin desteklediği, Stalin'in onayladığı eski rejim taraftarıyla uzlaşmıyor, onlara karşı da savaşıyordu.

Tito 1942 Şubatında Stalin'e başvurarak askeri yardım istedi. Stalin, Yugoslav KP'nin "iki cephede savaşım" politikasından memnun değildi; bu politika, müttefiklerle onun arasını bozuyordu. Stalin ekibine göre Yugoslav KP "ittifakları dikkate almayan yanlış bir yolda" idi. Tito'nun başvurusuna yanıt 5 Mart 1942'de geldi:

"Gönderdiğiniz bütün bilginin incelenmesi şu izlenimi vermektedir ki, Büyük Britanya ve Yugoslav hükümetinin taraftarları, partizan hareketinin Komünist bir karakter kazanmakta olduğu ve Yugoslavya'nın Sovyetleştirilmesinin amaçlandığı kuşkularında belli bir haklılığa sahiptirler. Örneğin, neden özel bir Proleter Tugayı kurma ihtiyacı duydunuz? Kuşkusuz, şu anki temel ve acil görev, bütün anti-Nazi akımları birleştirmek, işgalcileri ezmek ve ulusal kurtuluşu sağlamaktır."[232]

Stalin sadece burjuva demokrasisi için savaş istiyordu, Yugoslav KP ise demokrasi için savaşımı anti-kapitalist savaşımla birleştiriyordu. Tito kendi tutumuyla, Stalin'in tutumu arasındaki farkı anlamıştı.

"Tito'nun 11 Mart 1942 tarihli mektubunda Dilas'a izah etmeye çalıştığı gibi: 'Büyükbaba'nın (partizanlar kendi aralarında Stalin'e bu adı takmışlardı) çevresinde İngiltere ve Amerika ile olan ittifak düşüncesine çok önem veriliyor ve bu ittifak ruhuna zarar verebilecek hiçbir şeye meydan vermemek istiyorlar."[233]

Stalin, Yugoslav Komünist Partisi'ne silah yardımı yapmak için, İngiltere'nin tanıdığı kral yanlısı hükümeti tanımasını ve işbirliğine gitmesini istiyordu. 1942 sonbaharında partizan hareketi büyük bir atılım yapmış, kurtuluş ordusunun sayısı 150 bin kişiye ulaşmıştı.

Tito halktan aldığı güçle 1943 Ekiminde SSCB-İngiltere-ABD Dışişleri Bakanlarının Moskova konferansına, kralı ve Londra'daki sürgün hükümetini tanımadığını bildirdi. "Üçlü" önce bu tutumu ciddiye almadı, ancak 1943 sonuna gelindiğinde Tito'yu hesaba katmadan bir şey yapamayacaklarını anladılar. Tito'ya yardım etmeye başladılar, fakat karşılığında kraliyet hükümeti ile uzlaşma istiyorlardı. Tito 1944 Ağustos'una kadar direndi. Yugoslav KP sonunda uzlaşmaya razı oldu, ama egemenlik kurduğu alanları bırakmadı, ordusunu daha da güçlendirdi. Yugoslav KP yakınında meydana gelen "Yunanistan trajedisini" 1944 Aralığında gördüğünde daha dikkatli davranmaya karar verdi.

"Yugoslavya yöneticileri için Yunanistan'da ELAS'ın (Yunan Halk Kurtuluş Ordusu) ve EAM'ın (Ulusal Kurtuluş Cephesi) başına gelenler ibret alınacak derslerdi. Bu örgütler

[232] Aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.98.
[233] Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.55.

Yugoslavya örneğini izleyerek savaşın sonuna doğru illegal bir devlet aygıtı kurmuşlar ve eski devlet aygıtının yerine bu yeniyi oturtmanın çalışmalarına girmişlerdi. Ama İngiliz kuvvetleri acımasız şekilde onları bastırırken Sovyet Ordusu ise (nüfuz bölgeleri anlaşmasına uyarak) onları korumak için kılını bile kıpırdatmamıştı. Bu gelişmelerin de etkisiyle Yugoslavlar dosta düşmana taviz vermeden ilerlemeye devam ediyorlardı."[234]

"Üç büyükler" 1945 Şubatında Yalta'da, Tito önderliğindeki ulusal kurtuluş konseyinin, kral yanlısı politikacılarla genişletip geçici bir parlamento haline getirilmesini kararlaştırdı. Londra'dan dönen bu politikacılar Belgrad hükümetine girdiler, fakat gördüler ki, Tito'nun gücü karşısında yapabilecekleri fazla bir şey yoktu. 6 ay geçmeden hükümetten istifa etmek zorunda kaldılar.

11 Kasım 1945'te seçimler yapıldı, güçlerine güvenmeyen kral yanlıları seçimi boykot ettiler. Buna rağmen seçmenlerin yaklaşık %80'i oy kullandı ve halk cephesi oyların %90'nı aldı. Bu sonuç, Yugoslav KP'nin tartışılmaz egemenliğini gösteriyordu. Yugoslavya devrimi, SSCB-İngiltere-Amerika'ya karşı zafer kazanmıştı.

Stalin'in politikası uygulansaydı, Yugoslavya ancak bir Fransa, bir İtalya gibi olabilirdi. Yugoslav Komünist Partisi, iktidarı burjuvalara teslim etmek zorunda kalabilirdi. Stalin'e rağmen gerçekleşen bu devrimin önderlerinden intikam alınacaktı, ama şimdi değil; 1948 yılını beklemek gerekecekti.

* * *

Stalin'in 1925'te uyguladığı Kuomintang'ı destekleme siyasetinin binlerce komünistin öldürülmesine yol açtığından sözetmiştik. Çang Kay-Şek'in yaptıkları bir süre sonra unutuldu. 1937'de Sovyet hükümeti Kuomintang hükümetiyle bir pakt imzalamıştı ve bu hükümete ekonomik-askeri açıdan yardım ediyordu.

1941 Nisanında Stalin, Japonya ile bir "saldırmazlık" anlaşması imzaladı. Japonya, Çin'de kazandığı mevzileri genişletmeye başladı. Bu anlaşma, o zamana kadar Japonlara karşı savaşan komünistlerin durumunu zorlaştırdı. Hitler Sovyetlere saldırdığında, Stalin yeniden politika değiştirerek, Mao'nun başını çektiği komünist güçlerin Kuomintang ile birleşerek Japonlara karşı savaşmasını istedi.

Komintern Hitler'e karşı, İngiltere ve ABD ile ittifak kurduğu dönemde Çang Kay-Şek'i destekliyordu. 1942'de Komünist Enternasyonal dergisinin başyazısında şöyle deniyordu:

"Büyük Britanya ve Birleşik Devletler Çin'in Japonya'ya karşı zaferine büyük bir ilgi duyuyorlar, çünkü bu zafer aynı zamanda onların da zaferi olacak. Çin'in önünde, Müttefiklerin yardımıyla silahlı kuvvetlerini geliştirme imkânı açılıyor. Savaşın güçlüklerinden korkarak yalpalayan ögeler yeniden cesaretleniyor. Çin halkının, istilacılara karşı sürekli bir mücadelenin zorunluluğunu savunan tabakaların temsilcileri haklı çıktılar ve şimdi kurtuluş savaşının etkinleştirilmesi için eskisinden daha büyük imkânlara sahiptirler. Kapitülasyon tehlikesi gözle görülür biçimde geri plana itildi. Wang Tsin-Weis kukla hükümetinin tabanı daha da daraldı. Çang Kay-Şek başkanlığındaki Çin hükümetinin otoritesi güçlendi."[235]

[234] Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.61-62.
[235] *III Enternasyonal 1919-1943 Belgeler*, s.280.

ÇKP, Kuomintang'ın kendi düşmanı olduğunu biliyordu. Hem Kuomintang'a, hem de Japonya'ya karşı savaşıyordu. Tito'nun politikası kadar net gözükmese de, Mao'nun politikası Stalin'in politikasına denk düşmüyordu. Mao mümkün olduğunca, Sovyet politikası ile uyumlu görünürek bildiğini yapıyordu. ABD Çang Kay-Şek'i destekliyordu ve böylece Stalin'in ve Roosevelt'in amacı ortaktı: Kuomintang'ın yönetiminde Çin'in birliğini sağlamak.

"1944 güzünde Roosevelt, General Hurley'i, Çang'a elçi olarak gönderdi. Hurley Moskova'ya uğradı ve Lotov ile Çin'deki durumu gözden geçirdi. Bu görüşmeye dayanarak, Çinli diktatörü aşağıdaki noktalarda 'ikna' etmeyi başardı: (1) Rusya Çin'deki Komünist Parti'yi desteklemiyor, (2) Rusya Çin'de kavga veya iç savaş istemiyor, ve (3) Rusya Çin ile daha uyumlu ilişkiler istiyor.

Hurley (15 Nisan 1945) ve Hopkins (28 Mayıs 1945) ile yaptığı konuşmalarda Stalin, Sovyet amacının Çang Kay-Şek'in denetimi altında Çin'in yeniden birleştirilmesi olduğunu ilan etti."[236]

Eylül 1945'te Mao ile Çang Kay-Şek görüştüler, fakat anlaşamadılar. Kuomintang, komünistleri ezmek için saldırıya geçti, ama onları yok edemedi. Aralık 1945'te, SSCB-İngiltere-ABD, "ulusal birlik hükümetinin" kurulmasını istediler. Komünistler ateşkes yapmak zorunda kaldı. Yeniden yapılan görüşmeler sonucu değiştirmedi. 1946 yazında iç savaş ülkenin bütününe yayılmıştı. ABD, Çang Kay-Şek'e yaptığı yardımı arttırarak, uçak, uzman, para dahil her yolla Kuomintang'ı güçlendiriyordu. Komünistler bu olanaklardan yoksunlardı. 1947 yazına kadar Kuomintang belirleyici bir güce sahipti. Fakat bir yıl sonra durum değişti ve Mao'nun yönetimindeki KP özellikle kırlarda güçlenmeye başladı. 1948 sonunda halk ordusu hegomanyasını kurarak, 1949 Ocağında Pekin'e, Nisan ayında da Nanking'e girdi.

"Nitekim SSCB Çin'de bir komünist iktidarın kurulmasını pek istemedi, ancak bu iktidar gerçekleşti.
…
Nisan 1949 gibi geç bir tarihte Çang Kay-Şek başkenti Nanking'i terk edip Kanton'a çekilirken, Sovyet büyükelçisi -öteki diplomatlar arasında tek başına- ona eşlik etti."[237]

1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti resmen ilan edildiği zaman, Stalin kendi politikasının bir kez daha yenilgiye uğradığını gördü. Kendisine rağmen bir devrim daha olmuştu. Stalin ortaya çıkan Çin gerçeğini kabul etmek zorundaydı (1947'de Kominform kurulurken ÇKP üye olmak için davet bile edilmemişti). Stalin'in Çin devriminde apaçık ortaya çıkan hatasını kabul ettiğini gösteren belgeler var. Stalinci Kenneth N.Cameron bile bunu kabul ediyor. Cameron önce Mao'dan, sonra da Stalin ile Milova Djilas'ın konuşmasından aktarıyor:

"Mao daha sonra o dönemindeki tavrını 'Stalin, bir iç savaş yaşanmamasını ve Çang Kay-şek'le anlaşmamızı, yoksa Çin'in yok olacağını söyleyerek, Çin'in devrim yapmasını önlemek istedi. Fakat biz onun dediklerini yapmadık.'

Bu, Stalin'in 1948 yılında Milova Dijlas ile yaptığı 'söyleşi' ile de uyumlu:

Evet, doğrudur, biz de hata yapabiliriz! Japonya ile savaşın bittiği bir dönemde Çinli yoldaşları Çang Kay-Şek ile geçici bir anlaşma yapmanın yollarını bulmaya davet ettik. Görüşmemiz

[236] Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.342.
[237] Aktaran Eric Hobsbawm, *Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991, Aşırılıklar Çağı*, s.265.

sırasında bizimle aynı düşünceyi paylaştıklarını söylediler, ancak ülkelerine döndüklerinde kendi bildiklerini yaptılar: güçlerini bir araya toplayıp, vurdular, biz değil onlar haklı çıktı."[238]

Ayrıca bu konuşmanın başka bir versiyonu da şöyle:

"Kardelj'e göre Şubat 1948'de Stalin ona ve Dimitrov'a aşağıdaki değerlendirmeyi yaptı: 'Savaştan sonra Çinli yoldaşları Moskova'ya davet ettik ve Çin'deki durumu tartıştık. Onlara açıkça, Çin'deki ayaklanmanın gelişiminin hiçbir umut taşımadığını, Çinli yoldaşların Chang Kay-Şek hükümetine katılmaları ve ordularını dağıtmaları gerektiğini anlattık. Çinli yoldaşlar burada, Moskova'da, Sovyet yoldaşların gözü önünde bunları kabul ettiler, fakat Çin'e döndüler ve tam aksi yönde hareket ettiler. Güçlerini topladılar, ordularını örgütlediler ve şimdi, gördüğümüz gibi, Çang Kay-Şek'in ordusu ile savaşıyorlar. Şimdi Çin olayında hata yaptığımızı kabul ediyoruz."[239]

Stalin, eğer Çin'de devrimi geriye itme konusunda, burjuvaziyle ittifak konusunda hata yapmışsa, Yugoslavya-Fransa-İtalya'da da aynı hatayı yapmıştır. Politika aynı politikadır. Sadece birincisinde, Fransa KP, İtalya KP, Stalin'i izlemiştir. Yugoslavya ve Çin KP ise tersini yapmıştır. Tarih üzerinde fantezi yapmadan en azından diyebiliriz ki, Fransa ve İtalya'da uygulanan politika yanlış idi; iktidarı burjuvaziye terk ediyordu. Devrimci bir politika izlenseydi sonuçlar farklı olabilirdi.

Stalin'in Halk Demokrasi Politikası

Kızılordu Doğu Avrupa ülkelerini işgal etmeye başladığı zaman, başlangıçta, Hitler'e karşı savaşım amacıyla, müttefik güçlerle anlaşarak davranıyordu. Stalin kendisine tanınan "etki alanları" anlaşmasından yararlanarak ilerliyordu. Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslavakya, Bulgaristan gibi ülkelerde "demokratik rejimler" kurulacaktı. "Üçlü" ittifakçı güçler bu konuda anlaşmış gözüküyordu. Fakat, İngiltere de Amerika da biliyordu ki, etki alanına sahip olan güç, kendi otoritesini güçlendirip, kendi kontrolünde bir rejimi destekleyecekti. İngiltere, Yunanistan'da böyle yapmamış mıydı? Stalin'in, Churchill'in, Roosevelt'in birbirine açıklamadıkları, fakat hepsinin bildiği bir gerçekti bu.

Stalin elinin ulaştığı bu ülkelerde komünist partilerini güçlendirmeye, ordu-polis içinde egemenlik kurmaya çalıştı. Çünkü bu, devlet aygıtını ele geçirmeye yardım eden bir yoldu. Polonya, Romanya, Macaristan ve Bulgaristan'da KP çok güçsüzdü (savaş öncesi Polonya'da 20 bin, Romanya'da bin, Macaristan'da 30 bin üye, Bulgaristan'da 8 bin üye vardı). Sadece Çekoslavakya, işçi hareketinin güçlü olduğu bir ülke idi, burada savaş öncesinde KP'nin 80 bin üyesi vardı.

Kızılordunun etkisi ve savaş boyunca komünist partilerin güçlenmesi birbirini tamamladı (1947'de Polonya'da üye sayısı 800 bine, Romanya'da 710 bine, Macaristan'da 750 bine, Çekoslavakya'da 1 milyon 300 bine çıkmıştı). Sonuçta 1947-1948'de bu ülkelerde komünist partiler egemenlik sağladılar.

Komünist partileri egemenlik sağlamak için her yola başvurdular. Kızılordunun-Sovyetler Birliği'nin prestiji onlara yardım etti. Bu olanaklardan yararlanarak güçlendiler, güçlendikçe de muhaliflerine baskı yapma olanağına kavuştular. Sosyalist partiler, KP ile birleşme kararları almak zorunda kaldılar.

[238] Aktaran Kenneth Neill Cameron, *Stalin, Çatışkıların Adamı*, s.122-123.
[239] Aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.345-346.

"İlk olarak, üye sayısı en az olan Romen Sosyalist Partisi baskıya dayanamayıp teslim bayrağı çekti; 12 Ocak 1948'de Komünist Partiyle birleşeceğini açıkladı. Darbe tehditlerinin ortada kol gezdiği bir ortamda, liderleri enterne edilmiş diğer sosyalist partiler de teker teker benzer kararlar aldılar. Komünist Partiler'le birleşme işi Çekoslavakya'da 17 Nisan 1948'de, Macaristan'da 12 Haziran'da, Polonya'da 15 Aralık'ta, Bulgaristan'da ise Aralığın sonlarında gerçekleşti. Birleşme kararları her ülkede, daha önce safları iyice temizlenen bu partilerin kongrelerinde alındı. Bu kongrelerde parti üyelerinin çoğunluğunun iradesi temsil edilmiyordu."[240]

Bu ülkelerde komünist partiler egemenlik kurduktan sonra, kendi önlerindeki Sovyetler Birliği örneğini izlemeye başladılar doğal olarak. Komünist partisi her şeye karar veren tek güç idi. Diğer partiler bir zaman sonra tamamen göstermelik hale geldiler. KP'nin iç yaşamı da SBKP'nin iç yaşamı gibi olmak zorundaydı, oldu da. Her partide "küçük şefler" ortaya çıktı (Çekoslavakya'da Gottwald, Macaristan'da Rakosi, Romanya'da Dej). Ekonomide de Stalin'in önerdiği yolu izlemeye başladılar. Başlangıçta olmasa bile, "Yugoslavya krizi"nden sonra özellikle tarımda "zorla kollektifleştirme" anlayışı egemen oldu. Buralarda da köylüler, kooperatiflere hayvanlarını vermemek için kestiler. Kısacası, minyatür çapta "Stalinci Sovyetler Birliği deneyi" "kopya" ediliyordu her alanda.

* * *

Bir soruyu yanıtlamız gerekiyor. Avrupa'da devrimleri engellemek için elinden geleni yapan Stalinci politika, bu ülkelerde niçin böyle davranıyordu?

Birinci sebep zorunluluktan kaynaklanıyordu. Stalin yönetimi işgal ettiği topraklarda, kapitalistlerle birlikte yaşayamazdı; bu hem kendi sistemi için tehlikeydi, hem de ayrıcalıkları burjuvaziye terk etmiş olacaktı. Troçki bu kaçınılmaz gerçeği daha Stalin-Hitler ittifakı döneminde görmüştü. Kızılordunun girdiği yerde kollektif mülkiyeti yerleştirme konusunda niçin zorunlu olduğunu şöyle açıklıyordu:

"Ne var ki, daha muhtemel olarak, SSCB'nin bir parçası haline gelmesi programlanan bölgelerde Moskova hükümeti büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesini ve üretim araçlarının devletleştirilmesini gerçekleştirecektir. Bürokrasi sosyalist programa bağlı kalmaya devam ettiği için değil, fakat işgal edilen bölgelerdeki eski hâkim sınıflarla iktidarı ve iktidarın sağladığı ayrıcalıkları paylaşmaya ne istekli, ne de bunu yapabilecek durumda olduğu için, en muhtemel varyant budur. Burada duruma tamı tamına uygun bir analoji yapılabilir. Birinci Bonaparte bir askeri diktatörlük aracılığıyla devrimi durdurdu. Ne var ki, Fransız birlikleri Polonya'yı işgal ettiklerinde, Napolyon bir kararname imzaladı: 'Serflik feshedilmiştir.' Bu önlemi dikte ettiren, Napolyon'un köylülere veya demokratik ilkelere duyduğu sempati değil, daha çok, Bonapartist diktatörlüğün feodal değil de burjuva mülkiyet ilişkilerini kendisine temel almış olması idi. Stalin'in Bonapartist diktatörlüğü ise kendisine, özel mülkiyeti değil, devlet mülkiyetini temel aldığı içindir ki, Kızıl Ordu'nun Polonya'yı işgali, doğal olarak, işgal edilen bölgelerin rejimini SSCB'nin rejimi ile uyumlu hale getirmek için, kapitalist özel mülkiyetin feshedilmesi ile sonuçlanmak durumundadır."[241]

İkinci neden, bu zorunluluğa bağlı olarak "Sovyetler'in dış güvenliği" idi. Bu ülkelerdeki karışıklık ve bu karışıklıktan emperyalistlerin yararlanması Stalin rejimini uçuruma sürüklerdi.

[240] Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.199.
[241] Lev Troçki, *Marksizmi Savunurken*, s.50.

Eğer bu ülkelerde, SSCB'ye bağlı ona benzeyen rejimler kurulursa dış güvenlik garantiye alınmış olacaktı.

Üçüncüsü, böyle bir politika fazla bir risk taşımıyordu. Müttefiklerle de ilişkisini bozmazdı; çünkü Stalin "gizli anlaşmalara uygun" tarzda ilerliyordu, onları dengelemek mümkündü. Daha önce aktardığımız Stalin'in 1945'te Truman ile Churchill'e gönderdiği mesajda belirttiği gibi, "etki anlaşmaları" gereğince o, Yunanistan'daki, Belçika'daki olaylara karışmamıştı, müttefiklerin güvenlik sorununu anlıyordu, kendisini de onlar anlamalıydı. Potsdamm'da bir anlaşma yapmamışlar mıydı?

"Anlaşma gereğince, her işgalci devlete, kendi bölgesindeki tesisleri sökme ve isteklerini gerçekleştirme hakkı tanınmıştı. Bu anlaşma, her devletin, kendi bölgesindeki sosyal ve ekonomik işleri yürütme tarzının sorumluluğunu, ismen olmasa da fiilen yalnız başına yüklenmesi sonucunu doğurdu."[242]

İşte bütün bu nedenler Stalin'e daha rahat davranma olanağı veriyordu. Müttefikleri ürkütmeden, onlarla birlikte yürüyerek, Stalin kendi yolundan gidebilirdi.

Stalin'in Son Terörü

1948'de Sovyetler Birliği içinde de herkesi korkutup, Stalin'in otoritesini pekiştirecek bir "temizlik hareketi" gerekiyordu. Malenkov ve Suslov'un yardımıyla düşman olarak Yahudiler bulundu. Stalin bu işin arkasında "Amerikan siyonizmi" olabilir diye(!) kuşkusunu açıkladı. MK üyesi Lozovski (1936-1946 arasında Dışişleri Bakan Yardımcılığı yapmıştı) ve arkadaşları Ocak 1949'da tutuklandı. Casusluk faaliyetine katıldıklarını "itiraf" ettiler (tabii ki aynı baskıcı yöntemler onlara da uygulanmıştı). 1952 Temmuzunda da 13 kişi kurşuna dizildiler. SSCB Yüksek Mahkemesi'nin Askeri Heyet Başkanı Çeptsov bu uydurma davayı engellemek için uğraştı, ancak başarılı olamadı.

"Parti arşivlerinde bulunan, 15 Ağustos 1957 tarihli bir belge (belge Çeptsov'un imzasını taşıyor), bu insanların masum olduklarını ortaya koyuyor. Bu davanın kararının önceden verilmiş olduğunu da gösteriyor. Çeptsov, daha bu göstermelik dava başlamadan önce, Bakan İgniatev ile Sorgu Yargıcı Riumin'in, Politbüronun, Stern dışında tüm sanıkların kurşuna dizilmesine karar verdiğini, kendisine bildirdiklerini açıklıyor."[243]

Sovyetler Birliği içindeki 1948 temizlik hareketi sırasında Stalin'in kuşkuculuğu o kadar yüksek boyutlara çıktı ki, kendi yakınları, akrabaları bile ona düşman gibi gözüküyordu. Stalin'in kızı Svetlana bu dönemi şöyle anlatıyor:

"1948 sonunda yeni bir tutuklanma dalgası yaşandı. İki teyzem, Pavel dayı ve Redens'in dulları ve onları tanıyanlar hapse gönderildi. J.G.Morosov, ilk kocamın babası da tutuklanmıştı. Sonra 'kozmopolit' denilen insanlara karşı bir kampanya başlatıldı ve yeni insanlar tutuklandı. Molotov'un karısını bile Molotov'a indirdikleri korkunç darbeden çekinmeden tutukladılar. Lozovski tutuklandı, Mikhoels öldürüldü. Hepsi 'Siyonist hücre' olduğu iddiasıyla bir araya toplanmıştı.

Babam bana çok geçmeden 'şu senin ilk kocan siyonistlerce yoluna çıkarılmış' dedi. 'Baba' diye itiraz etmeye çalıştım, 'gençler siyonizme o kadar önem vermezler'. 'Hayır, anlamıyorsun'

[242] İsaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı, Cilt II*, s.363-364.
[243] Aleksandr Yakovlev, *Sovyetler Birliği'nde Ne Yapmak İstiyoruz?*, s.114.

diye kesin yanıt verdi. '*Bütün eski kuşak siyonizme bulaşmıştır* ve şimdi de gençlere öğretiyorlar'. Onla tartışmanın yararı yoktu.

Sorunca teyzelerimin de neden suçlu olduğunu söyledi. 'Çok konuştular. Çok biliyorlar ve çok konuştular. Ve düşmanlara yaradı'. Acımasızdı, olabildiği kadar tüm dünyaya acımasızdı.

Her yerde düşman görüyordu. Suçlama ve kin tutma hastalığına yakalanmıştı, yalnızlığın ve tecrit olmanın sonucuydu.

Bir gün bana bütün içtenliğiyle 'sen kendin de Sovyet aleyhtarı cümleler kullanıyorsun' dedi. İtiraz etmeye veya bunu nerden çıkardığını sormaya çalışmadım."[244]

Geçerken belirtelim ki, 1950 Eylülünde, parti içi klik çekişmelerine kurban giden, o zamana kadar Stalinci olan Nikolay Voznesenski (Bakanlar Konseyi Başkan Yardımcılığı yaptı), Aleksi kuznetsov (MK sekreterliği yaptı), Rodionov gibi yöneticiler iftiralara uğradılar ve öldürüldüler. Kruşçev anlatıyor:

"Tam da bu sırada 'Leningrad Meselesi' denilen şey doğdu. Şimdi kanıtladığımız gibi, bu mesele uydurmaydı. Voznesenski, Kuznetsov, Rodionov, Popkov ve diğer yoldaşlar suçsuz yere yaşamlarını yitirdiler.

Bilindiği gibi Voznesenski ve Kuznetsov yetenekli ve güzide liderlerdi. Bir zamanlar Stalin'e çok yakındılar. Stalin'in Voznesenski'yi Bakanlar Konseyi Başkan Yardımcısı yaptığını ve Kuznetsov'un Merkez Komitesi Sekreterliğine seçildiğini söylemek yeterlidir."[245]

* * *

Kasım 1949'da Bulgaristan'da Trayko Kostov ile ilgili dava açıldı. Aralık'ta da mahkeme başladı. Kostov da 1942 yılında "İngiliz ajanı" olmuştu. Tito'nun İngiliz gizli servisinin ajanı olduğunu ona söylemişlerdi. Bulgaristan'daki halk iktidarını yıkmak için Tito ile anlaşmıştı vs. Halbuki Kostov, Bulgaristan KP'nin kurucularından idi. 1923'te tutuklandığında ifade vermemek için kendini pencereden aşağı atmıştı. Otuz yıl gizli savaşım sürdürmüş, Komintern'de önemli görevler almıştı. Mahkeme başladığında Kostov herkesi şaşırttı. İtirafları kabul etmediğini belirtince mahkeme karıştı. Duruşmaya ara verdiler, fakat yargılama yeniden başladığında Kostov aynı tutumunda direndi.

"Hiçbir zaman yabancı istihbarat servislerinin adamı olmadım… Hiçbir zaman polis ajanlığı yapmadım… Sovyetler Birliği'ne her zaman saygı duydum.*' Le Monde*'un mahkemeyi izleyen muhabiri o ânı şöyle hatırlıyor: 'Kostov'un konuşmaya başlamasıyla birlikte salondaki izleyiciler bağırıp çağırmaya başladılar ve Kostov'un sesini bastırdılar. Mahkeme başkanı da hiç kimseyi susturmaya çalışmadı. Duruşmada konuşmaları dört dile çeviren kulaklı çeviri sistemi, ne hikmetse tam Kostov'un konuşmaya başlamasından birkaç dakika önce bozulmuştu."[246]

Kostov ölüme mahkum edildi. Onun da Rajk gibi yıllar sonra suçsuz olduğu kabul edildi. Bulgaristan Komünist Partisi Sekreteri Jivkov zamanı geldiğinde şöyle diyecekti:

---

[244] *Svetlana Alliluyeva'nın Mektupları*, s.202-203.
[245] N.S.Kruşçev, *Kişi Kültüne Karşı*, s.53.
[246] Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.266.

”Kostov’a karşı iddia edilen suçlar -Yugoslavya yöneticileriyle gizli ilişkiler kurmak suçu da dahil olmak üzere- her türlü gerçek kanıttan yoksundular ve bu nedenle gerçeğe de ters düşüyorlardı. Davanın daha hayatta olan sanıkları rehabilite edildi, serbest bırakıldı ve partiye geri alındılar.”[247]

* * *

Çekoslavakya KP Genel Sekreteri Rudolf Slansky Eylül 1951’de görevinden alındı. 1951 Kasımında Slansky’nin ”Batı’ya kaçacağını gösteren” uydurma bir mektup ortaya çıkarıldı. 24 Kasım 1951’de tutuklandı. Onunla ilişkide olanlar da tutuklandı şüphesiz. 22 Kasım 1952’de dava başladı. Sanıklar ”yabancı bir devlet hesabına çalışmakla suçlandılar ve ölüme mahkûm” edildiler.

Slansky’nin öldürülmesinden sonra Kominform’un yayın organı şöyle yazıyordu:

”Çekoslavakya devletine karşı hazırlanan darbeyi açığa çıkaran mahkeme iki hain olan Tito ve Slansky arasında ne kadar yakın ilkesel ve eylemsel bir birlik olduğunu ortaya koymuştur ve bunda şaşılacak bir şey de yoktur. Çekoslavakya halkının düşmanı olan ve Amerikan emperyalizminin hizmetine giren Troçkistler, Titoistler, siyonistler, burjuva milliyetçileri tek bir şeyi amaçlıyorlardı; o da Çekoslavak halkının büyük Sovyetler Birliği ve diğer Halk Cumhuriyetleri ile olan dostluğunu zayıflatmak ve ülkeyi Yugoslavya’nın durumuna düşürmekti.”[248]

Tutuklanan sanıkların, Sovyet uzmanlarının yardımıyla fiziksel işkence, psikolojik baskı ve ilaçla uyuşturma yöntemleriyle ifadelerinin alındığı artık biliniyor (22 Kasım 1952 Slansky dava sanıklarından olan ve ömür boyu hapse mahkûm edilen, sonra serbest kalan Arthur London ”Dava Üzerine” adlı kitabında bunları uzunca anlatıyor).

Bir parantez açıp geriye gidebiliriz. Stalin’in ’işkence altında ifade aldırtması’ 1936-1939 yıllarına kadar gider. Ocak 1939’da yetkililere gönderilen Stalin’in gizli telgrafı bunu gösteriyor. Bu telgrafa göre, Sovyetler Birliği gizli servisi burjuva ajanlarına (Stalin karşıtları da burjuva ajanları olduğundan onlara da) işkence uygulanabilir ve ifadeler bu biçimde alınabilirdi.

”Bütün Birlik Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi açıklar ki; NKVD uygulamalarına fiziksel baskı yöntemlerinin uygulanması, Merkez Komitesinin iznine uygun olarak 1937’den beri serbesttir… Bilinir ki, bütün burjuva istihbarat servisleri sosyalist proletaryanın temsilcilerine fiziksel etki gösteren yöntemler kullanıyorlar ve bu yöntemleri en rezil biçimiyle kullanıyorlar.

Sosyalist istihbarat servisi işçi sınıfının ve kolhozların öldürücü düşmanlarına, çılgın burjuva ajanlarına karşı niçin daha insancıl olması gerektiği hususunda sorunlar var. Merkez Komitesi, fiziksel baskının hem uygun hem hakverilebilir bir yöntem olarak hâlâ zorunlu olarak kullanılması gerektiğini kabul eder.”[249]

* * *

[247] Jivkov, aktaran Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt II*, s.55.
[248] Aktaran Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.276.
[249] J.Stalin, aktaran N.S.Kruşçev, *Kişi Kültüne Karşı*, s.40.

Arnavutluk'ta, Haziran 1949'da parti örgütü sekreteri ve İçişleri Bakanı Dodje, Tito ile ilişkisinden dolayı idam edildi. Romanya'da, parti genel sekreteri Patrascanu ve arkadaşları 1948 yazında tutuklandılar. Polonya KP Genel Sekreteri Gomulka aynı yıl görevini kaybetti. Ocak 1949'da partiden çıkarıldı, 3 yıl baskı altında tutuldu. Parantez içinde şunu not edelim; Gomulka'nın şu sözleri komünistler arasındaki parti idealizasyonunun gücünü gösteriyor: "Niye haklı olmadığımı anlamıyorum, ama haklı olmadığımı kabul ediyorum, çünkü parti böyle diyor."

1949 Kasımında Polonya'lı eski komünist lider Kliszko partiden atıldı. Romanya'da Maliye Bakanı Vasili Luca, İçişleri Bakanı Theohan Georgescu tutuklandı, Dışişleri Bakanı Ana Pauker görevlerinden alındı, vb. Saydıklarımız sadece tanınmış isimleri kapsıyor. Temizlik hareketi sıradan parti üyeleri için çok daha büyük rakamlara ulaşıyor.

"Haziran 1948 ve Ekim 1951 yılları arasında temizlik hareketlerinde parti üyelerinin yaklaşık %25'i bu temizlik hareketlerinden etkilendi. Çekoslavakya'da Ekim 1951'e kadar bir milyon parti üyesi partiden ihraç edildi. 1949'da 1 milyon 200 bin üyeye sahip olan Macaristan Komünist Hareketi 1951'de 800 bin üyeye düştü. Polonya'da komünist parti 1 milyon 300 binden 1 milyona, Romanya'da 1 milyondan 700 bine, Bulgaristan'da 400 binden 250 bine ve Arnavutluk'ta 70 binden 60 bine düştü. Bu rakamlar aslında temizlik hareketlerine kurban edilen üyelerin tam sayısını ifade etmiyor, çünkü ihraçlara paralel olarak partilere yeni *üyeler* de alınıyordu. Temizlik hareketlerinin toplam 2 milyon 500 bin parti üyesini kapsadığı sanılıyor."[250]

* * *

Stalin öyle bir dünya komünist hareketi şekillendirdi ki, bütün komünist partileri Sovyetler Birliği ne söylerse onu doğru kabul edip tekrarlıyordu. "Tito olayı" olumsuzundan çok güzel bir biçimde bu anlayışı yansıtıyordu. Düne kadar uluslararası toplantılarda yan yana oturanlar, yanındakilerin "emperyalizmin gizli servisleri için çalıştığını" tartışmasız kabul ediyorlardı. Örneğin Fransız KP Sekreteri Thoréz 13.Kongre raporunda:

"Rajk ve Kostov hainlerinin davaları, bu casusların ve liderleri Tito'nun uzun süredir İngiliz-Amerikan enformasyon servislerinden para aldıklarını gösterdi" diyordu. Romanya KP Genel Sekreteri Dej 1949'da son Kominform toplantısında aynı görüşü tekrarlıyordu: "Tito, Rankovic… Rajk, Kostov ve işbirlikçilerinin İngiliz ve Amerikan emperyalistlerinin gizli servis ajanları oldukları bütünüyle kanıtlanmıştır."

Stalin öldükten sonra ise "bu insanların burjuva ajanı olduğu masalı" SSCB eliyle geri alındığında, komünist partiler de tersini söylemeye başladılar. Papağanlar kendilerine öğretilen şeyleri tekrarlar.

* * *

Stalin yaptığı "temizliklere" rağmen kuşkusunu yenememişti.

"Artık en sadık, en güvenilir hizmetkârlarından bile emin değildi. Vorosilov'un İngiliz ajanı olduğu üzerine inanılmaz ve gülünç düşünceleri belirtmeye başlamıştı. Vorosilov'un konuşmalarını dinlemek üzere çevresine mikrofonlar yerleştirmişti. 19. Kongrede seçilen merkez komitesinin ilk oturumunda Stalin, Molotof ve Mikoyan'ı 'kendi hakkında gaddarca

[250] Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.247.

işler yaptığı üzerine dedikodular yaymakla' suçlamıştı. Politbüronun eski üyelerinin hepsini ortadan kaldırmak niyetindeydi. Bu yıllarda bir defasında Bulganin bir gece aynı otomobilde Kruşçev'le evine dönerken şunları söylemişti. 'Bazen öyle oluyor ki, Stalin bir dost olarak seni davet ediyor, sen de onu ziyaret ediyorsun, ama karşısında otururken bile o geceyi kendi evinde mi yoksa hapishanelerden birinde mi bitireceğini bilemiyorsun.'"[251]

1952 sonuna yakın Lidia Timoshuk adlı bir kadın doktordan Stalin bir ihbar mektubu aldı. Bu mektuba göre, bilinçli olarak yanlış tedavi uygulayan Kremlin'deki bir gurup doktor (çoğu Yahudi idi) yöneticileri öldürüyorlardı (örneğin 1948'de Jdanov'u bunlar öldürmüştü).

Stalin bu doktorları tutuklattırdı. Bilinen yöntemlerle "İsrail ve Amerikan gizli servisleri hesabına" çalıştıklarını "itiraf" ettiler ve bu haber 13 Ocak 1953'te basına duyuruldu. İtirafların nasıl alındığını, Stalin öldükten sonra "günah çıkartan" Kruşçev anlatıyor:

"Eski Devlet Güvenlik Bakanı İgniatev yoldaş delege olarak bu kongrede hazır bulunuyor. Stalin ona kaba ve sert bir şekilde 'Doktorlardan itiraf alamazsan kelleni uçururuz' dedi (salonda gürültü patırtılar).

Stalin bizzat soruşturma yargıcını çağırdı; ona hangi soruşturma yöntemlerinin kullanılması gerektiği üzerine talimatlar ve öğütler verdi; bu yöntemler basitti: Döv; döv; bir daha döv."[252]

Stalin'in yardımcısı Beria olayı destekliyordu (kimi tarihçiler Timoshuk'un onun ajanı olduğunu yazıyorlar). İhbarcı doktora madalya bile verildi. Molotov'un karısı ve Mikoyan'ın iki oğlu bu suçlamalar ile bağlantılı olarak tutuklanıp Moskova dışına sürüldüler.

Stalin öldükten kısa bir süre sonra, 4 Nisan 1953'te SSCB İçişleri Bakanlığı kamuoyuna yaptığı açıklamada tutuklanan doktorların serbest bırakıldığını ve itibarlarının geri verildiğini, "itirafların", "yasal kuralların ihlali" ile alındığını duyuruyordu. Şüphesiz ki, Stalin'in bunu planladığından bahsedilmiyordu (bu açıklama 1956 sonrasında tamamlandı ve Stalin'in suçu kabul edildi).

Stalin'in İçişleri Bakanı Beria ile birlikte tezgahladığı terör hareketi 1953 sonunda Stalin'in ölümüyle son buldu. Stalin'den sonra gelen Parti Genel Sekreterleri "Stalinci" sopa siyasetinden", baskıcı "havuç siyasetine" geçtiler.

* * *

Stalin eceliyle öldü, kurtuldu. Fakat Beria kurtulamadı. Ölüm makinesi aynı olduğu için, bir zamanlar insanları "kapitalizmin ajanı" olarak kurşuna dizdiren Beria'nın kendisinin de aynı gizli servislerin ajanı(!) olduğu ortaya çıkarıldı. 1953 yazında, daha Stalin'in ölümüne dünya komünist hareketinde ağıtlar yakılmaya devam ederken, onun en büyük ortağı Beria "emperyalistlerin ajanı" olarak tutuklandı ve aynı yıl kurşuna dizildi. Tabii ki Stalin'e karşı en ufak bir suçlama yapılmadan.

Dünya komünist hareketi o zamana kadar Beria'yı överek göklere çıkarıyordu, onun nasıl birdendire "ajan" olduğunu belki anlayamadılar, ama kendilerine Stalin tarafından öğretilmiş olan gelenekle, Beria'nın ajan olduğunu hep birlikte haykırmaya başladılar. Örneğin, FKP

[251] Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, s.341.
[252] N.S.Kruşçev, *Kişi Kültüne Karşı*, s.58.

zaman kaybetmeksizin Beria'nın "ajanlığını" ortaya çıkardığı için SBKP'yi kutladı. 1953'te şöyle yazdılar:

"Fransız Komünist Partisi'nin politik bürosu, uluslararası emperyalizmin ajanı Beria'nın maskesini düşürmek sureti ile, uluslararası işçi hareketi davasına bir diğer büyük hizmette bulunan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi ile tam bir dayanışma içindedir. Fransız Komünist Partisi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ni onaylar ve kutlar."[253]

İşte, komünist partileri bu ve benzeri biçimlerle SBKP'nin "tekrarlayıcıları" haline geldiler. Kişiliksiz, dalkavukçu bir politika izlediler. Halbuki doğru tutum, Sovyetleri emperyalizme karşı savunurken, bağımsız-eleştirici tutumlarını korumalarıydı; dünya devriminin çıkarlarını "Stalinci ulusal sosyalizme" karşı da savunmalarıydı. Yapılan uydurma davalara, komünistlerin kesilmelerine karşı tutum almalarıydı. Ama bu iyi niyetle olacak iş değildi; bürokrasinin çıkarını savunmaktan vazgeçmeden doğru bir tutum alamazlardı.

Bu partilerin tarihte oynadığı rol proletarya enternasyonalizmine karşı ulusal çıkarların savunucuları olmalarıydı; bu senaryoyu Stalin önderliğindeki Sovyet bürokrasisi yazdı, partiler de değişik ideolojik gerekçelerle bu rolü oynadılar. Gramsci'nin daha 1926'da gördüğü bu tehlikeli rol, kendi beyniyle düşünmeyen, tarihe karşı sorumsuz bireyleri, partileri yarattı. Gramsci'nin Togliatti'ye yazdığı şu sözler, ironik, acılı rolü güzel anlatıyor:

"Eğer her olup bitene pasif bir şekilde tanık olmaktan, böylece onun zorunlu olduğunu kanıtlamaktan başka elimizden bir şey gelmiyorsa, bu çok acınası ve sorumsuz devrimciler olduğumuz anlamına gelir."[254]

Komünist partilerin bu uydumcu tutumları, Sovyetler Birliği tümüyle yıkım sürecine girdiğinde, tehlikeyi görmelerini engellediği gibi, yıkıntının tarihine olumsuz katkı yapmalarını sağladı.

Sovyetler Birliği'ne gözü kapalı bağlı olan komünist partiler "bu sorumsuz devrimci rolü" oynarken, devrimci marksistler, Stalinci politikaya, onun baskılarına karşı direnmeye çalıştılar. Bu direnmenin bedelini canlarıyla ve yıllarca süren hapislikle ödediler.

Uçurumdan Aşağı Doğru

İşte 1940 yıllarına kadar Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nde kurulmuş olan bu monolitik, tekçi yapı Gorbaçov dönemine kadar biçimsel değişiklikler geçirerek; ama özünü koruyarak varlığını devam ettirmiştir. Stalin'den sonra gelen Kruşçev-Brejnev döneminde hem partide, hem toplumda yozlaşmış bürokrasi yönetici varlığını korumuştur. Sadece eski dönemdeki "savaşçı" yöntemler yerine "barışçı" yöntemler tercih edilmiştir. SBKP temelde politikasıyla (dünya devriminden kopuşuyla), parti içindeki şefler egemenliğiyle aynı parti olarak kalmıştır. Şimdi Gorbaçov dönemini bu yapıyı gözümüzün önünden ayırmayarak ele almamız gerekiyor.

Gorbaçov, Brejnev zamanında yükselmeye başlıyor. Kasım 1978'de M.K. sekreteri, 1979'da Politbüro yedek üyesi, 1980 yılında büronun asil üyesi oluyor. Kasım 1982'de Brejnev ölüyor. Yerine Gorbaçov'un desteği ile Andropov seçiliyor. 1984'te Andropov ölüyor, yerine

[253] Cahiers du Communisme, aktaran Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, s.331.
[254] Gramsci, aktaran Tarık Demirkan, *Devrim Devrim Diye Diye*, s.51.

Çernenko Genel Sekreter oluyor. Mart 1985'te Çernenko'nun ölümünden sonra Gorbaçov onun yerine seçiliyor.

Gorbaçov, Genel Sekreter olurken görüşlerini açıklamıyor (diğer kendinden öncekiler gibi "suskun" davranıyor). Güç dengesi sayesinde (Gromiko'nun oyuyla) egemen oluyor. Hemen daha sonra, başta Politbüro'da temizliğe girişiyor. 1985 Ekiminde Tikonov'u, Aralık'ta Grişin'i Politbüro'dan çıkarıyor. 1986 Şubatındaki 27. Kongre'ye kadar, Politbüro'nun yarısından fazlasını atıp, kendi adamlarını alıyor. Önemli parti örgütlerinde de aynı şeyi yapıyor. Bunların hiçbirisi, parti üyelerinin oylarıyla, onların gözü önünde olmuyor. Daha önceki geleneğin devamı olarak, yukarıdan "atamalarla" partide etkinlik sağlamaya çalışıyor Gorbaçov.

"27. Kongre'den bile önce, bakanların yüzde 70'i ile cumhuriyetlerdeki birinci sekreterlerin yüzde 50'si görevinden alınmıştı."[255]

Acaba Gorbaçov görüşlerini Politbüro'da açıkça söyleseydi, Genel Sekreter olabilir miydi? Bu imkânsız görünüyor. Gorbaçov'un beyni sayılan Yakovlev bu gerçeği kabul ediyor.

"Kuşkusuz Gorbaçov'u seçenlerden hiçbiri, onun bu politikayı uygulamasını beklemiyordu. Aralarından biri tahmin etseydi, Gorbaçov'un genel sekreterlik hiç şansı olmazdı. Dahası, Çernenko Gorbaçov'u haleflik yarışının dışında bırakmaya hazırlanıyordu."[256]

Dönek Yeltsin de bu gerçeği başka açıdan dile getiriyor:

"Bir süre sonra Gorbaçov'un işleri biraz kolaylaştı. O zaman da kendisi olaylara yetişemez oldu. Ama çok önemli olan o reform girişiminin en başında, şaşılacak bir mükemmellikle hareket etti. Parti teşkilatının o eski mafyasını hiçbir şekilde ürkütmedi, o, aparat gücünü uzun süre korudu, canının istediği Genel Sekreteri, bir hıçkırık bile tutmaksızın yiyebilecek, yutabilecek güçlükte kaldı. Gorbaçov birer birer eski Brejnev-Çernenko ekibinin üyelerini emekliye ayırdı, çok geçmeden çevresine kendi adamlarını topladı. Artık onların yardımıyla, gereken her kararı alabilirdi."[257]

İşte, Gorbaçov'un partinin başına geçişi gizli-pis hesaplarla, parti üyelerinin hesaba katılmadığı, demokratik merkeziyetçiliğe ters yöntemlerle oluyor.

Şimdiye kadar bir öykü gibi anlattıklarımızın Bolşevik gelenekle, parti içi yoldaşlık ilişkisiyle bir ilgisinin olup-olmadığına okuyucu karar versin. Lenin'in bıraktığı Bolşevik geleneğin tarihinde bu türlü olayların olduğunu gösteren tek bir belge yok. Ayrıca komünizm düşmanı hiçbir burjuva tarihçisinin bile üretebildiği senaryo yok. Bolşevik geleneğin, bu gelenekle uyuşmazlığını ve iki gelenek arasındaki farkı anlamak için çok zeki olmaya gerek var mı?

Böylesi bir gelenekle donatılmış bir partinin, Gorbaçov'un karşı devrimi ören yoluna zamanında karşı çıkması da beklenemezdi. Bürokrasi kendi yöntemine ve çıkarına uygun bir parti geleneğini çok önceden yaratmıştı, partiyi hareket edemez biçimde uyuşturmuştu. Gorbaçov, bürokratik dejenerasyona uğramış, her şeye politik büronun karar verdiği, içsel demokrasinin işlemediği SBKP'nin başına geçmişti ve toplum bu partinin bürokratik mekanizmasına uygun olarak örgütlenmişti.

---

[255] Basile Kerblay, *Gorbaçov'un Rusyası*, Yapı Kredi Yayınları, 1994, s.70
[256] Aleksandr Yakovlev, *Sovyetler Birliği'nde ne Yapmak İstiyoruz?*, AFA Yayınları, 1991, s.22
[257] Boris Yeltsin, *Bu Gidişe Karşıyım*, Altın Kitaplar, 1990, s.138

* * *

Kabul etmemiz gerekir ki, Stalin-Kruşçev-Brejnev zamanında biriken sorunları (ekonomik, siyasi) Gorbaçov ister istemez yüklenmek zorunda kalmıştır. Uzun, olumsuz tarihsel sürecin yaratıcısı Gorbaçov değildir; onun rolü bu sürecin sonucunda ortaya çıkmış sorunlu toplumsal-partisel yapıyı kapitalizme yaklaşarak, onun yöntemleriyle çözmek istemesidir. Unutmayalım: Somut, nesnel koşullar uygun olmadan bir "hain" koskoca ülkeyi kapitalizmin ırmağına sokamaz. Ayrıca tarihteki liderlerin rolüne tarihsel materyalist açıdan bakmasını bilmek gerekir. Engels'in dediği gibi:

"Şöyle şöyle bir adamın ve kesinlikle o adamın, belirli bir zamanda belirli bir ülkede ortaya çıkması, doğal olarak, salt rastlantıdır. Ama o adam ortadan kaldırılırsa, yerini dolduracak biri gerekir ve bu adam bulunacaktır, iyi veya kötü, ama zamanla bulunacaktır."[258]

Bu açıdan gözlerimizi bütün sürecin biriktirdiği çözülüş nedenlerine dikmemiz gerekir. Nedir bunlar?

- Toplumda ve partide egemen olan bürokratik yapı-çürüme. (İşçi sınıfının kendisinin yönetmesi yerine bürokrasi tarafından yönetilmesi, üretim araçlarının gerçek sahipliği bilincine teoride ve pratikte erişememesi, demokrasisizlikten dolayı pasif bir sınıf haline gelmesi, devletin yığın demokrasisine dayanan işçi devleti olamaması, bürokratik dejenerasyona uğraması.)

- Teori-ideoloji-siyaset alanında Marksizmin ilkelerinden kopuş. (Dünya devrimi anlayışı yerine geçirilen "ulusal sosyalizm", "barış içinde bir arada yaşama" ilkesinin reformist yorumu, enternasyonalizmden ayrılma, geçiş toplumunun sosyalizm olarak tanımlanması ve toplumdaki-partideki demokrasi sorununa yanlış bakış vb.)

- Emperyalizmin ve tek dünya pazarının yarattığı ekonomik sorunlar. (Sovyetler Birliği'nin ekonomik olarak köşeye sıkışması.)

- Toplumdaki anti-demokratikliğin, ekonomik refah düzeyi yetersizliğinin yarattığı sorunlar. (Batı hayranı aydınların kapitalizme olan özentileri, gençliğin bu özentilerin peşinden gitmesi.)

- Gorbaçov'un kapitalizm yönündeki "reformlarının", küçük meta üreticilerinin, kolkozlardaki köylülerin iştahlarını kabartması ve onlardan destek alması.

  Söylediklerimize yeni nedenler de eklenebilir; ama tartıştığımız konu açısından öz nedenleri değiştirmez.

* * *

Yozlaşmış bürokratik diktatörlük bütünüyle yerleştikten sonra Sovyet toplumunun önünde iki yol vardı: Birinci yol devrimci yoldu; devleti yöneten bürokrasinin iktidardan düşürülmesi gerekiyordu. İktidara gelen işçi sınıfı, ortak mülkiyetin temellerine dokunmadan toplumu sosyalizm yönünde düzeltebilirdi. Geçiş toplumu olan Sovyetler Birliği, Avrupa devrimleri yardımıyla sosyalizme doğru ilerlemeye başlayabilirdi. İkinci yol, bir biçimde Sovyet rejiminin kapitalizme geri dönmesiydi. Bu yıkım değişik yollarla olabilirdi; burjuva karşı devrim

[258] F.Engels, *Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-94*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1993, s.37

biçiminde, dış müdahale ile veya bürokrasinin kendi iç bölünmesi temelinde bir kesimin kapitalizme dönüşü örgütlemesiyle vb.

Tarih ikinci alternatifi doğruladı. Parti içindeki bürokrasinin bir kanadı başı çekerek kapitalizme giden taşları döşedi. Emperyalistlerden gerekli desteği de aldı kuşkusuz. Bir zamanların bürokratları, yöneticileri, teknisyenleri, fabrika müdürleri, parti sekreterleri, politbüro üyeleri, kapitalizmin savunucuları olarak sahneye çıktılar. Gorbaçov ve ekibi yozlaşmış işçi devleti yapısını olumsuzundan (tersinden) çözdü, karşı devrime ortam hazırladı. Gorbaçov'un uygulamaları, kolektif mülkiyeti tasfiye ederek vahşi bir kapitalizmin yolunu açtı.

"Sovyetler Birliği'ni Gorbaçov mu yıktı?" sorusunun yanıtı artık açıktır. Sovyetler Birliği kimilerinin sandığı gibi Gorbaçov'un zamanında yıkılmadı. Bu toplumun yıkılış temelleri 1940'lara kadar süren dönemde atılmıştı. Gorbaçov ve ekibi sadece benzine kibrit tuttular, kapitalizmin ateşini yaktılar.

SONUÇ

Tarihte gerici dönemler vardır. Güçler dengesi siyasi mevzilerin korunmasına olanak vermeyebilir, o zaman yapılacak tek şey ideolojik mevzileri korumaktır. Bugün böyle bir dünyada yaşıyoruz. Sovyetler Birliği yıkılıncaya kadar devam eden yozlaşmış işçi bürokrasisinin çıkarını dile getiren Sovyet Marksizminin teori ve pratiğinden bütünüyle kurtulmak gerekiyor. Tarihsel olgular bunun zorunluluğunu açıkça gösteriyor. Yıkıntının tarihinin bittiği yerde insani dünyanın başlaması için Marksizme, Lenin'in görüşlerine dünden daha fazla sarılmak gerekiyor. Onların devrimci mirasını günümüz koşullarına bağlayarak ilerlememiz gerekiyor.

Sosyalizm denemesinin pozitif sonuçları var şüphesiz. Bu ülkeler, her şeyden önce sosyalist devrimin olabilirliğini, işçi sınıfının burjuvazinin erkini devirebileceğini göstermiştir. Sonra, tüm eksik ve yanlışlarına rağmen, sosyalizmin kapitalizme karşı ekonomik üstünlüğünü, planlı ekonominin dev avantajlarını, kültürü geri bir toplumdan kısa bir sürede kültürlü bir toplum yaratılabileceğini, ABD gibi süper güç kapitalist ülkeyle boy ölçüşebilecek duruma gelebilmenin mümkün olduğunu, yozlaşmış bir sosyalizm denemesinin bile, insanlığın "kendi geleceğini düşünerek yaşama korkusunu" yenebildiğini göstermiştir.

Yozlaşmış işçi devletlerinin olduğu dönemle, bugünkü dönemin kıyaslanması sosyalizmin deneylerinin, insanlık için ne kadar önem taşıdığını gösteriyor. Yıkılıp giden bu devletler sonrası dönem, emperyalizmin boş bulduğu alanda at oynatırken nasıl pervarsız davrandığını gösterdi. Ayrıca kapitalizm, sosyalizme karşıt olarak kullandığı "sosyal devlet" motifini de, artık "tehlike" ortadan kalktığı için bir kenara attı. Çalışanlara uyguladığı ekonomik baskılar, daha önce alınmış hakların tırpanlanması, özelleştirme furyası bunu gösteriyor.

* * *

1917'den 1991 yılına kadar süren "sosyalizm deneyi" dönemi kapandı. O dönemde de, bugün de, çağımız kapitalizmden komünizme geçiş çağı olmaya devam ediyor. Ekim Devrimi ve onu izleyen sosyalist devrimler, kapitalizmden komünizme geçiş çağını tamamlamaya çalıştılar, ama nesnel-öznel birçok nedenle bu deneme başarısızlıkla sonuçlandı. Çağı tamamlayamayan "sosyalizm denemeleri" ortaya sosyalist toplumu çıkaramadı. O nedenle, daha henüz gezegenimiz sosyalist toplumu görmedi. Sosyalizme yönelen ülkelerin başarısızlığı, sosyalizmin bir sistem, toplum olarak başarısızlığı sayılmamalı. Tam ortaya çıkmamış, tamamlanmamış sosyalizm, sosyalizm değildir.

Sosyalizm yönündeki deneyimlerden çıkarmamız gereken teorik-pratik sonuçlar var. Bir üretim tarzının dünya üzerine yerleşmesi, egemen olması yüzyıllarla ölçülebilir. Sosyalizmi deneyen ülkelerin tarihi bir yüzyılı bile doldurmadı. Kapitalizmin 400 yılı geçmiş tarihi karşısında bu hiçbir şeydir. Kapitalizmin egemen üretim tarzı olabilmesi, gerileme ve ilerlemelerle örülmüş, "süreklilik-kopuş-sıçrama-süreklilik" diyalektiğine uygun biçimde gelişmiştir. Burjuva devrimlerin feodalizme karşı olan tarihi bunu gösteriyor.

Sosyalizm dünya üzerine yerleşebilmek için belki de daha çok denemeler yapmak zorunda kalacak. Önemli olan şey, her denemeden bir şeyler öğrenmek, eksiği görmek, sonunda deneyi başarabilmektir. Nasıl ki, bir bilim adamı bir aşıyı bulmak için yüzlerce kez deney yapıyorsa,

kapitalist mikrobu yenmek için değişik yol ve yöntemler komünistler tarafından da denenecek. Bir zamanlar Lenin şöyle yazmıştı:

”Eğer Japon bilimcisi insanlığın frengiyi yenmesine yardımcı olmak için, belirli gerekleri karşılayan altı yüz altıncı terkibi geliştirmeden önce, altı yüz beş terkip denemek sabrını gösterdiyse, daha da zor bir sorunu çözümlemek, yani kapitalizmi yenmek isteyenler, en uygununu geliştirmek için, yüzlerce ve binlerce yeni mücadele yolunu ve aracını deneyecek azimde olmalıdırlar.”[259]

Bu düşünce tarzı, sosyalizmi kurmak isteyen ülkelerin denemesine de uygulanabilir. Sosyalizmi kurmak için kullanılan yol ve araçların hepsinin doğru olmadığı, bu deneyle ispatlanmış oldu. Şimdi görevimiz, deneyi başarısızlığa götüren nedenleri bulup çıkarmak, yeni denemede bunlardan kaçınmaktır.

* * *

Önce bir tesbit yapmamız gerekiyor. Sosyalizm deneyinin başarısızlığının kökü Marksizmde mi yatıyor? Kimileri böyle düşünebilir ki, düşünenler bunu teorik olarak göstermek zorundalar. Suçu Marks’ın, Lenin’in teorisinde görmüyorum. Tersine, sosyalizmin klasik teori düzleminden kopulduğu için bu deney başarısız oldu. Teori derken sözettiğim şey, ”Sovyet Marksizmi” değildir. Marksist teori ile Sovyet Marksizmi çelişki halindedir. Şöyle de söylenebilir. Sosyalizm deneyiminde kullanılan teori, Sovyet Marksizmidir, klasik Marksizmden kopuştur, onun revizyonudur.

Sovyet Marksizmi ile klasik Marksizmin uyuşmazlığı, klasik Marksist teorinin sosyalizm deneyine daha henüz uygulanmamış olduğunu anlatır. Şimdiye kadar yazdıklarımızla bu farkı göstermeye çalıştık. Uygulanmamış bir teoriyi başarısızlıkla suçlamak bilimsel düşünmeyenlerin işidir. Yaşanmamış sosyalizmi, sosyalizm olarak kabul etmek Marksizmin sosyalizm teorisine yapılmış hem teorik, hem pratik bir haksızlıktır. Stalin eliyle temelleri atılmış ve ondan sonraki liderler eliyle sürdürülmüş Sovyet Marksizmi yenilmiştir. Ama klasik Marksizm için bunu söylemek doğru değildir.

Sosyalizm deneyi, kapitalizmin geri olduğu ülkeler üzerinde gerçekleşti. Bu nesnel düzeyde bir olumsuzluktur. Sosyalizm, gelişmiş kapitalist ülkeler üzerinde daha denenmemiştir. Marksizmin teorisine uygun sosyalizm ise bunu gerektirir. Ne yapalım ki, tarih bizim istediğimiz yönde gitmiyor.

Sovyet deneyimi gösterdi ki, Marksizmden koparak oluşturulmaya çalışılan ”tek ülkede sosyalizmin tamamlanabileceği teorisi” yanlış çıkmıştır. Tek ülkede, dünya devrimi anlayışından koparak oluşturulmaya çalışılan sosyalizm, sosyalizm olamıyor. Sosyalizmin kuruluşuna tek tek ülkelerde başlanıp, ancak dünya çapında tamamlanabileceği, pratik olarak kendini tersinden doğrulamıştır. Sosyalizmin dünya çapında kurulabileceği yanlış çıkmamıştır. Tek tek ülkelerdeki sosyalist devrimler kendilerini korumak istiyorlarsa, güvenceleri bu devrimlerini dünyaya yaymaktır. Bu amaçtan vazgeçiş sosyalizm deneyinin başarısızlığın temel nedenidir.

Sosyalizmin Labaratuvarı tek bir ülke, ya da ülkeler değil, tüm dünyadır. Tek dünya pazarında egemenliği ellerinde tutanların iktidarına son vermeden sosyalizm tamamlanamaz. Başka bir deyişle, ileri kapitalist ülkeleri kapsamayan, ”zayıf halkalarda” sıkışıp kalan sosyalizm deneyi

[259] V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977, s.477

sosyalizme dönüşemez. Bu nedenle, kapitalizmden komünizme geçiş çağı uzun bir tarihsel dönemi kapsar. Kolaycı çözümlerden, sosyalizmin kısa sürede kurulabileceği gibi iyimser, ama yanlış tesbitlerden uzak durulmalıdır.

Sosyalizmi Kafdağı'nın arkasına attığımız sanılmasın. Zincirleme sosyalist devrimler dünyanın kaderini bir anda değiştirir; sosyalizmin kuruluş yolu uzun olsa da insanlığı kapitalizmin barbarlığından, insana uygun ve sosyalizme yönelen geçiş toplumuna bir anda çıkarabilir. Bu muazzam kazanım insanlığın yüzünü aydınlığa çevirir. İnsanlık güzel bir başlangıç yapar.

Bugün kapitalizm teknolojiyi hızla geliştirirken, mekanikten elektroniğe geçerken, sosyalizmin altyapısını da hazırlıyor. Nesnel düzlemde dünya sosyalizme çok yakındır. Teknolojik otomasyon çalışma zamanlarını kısaltmayı, ölü emeği daha çok öne çıkarmayı, kol emeğini geri itmeyi zorluyor. Üretim sürecinde gerekli emek zamanını, emek miktarını azaltarak, insanlara gönlünce yaşayabileceği boş zamanı yaratmak demektir bu. Nesnel koşullar bunu zorlarken, bu gelişim eğrisini durdurmaya çalışan engel üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyettir; burjuvazinin egemenliğidir. İşte sosyalizm, gelişimin önündeki bu engeli dünya çapında ortadan kaldıracak, insanlığa yepyeni bir gelecek sunacaktır. Bu özel bir dilek, boş bir rüya değildir.

KAYNAKÇA

Aleksandr Yakovlev, *Sovyetler Birliği'nde ne Yapmak İstiyoruz?*, AFA Yayınları, 1991.

Alpaslan Işıklı, *Kuramlar Boyunca Özyönetim*, Alan Yayıncılık, 1980.

Anna L. Strong, *Stalin Dönemi*, Onur Yayınları, 1998.

Antonio Negri, *Bizim Gibi Komünistler*, Otonom Yayıncılık, 2006.

Basile Kerblay, *Gorbaçov'un Rusyası*, Yapı Kredi Yayınları, 1994.

Boris Yeltsin, *Bu Gidişe Karşıyım*, Altın Kitaplar, 1990.

Devrimci Marksist, Sayı 1, 1985, veya *Devrimci Marksizm*, Sayı 1, 2006.

E.H. Carr, *Bolşevik Devrimi*, Cilt 1, Metis Yayınları, 1998.

E.H.Carr, *Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi, 1917-1929*, Mer Yayınları, 1989.

Eric Hobsbawm, *Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991, Aşırılıklar Çağı*, Sarmal Yayınları, 1996.

Ernest Mandel, *İktidar ve Para*, Yazın Yayıncılık, 1992.

Etienne Balibar, *Proletarya Diktatörlüğü Üzerine*, Pencere Yayınları, 1990.

F.Engels, *Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-94*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1993.

Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt I*, Kavram Yayınları, 1995.

Ferenc Fejtö, *Halk Demokrasileri Tarihi, Cilt II*, Kavram Yayınları, 1995.

Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a*, *Cilt 1*, Belge Yayınları, 1990.

Fernando Claudin, *Komintern'den Kominform'a, Cilt II*, Belge Yayınları, 1990.

Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1977.

Friedrich Engels, *Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1993.

Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, 1978.

G.P.Solus, *Sosyalizmin Ekonomi Politiği*, Sol Yayınları, 1979.

Grover Furr, *Hruşçov'un Yalanları*, Yordam Kitap, 2008.

Haluk Yurtsever, *Sınıf Savaşları ve Devlet*, Yordam Kitap, 2006.

Henri Lefebvre, *Yaşamla Söyleşi*, Belge Yayınları, 1995.

III Enternasyonal 1919-1943 Belgeler, Belge Yayınları, 1979.

Isaac Deutscher, *Stalin, Bir Devrimcinin Hayatı,* Cilt II, Sosyal Yayınlar, 1990.

İşçiler ve Toplum, Sayı 7, 1989.

J.A.Getty and O.V.Naumov, *The Road to Terror, Stalin and The Self-Destruction of Bolsheviks*, 1932-39, New Haven and London, Yale University Press, Çeviri: Ersen Olgaç, 1999.

Josef Stalin, *Leninizmin Sorunları*, Sol Yayınları, 1977.

Josef Stalin, *RKP(B) XII. ve XIII Parti Kongre Raporları*, İnter Yayınları, 1993.

Josef Stalin, *SBKP (B) 14. ve 15. Parti Kongre Raporları*, İnter Yayınları, 1993.

Josef Stalin, *Son Yazılar*, Sol Yayınları, 1977.

Karl Marks, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, 1976.

Karl Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yayınları, 1979.

Karl Marks, Friedrich Engels, *Komünist Partisi Manifestosu*, Evren Yayınları, 1976.

Karl Marks, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1997.

Karl Marks, *Kapital*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1986.

Karl Marks, *Kapital*, Cilt 2, Sol Yayınları, 1979.

Karl Marks, *Kapital*, Cilt 3, Sol Yayınları, 1997.

Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi*, Sol Yayınları, 1969.

Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 1, Sol Yayınları, 1976.

Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 2, Sol Yayınları, 1977.

Karl Marks-Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar*, Cilt 3, Sol Yayınları, 1979.
Kenneth Neill Cameron, *Stalin, Çatışkıların Adamı*, Ceylan Yayınları, 1997.
Lenin'in Son Kavgası, Öteki Yayınevi, 1999.
Lev Troçki, *Çarpıtılan Devrim*, Yazın Yayıncılık, 1997.
Lev Troçki, *Hayatım - Troçki*, Köz Yayınları, 1977.
Marcel Liebman, *Lenin Döneminde Leninizm*, Cilt 2, Belge Yayınları, 1992.
Michal Reiman, *Stalinizmin Doğuşu*, Metis Yayınları, 1998.
Moshe Lewin, *Lenin'in Son Mücadelesi,* Mer Yayınları*,* 1992*.*
N.Poulantzas, *Kapitalist Devlet Sorunu*, Birikim Yayınları, 1977.
N.S.Kruşçev, *Kişi Kültüne Karşı*, Pencere Yayınları, 1992.
Nikolay Buharin, *Her Şey Nasıl Başladı*, Epos Yayınevi, 2003.
Orlando Figes, *Karanlıkta Fısıldaşanlar*, Yapı Kredi Yayınları, 2009.
P.N. Fedoseyev, *Leninciliğin Sosyalist Devrim Teorisi*, Konuk Yayınları, 1978.
P.Nikitin, *Ekonomi Politik*, Sol Yayınları, 1979.
Rıza Yürükoğlu, *Sosyalizm Nedir?*, Alev Yayınları, 1999.
SBKP Deneyimi ve Devrimci Teori, Konuk Yayınları, 1978.
SBKP Programı, 1961, Tarihsiz, Sosyalist ülke basımı.
Sınıf Bilinci, Sayı: 23-24.
SSCB'de 1923 Muhalefet Belgeleri, Pencere Yayınları, 1992.
Stephen F.Cohen, *Buharin ve Bolşevik Devrimi,* Cilt II, Kavram Yayınları, 1992.
Svetlana Alliyeva, *Svetlana Alliyeva'nın Mektupları*, Düşün Yayınları, 1998.
Tarık Demirkan, *Bitirilmemiş Devrim*, Amaç Yayınları, 1998.
Tarık Demirkan, *Devrim devrim diye diye*, Amaç Yayınları, 1989.
Tony Cliff, *Kuşatılmış Devrim*, Cilt 3, Z Yayınları, 1996.
Tony Cliff, *Rusya'da Devlet Kapitalizmi*, Metis Yayınları, 1990.
Trotskiy, Terörizm ve Komünizm, Epos Yayınevi, 2008.
Ulf Wolter, *Tek ülkede sosyalizm mi, dünya devrimi mi?*, Göçebe Yayınları, 1998.
V.İ.Lenin, *"Sol" Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı*, Sol Yayınları, 1977.
V.İ.Lenin, *3. Enternasyonal Konuşmaları*, Koral Yayınları, 1976.
V.İ.Lenin, *Anarşizm ve Anarkosendikalizm*, Sol Yayınları, 1979.
V.İ.Lenin, *Aydın Kesimi Üzerine*, Başak Yayınları, 1988.
V.İ.Lenin, *Devlet ve İhtilâl*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1978.
V.İ.Lenin, *Devlet Üzerine*, Öncü Yayınevi, 1975.
V.İ.Lenin, *Devrimci Lafazanlık*, Temel Yayınları, 1977.
V.İ.Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, Işık Yayıncılık, 1980.
V.İ.Lenin, *İşçi Sınıfı ve Köylülük*, Sol Yayınları, 1977.
V.İ.Lenin, Karl Marks-Friedrich Engels, *Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi* içinde, Sol Yayınları, 1969.
V.İ.Lenin, *Marks-Engels-Marksizm*, Sol Yayınları, 1977.
V.İ.Lenin, *Paris Komünü Üzerine*, Sol Yayınları, 1977.
V.İ.Lenin, *Proleter Devrim ve Dönek Kautsky*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1979.
V.İ.Lenin, *Tek Ülkede Sosyalist Devrim*, Ekim Yayınları, 1990.
V.İ.Lenin, *Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, 1978.
Victor Serge, *Bir Devrimcinin Anıları*, Pencere Yayınları, 1991.
Victor Serge, *Bir Devrimin Kaderi, SSCB 1917-1937*, Pencere Yayınları, 1997.
Özgür üniversite forumu, Maspero Yayınları, Sayı 01/98.

ARKA KAPAK

Sosyalizm denemesinin başarısızlığının temelinde, yanlış bir teori üzerine oturmuş politika yatıyor. Bu yanlış teori, Marksizmin çarpıtılmış, bozulmuş şeklidir. Marksizmin kendisi değil! Doğru olmayan bir teorinin, doğru bir siyaset ve pratik yaratması olanaklı değildir. Sovyetler Birliği ve benzeri ülkelerin dağılmasını sadece son döneme, Gorbaçov dönemine bağlamak, dış görünüşe aldanmak, özü görememektir. Bilimsel tutum değildir.

Sosyalizm deneyinin pratiği içinde, Marksist teorinin nasıl, ne zaman, ne şekilde bozulmaya başladığını anlamak, yenilginin baş nedenini de anlamak demektir. Ayrıca, bu kötü sonun kaçınılmaz bir kader olmadığını da!

Bu çalışma, sosyalizm denemesinin başarısızlığında rol oynayan yanlış teoriyi ve politikayı kökünden incelemeye çalışıyor. Kökü görmek demek özü görmek demektir. Özü görmek ise, şimdi gelinen sonucun sebeplerini kavramak ve yeniden sosyalizm umudunu büyütmek demektir.